गद्यं नाटकं व्याकरणं च

SGOU

B21SN02AN

Ancillary Course
For Under Graduate Programmes

SELF LEARNING MATERIAL

SREENARAYANAGURU OPEN UNIVERSITY

The State University for Education, Training and Research in Blended Format, Kerala

SREENARAYANAGURU OPEN UNIVERSITY

Vision

To increase access of potential learners of all categories to higher education, research and training, and ensure equity through delivery of high quality processes and outcomes fostering inclusive educational empowerment for social advancement.

Mission

To be benchmarked as a model for conservation and dissemination of knowledge and skill on blended and virtual mode in education, training and research for normal, continuing, and adult learners.

Pathway

Access and Quality define Equity.

SGOU

गधं नाटकं व्याकरणं च

Course Code: B21SN02AN

Semester - III

SGOU

Ancillary Course
For Under Graduate Programmes
Self Learning Material

(With Model Question Paper Sets)

SREENARAYANAGURU
OPEN UNIVERSITY

SREENARAYANAGURU OPEN UNIVERSITY

The State University for Education, Training and Research in Blended Format, Kerala

B21SN02AN
गधं नाटकं व्याकरणं च
Semester - III

SREENARAYANAGURU
OPEN UNIVERSITY

All rights reserved. No part of this work may be reproduced in any form, by mimeograph or any other means, without permission in writing from Sreenarayanaguru Open University. Printed and published on behalf of Sreenarayanaguru Open University by Registrar, SGOU, Kollam.

www.sgou.ac.in

ISBN 978-81-967184-1-1

9 788196 718411

DOCUMENTATION

Academic Committee

Dr. C. T. Francis
Dr. J. P. Prajith
Dr. Thara K. V.
Dr. P. K. Somarajan
Dr. K. Retheesh
Dr. Smitha Sabu
Maj. K. S. Narayanan
Dr. Susanth S.
Dr. Geetha H.
Dr. M. Harinaryanan Mankulathillath
Uma. A. K.
Dr. Jeena George

Development of the Content
Dr. Valsala Devi, Dr. Sreeja J., Dr. Vijayarajan K.U., Anju J., Dr. Jothilekshmi M.

Review
Content : Dr. G. Sahadevan
Format : Dr. I. G. Shibi
Linguistics : Dr. G. Sahadevan

Edit
Dr. G. Sahadevan

Scrutiny
Dr. Sreeja J., Dr. Vijayarajan K. U., Dr. Jothilekshmi M., Chitra Bhaskar

Co-ordination
Dr. I. G. Shibi and Team SLM

Design Control
Azeem Babu T. A.

Cover Design
Jobin J.

Production
December 2023

Copyright
© Sreenarayanaguru Open University 2023

YouTube

SGOU

MESSAGE FROM VICE CHANCELLOR

Dear
I greet all of you with deep delight and great excitement. I welcome you to the Sreenarayanaguru Open University.

Sreenarayanaguru Open University was established in September 2020 as a state initiative for fostering higher education in open and distance mode. We shaped our dreams through a pathway defined by a dictum 'access and quality define equity'. It provides all reasons to us for the celebration of quality in the process of education. I am overwhelmed to let you know that we have resolved not to become ourselves a reason or cause a reason for the dissemination of inferior education. It sets the pace as well as the destination. The name of the University centres around the aura of Sreenarayanaguru, the great renaissance thinker of modern India. His name is a reminder for us to ensure quality in the delivery of all academic endeavours.

Sreenarayanaguru Open University rests on the practical framework of the popularly known "blended format". Learner on distance mode obviously has limitations in getting exposed to the full potential of classroom learning experience. Our pedagogical basket has three entities viz Self Learning Material, Classroom Counselling and Virtual modes. This combination is expected to provide high voltage in learning as well as teaching experiences. Care has been taken to ensure quality endeavours across all the entities.

The university is committed to provide you stimulating learning experience. The present material caters to the syllabus of Sanskrit as an ancillary discipline which has strong linguistic relationship with Hindi. The curriculum has adequate space for disseminating the basics of the discipline for a new learner with the required emphasis on language building. We earnestly desire that the ancillary course in Sanskrit will enthuse learners to relate their understanding to the broad framework of the core discipline. We assure you that the university student support services will closely stay with you for the redressal of your grievances during your studentship.

Feel free to write to us about anything that you feel relevant regarding the academic programme.

Wish you the best.

Regards,
Dr. P. M. Mubarak Pasha   01.12.2023

SGOU

CONTENTS

Block-1 गद्यपरिचयः बालरामायणम्-बालकाण्डम्	1
Unit - 1 खण्डिकाः1-**5**	3
Unit - **2** खण्डिकाः **6 -10**	8
Unit **-3** खण्डिकाः**11-15**	10
Unit **- 4** खण्डिकाः**16-** शिष्टभागः	13
Block **-2** महाभारते यक्षप्रश्नः (श्लोकाः 45-75)	19
Unit -1 श्लोकाः 45 - 52	21
Unit -2 श्लोकाः **53 - 60**	25
Unit **-3** श्लोकाः **61-68**	29
Unit - **4** श्लोकाः **69 -75**	33
Block-3 नाटककर्तृरूपेण भासस्य योगदानपरिचयः कर्णभारस्य पूर्वभागस्य सविशेषाध्ययनम्	39
Unit **-1** भासरूपकाणि	41
Unit **-2** भासनाटकानां सविशेषताः	58
Unit-**3** कर्णभारम् इति नाम्नः औचित्यम्	63
Unit **-4** कर्णभारे सूत्रधारप्रवेशः	64
Block-4 भासकृतस्य कर्णभारस्य सविशेषाध्ययनम्।	71
Unit **-1** कर्णभारे कर्णस्य प्रवेशः	73
Unit **-2** कर्णस्य अस्त्रवृत्तान्तः	74
Unit **-3** कर्णभारे शक्रस्य प्रवेशः	78
Unit - **4** कर्णस्य कवचकुण्डलदानम्	82
Block - **5** संस्कृतवृत्तानां सविशेषाध्ययनम्	88
Unit - **1** अनुष्टुप्, इन्द्रवज्रा, उपेन्द्रवज्रा	89
Unit - **2** तोटकम्, वंशस्थम्, वसन्ततिलका	99
Unit - **3** मालिनी, मन्दाक्रान्ता, शार्दूलविक्रीडितम्	104

Unit - **4** स्रग्धरा,पुष्पिताग्रा 109

Block - 6 तिङन्तपरिचयः 116

Unit -**1** भू धातुः परस्मैपदी – लट् ,लिट् 119

Unit - **2** भू धातुः परस्मैपदी – लृट्, लोट्, लङ् 120

Unit - **3** वन्द् धातुः(आत्मनेपदी) लट्,लिट् 121

Unit - **4** वन्द् धातुः(आत्मेनेपदी) लृट्, लोट्, लङ् 122

Model Question Paper Set – 01 129

Model Question Paper Set-02 132

SGOU

BLOCK -1

गद्यपरिचयः
बालरामायणम्-बालकाण्डम्

SGOU

गद्यपरिचयः बालरामायणम् – बालकाण्डम्

उद्देश्यानि(Learning Outcomes)

- संस्कृतभाषां प्रति प्रीत्युत्पादनम्।
- नूतनपदावलीपरिचयः जायते। पद-पदार्थबन्धं स्थापयति ।
- आशयावगतिना साकं भाषानैपुणीं प्राप्नोति।
- बालरामायणस्य बालकाण्डस्य कथासारं प्राप्नोति।
- अनन्तनारायणशास्त्रिमहाशयस्य भाषाशैलीं जानाति।

प्राग्व्यपेक्षाः(Pre requisites)

हे छात्राः,

संस्कृतपत्रस्य कार्ये कियत्पर्यन्तम् अस्माभिः पठितम् ?

छात्रा: - शब्दपरिचयार्थं कतिपयानां शब्दानां रूपाणि ।

अध्यापकः - पुन: ?

छात्रा: - क्रियापदज्ञानार्थं कतिपयानां धातूनां सर्वेषु लकारेषु वर्तमानानि रूपाणि ।

अध्यापक: - आम्। पुनः ?

छात्रा: - रघुवंशस्थाः केचन श्लोकाः ।

अध्यापक: - जानाम्यहम्। इदानीं कश्चित् भागः अवशिष्यते।

बालरामायणादेकः भागः पठनीयः। सांस्कारिकं महत्त्वं प्रत्यभिजानाति । भवतु नाम।

प्रश्नाः	सम्भावितोत्तराणि च
आदिकाव्यं किम् ?	रामायणम् आदिकाव्यं भवति ।
आदिकविः कः ?	आदिकविः वाल्मीकिः भवति ।
रामायणस्य सविशेषताः काः ? (एकैकं सूचयतु)	१. आर्षसंस्कारसूचकम् २. लोकसाहित्ये समुन्नतं स्थानं वहति । ३. भारतीयानां चित्तेषु स्थिरप्रतिष्ठां प्रापुः । ४. भारतीयानाम् ऐक्यस्य आधारशिला ५. उत्तमं सौन्दर्यानुभूतिदायकं च भवति ।
भवतु तावत्। रामायणे किं वर्णयति?	रामायणे रामस्य सीतायाः च वृत्तान्तं वर्णयति।

रामायणसम्बद्धाः अनेके कार्याः सन्ति। तेषु अवश्यमस्माभिः ज्ञेयानि कार्याणि वयं विशदीकरिष्यामः।

वाल्मीकिः पूर्वं कश्चन निषादः आसीत्। रत्नाकरः इति नाम । वने वसन् सः अन्यान् जनान् पीडयित्वा धनानि सम्पाद्य जीवितमधारयत्। एकदा वनमार्गेण आगतानाम् ऋषीणाम् उपदेशानुसारं सः तपश्चरणे निमग्नः भूत्वा कालमनैषीत्। कालान्तरे सप्तर्षीणां प्रत्यागमनसमये वल्मीकात् प्रबुध्य सः वाल्मीकिः भूत्वा आश्रमे अवसत्।

SGOU

एकदा क्रौञ्चद्वन्द्वे अन्यतरस्य विलापेन शोकमनुभूय सः अज्ञात्वा

'मा निषाद प्रतिष्ठां त्वमगमः शाश्वती समाः ।

यत्क्रौञ्चमिथुनादेकमवधीः काममोहितम्।।' इति श्लोकं पपाठ ।

तं श्लोकमुपजीव्य वाल्मीकिना रामायणं रचितम्। तद् काव्यम् 'आदिकाव्यम्' इति प्रथां प्राप । भारतीयासु सर्वासु भाषासु वाल्मीकिरामायणस्य प्रभावं दृश्यते । लोकभाषास्वपि रामायणस्य स्वाधीनता वर्तते।

मुख्यपदानि (Keyterms)

अयोध्या नगरी, दशरथो नाम राजर्षिः, वसिष्ठः, यज्ञकर्म, पायसं, योत्स्यते,बला- अतिबला, अहल्याशापान्तः, शाम्भवधनुः, मिथिलांप्रतस्थे।

Unit - 1

खण्डिकाः1-5

SGOU

DISCUSSION

भारते रामायणप्रभावेन संजाताः ग्रन्थाः सहस्रसंख्याकाः भवन्ति। केरलेषु अपि रामायणप्रभावेन सञ्जाताः संस्कृतग्रन्थाः अनेके सन्ति। तेषु अन्यतमं भवति अनन्तनारायणशास्त्रिमहोदयेन रचितं बालरामायणम् इति गद्यकाव्यम्।बालरामायणस्य कर्ता भवति पि. एस्. अनन्तनारायणशास्त्री। सः महाशयः केरलेषु तृश्शिवपुरे पुतुक्कोट् देशे १८८५ तमे वर्षे अजायत । पिता सीतारामय्यः, माता नारायणी अम्मा च आस्ताम्। तस्य गुरवः पुतुक्कोट्टु रामशास्त्री, वाटानुक्कुरिश्शि नारायणशास्त्री, पुन्नश्शेरि नम्पीनीलकण्ठशर्मा, आर्.वी.कृष्णमाचार्यः चासन् । सोऽयं महाभागः १९०९ तमे वर्षे तृप्पूणित्तुरा विद्वत्सदसः पण्डितराजः इति बिरुदं सम्पादितवान् । एरणाकुले महाराजमहाविद्यालये संस्कृताध्यापकेन विराजमानः सः १९४६ तमे वर्षे दिवंगतः । बहुभाषापण्डितः प्रसाधकः निरूपकः इत्येवं रूपेण जाज्वल्यमानः सः अनेकानां ग्रन्थानां व्याख्यानमपि रचितवान् । अस्य योगदानं संक्षिप्ततया अधो दीयते।

(രാമായണത്താൽ സ്വാധീനിക്കപ്പെട്ട അനേകം ഗ്രന്ഥങ്ങൾ ഭാരതത്തിൽ ഉണ്ടായിട്ടുണ്ട്. കേരളത്തിലും രാമായണസ്വാധീനത്താൽ നിരവധി സംസ്കൃതഗ്രന്ഥങ്ങൾ രചിക്കപ്പെട്ടിട്ടുണ്ട്.. അതിൽ ഒന്നാണ് ശ്രീ അനന്തനാരായണശാസ്ത്രിയുടെ ബാലരാമായണം എന്ന ഗദ്യകാവ്യം. ബാലരാമായണത്തിന്റെ രചയിതാവാണ് പി.എസ്.അനന്തനാരായണശാസ്ത്രി. ആ മഹാശയൻ കേരളത്തിലെ തൃശിവപേരൂരിലെ പുതുകോട്ടദേശത്ത് 1885–ൽ ജനിച്ചു. അച്ഛൻ സീതാരാമയ്യരും അമ്മ നാരായണീയമ്മയും ആണ്. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഗുരുക്കൻമാരായിരുന്നു പുതുക്കോട്ട് രാമശാസ്ത്രി, വാടാനുകുറിശ്ശി നാരായണശാസ്ത്രി, പുന്നശ്ശേരി നമ്പി നീലകണ്ഠശർമ്മ, ആർ.വി.കൃഷ്ണമാചാര്യൻ. അദ്ദേഹം 1909–ൽ തൃപ്പൂണിത്തുറ വിദ്വത്സദസ്സിലെ പണ്ഡിതരാജൻ എന്ന പദവി നേടി. 1946–ൽ എറണാകുളം മഹാരാജമഹാവിദ്യാലയത്തിൽ സംസ്കൃതാദ്ധ്യാപകനായിരുന്ന കാലയളവിൽ ദിവംഗതനായി.ബഹുഭാഷാപണ്ഡിതൻ, പ്രസാധകൻ, നിരൂപകൻ എന്നീ നിലകളിൽ അദ്ദേഹം നിരവധി ഗ്രന്ഥങ്ങൾക്ക് വ്യാഖ്യാനങ്ങൾ രചിച്ചിട്ടുണ്ട്. അവയുടെ പേരുകൾ സംക്ഷിപ്തമായി താഴെ നൽകുന്നു)

संस्कृतभाषायाम्व्याख्याग्रन्थाः

१. कोकिलसन्देशःविवृतिः-अच्युतपिषारटिनः प्रवेशकस्य व्याख्या

२. कृष्णविजयम्अनुस्वानम् - भगवद्गीतायाः व्याख्यानम्

३. तर्कसार: देवीमाहात्म्यम्

४. बालरामायणम्नारायणीयम्

५. वाक्यतत्वम्मेघसन्देशविमर्शनम्

६. विटराजविजयम्

एषु अनुस्वानं, देवीमाहात्म्यं, नारायणीयं मेघसन्देशविवर्तनं च कैरल्यांवर्तमानानि व्याख्यानानि भवन्ति। मङ्गलश्लोकमवतरति - कल्याणानां निधानमिति। यत्किमपि मङ्गलकार्याचरणसमये भारतीयाः मङ्गलाचरणं कुर्वन्ति। किमर्थम्? निर्विघ्नपरिसमाप्त्यर्थम्। पुस्तकरचनावसरे बहुविधाः विघ्नाः कदाचित् सम्भवेयुः। तादृशानां विघ्नानां निवारणाय पूर्वसूरयः मङ्गलमाचरन्ति। इष्टदेवतानमस्कारपूर्वकं मङ्गलाचरणेन निर्विघ्नपरिसमाप्तिः जायते इति विश्वासः। अत्र अनन्तनारायणशास्त्रिमहाभागेन स्वग्रन्थस्य बालरामायणस्य निर्विघ्नपरिसमाप्त्यर्थं सर्वजगत्प्रभुं श्रीरामचन्द्रमेव स्तौति । मङ्गलाचरणेन न केवलं ग्रन्थकर्तुः किन्तु पठितॄणामपि मङ्गलं भूयात् इति विश्वासः।

(ഇവയിൽ അനുസ്വാനം, ദേവീമാഹാത്മ്യം, നാരായണീയം, മേഘസന്ദേശവിവർത്തനം എന്നിവ മലയാളവ്യാഖ്യാനങ്ങളാണ്.)

(മംഗളശ്ലോകം അവതരിപ്പിക്കുന്നു – എല്ലാ മംഗളങ്ങൾക്കും ഇരിപ്പിടം. ഏതൊരു മംഗളകർമ്മ സമയത്തും ഭാരതീയർ മംഗളകർമ്മങ്ങൾ അനുഷ്ഠിക്കുന്നു.എന്തിനു വേണ്ടി? സുഗമമായ പൂർത്തീകരണത്തിനായി. പുസ്തകരചനാവസരത്തിൽ ചിലപ്പോൾ പല തടസ്സങ്ങളും വന്നേക്കാം. അത്തരം തടസങ്ങൾ ഇല്ലാതാക്കാൻ പണ്ഡിതൻമാർ മംഗളകർമ്മങ്ങൾ നടത്തുന്നു. ഇഷ്ടദേവതാനമസ്കാരത്താൽ നിർവിഘ്നപരിസമാപ്തി ഉണ്ടാകുമെന്നാണ് വിശ്വാസം. ഇവിടെ അനന്തനാരായണശാസ്ത്രിയാൽ രചിക്കപ്പെട്ട ബാലരാമായണത്തിന്റെ സുഗമമായ പൂർത്തീകരണത്തിനായി പ്രപഞ്ചത്തിന്റെ മുഴുവൻ നാഥനായ ശ്രീരാമചന്ദ്രനെ സ്തുതിക്കുന്നു. മംഗളം ചെയ്യുന്നതിലൂടെ ഗ്രന്ഥകർത്താവിന് മാത്രമല്ല, വായനക്കാർക്കും ഐശ്വര്യമുണ്ടാകും എന്നാണു വിശ്വാസം)

कल्याणानां निधानं कलिमलप्रमथनं पावनं पावनानाम्।
पाथेयं यन्मुमुक्षोः सपदि परपदप्राप्तये प्रस्थितस्य ।।
विश्रामस्थानमेकं कविवरवचसां जीवनं सज्जनानाम् ।
बीजं धर्मद्रुमस्य प्रभवतु भवतां भूतये रामनाम ।।
കല്യാണാനാം നിധാനം കലിമലപ്രമഥനം പാവനം പാവനാനാം
പാഥേയം യൻമുമുക്ഷോ : സപദി പരപദപ്രാപ്തയേ പ്രസ്ഥിതസ്യ
വിശ്രാമസ്ഥാനമേകം കവിവരവചസാം ജീവനം സജ്ജനാനാം
ബീജം ധർമ്മദ്രുമസ്യ പ്രഭവതു ഭവതാം ഭൂതയേ രാമനാമ.

पदच्छेद:-यत् + मुमुक्षोः - **यन्मुमुक्षोः।**

विश्रामस्थानम् + एकम् - **विश्रामस्थानमेकम्।**

अन्वयः	**अन्वयार्थः**
कल्याणानाम्	**-मङ्गलानाम्**
निधानम्	-आवासभूमिः (आदिकारणम्)
कलिमलप्रमथनम्	-कलियुगे वर्तमानानां मलानां मालिन्यानां दूरीकरणयोग्यम्।
पावनानां पावनम्	-परमपवित्रम् ।
परपदप्राप्तये	-परमलक्ष्यस्य मोक्षस्य प्राप्त्यर्थम्
प्रस्थितस्य	- यत्नं कुर्वतः (मोक्षप्राप्तिरेव कार्या इति विचिन्त्य यः तदर्थं यतते, तस्य)
यत् मुमुक्षोः	- यः मोक्षमिच्छतः, तस्य
सपदि	- सहसा
पाथेयम्	- पथि साधु (मार्गे भोक्तुं- पातुं योग्यम्)
कविवरवचसां	- कविश्रेष्ठानां वचसां (वचनानाम्)
एकं विश्रामस्थानम्	- एकमेवाश्रयस्थानम्
सज्जनानाम्	- सताम्
जीवनम्	- जीवनभूतम् (आश्रयभूतम्)
धर्मद्रुमस्य	- धर्मरूपस्य वृक्षस्य
बीजम्	- उत्पत्तिभूतमङ्कुरम्
रामनाम	- श्रीरामस्य नाम
भवतां	- भवज्जनानाम् (युष्माकं)
भूतये	- ऐश्वर्याय
प्रभवतु	- कारणत्वेन भवतु।

सार:-समस्तानां मङ्गलानां निवासभूमिः भवति राममन्त्रम्। तद् कलियुगस्य मालिन्यदूरीकरणे समर्थं भवति। एतन्नाम परिशुद्धेषु विशुद्धमेव। ये मोक्षप्राप्तिं वाञ्छन्ति, तेभ्यः मोक्षदायकं भवति। रामनाममन्त्रेण मुमुक्षवः मोक्षं प्राप्नुवन्ति। कवीन्द्राणां वचसमाश्रयस्थानमेव तत्। सज्जनानां जीवनं भवति तत्। धर्मरूपस्य वृक्षस्य अङ्कुरं भवति रामनाम। तद् रामनाम युष्माकमैश्वर्याय कारणं भवतु।

(എല്ലാ മംഗളങ്ങൾക്കും ഇരിപ്പിടമായ രാമമന്ത്രം, പരിശുദ്ധമായതിൽ ഏറ്റവും വിശുദ്ധമായ നാമവും, അത് കലികാലദോഷങ്ങളെ ഇല്ലാതെയാക്കുന്നതും പെട്ടെന്ന് പരമപദം നേടുന്നതിനായി പുറപ്പെട്ട മോക്ഷാർഥിയ്ക്കു പൊതിച്ചോറായതും ശ്രേഷ്ഠന്മാരായ കവികൾക്ക് ഒരേയൊരു വിശ്രമസ്ഥാനമായതും സജ്ജനങ്ങളുടെ പ്രാണനും ധർമ്മമാകുന്ന വൃക്ഷത്തിന്റെ വിത്തും പരിശുദ്ധവുമായ ശ്രീരാമന്റെ നാമം നിങ്ങളുടെ ഐശ്വര്യത്തിനായികൊണ്ട് ശക്തിയുള്ളതായിരിക്കട്ടെ)

SGOU

गद्यम् - 1

कोसलनाम्नि समृद्धिमति जनपदे लोकविश्रुता मनुना स्वयं निर्मिता अयोध्या नाम नगरी आसीत्। तस्यां धर्मपरो विजितेन्द्रियो वैश्रवणोपमो लोकस्य परिरक्षिता दशरथो नाम राजर्षिरवर्तत। तस्य च कौसल्या, कैकेयी, सुमित्रेति तिस्रो भार्याः अभवन्। महात्मनस्तस्य राजर्षेः सुतार्थं तप्यमानस्यापि सुतो नाजायत। ततः स राजा पुरोधसा वसिष्ठेन ऋष्यश्रृङ्गं पुरस्कृत्य पुत्रार्थं यज्ञकर्म कारयामास। तस्मिन् यज्ञकर्मणि हुतवहात् प्रादुर्भूतो दिव्यपायससम्पूर्णं पात्रं दोर्भ्यां धारयन् प्राजापत्यः पुरुषो राजानमेवमब्रवीत्।

(കോസലം എന്നുപേരുള്ള സമ്പദ്സമൃദ്ധമായ രാജ്യത്തിൽ മനുവിനാൽ സ്വയം നിർമ്മിക്കപ്പെട്ട അയോദ്ധ്യാ എന്നു പേരുള്ള ലോകപ്രസിദ്ധമായ ഒരു നഗരം ഉണ്ടായിരുന്നു. അവിടെ ധർമ്മപരനും ഇന്ദ്രിയങ്ങളെ ജയിച്ചവനും വൈശ്രവണതുല്യനും ലോകത്തിന്റെ സംരക്ഷിതാവുമായി ദശരഥൻ എന്നു പേരുള്ള ഒരു രാജർഷി ഉണ്ടായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന് കൗസല്യാ, കൈകേയി, സുമിത്രാ എന്നിങ്ങനെ മൂന്നു ഭാര്യമാരും ഉണ്ടായിരുന്നു. മഹാത്മാവായ ആ രാജർഷിക്ക് സന്തതികളുണ്ടായില്ല. അതിനാൽ ആ രാജാവ് പുരോഹിതനായ വസിഷ്ഠനെ കൊണ്ട് ഋഷ്യശൃംഗനെ മുഖ്യകാർമ്മികനായി പുത്രൻ ഉണ്ടാകുന്നതിനു വേണ്ടിയുള്ള ഒരു യാഗകർമ്മം ചെയ്യിച്ചു. ആ യാഗകർമ്മത്തിൽ ദിവ്യപായസം നിറഞ്ഞ പാത്രത്തെ ഇരുകൈകളുംകൊണ്ടും ധരിക്കുന്നവനായി ഉയർന്നുവന്ന പ്രജാപതിയുടെ പ്രതിനിധിയായ പുരുഷൻ രാജാവിനോട് ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു)

गद्यम् – 2

'नृपशार्दूल! प्रजाकरमिदं देवनिर्मितं पायसं गृहाण प्रयच्छ चानुरूपाभ्यो महिषीभ्यः तासु त्वं लप्स्यसे पुत्रान्' इति । नृपतिः तत्प्रतिगृह्य तं पुरुषमभिवाद्य परमया मुदा समपूजयत्। परमभास्वरो दिव्यपुरुषः तत्रैवान्तर्दधे। प्रहृष्टो नरपतिरन्तःपुरं प्रविश्य कौसल्यायैपायसार्धं प्रथमं प्रददौ। द्वितीयादर्धादर्धंसुमित्रायैददौ, ततोऽवशिष्टस्यार्धं कैकेय्यैदत्वा पुनरवशिष्टं सुमित्रायैप्रददौ ।ताः महीपतेरुत्तमस्त्रियः पायसं तत्प्राश्य नचिरेणैव तेजस्विनो गर्भानधारयन्।ततश्च द्वादशे मासि नवम्यां तिथौपुनर्वसुनक्षत्रे पञ्चसु ग्रहेषु स्वोच्चस्थानं गतेषु कौसल्या दिव्यलक्षणसंयुतं राममजनयत्, कैकेय्यां सत्यपराक्रमो भरतो जज्ञे, सुमित्रायां वीरौलक्ष्मणशत्रुघ्नौ च जज्ञाते।

("അല്ലയോ രാജശ്രേഷ്ഠ! പ്രജകൾക്കുവേണ്ടി ദേവനിർമ്മിതമായ ഈ പായസം വാങ്ങുക, എന്നിട്ട് അനുരൂപകളായ പട്ടമഹിഷികൾക്ക് നൽകുകയും ചെയ്യുക. അവരിൽ നിനക്ക് പുത്രൻമാരുണ്ടാകും" എന്ന്. രാജാവ് 'അങ്ങനെ ആവട്ടെ' എന്നു പറഞ്ഞു ആ പുരുഷനെ അഭിവാദനം ചെയ്തിട്ട് ഏറെ സന്തോഷത്തോടു കൂടി വേണ്ടത്പോലെ സത്കരിച്ചു. അത്യധികം തേജസ് ഉള്ളവനായി ആ ദിവ്യപുരുഷൻ അവിടെതന്നെ മറഞ്ഞു. അങ്ങേയറ്റം സന്തുഷ്ടനായ രാജാവ് അന്തഃപുരത്തിൽ ചെന്നിട്ട് ഒന്നാമതായി കൗസല്യയ്ക്ക് പായസത്തിന്റെ പകുതി നൽകി. ബാക്കിയുള്ളതിന്റെ പകുതി കൈകേയിയ്ക്കും കൊടുത്തിട്ട് ബാക്കിയുള്ളത് വീണ്ടും സുമിത്രയ്ക്ക് നൽകി. രാജാവിന്റെ ഉത്തമസ്ത്രീകളായ അവർ ദിവ്യമായ ആ പായസം കഴിച്ചിട്ട് വളരെ വൈകാതെ തന്നെ തേജസ്സുള്ള ഗർഭത്തെ ധരിച്ചു. തുടർന്ന് പന്ത്രണ്ടാമത്തെ മാസത്തിൽ നവമി തിഥിയിൽ പുണർതം നക്ഷത്രത്തിൽ അഞ്ചു ഗ്രഹങ്ങൾ ഉച്ചത്തിൽ നിൽക്കുന്ന

സമയത്തിൽ കൗസല്യ ദിവ്യമായ ലക്ഷണങ്ങളോട്ടുകൂടിയ രാമനെ പ്രസവിച്ചു. കൈകേയിയിൽ സത്യപരാക്രമനായ ഭരതൻ പിറന്നു. സുമിത്രയിൽ വീരന്മാരായ ലക്ഷ്മണശത്രുഘ്നൻമാരും ജനിച്ചു.

गद्यम् - 3

ते च राजपुत्राः शैशवमतीत्य साङ्गेषु वेदेषु च सर्वेषु शास्त्रेषु नैपुण्यं प्रत्यपद्यन्त। परस्परमतिमात्रमनुरक्तानां तेषां मध्ये लक्ष्मणस्य ज्येष्ठे रामे, शत्रुघ्नस्य च भरते काप्यसाधारणप्रीतिरभवत्। राजा दशरथश्चतुभिर्महाभागैः पुत्रैः परमप्रीतो बभूव। विवाहार्हे वयः प्राप्तानां तेषां दारक्रियां प्रति चिन्तयति दशरथे, विश्वामित्रो महामुनिरयोध्यां प्रपेदे।

ആ രാജപുത്രൻമാരാകട്ടെ കുട്ടിക്കാലം കഴിഞ്ഞിട്ട് വേദവേദാംഗങ്ങളിലും സർവ്വശാസ്ത്രങ്ങളിലും മികവു നേടി. പരസ്പരം അങ്ങേയറ്റം അനുരാഗമുള്ളവരായ അവർക്കിടയിൽ ലക്ഷ്മണന് ജ്യേഷ്ഠനായ രാമനിലും ശത്രുഘ്നന് ഭരതനിലും അസാധാരണമായ അടുപ്പം ഉണ്ടായിരുന്നു. രാജാവ് മഹത്ത്വവും ഭാഗ്യവുമുള്ള ആ നാല് പുത്രൻമാരാൽ ഏറ്റവും സന്തുഷ്ടനായിരുന്നു. വിവാഹപ്രായമായ അവർക്ക് അനുയോജ്യരായ ഭാര്യമാരെ ലഭിക്കണമെന്ന് ദശരഥൻ ചിന്തിച്ചിരിക്കെ ഒരിക്കൽ മഹർഷി വിശ്വാമിത്രൻ അയോധ്യയിൽവന്നു.

गद्यम् – 4

दशरथस्तमतिथिं प्रत्युद्गम्य यथाविधि समपूजयत्। मुनिरपि प्रतिगृह्य तां पूजां पुरे, कोशे, जनपदे, बान्धवेषु, सुहृत्सु च राज्ञः कुशलं पर्यपृच्छत्। अथ हृष्टमना राजा विश्वामित्रमुवाच - 'भगवन्, स्वागतं ते, अपुत्रस्येव पुत्रजन्म, तवेदमागमनं मन्ये ।कं वा भवतः कामं करवाणि'इति।

(ദശരഥൻ ആ അതിഥിയെ ചെന്നെതിരേറ്റു വേണ്ടപോലെ പൂജിച്ചു. മുനിയാകട്ടെ ആ പൂജയെ കൈകൊണ്ടിട്ട് പട്ടണം, പണം, രാജ്യം, ഗ്രാമം, ബന്ധുക്കൾ, സുഹൃത്തുക്കൾ എന്നിവരിലുള്ള രാജാവിന്റെ ക്ഷേമം തിരക്കി. സന്തുഷ്ടചിത്തനായ രാജാവ് വിശ്വാമിത്രനോട് പറഞ്ഞു – "അല്ലയോ ഭഗവന്, അങ്ങേയ്ക്ക് സ്വാഗതം. പുത്രനില്ലാത്തവന് പുത്രനുണ്ടാകുന്നത് പോലെ അങ്ങയുടെ ഈ വരവിനെ ഞാൻ കരുതുന്നു. അങ്ങേയുടെ ഏതാഗ്രഹമാണ് ഞാൻ നിറവേറ്റേണ്ടത്" എന്ന്)

गद्यम् - 5

महातेजा विश्वामित्रः प्रत्यभाषत - 'राजन्, सर्वमेतदुपपन्नं महावंशप्रसूते वसिष्ठशिष्ये च भवति। अहं यदर्थमागतोऽस्मि तदाकर्ण्यताम्। सिद्ध्यर्थं नियममतिष्टितो मे सुबाहुमारीचौराक्षसौविघ्नकरौवर्तेते। न च मे व्रतमध्ये क्रोधावेशो युज्यत इति शापेन तयोर्निवारणमशक्यम्। तयोर्विनाशाय ज्येष्ठं पुत्रं रामं मेदातुमर्हसि'इति।

(മഹാതേജസ്വിയായ വിശ്വാമിത്രൻ മറുപടി പറഞ്ഞു– "അല്ലയോ രാജാവേ, ഇതെല്ലാം (സത്കാരവും മധുരഭാഷണവും) മഹാവംശത്തിൽ പിറന്നവനും വസിഷ്ഠശിഷ്യനുമായ അങ്ങേയ്ക്കു ചേർന്നത് തന്നെ. ഞാൻ ഏതൊരു കാര്യത്തിനു വേണ്ടിയാണോ വന്നത്, അത് കേട്ടാലും. വിശേഷസിദ്ധികൾ നേടുന്നതിനായി ഞാൻ ചെയ്യുന്ന തപസ്സ് രാക്ഷസന്മാരായ സുബാഹുമാരീചന്മാരാൽ വിഘ്നങ്ങൾ വരുത്തുന്നു. തപസിനിടയ്ക്കു കോപാവേശം ചേർന്നതല്ല എന്നത്കൊണ്ട് ശാപത്താൽ അവരെ ഇല്ലാതെയാക്കുവാൻ കഴിയാത്തതുമാകുന്നു. അവരിരുവരുടേയും വിനാശത്തിനായി മൂത്തമകൻ രാമനെ എനിക്ക് വിട്ടുതരണം" എന്ന്)

Unit - 2
खण्डिकाः 6 -10

अयि भोः छात्राः,

महामुनिः यागरक्षार्थं श्रीरामस्य साहाय्यमन्विष्य राजधानीं प्राप किल, सः मुनिः दशरथं रामं ययाचे। श्रीरामगुणगुणैराकृष्टः पुत्रवत्सलः महर्षये रामं दत्तवान् वा ?पश्यामः।

गद्यम् -6

दशरथो विश्वामित्रस्य भाषितं श्रुत्वा मुहूर्तं निस्संज्ञो बभूव । ततः संज्ञां प्रतिपद्यैवमभाषत - 'ऊनषोडषवर्षः सुकुमाराङ्गो रामः कथं वा राक्षसैर्योत्स्यते। अहमेव धनुष्पाणिर्भवदीयं व्रतचर्यां गोप्तास्मि । यावत्प्राणान् वरिष्यामि, तावन्निशाचरैर्योत्स्ये च । तत्कृपया न रामं नेतुमर्हसि'इति ।

(ദശരഥൻ വിശ്വാമിത്രന്റെ വാക്കുകൾ കേട്ടിട്ട് അല്പനേരം ബോധരഹിതനായി തീർന്നു. പിന്നീട് ബോധം തിരിച്ചു കിട്ടിയിട്ട് ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു – "പതിനാറു തികയാത്തവനും കോമളാംഗനുമായ രാമൻ എങ്ങനെയാണ് രാക്ഷസൻമാരുമായി യുദ്ധം ചെയ്യുന്നത്? ഞാൻ തന്നെ കൈകളിൽ വില്ലേന്തി അങ്ങയുടേതായ തപോനുഷ്ഠാനത്തെ സംരക്ഷിക്കാം. എത്ര കാലം വരെ ഞാന് ജീവനോടിരിക്കുമോ അത്രയും കാലം രാക്ഷസന്മാരുമായി യുദ്ധം ചെയ്യുന്നതാണ്. അതുകൊണ്ട് കനിവുണ്ടായി രാമനെ കൊണ്ട്പോകരുതേ" എന്ന്)

गद्यम् - 7

पुत्रविष्लेषकातरस्य दशरथस्य वचनं निशम्य विश्वामित्रः कुपितो बभाषे -'प्रथमं यं कमपि कामं करिष्यामीति प्रतिज्ञाय सम्प्रति प्रतिज्ञां हातुमिच्छसि। किमिदं साम्प्रतमिक्ष्वाकुवंशे जातस्य भवतः?यदीदं ते क्षमं तर्हि तथा कुरुष्व । अहं यथागतं गमिष्यामि। मिथ्याप्रतिज्ञस्त्वं चिराय सुखी भव'इति ।

(പുത്രനെ പിരിയുന്നതിൽ ദുഃഖിതനായ ദശരഥന്റെ വാക്ക്കേട്ടിട്ട് വിശ്വാമിത്രൻ കോപം പൂണ്ടു പറഞ്ഞു – "ഏതാഗ്രഹമാണെങ്കിലും അത് ചെയ്തു തരുന്നതാണ് എന്നു നേരത്തെ സത്യം ചെയ്തിട്ട് ഇപ്പോൾ അത് ഉപേക്ഷിക്കുന്നതിന് ആഗ്രഹിക്കുന്നുവോ? ഇക്ഷ്വാകുവിന്റെ വംശത്തിൽ പിറന്ന അങ്ങേയ്ക്കിതു ചേർന്നതാണോ? ഇത് അങ്ങേയ്ക്ക് ചേർന്നതാണ് എന്നു തോന്നുന്നുണ്ടെങ്കിൽ അങ്ങനെ തന്നെ ചെയ്തുകൊള്ളുക. ഞാൻ എങ്ങനെയാണോ വന്നത് അങ്ങനെ തന്നെ മടങ്ങി പൊയ്ക്കൊള്ളാം. മിഥ്യയായ പ്രതിജ്ഞ ചെയ്ത താങ്കൾ വളരെക്കാലം സുഖമായിരിക്കട്ടെ" എന്ന്)

गद्यम् - 8

कुपिते कौशिके कृत्स्ना वसुधा भयेन चचाल । देवानामपि महद्भयं बभूव । इत्थं भूते व्यतिकरे भगवान् वसिष्ठो राजानमावभाषे - 'अहं वेद्मि महात्मनो रामस्यानुपमं पराक्रमम् । वृथा विशङ्कया इक्ष्वाकूणां कुले जातो धर्मात्मा च भवान्न धर्मं हातुमर्हति । विश्वामित्रेण गुप्तस्य रामभद्रस्य कुतो भेतव्यम्' इति ।

(കൗശികൻ ഇങ്ങനെ കോപിച്ചപ്പോൾ ഭൂമി ഒന്നാകെ പേടിച്ചു വിറച്ചു. ദേവന്മാർക്കും വലിയ പേടിയുണ്ടായി. ഇത്തരത്തിൽ മാറ്റമുണ്ടായപ്പോൾ ഭഗവാൻ വസിഷ്ഠൻ രാജാവിനോട് പറഞ്ഞു– "മഹാത്മാവായ രാമന്റെ അതുല്യമായ പരാക്രമം ഞാൻ അറിയുന്നു. വെറുതെ സംശയിച്ചിട്ട് ഇക്ഷ്വാകുവംശത്തിൽ പിറന്നവനും ധർമ്മാത്മാവുമായ അങ്ങ് ധർമ്മം വെടിയുന്നത് ശരിയല്ല. വിശ്വാമിത്രനാൽ പരിപാലിക്കപ്പെടുന്ന രാമഭദ്രന് എവിടെ നിന്ന് പേടിയുണ്ടാകുവാനാണ്" എന്ന്)

गद्यम् - 9

तथा वदति वसिष्टे नृपतिः प्रहृष्टो राममाजुहाव। कृतस्वस्त्ययनं सलक्ष्मणं तं कौशिकाय प्रदाय गमनायानुमेने। प्रतिष्ठमाने च कौशिकानुयायिनि रामभद्रे महती पुष्पवृष्टिरासीत्। कौशिको राघवाभ्यां सहितः सरयूं तीर्त्वा दक्षिणां तीरमाससाद। ततो रामेति मधुरमामन्त्र्य मत्तो बलामतिबलां च विद्ये सानुजो गृहाणेति तमादिदे। रामः प्रहृष्टो भावितात्मनो महर्षेः सकाशात्ते विद्ये सानुजो जगृहे। मध्येमार्गमविप्रहतं कमपि घोरं काननं दृष्ट्वा किन्विदं दारुणं वनम् इति रामः कौशिकं पप्रच्छ।

(വസിഷ്ഠൻ ഇങ്ങനെ പറയുമ്പോൾ സന്തുഷ്ടനായ രാജാവ് രാമനെ വിളിച്ചു. യാത്രാമംഗളങ്ങളെ ചെയ്തിട്ട് ലക്ഷ്മണനോട് കൂടി അദ്ദേഹം രാമനെ കൗശികന് നൽകിയിട്ട് പോകുന്നതിന് സമ്മതം നൽകി. കൗശികനെ പിന്തുടർന്ന് രാമൻ പോകുമ്പോൾ വലിയ പൂമഴ ഉണ്ടായി. കൗശികൻ രാമലക്ഷ്മണന്മാരോട് കൂടി സരയുനദി കടന്നിട്ട് തെക്കേതീരത്തു എത്തിചേർന്നു. അതിനുശേഷം രാമാ എന്നു മധുരമായി വിളിച്ചിട്ട്, "എന്നിൽ നിന്നും ബല, അതിബല എന്നീ വിദ്യകളെ അനുജനോട്കൂടി സ്വീകരിച്ചുകൊള്ളുക" എന്നു അദ്ദേഹത്തോട് പറഞ്ഞു. സന്തുഷ്ടനായ രാമൻ തെളിഞ്ഞമനസോടുകൂടിയ മഹർഷിയുടെ അടുക്കൽനിന്ന് ആ രണ്ടുവിദ്യകളെ അനുജനോടൊപ്പം സ്വീകരിച്ചു. വഴിയാത്രക്കിടയിൽ ആൾപാർപ്പില്ലാത്ത ഒരു കൊടുംകാട് കണ്ടിട്ട് "ഏതാണീ പേടിയുണ്ടാക്കുന്ന കാട്" എന്നു രാമൻ കൗശികനോട് ചോദിച്ചു)

गद्यम् – 10

महातेजा विश्वामित्रस्तमुवाच -

'वत्स श्रूयतामस्य दारुणस्य वनस्य वृत्तान्तः। पुरा किलात्र मदलकुरूषाभिधानं स्फीतं जनपदद्वयमवर्तत। सुन्दस्य भार्या मारीचस्य राक्षसो जननी ताटका नागसहस्रबला तदीदं विनाश्य काननतां निनाय। सेयं पथिकानां प्राणहारिणी इतोऽध्यर्थयोजने वसति । तामेनां निहत्य देशमिमंनिष्कण्डकं कर्तुमर्हसि'इति।

("കുഞ്ഞേ, ഈ കൊടുംകാടിന്റെ പേടിയുണ്ടാക്കുന്നതായ കഥ കേട്ടാലും. ഇവിടെയായിരുന്നല്ലോ പണ്ട് മലദ എന്നും കരുഷ എന്നും പേരുള്ള സമൃദ്ധമായ രണ്ടു ഗ്രാമങ്ങൾ ഉണ്ടായിരുന്നത്. സുന്ദന്റെ ഭാര്യയും മാരീചൻ എന്ന രാക്ഷസന്റെ അമ്മയും ആയിരം ആനകളുടെ കരുത്തുള്ളവളുമായ താടക ഈ ഗ്രാമങ്ങളെ ഇല്ലായ്മ ചെയ്തിട്ട് കൊടുംകാടാക്കിതീർത്തു. ആ വഴി പോകുന്നവരുടെ ജീവനെടുക്കുന്ന ഇവൾ ഇവിടെ നിന്നും ഒന്നര യോജന ദൂരെയാണ് പാർക്കുന്നത്. അങ്ങനെയുള്ള അവളെ കൊന്നിട്ട് ഈ നാട് നീ ശത്രുക്കളില്ലാത്തതാക്കണം" എന്ന്)

Unit -3
खण्डिकाः11-15

गद्यम् - 11

महर्षेराशयं शिरसा धारयन् दाशरथिर्देशहिताय तमर्थ प्रतिज्ञाय तीव्रं ज्याशब्दमकरोत्। तं शब्दमसहमाना शिलाजालं वर्षन्ती राक्षसी राममभ्यद्रवत्। अभिमुखमापतन्तीं तां शरेणोरसि विव्याध। सा सद्यधरणीतले पपात ममार च। ताटकावधेन तोषितस्य मुनिवरस्यादेशेन तौ तां रजनीं तत्र सुखमूषतुः। मुनिदत्तेन मन्त्रग्रामेण समेधितप्रभावौ राघवौ मुनिमनुगच्छन्नाश्रमपदमवापताम्। महामुनेस्तास्ताः कौतुकावहाः कथाः श्रृण्वन्तौ तौ राजपुत्रौ कदापि मार्गखेदमनुबुद्ध्येताम्।

(രാമൻ മഹർഷിയുടെ കല്പന ശിരസാ വഹിച്ചുകൊണ്ട് നാടിന്റെ നന്മയ്ക്ക് വേണ്ടി അതിനായി സത്യം ചെയ്തിട്ട് ഭയങ്കരമായ ഞാണൊലി മുഴക്കി. അതിന്റെ ഒച്ച പൊറുക്കുവാനാകാതെ പാറക്കല്ലുകൾ വാരി എറിഞ്ഞുകൊണ്ട് ആ രാക്ഷസി രാമന്റെ നേരെ പാഞ്ഞു ചെന്നു. തന്റെ നേരെ പാഞ്ഞടുക്കുന്ന അവളുടെ മാറ് രാമൻ അമ്പുകൊണ്ട് പിളർന്നു. അന്നേരം തന്നെ അവൾ നിലത്തുവീഴുകയും മരിക്കുകയും ചെയ്തു. താടകയെ കൊന്നത്കൊണ്ട് സന്തുഷ്ടനായ മുനിശ്രേഷ്ഠന്റെ ഉപദേശത്താൽ അവരിരുവരും ആ രാത്രി അവിടെ സുഖമായി വസിച്ചു. മുനിയാൽ നൽകപ്പെട്ട മന്ത്രങ്ങളാൽ കൂടുതൽ തിളക്കമാർന്ന രാമലക്ഷ്മണന്മാർ മുനിയെ പിന്തുടർന്ന് ആശ്രമത്തിൽ എത്തിച്ചേർന്നു. ഉത്സാഹം ഉണ്ടാക്കുന്നതായ മഹാമുനിയുടെ ഓരോരോ കഥകൾകേട്ട്കൊണ്ട്പോയതിനാൽ ആ രണ്ടു രാജകുമാരന്മാരും ഒരിക്കൽപോലും യാത്രയുടെ തളർച്ച അറിഞ്ഞതേയില്ല)

गद्यम् - 12

ततो नियतेन्द्रियो मुनिवरो दीक्षां प्रविवेश। राघवौ च निर्निद्रौ महत्या श्रद्धया तपोवनस्य रक्षणे जागरूकाववर्तेताम्। षष्ठेऽहनि समागते सानुचरौ सुबाहुमारीचौ यज्ञशालामुपगम्य रुधिरौघमवर्षताम् । तावदेव राजीवलोचनो राघवो मारीचोरसि शरेण प्रहृत्य तं योजनशतं यावत्समुद्रे चिक्षेप। सुबाहुमाग्नेयास्त्रेण गतासुं पातयित्वा तदनुचराणि रक्षांसि च वायव्यास्त्रेण दूरं विद्रावयामास । तेनाद्भुतेन कर्मणा सर्वेऽपि तपोवनस्थाः नितान्तं प्रमुदिताः राघवं बहुधा प्रशशंसुः ।

(അതിനുശേഷം ജിതേന്ദ്രിയനായ മുനിശ്രേഷ്ഠൻ യാഗകർമ്മങ്ങളിലേക്ക് കടന്നു. രാമലക്ഷ്മണൻമാരാകട്ടെ ഉറങ്ങാതെ വളരെ ശ്രദ്ധയോടെ ആശ്രമത്തെ സംരക്ഷിക്കുന്നതിനായി ജാഗരൂകരായിരുന്നു. ആറാം ദിവസമായപ്പോള് അണികളുമായി സുബാഹുമാരീചൻമാർ യാഗശാലയുടെ അടുത്ത് ചെന്നിട്ട് ധാരാളം ചോര വർഷിച്ചു. അന്നേരം തന്നെ താമരക്കണ്ണനായ രാമൻ മാരീചന്റെ നെഞ്ചിൽ അമ്പ് പതിപ്പിച്ചിട്ട് അവനെ നൂറുയോജന ദൂരെ സമുദ്രത്തിൽ നിക്ഷേപിച്ചു. സുബാഹുവിനെ ആഗ്നേയാസ്ത്രത്താൽ കൊന്നു വീഴ്ത്തിയിട്ട് അവന്റെ പിന്നാലെ വന്നെത്തിയ രാക്ഷസന്മാരെ വായവ്യാസ്ത്രത്താല് വളരെ അകലേയ്ക്ക് ഓടിച്ചുവിട്ടു. ആ അദ്ഭുതപ്രവൃത്തികൾ കണ്ട് ആശ്രമത്തിൽ ഉണ്ടായിരുന്ന എല്ലാവരും അങ്ങേയറ്റം സന്തോഷമുള്ളവരായിട്ട് രാമനെ പലതരത്തിൽ പുകഴ്ത്തി.)

गद्यम् -13

अथ यज्ञे समाप्ते प्रसन्नहृदयो विश्वामित्रो राममाबभाषे - 'नरश्रेष्ठ ! मिथिलाधिपतेर्जनकस्य परमपावनो यज्ञ इदानी प्रवर्तते । तत्र सर्वे वयं यास्यामः । त्वमप्यस्माभिः सह मिथिलां गन्तुमर्हसि। तत्रत्यमप्रमेयप्रभावं शाम्भवं धनूरत्नं च द्रष्टुमर्हसि'इति । मुनेराज्ञया राघवावपि प्रतिष्ठमानं मुनिरन्वगच्छताम् । मिथिलोपवनं प्राप्तो दाशरथिः कौशिकात् विदितवृत्तान्तो गौतमाश्रमं प्रविश्य गौतमशापेनापश्यतां गतां तत्पत्नीमहल्यां शापान्तेनानुजग्राह । अहल्यासहितेन गौतमेन विधिवत्कृतां सपर्यां च प्रतिजग्राह ।

(അങ്ങനെ യാഗം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ തെളിഞ്ഞ മനസ്സോടുകൂടിയ വിശ്വാമിത്രൻ രാമനോട് പറഞ്ഞു – "അല്ലയോ നരോത്തമ, മിഥിലയുടെ അധിപനായ ജനകന്റെ ഏറ്റവും പരിശുദ്ധമായ ഒരു യാഗം ഇപ്പോൾ നടക്കുകയാണ്. നമ്മളെല്ലാം അവിടേയ്ക്കു പോകും. അവിടെയുള്ള മഹത്ത്വമുള്ള ശിവന്റേതായ വിശേഷപ്പെട്ട വില്ല് കാണുകയും വേണം" എന്ന്. മുനിയുടെ കല്പനയാൽ രാമലക്ഷ്മണന്മാരും അവിടേക്ക് യാത്രയായി. മിഥിലയിലെ ഉദ്യാനത്തിലെത്തിയ രാമൻ കൗശികനിൽ നിന്ന് വർത്തമാനമെല്ലാമറിഞ്ഞിട്ടു ഗൗതമന്റെ ആശ്രമത്തിൽ എത്തിയിട്ട് ഗൗതമന്റെ പത്നിയായ അഹല്യയ്ക്ക് ശാപമോക്ഷം നൽകി അനുഗ്രഹിച്ചു. എന്നിട്ട് അഹല്യയോടു കൂടിയവനായ ഗൗതമനാൽ ചെയ്യപ്പെട്ട അതിഥിപൂജയെ സ്വീകരിക്കുകയും ചെയ്തു)

गद्यम् – 13

जनको विश्वामित्रमनुप्राप्तं श्रुत्वा पुरोहितं शतानन्दं पुरस्कुर्वन् सहसा प्रत्युद्गम्य विधिवदभ्यर्हितवान्। निर्वृत्ते मिथः कुशलप्रश्ने स राजा सकुतुकं देवतुल्यपराक्रमौ काविमौ कुमाराविति कौशिकं पपृच्छ। मुनिरपि राघवानुगतं सर्वमपि वृत्तान्तं यथावद्वर्णयामास । निवेदयामास च तयोर्महाधनुषो दर्शनकौतुकम्।

(വിശ്വാമിത്രൻ എത്തിച്ചേർന്നു എന്നു കേട്ടിട്ട് ജനകൻ പുരോഹിതനായ ശതാനന്ദനോടൊപ്പം ചെന്നു എതിരേറ്റു വിധിപ്രകാരം പൂജിച്ചു. അവരുടെ കുശലാന്വേഷണത്തിനിടയിൽ ആ രാജാവ് അറിയാനുള്ള ആഗ്രഹത്തോട് കൂടി ദേവതുല്യപരാക്രമരായ ഈ കുട്ടികൾ ആരെന്നു കൗശികനോട് ചോദിച്ചു. മുനിയാകട്ടെ രാമനെപ്പറ്റിയുള്ള എല്ലാ കാര്യങ്ങളും വിവരിച്ചു കൊടുത്തു. മഹത്തായ ആ വില്ല് കാണുവാനുള്ള അവരുടെ ആഗ്രഹം അറിയിക്കുകയും ചെയ്തു)

गद्यम्-14

जनको मुनिमेवं व्यजिज्ञपत्। 'इदं किल धनूरत्नं देवरातस्य राज्ञो हस्ते न्यासीकृतम्। अस्य चारोपणाय देवा दानवा गन्धर्वा रक्षांसि वा न प्रभवन्ति। अत्र यो भुजवीर्यं प्रकाशयति तस्मै मत्सुता सीता देयेति प्रतिज्ञा मया कृता। बहवो राजानः सीतामत्रागत्य वरयामासुः। तथापि धनुषोऽस्य ग्रहणेऽप्यशक्ता भग्नाशाः निववृतिरे। रामो यद्यस्य धनुषः आरोपणं कुर्यात्तर्हि सीतामवश्यं तस्मै दद्याम्'इति।

(ജനകൻ മുനിയോടു ഇങ്ങനെ അറിയിച്ചു.– "ഈ ശ്രേഷ്ഠമായ വില്ലാകട്ടെ രാജാവായ ദേവരാതന്റെ കയ്യിൽ സൂക്ഷിക്കുവാൻ ഏൽപ്പിക്കപ്പെട്ടതാണ്. ഇതിനെ കുലയ്ക്കുന്നതിന്

SGOU

ദേവന്മാരോ ദാനവന്മാരോ ഗന്ധർവ്വന്മാരോ രാക്ഷസന്മാരോ കഴിവുള്ളവരല്ല. ഇതിന്മേൽ യാതൊരുവൻ കൈക്കരുത്തു കാണിക്കുന്നുവോ അവനായി എന്റെ മകളായ സീതയെ നൽകുന്നതാണ് എന്ന് എന്നാൽ സത്യം ചെയ്യപ്പെട്ടിട്ടുമുണ്ട്. പല രാജാക്കന്മാരും ഇവിടെ വന്നിട്ട് സീതയെ വരിക്കുവാൻ നോക്കി. എന്നാൽ ഈ വില്ല് ഒന്നെടുക്കുവാൻ കൂടി കഴിവില്ലാത്തവരായിട്ടു ആശ തകർന്നവരായി അവർ പിൻവാങ്ങുകയാണ് ഉണ്ടായത്. രാമൻ ഈ വില്ല് കുലയ്ക്കുകയാണെങ്കിൽ സീതയെ തീർച്ചയായും അദ്ദേഹത്തിന് നൽകുന്നതാണ്" എന്ന്)

गद्यम् – 15

विश्वामित्रेण 'धनुर्दर्शय रामाय'इति प्रार्थितो जनको धनुरानयनाय सचिवानादिदेश। महता प्रयासेन बहुभिः जनसमूहैः समानीतं तद्धनुश्रेष्ठं 'वत्स राम, धनुः पश्य'इति विश्वामित्रो रामाय दर्शयामास। रामो विनीतः कार्मुकस्यास्य ग्रहणे पूरणे च यतिष्य इति वदन् पश्यतां नृसहस्राणां समक्षं लीलया मध्ये गृहीत्वा यावत्पूरयामास तावदेव तन्मध्ये भग्नं बभूव। निर्घातसमेन च तस्य निस्वनेन विश्वामित्रं जनकं राघवौ च वर्जयित्वा सर्वापि जनता मोहं प्रपेदे। ततः प्रत्याश्वस्तेषु जनेषु जनको राजा विश्वामित्रं सप्रमोदमभाषत। 'भगवन्, दृष्टवीर्याय दशरथसूनवे रामाय वीर्यशुल्कां सीतां प्रदाय सत्यप्रतिज्ञो भवितुमभिलषामि। शीघ्रमेव भवतोऽनुमत्या वार्ताहर अयोध्यां प्रयान्तु, आनयन्तुच महात्मानं दशरथं सबान्धवं सपुरोधसं सत्वरमेव'इति। जनकेन प्रेषिता दूता महता रंहसा विहितगमना अयोध्यां संप्राप्य राज्ञे दशरथाय सन्तोषवार्तां निवेदयामासुः।

("രാമന് ശൈവചാപം കാണിച്ചുകൊടുത്താലും" എന്നു വിശ്വാമിത്രനാൽ അപേക്ഷിക്കപ്പെട്ടപ്പോൾ ജനകൻ വില്ല് കൊണ്ടുവരുന്നതിനു വേണ്ടി മന്ത്രിമാർക്ക് കല്പന കൊടുത്തു. വളരെ പണിപ്പെട്ടു ധാരാളം ആളുകളാൽ കൊണ്ട് വരപ്പെട്ടതായ ആ ശ്രേഷ്ഠമായ വില്ലിനെ "കുഞ്ഞേ, രാമാ ശൈവചാപം കണ്ടാലും" എന്നു പറഞ്ഞ് വിശ്വാമിത്രൻ രാമന് കാണിച്ചുകൊടുത്തു. വിനീതനായ രാമൻ, "ഈ വില്ല് എടുക്കുന്നതിലും കുലയ്ക്കുന്നതിലും ഞാൻ പ്രയത്നിക്കാം" എന്ന് പറഞ്ഞുകൊണ്ട് ആയിരക്കണക്കിനു ആളുകളുടെ കണ്മുൻപിൽവെച്ചു കളിയെന്നോണം അതിന്റെ നടുക്കുപിടിച്ചിട്ടു എപ്പോഴാണോ കുലച്ചത് അപ്പോൾത്തന്നെ അത് ഒടിഞ്ഞു പോയി. ഇടിവെട്ട് പോലെയുള്ള അതിന്റെ ശബ്ദത്താൽ വിശ്വാമിത്രനും ജനകനും രാമലക്ഷ്മണന്മാരും ഒഴിച്ച് എല്ലാവരും മോഹാലസ്യപ്പെട്ടു. പിന്നീട് ആളുകൾ മോഹാലസ്യത്തിൽനിന്ന് വിമുക്തരായപ്പോൾ ജനകമഹാരാജാവ് വിശ്വാമിത്രനോട് സന്തോഷത്തോടു കൂടി പറഞ്ഞു- "അല്ലയോ ഭഗവാനേ, വീര്യം പ്രകാശിപ്പിച്ച ദശരഥന്റെ മകനായ രാമനായികൊണ്ട് സമ്മാനമായി സീതയെ നൽകിയിട്ട് സത്യം നിറവേറ്റിയവനായിത്തീരുവാൻ ഞാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നു. ഉടൻ തന്നെ ഭവാന്റെ സമ്മതത്താൽ ദൂതന്മാരെ അയോധ്യയിലേക്ക് അയയ്ക്കുകയും മഹാത്മാവായ ദശരഥനെ പുരോഹിതനും ബന്ധുക്കളുമായി പെട്ടെന്ന് വരുത്തുകയും ചെയ്താലും" എന്ന്. ജനകനാൽ അയയ്ക്കപ്പെട്ട ദൂതന്മാർ പെട്ടെന്ന് അയോധ്യയിൽ എത്തിച്ചേർന്നിട്ട് രാജാവായ ദശരഥനോട് സന്തോഷവർത്തമാനത്തെ അറിയിച്ചു)

Unit - 4

खण्डिका:16- शिष्टभागः

गद्यम् - 16

कौशिकानुग्रहस्य फलायितं तमभ्युदयमभिनन्द्य दशरथः सचिवैः सम्मन्त्र्य मिथिलां प्रतस्थे । समागतं दशरथं सपर्यया सम्भाव्य जनकः परमं प्रहर्षं प्रपेदे । ऊर्मिलां लक्ष्मणाय प्रदास्यामीति प्रतिजज्ञे । अनन्तरं दूतान् च सम्प्रेष्य भ्रातरं कुशध्वजं स्वपुरमानयत्, यस्यापि विवाहार्हं कन्यारत्नद्वयं माण्डवी श्रुतकीर्तिनामधेयमवर्तत। ततः सर्वतः प्रवृत्ते विवाहोचिते महोत्सवे इक्ष्वाकुकुलदैवतं भगवान् वसिष्ठो वंशावलीं कीर्तयन् कन्याः चतुर्थेभ्यःराजकुमारेभ्यः वरयामास । मुनिसंसदि ज्वलितेऽग्नेः समक्षं समं मन्त्रोदकैरानन्दाश्रूणि सिञ्चन् महीपतिरात्मनो भ्रातुश्च ताश्चतस्रः कन्यकाः चतुर्भ्यो राजनन्दनेभ्यः सप्रमोदं प्रतिपादयामास । ते च राजनन्दनाः वसिष्ठानुमत्या ताः प्रतिजगृहिरे । रामः सीतां, लक्ष्मणः ऊर्मिलां, भरतो माण्डवीं, शत्रुघ्नः श्रुतकीर्तिं चात्मनोऽनुरूपां वधुं प्राप्य सुतरां विरराज । विधिवन्निर्वर्तितविवाहैः कुमारैः समन्वितो राजा दशरथं सबान्धवं जनकमापृच्छ्य स्वपुरीं प्रतस्थे ।

(കൗശികന്റെ അനുഗ്രഹത്താൽ സഫലമായിതീർന്ന അഭ്യുദയത്തെ അഭിനന്ദിച്ചിട്ട് ദശരഥൻ മന്ത്രിമാരുമായി കൂടിയാലോചിച്ചിട്ട് പെട്ടെന്ന്തന്നെ മിഥിലയിലേക്ക് പുറപ്പെട്ടു. എത്തിച്ചേർന്ന ദശരഥനെ എതിരേറ്റ് ജനകൻ അങ്ങേയറ്റം ആനന്ദം പൂണ്ടു. ഊർമിളയെ ലക്ഷ്മണനായി നൽകുന്നതാണ് എന്ന് സത്യവും ചെയ്തു. അതിനുശേഷം ദൂതന്മാരെ പറഞ്ഞയച്ച് സഹോദരനായ കുശധ്വജനെ തന്റെ കൊട്ടാരത്തിലേക്ക് വരുത്തിച്ചു. അദ്ദേഹത്തിനും വിവാഹപ്രായമായ മാണ്ഡവി, ശ്രുതകീർത്തി എന്നീ പേരുകളുള്ള രണ്ടു കന്യാരത്നങ്ങൾ ഉണ്ടായിരുന്നു. അങ്ങനെ വിവാഹത്തിന്റേതായ ആഘോഷങ്ങൾ തുടങ്ങികഴിഞ്ഞിരിക്കെ വംശപുരോഹിതനായ ഭഗവാൻ വസിഷ്ഠൻ വംശാവലിയെ പ്രകീർത്തിച്ചുകൊണ്ട് ആ നാല് കന്യകമാരേയും നാല് രാജകുമാരന്മാർക്കായികൊണ്ട് വിവാഹം കഴിപ്പിച്ചു. മുനിമാരാൽ സഭയിൽ ജ്വലിപ്പിക്കുന്ന അഗ്നിയെ സാക്ഷിയാക്കി മന്ത്രത്തോട് കൂടി തീർത്ഥജലം പോലെ ആനന്ദക്കണ്ണീർ തൂകി നിൽക്കെ, രാജാവ് തന്റേയും സഹോദരന്റേയും പുത്രിമാരായ നാല് കന്യകമാരെ നാല് രാജകുമാരൻമാർക്കായികൊണ്ട് നൽകുവാൻ സന്തോഷത്തോട്കൂടി സമ്മതിച്ചു. ആ രാജകുമാരന്മാർ വസിഷ്ഠന്റെ അനുവാദത്തോട് കൂടി അവരെ സ്വീകരിക്കുകയും ചെയ്തു. രാമൻ സീതയേയും, ലക്ഷ്മണൻ ഊർമിളയേയും, ഭരതൻ മാണ്ഡവിയേയും, ശത്രുഘ്നൻ ശ്രുതകീർത്തിയേയും, അങ്ങനെ അവരവർക്ക് അനുരൂപരായ ഭാര്യമാരാൽ അവർ ഏറ്റവും തിളങ്ങി. ചടങ്ങനുസരിച്ച് വിവാഹം കഴിഞ്ഞ പുത്രന്മാരുമായി ദശരഥമഹാരാജാവ് ജനകനോട് യാത്രപറഞ്ഞ് വേണ്ടപ്പെട്ടവരോട്കൂടി സ്വന്തം കൊട്ടാരത്തിലേക്ക് പുറപ്പെട്ടു)

गद्यम् – 17

स्वगुरोरीश्वरस्य धनुः रामेण भग्नमिति जातकोपो जामदग्न्यो रामः पावक इव ज्वलन्मध्येमार्गमाजगाम। त्रिःसप्तकृत्वो मेदिनीं निःक्षत्रियां कृतवतस्तस्य दर्शनमात्रेण दशरथस्य हृदयं चकम्पे। मधुराणि सामवचनानि वदतो मुनीनगणयन् जामदग्न्यो राघवमुपगम्य मया समानीतेऽस्मिन् धनुषि ते विक्रमः प्रकाशयताम् इति

भाषमाणो वैष्णवं धनूरत्नमर्पयामास। राघवो लीलया तद्गृहीत्वा तस्मिन्नमोघं शरं सन्दधे। चिरं स्वतपसार्जितेषु लोकेषु शरप्रभावेण संहृतेषु भग्नदर्पो जामदग्न्यः पुनरपि तपसे महेन्द्रपर्वतं प्रययौ।

(തന്റെ ഗുരുവായ ശിവന്റെ ചാപം രാമനാൽ ഭഗ്നമാക്കപ്പെട്ടു എന്നറിഞ്ഞ് കോപത്തോടുകൂടിയ ജമദഗ്നിയുടെ പുത്രനായ പരശുരാമൻ അഗ്നിയെപോലെ ജ്വലിക്കുന്നവനായിട്ടു വഴിയാത്രയ്ക്കിടയിൽ വന്നു. ഇരുപത്തിയൊന്നു തവണ ഭൂമിയിൽ ക്ഷത്രിയന്മാർ ഇല്ലാതെയാക്കിത്തീർത്തവനായ അവനെ കണ്ടപ്പോൾതന്നെ ദശരഥന്റെ ചങ്ക് പിടഞ്ഞു. തേന്യറ്റന്ന തഞ്ചപ്പെടുത്തുന്ന വാക്കുകൾ പറയുന്നവരായ മുനിമാരെ കണക്കിലെടുക്കാതെ പരശുരാമൻ ശ്രീരാമന്റെ അടുത്ത് ചെന്നിട്ടു "എന്നാൽ കൊണ്ട് വരപ്പെട്ടതായ ഈ ചാപത്തിൽ നിന്റെ പരാക്രമം കാണിക്കുക" എന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ട്തന്നെ വൈഷ്ണവം എന്ന ശ്രേഷ്ഠമായ വില്ല് നൽകി. രാമൻ കളിയെന്നോണം അത് വാങ്ങിയിട്ട് അതിൽ നിഷ്ഫലമാകാത്ത ശരത്തെ ചേർത്തു. വളരെക്കാലത്തെ സ്വന്തം തപസുകൊണ്ട് നേടിയ ലോകത്തെ ശ്രീരാമൻ അസ്ത്രവിദ്യയിലെ കഴിവ്കൊണ്ട് അടക്കിയപ്പോൾ അഹങ്കാരം തകർക്കപ്പെട്ടവനായിട്ട് പരശുരാമൻ വീണ്ടും തപസുചെയ്യുന്നതിനായി മഹേന്ദ്രപർവ്വതത്തിലേക്ക് പോയി.)

गद्यम् – 18

गते जामदग्न्ये प्रमुदितो दशरथः सहानुयायिभिः लङ्घिताध्वा सुरेन्द्रसदनमिव विराजमानं स्वमन्दिरं सम्प्राप। ते च महात्मनो राजसूनवः कृतदारकर्मणः परमया भक्त्या पितरं शुश्रूषमाणाः तस्य महतीं प्रीतिमुत्पादयामासुः। राजमहिष्यः सर्वा अपि गुणगरीयसीः स्नुषाः प्रतिपद्य नितरां जहृषुः। रामोऽपि तया सर्वगुणसम्पन्नया सीतया समेयिवान् श्रियेव श्रीपतिः सुतरां विरेजे। तयोश्च तादृशं प्रेम संजज्ञे, यथा हृदयं हृदयेन व्यक्तमाचख्ये। भ्रातरश्च रामे दृढानुरक्ता मातृभिरुपलाल्यमाना आनन्दस्य परां सीमामभ्यगच्छन्।

पितृभक्ताय सततं भ्रातृभिः सह सीतया ।
नन्दिताखिललोकाय रामभद्राय मङ्गलम्।।
പിതൃഭക്തായ സതതം ഭ്രാതൃഭിഃ സഃ സീതയാ
നന്ദിതാഖിലലോകായ രാമഭദ്രായ മംഗളം

(പരശുരാമൻ പൊയ്ക്കഴിഞ്ഞപ്പോൾ സന്തുഷ്ടനായ ദശരഥൻ തന്നെ പിന്തുടരുന്നവരോട് കൂടി വഴികൾ താണ്ടി ഇന്ദ്രപുരി കണക്കെ വിളങ്ങുന്ന സ്വന്തം കൊട്ടാരത്തിൽ എത്തിചേർന്നു. വിവാഹകർമ്മങ്ങളെല്ലാം ചെയ്തുകഴിഞ്ഞ മഹാത്മാക്കളായ ആ രാജകുമാരന്മാർ അങ്ങേയറ്റത്തെ ഭക്തിയോട്കൂടി അച്ഛന്റെ കാര്യങ്ങളിൽ ശ്രദ്ധയുള്ളവരായിട്ട് അദ്ദേഹത്തിന് അങ്ങേയറ്റം ആനന്ദത്തെ പ്രദാനം ചെയ്തു. രാജാവിന്റെ എല്ലാ പട്ടമഹിഷിമാരും ഉന്നത ഗുണഗണങ്ങളുള്ള മരുമക്കളെ കിട്ടിയതിൽ ഏറ്റവും സന്തോഷിച്ചു. രാമനും എല്ലാ ഗുണഗണങ്ങളാലും സമ്പന്നയായ സീതയോട്കൂടിയവനായിട്ട് ലക്ഷ്മീദേവിയോട്കൂടിയ മഹാവിഷ്ണുവിനെപോലെ അങ്ങേയറ്റം തിളങ്ങി. എപ്രകാരമാണോ ഹൃദയം ഹൃദയവുമായി സംവദിക്കുന്നത് അത്പോലെയായിരുന്നു അവരുടെ സ്നേഹം. സഹോദരന്മാരാകട്ടെ രാമനിൽ ഉറച്ച സ്നേഹമുള്ളവരും അമ്മമാരാൽ ലാളിക്കപ്പെടുന്നവരുമായിട്ട് ആനന്ദത്തിന്റെ ഉച്ചാവസ്ഥയിലെത്തി)

ഉടപ്പിറപ്പുകളോടും സീതയോടും കൂടിയവനും എല്ലായ്പ്പോഴും പിതൃഭക്തിയുള്ളവനും ലോകത്തെ മുഴുവൻ ആനന്ദിപ്പിക്കുന്നവനുമായ രാമനായികൊണ്ട് മംഗളം.

पुनरावृत्तिः(Recap)

- मङ्गलश्लोके श्रीरामं स्तौति ।
- कोसलराज्ये वैवस्वतमनुना निर्मिता अयोध्या नाम नगरी आसीत्।
- तत्र दशरथो नाम राज्ञे तिस्रः भार्याः । कौसल्या, कैकेयी, सुमित्रा चेति ।
- दशरथस्य सन्ततिः नासीत् तदर्थं वसिष्टोपदेशेन कालान्तरे तस्य चत्वारः पुत्राः आसन् ।
- कौसल्यातनयः श्रीरामः। कैकेयी भरतमसूत। सुमित्रायां लक्ष्मणशत्रुघ्नौ पुत्रौअजायेताम्।
- तदैकदा महामुनिः विश्वामित्रः राजधानीम् आगतवान्।
- विश्वमित्रः तस्य आगमनोद्देश्यं राजानंव्यतिज्ञपत्।
- विश्वामित्रः तदा एवमवदत्। 'मम यागविघ्नकारिणौ राक्षसौसुबाहुमारीचौ वर्तेते। तयोः विनाशाय ज्येष्ठं पुत्रं रामं मे दातुमर्हसि'इति ।
- अहमेव गत्वा राक्षसान् हनिष्यामि'इति मोहालस्यात् विमुक्तः दशरथः विश्वामित्रं याचितवान्।
- सन्तुष्टः राजा सलक्ष्मणं रामं विश्वामित्रेण सह गमनाय अनुमेने ।
- मार्गमध्ये विश्वामित्रः बला - अतिबला नामिके विद्ये सानुजं राममुपदिदेश ।
- तेजस्वी विश्वामित्रः ताटकावृत्तान्तं रामलक्ष्मणौ अकथयत्।
- मलद - कुरुषाभिधाने जनपदे नागसहस्रबला ताटका नाशितवती।
- रामः मार्गमध्ये गौतमाश्रमं प्राप्य अहल्यायै शापमोक्षमदात्।
- कुमारयोः शाम्भवधनुदर्शनतात्पर्यं विश्वामित्रः जनकं सूचितवान् ।
- यः भुजवीर्येण अस्य धनुषः ज्यारोपणं करोति तस्मै मत्सुतां सीतां दास्यामि इति कार्यमपि कथितवान्।
- रामः सलीलया धनुरारोपणाय उद्युक्तः अभूत् । तदा धनुः भग्नं बभूव ।
- प्रतिज्ञापरिपालनतत्परः जनकः सीतां रामाय दातुं निश्चिकाय ।
- अयोध्यां प्राप्ताः राजकुमाराः तेषां भार्याः च पितरं मातृः च निरतिशयभक्त्या सेवयामासुः । सर्वे सन्तुष्टाः संजाताः।

वस्तुनिष्ठप्रश्नाः(Objective type questions)

1. अयोध्यायाः अधिपतिः कः ?
2. दशरथस्य पुत्राः केषु नैपुण्यं प्रापुः ?
3. दशरथपुत्राः कीदृशाः आसन् ?
4. विश्वामित्रः दशरथं रामं ययाचे। तदा किं सम्भूतम्?
5. 'अहमेव धनुष्पाणिः भवदीयं व्रतचर्यां गोप्तास्मि'- कः?
6. का नाम ताटका?

7. विश्वामित्रः मिथिलां गन्तुं रामलक्ष्मणौ उपदिशति । किमर्थम् ?

8. मुनेराज्ञया तौ मुनिरन्वगच्छताम् - कौ?

9. श्रीरामः कां शापात् मोचितवान् ?

10. मिथिलाधिपतिः कः ?

11. 'महता प्रयासेन बहुभिः जनसमूहैः समानीतं तद्धनुः' - अस्य धनुषः नाम किम् ?

12. के परशुरामस्य पुरतः मधुराणि वाक्यानि अवदन्?

13. तद् गृहीत्वा तस्मिन्नमोघं शरं सन्दधे - कः?

14. इक्ष्वाकुकुलपुरोहितः कः?

15. अयोध्यायाः राजमन्दिरं कीदृशमासीत्?

एकेन वाक्येन द्वाभ्यां वा उत्तराणि लिखत।

(Answer the following questions in one or two sentences)

1. दशरथस्य पुत्रकामेष्टियागे किं सम्भूतम् ?
2. दशरथस्य भार्या: का: ?
3. तासु त्वं लप्स्यसे पुत्रान् - कासु ?
4. विश्वामित्रमहामुनिः किमर्थम् अयोध्यां प्राप ?
5. राजा दशरथ: विश्वामित्रं किमपृच्छत् ?
6. यागस्य विघ्नकारिणौ राक्षसौ कौ ?
7. 'यदीदं ते क्षमं तर्हि तथा कुरुष्व' - कस्येदं वचनम्? कं प्रति?
8. देवानामपि महद्भयं बभूव – कदा ?
9. विश्वामित्रेण सह यागरक्षार्थं रामलक्ष्मणयोः गमनवेलायां किं सम्भूतम् ?
10. श्रीरामं विश्वामित्रेण प्रेषयितुं दशरथः प्रथमं विमुखः आसीत् । अस्य कारणं किम् ?
11. धनुरारोपणे के के असमर्थाः बभूवुः ?
12. धनुरारोपणेके के असमर्थाः बभूवुः ?
13. 'पश्यतां नृसहस्राणां समक्षम्'इत्यनेन सूचितः आशयः कः?
14. सर्वापि जनता मोहं प्रपेदे - कारणं किम् ?
15. कुशध्वजस्य पुत्र्यौ के ?
16. 'ताः चतस्रः कन्यकाः राजकुमारेभ्यः वरयामास ।'ताः कन्यकाः काः?
17. श्रीरामस्य धनुरारोपणं कीदृशमासीत् ?

18. केन कारणेन परशुरामः जातकोपः बभूव ?
19. परशुरामः राघवं किमुवाच ?
20. कदा परशुरामस्य अहङ्कारः विनष्टोऽभवत् ?
21. दशरथस्य महिष्यः कीदृशीः स्नुषाः प्राप्ताः ?

एकैकया खण्डिकया उत्तराणि लिखत ।

(Answer the question in a paragraph)

1. अपुत्रस्य पुत्रजन्म, तवेदमागनं मन्ये । विशदयत
2. मिथ्याप्रतिज्ञस्त्वं चिराय सुखी भव ।(आशयं विशदयत)
3. श्रीरामः कथं विश्वामित्रस्य यागं संरक्षितवान्।
4. सीतारामयोः विवाहवृत्तान्तम्।
5. परशुरामस्य गर्वभङ्गः ।

निर्दिष्टाभ्यासः (Assignments)

1. दशरथस्य पुत्राणाम् उत्पत्तिं विशदयत।
2. रामलक्ष्मणौ विश्वामित्रेण सह यागरक्षायै अगच्छताम्। तत्कार्यं संक्षिप्य लिखत ।
3. विश्वामित्रेण साकं रामलक्ष्मणयोः गमनं ताटकावधम् अहल्यामोक्षवृत्तान्तं च संक्षिप्य लिखत।
4. बालकाण्डस्य कथासारं स्ववाक्यैः लिखत।

वस्तुनिष्ठप्रश्नानाम्उत्तराणि (Answer to Objective type questions)

1. दशरथः।
2. कौसल्यायै। वेदेषु, वेदाङ्गेषु, सर्वेषु शास्त्रेषु च नैपुण्यं प्राप्ताः ।
3. परस्परमतिमात्रमनुरक्ताः ।
4. दशरथः मोहालस्यं प्राप ।
5. दशरथः।
6. सुन्दस्य भार्या।
7. कश्चन यागः प्रचलति तद्दर्शनार्थम् ।
8. अहल्याम्।
9. जनकः।
10. शाम्भवम्।
11. मुनयः ।
12. श्रीरामः ।
13. वसिष्ठः ।
14. सुरेन्द्रभवनमिव ।

सूचनाग्रन्थौ (References)

1. पी.एस्. अनन्तनारायणशास्त्री, बालरामायणम्, व्याख्या टि.के. रामचन्द्र अय्यर्, आर्. एस्. वाध्यार् आन्ट् सन्स्, कल्पात्ति ।
2. जि. एस् श्रीनिवास अय्यर्, श्रीमद् वाल्मीकिरामायणम् (वालकाण्डं), आर् सुब्रमण्यवाद्यार् आण्ड् सन्स्, कल्पात्ति,१९४१

अधिकवाचनग्रन्थौ (Suggested Readings)

1. पि. एस्. अनन्तनारायणशास्त्रि, बालरामायणम्, व्याख्या पि.जि.अजित् प्रसाद्, अनामिका पब्लिक्केषन्स्,एलुकोण्, २००८.
2. डा. पूवट्टूर् रामकृष्णपिल्ला, केरलसंस्कृतविज्ञाननिघण्डु,केरलभाषा इन्स्टिट्यूट्, अनन्तपुरी,२०९६पुटं३०-३१

BLOCK - 2

महाभारते यक्षप्रश्नः (श्लोकाः 45-75)

SGOU

महाभारते यक्षप्रश्नः(श्लोकाः 45-75)

उद्देश्यानि(Learning Outcomes)

- भारतीयसंस्कृतिं प्रति संस्कृतस्य योगदानमवगच्छति।
- महाभारतस्य महत्वं जानाति।
- यक्षप्रश्नानां साङ्गत्यं महत्वं च गृह्णाति।
- श्लोकानामाशयम् अवगच्छति।

प्राग्व्यपेक्षाः(Prerequisites)

महाभारते एकम् आन्तरिकम् अत्यन्तं सूचनाप्रदं च आख्यानं भवति यक्षरूपेण यमस्य युधिष्ठिरस्य च संवादः। यमधर्मेण उपस्थापितानां पञ्चविंशत्यधिकैकशतं कठिनप्रश्नानां युधिष्ठरस्य प्रत्येकं उत्तरं अतीव उचितं अद्भुतं च अस्ति।

यक्षसमस्यायाः पूर्ववर्तीनां घटनानां संक्षेपेण वर्णनं कर्तुं शक्यते। एकदा पाण्डवानां प्रव्रजने ते मुनिप्रार्थितमृगं अन्वेष्टुं प्रस्थिताः। तस्य मृगस्य पदानि अनुसृत्य ते एकं घोरं वनं प्राप्तवन्तः यत्र युधिष्ठिरः अतीव तृषितः आसीत्। यदा सहदेवः समीपस्थं उच्छ्रितं वृक्षम् आरुह्य परितः अवलोकितवान् तदा सः अदूरे एकां धराम् अपश्यत्। सहदेवः सद्यः सर्वेषां जलं आनेतुं निर्गतवान्।

सहदेवः वाणीं श्रुत्वा जलाशयात् जलं ग्रहीतुं साहसं कृतवान्। अहं तुण्डः अस्मि। अस्मिन् जले नित्यं वसामि। अमुं जलाशयं मम पितृसंपत् अस्ति। अतः यदि त्वं मम अनुमतिं विना एतत् जलं पिबसि तर्हि त्वं मारिष्यसे। तत् वाक्यं अनपेक्ष्य सः जलं पिबन् तत्क्षणमेव मृतः। बहुकालानन्तरं सहदेवः न प्रत्यागतवान् इत्यतः नकुलः युधिष्ठिरस्य आज्ञानुसारं जलाशयं प्रति अगच्छत्। नकुलः अपि भ्राता इव मृतः। पश्चात् अर्जुनः भीमश्च तथैव मृत्युं उपगतौ। अन्ते युधिष्ठिरः स्वयमेव जलस्य समीपं गत्वा स्वस्य चतुर्णां भ्रातॄणां किं जातम् इति ज्ञात्वा तस्य तटे मृतान् सोदरान् अपश्यत्।

यदा तृषितः युधिष्ठिरः जलाशयात् किञ्चित् जलं पातुं प्रवृत्तः तदा तुण्डः युधिष्ठिरम् अवदत् यथा पूर्वम् अन्येभ्यः पाण्डवेभ्यः उक्तवान् यत् मम अनुज्ञां विना एतादृशं साहसिकं कार्यं न कर्तव्यम् इति।सः यक्षत्वं अपि प्रकाशितवान्। तस्य प्रश्नानां उत्तरं सन्तोषपूर्वं युधिष्ठिरः अदात् तदा यक्षः अवदत् यत् स इच्छति चेत् जलं पातुं शक्नोति इति।सर्वे पाण्डवाः सजीवाः भूत्वा तत्रतः अगच्छन्।

मुख्याशयाः(Key themes)

श्रोत्रियः(वेदज्ञः), धृत्या(तुष्ट्या), वृद्धसेवया(गुरुशुश्रूषया), स्वाध्यायः, सूनुः(पुत्रः), परिवादः(अपवादः), इष्वस्त्रं (बाणः अस्त्रं च), ज्ञियं(यागसंबन्धि), सार्थः(सहचरः), आवपनं(सस्यनिर्माणं), अश्मनः(पाषाणस्य), दाक्ष्यं (धर्मः)।

Unit -1

श्लोकाः 45 - 52

Discussion

45. यक्ष उवाच –

किं स्विदादित्यमुन्नयति के तस्याभितश्चराः।
कश्चैनमस्तं नयति कस्मिंश्च प्रतितिष्ठति ।।
കിം സ്വിദാദിത്യമുന്നയതി കേ തസ്യാഭിതശ്ചരാഃ
കശ്ചൈനമസ്തം നയതി കസ്മിംശ്ച പ്രതിതിഷ്ഠതി.

अन्वयः	अन्वयार्थः
किंस्वित् आदित्यम् उन्नयति	कः सूर्यम् आकाशमार्गेण सञ्चरणाय उद्धर्तुं प्रेरयति
के तस्य अभितः चराः	के तमभिमतं चरन्ति
कः पुनः अस्तं नयति	कः सूर्यम् अस्तमयाय नयति
कस्मिन् च प्रतिष्ठति	कस्मिन् देशे सदा वर्तते।

सारः – यक्षः अवदत्– 'कः सूर्यम् उद्धर्तुं प्रेरयति? के सूर्यमभितं सञ्चरन्ति? कः सूर्यमस्तमयाय नयति? कस्मिन् स्थले सूर्यः स्थिरतया वर्तते?

(യക്ഷൻ ചോദിച്ചു – ആദിത്യനെ ഉയർത്തുന്നതാര്? അവന്റെ കൂടെ സഞ്ചരിക്കുന്നവരാരാണ്? അവനെ അസ്തമിപ്പിക്കുന്നത് ആരാണ്? എന്തിന്റെ മേലാണ് അവന്റെ നിലനിൽപ്പ്?)

46.युधिष्ठिर उवाच-

ब्रह्मादित्यमुन्नयति देवास्तस्याभितश्चराः।
धर्मश्चास्तं नयति च सत्ये च प्रतितिष्ठति ।
ബ്രഹ്മാദിത്യമുന്നയതി ദേവാസ്തസ്യാഭിതശ്ചരാഃ
ധർമ്മശ്ചാസ്തം നയതി ച സത്യേ ച പ്രതിതിഷ്ഠതി.

अन्वयः	अन्वयार्थः
ब्रह्मा आदित्यम् उन्नयति	ब्रह्मा सूर्योदयाय उन्नयति
तस्य अभितः देवाः चराः	सूर्यमभितं देवाः चरन्ति
धर्मः अस्तं नयति च	धर्मः अस्तमनाय नयति
सत्ये प्रतितिष्ठति च	(सूर्यः) सत्ये स्थिरतया वर्तते।

सारः –ब्रह्मा सूर्योदयाय उन्नयति। सूर्यमभितः देवाः चरन्ति। धर्मः अस्तमयाय प्रेरयति। सः सत्ये प्रतिष्ठितः च भवति।

(യുധിഷ്ഠിരൻ പറഞ്ഞു – ആദിത്യനെ ഉയർത്തുന്നത് ബ്രഹ്മമാണ്. ദേവന്മാരാണ് അവന്റെ അനുചരന്മാർ. അവനെ അസ്തമിപ്പിക്കുന്നത് ധർമ്മമാണ്. സത്യത്തിലാണ് അവന്റെ

നിലനിൽപ്പ്.)

47. यक्ष उवाच –

केनस्विच्छ्रोत्रियो भवति केनस्विद्विन्दते महत्।
केनस्विद्वितीयवान् भवति राजन् केन च बुद्धिमान् ।
കേനസ്വിച്ഛ്രോത്രിയോ ഭവതി കേനസ്വിദ്വിന്ദതേ മഹത്.
കേനസ്വിദ്വിതീയവാൻ ഭവതി രാജൻ കേന ച ബുദ്ധിമാൻ.

अन्वयः	अन्वयार्थः
केनस्वित् श्रोत्रियः भवति	केन कश्चन पुरुषः वेदपण्डितः भवति ?
केनस्वित् विन्दते महत्	केन महत्त्वमार्जयति?
राजन्, केनस्वित् द्वितीयवान् भवति	हे राजन्, केन सुहृदं सम्पादयति
केन बुद्धिमान् (च) भवति	केन बुद्धिमान् भविष्यति च?

सारः – हे राजन्, पुरुषः केन वेदपण्डितः भवेत्? केन महत्त्वमार्जयति? कथं मित्रं संपादयति? कथं बुद्धिमान् भविष्यति?

(യക്ഷൻ ചോദിച്ചു – എന്തുകൊണ്ടാണ് ഒരാൾ വേദപണ്ഡിതനാകുന്നത്? എന്തുകൊണ്ടാണ് ഒരാൾ മഹത്വത്തെ നേടുന്നത്? എന്തുകൊണ്ടാണ് ഒരാൾ സഹായവാനാകുന്നത്? എന്തുകൊണ്ടാണ് ഒരാൾ ബുദ്ധിമാനാകുന്നത്?)

48. युधिष्ठिर उवाच –

श्रुतेन श्रोत्रियो भवति तपसा विन्दते महत्।
धृत्या द्वितीयवान् भवति बुद्धिमान् वृद्धसेवया।
ശ്രുതേന ശ്രോത്രിയോ ഭവതി തപസാ വിന്ദതേ മഹത്.
ധൃത്യാ ദ്വിതീയവാൻ ഭവതി ബുദ്ധിമാൻ വൃദ്ധസേവയാ.

अन्वयः	अन्वयार्थः
श्रुतेन श्रोत्रियः भवति	वेदज्ञानेन वेदज्ञः भवेतति।
तपसा महत् विन्दते	तपोऽनुष्ठानेन महत्त्वं लभते
धृत्या द्वितीयवान् भवति	तुष्ट्या सुहृदं सम्पादयति
वृद्धसेवया बुद्धिमान् (भवति)	गुरुशुश्रूषया बुद्धिमान् भवति।

सारः– वेदज्ञानेन पाण्डित्यं, तपोऽनुष्ठानेनमहत्त्वं, तुष्ट्या सहायिनं, वृद्धजनसेवया बुद्धिं च लभते

(യുധിഷ്ഠിരൻ പറഞ്ഞു– വേദാധ്യയനം കൊണ്ടാണ് ഒരാൾ ശ്രോത്രിയനാകുന്നത് (വേദപണ്ഡിതനാകുന്നത്). തപസു കൊണ്ടാണ് ഒരാൾ മഹത്വം നേടുന്നത്. ബുദ്ധികൊണ്ടാണ് ഒരാൾ സഹായവാനാകുന്നത്. വൃദ്ധന്മാരെ സേവിക്കുന്നത് കൊണ്ടാണ് ഒരാൾ ബുദ്ധിമാനാകുന്നത്)

SGOU

49. यक्ष उवाच –

किं ब्राह्मणानां देवत्वं कश्च धर्मः सतामिव।
कश्चैषां मानुषो भावः किमेषामसतामिव।।
കിം ബ്രാഹ്മണാനാം ദേവത്വം കശ്ച ധർമ്മഃ സതാമിവ.
കശ്ചൈഷാം മാനുഷോ ഭാവഃ കിമേഷാമസതാമിവ.

अन्वयः	अन्वयार्थः
ब्राह्मणानां देवत्वं किं	ब्राह्मणानां दिव्यत्वं किम्?
कः सताम् इव धर्मः	सज्जनतुल्यं धर्मः कः?
एषां मानुषः भावः च	ब्राह्मणानां मनुष्यभावश्च कः?
एषाम् असतां इव किम्?	तेषां दुर्जनानामिव दृश्यमानः स्वभावः कः?

सारः – किं नाम ब्राह्मणानां दिव्यत्वम्? एषां सज्जनतुल्यः धर्मः कः? तेषां मानुषिकस्वभावः कः? तेषां दुर्जनमिव दृश्यमानः स्वभावः कः?

(യക്ഷൻ ചോദിച്ചു - ബ്രാഹ്മണരുടെ ദേവത്വം എന്താണ്? ഇവരുടെ സജ്ജനങ്ങളുടേത് പോലെയുള്ള ധർമ്മം എന്താണ്? ഇവരുടെ മാനുഷികമായ ഭാവമെന്താണ്? ഇവരുടെ ദുർജ്ജനങ്ങളുടെത് പോലെയുള്ള സ്വഭാവമെന്താണ്?)

50. युधिष्ठिर उवाच –

स्वाध्याय एषां देवत्वं तप एषां सतामिव ।
मरणं मानुषो भावः परिवादोऽसतामिव ।।
സ്വാധ്യായ ഏഷാം ദേവത്വം തപ ഏഷാം സതാമിവ
മരണം മാനുഷോ ഭാവഃ പരിവാദോऽസതാമിവ.

अन्वयः	अन्वयार्थः
एषां देवत्वं स्वाध्यायः	ब्राह्मणानां देवत्वं वेदपठनेन।
एषां तपः सताम् इव	तपोऽनुष्ठानमेव सज्जनानामिव ।
मानुषः भावः मरणम्	मानवभावः मरणमेव।
परिवादः असतां इव (भवति)	अपवादः एव दुर्जनानामिव भवति।

सारः –वेदपठनेन ब्राह्मणानां दिव्यत्वं, सज्जनानामिव तपोऽनुष्ठानं, मरणमेव मानवभावः, अपवादं (परदूषणं) दुर्जनानामिव भवति।

(യുധിഷ്ഠിരന് പറഞ്ഞു - സ്വാധ്യായമാണ് (ശാസ്ത്രപഠനം) ബ്രാഹ്മണരുടെ ദേവത്വം. തപസാണ് സജ്ജനങ്ങളുടേത് പോലെയുള്ള ധർമ്മം (സദാചാരം) മരണമാണ് ഇവരുടെ മാനുഷികഭാവം. പരദൂഷണം പറയുന്നതാണ് ദുർജ്ജനങ്ങളുടേത് പോലെയുള്ള സ്വഭാവം (ദുരാചാരം).)

51.यक्ष उवाच –

किं क्षत्रियाणां देवत्वं कश्च धर्मः सतामिव ।

कश्चैषां मानुषो भावः किमेषामसतामिव ।।
കിം ക്ഷത്രിയാണാം ദേവത്വം കശ്ച ധർമ്മഃസതാമിവ
കശ്ചൈഷാം മാനുഷോ ഭാവഃ കിമേഷാമസതാമിവ.

अन्वयः	अन्वयार्थः
क्षत्रियाणां देवत्वं किम्?	क्षत्रियजनानां (युद्धकर्मणि व्यापृतानां) दिव्यत्वं किम् ?
सताम् इव कः धर्म च	सज्जनानामिव तेषां धर्मः कः ?
एषां मानुषः भावश्च कः ?	क्षत्रियाणां मानुषिकभावः कः ?
एषाम् असतामिव किम्?	तेषां क्षत्रियाणां दुर्जनानामिव किं वर्तते ?

सारः – क्षत्रियाणां दिव्यत्वं किम्? सज्जनानामिव तेषां धर्मः कः? तेषां मानुषिकभावः कः? दुर्जनानामिव वर्तमानः धर्मः कः?

(യക്ഷൻ ചോദിച്ചു – ക്ഷത്രിയന്മാരുടെ ദേവത്വം എന്താണ്? ഇവരുടെ സജ്ജനങ്ങളുടേത് പോലെയുള്ള ധർമ് എന്താണ്? ഇവരുടെ മാനുഷികമായ ഭാവമെന്താണ്? ഇവരുടെ ദുർജ്ജനങ്ങളുടെത് പോലെയുള്ളസ്വഭാവമെന്താണ്?)

52. युधिष्ठिर उवाच –

इष्वस्त्रमेषां देवत्वं यज्ञ एषां सतामिव।
भयं वै मानुषो भावः परित्यागोऽसतामिव।
ഇഷ്വസ്ത്രമേഷാം ദേവത്വം യജ്ഞ ഏഷാം സതാമിവ.
ഭയം വൈ മാനുഷോ ഭാവഃ പരിത്യാഗോऽസതാമിവ.

अन्वयः	अन्वयार्थः
एषां इष्वस्त्रं देवत्वं	क्षत्रियाणां बाणः अस्त्रं च दिव्यत्वं
एषां सतां इव यज्ञः	तेषां सतामिव यागः भवति ।
मानुषः भावः भयं वै	मानुषिकभावः भीतिरेव
असतामिव परित्यागः	दुर्जनानामिव भवति शरणार्थीनां त्यागः।

सारः –क्षत्रियाणां दिव्यत्वं चापबाणौ एव। यागाचरणं सज्जनानामिव मानुषिकभावः भीतिरेव, शरणार्थीनां त्यागमेव दुर्जनसदृशं कर्म।

(യുധിഷ്ഠിരന് പറഞ്ഞു – ചാപബാണങ്ങളാണ് ക്ഷത്രിയന്മാരുടെ ദേവത്വം. യജ്ഞമാണ് സജ്ജനങ്ങളുടേത് പോലെയുള്ള ധർമ്മം. ഭയമാണ് ഇവരുടെ മാനുഷികഭാവം. ശരണാഗതന്മാരെ ഉപേക്ഷിക്കുന്നതാണ് ദുർജ്ജനങ്ങളുടെത് പോലെയുള്ള സ്വഭാവം/കർമ്മം)

Unit -2
श्लोकाः 53 - 60

53.यक्ष उवाच –

किमेकं यज्ञियं साम किमेकं यज्ञियं यजुः।
काचैषां वृणुते यज्ञं कां यज्ञो नातिवर्तते ।।
കിമേകം യജ്ഞിയം സാമ കിമേകം യജ്ഞിയം യജുഃ
കാ ചൈഷാം വൃണുതേ യജ്ഞം കാം യജ്ഞോ നാതിവർതതേ.

अन्वयः	अन्वयार्थः
यज्ञियं एकं साम किम्	यागे वर्तमानं साम किम् ?
यज्ञियं एकं यजुः किम्	यागसंबन्धि यजुः किम् ?
एषां यज्ञं का वृणुते च	एषां मध्ये का यज्ञं स्वीकरोति ?
यज्ञः कां न अतिवर्तते	यज्ञः कां न अतिवर्तते?

सारः –यज्ञियं साम किम् ? यर्जुः च किम् ? का यज्ञं स्वीकरोति ? यज्ञः कां नातिक्रमति ?

(യക്ഷൻ ചോദിച്ചു –യജ്ഞത്തിലെ സാമമെന്താണ്? യജ്ഞത്തിലെ യജുസ്സ് എന്താണ്? യജ്ഞം എന്തിനെയാണ് സ്വീകരിക്കുന്നത്? യജ്ഞം ഏതിനെയാണ് അതിവർത്തിക്കാത്തത്?)

54.युधिष्ठिर उवाच –

प्राणो वै यज्ञियं साम मनो वै यज्ञियं यजुः।
ऋगेका वृणुते यज्ञं तां यज्ञो नातिवर्तते ।।
പ്രാണോ വൈ യജ്ഞിയം സാമ മനോ വൈ യജ്ഞിയം യജുഃ
ഋഗേകാ വൃണുതേ യജ്ഞം താം യജ്ഞോ നാതിവർതതേ.

अन्वयः	अन्वयार्थः
प्राणः यज्ञियं साम वै	प्राण एव यागसम्बन्धि साम एव।
मनः यज्ञियं यजुः वै	चित्तं यागसंबन्धि यजुः एव ।
ऋक् एका यज्ञं वृणुते	ऋग्वेदः केवलं यज्ञमेव स्वीकरोति
यज्ञः तां न अतिवर्तते	यागः ऋग्वेदमेव न अतिक्रामति?

सारः –प्राण एव यज्ञे साम, मनः एव यजुः। ऋग्वेदः यज्ञमेव स्वीकरोति।यागः कदापि ऋग्वेदं नातिक्रामति।

(യുധിഷ്ഠിരൻ പറഞ്ഞു –പ്രാണനാണ് യജ്ഞത്തിലെ സാമം, മനസ് യജുസുമാണ്. ഋക് ഒന്നിനെ മാത്രമാണ് യജ്ഞം സ്വീകരിക്കുന്നത്. അതിനെത്തന്നെയാണ് യജ്ഞം അതിവർത്തിക്കാത്തതും.)

55.यक्ष उवाच –

किंस्विदावपतां श्रेष्ठं किंस्विन्निवपतां वरम् ।

किंस्वितप्रतिष्ठमानानां किंस्वितप्रसवतां वरम् ।।
കിം സ്വിദാവപതാം ശ്രേഷ്ഠം കിംസ്വിന്നിവപതാം വരം
കിംസ്വിദ്പ്രതിഷ്ഠമാനാനാം കിംസ്വിത്പ്രസവതാം വരം

अन्वयः	अन्वयार्थः
आवापतां श्रेष्ठं किंस्वित्	वपनक्रियां कुर्वतां (कर्षकाणां) श्रेष्ठं किम्?
निवपतां वरं किंस्वित्	पितृतर्पणं कुर्वतां श्रेष्ठं किम्?
प्रतिष्ठमानानां किंस्वित्	कीर्तिमभिलषतां किं श्रेष्ठं?
प्रसवतां वरं किंस्वित्	प्रसवयुक्तानां स्त्रीणां श्रेष्ठं किं?

सारः –वपनक्रियां कुर्वतां कर्षकाणां वाञ्चितं किं? पितृतर्पणं कुर्वतां वरं किं? कीर्तिमभिलषतां श्रेष्ठं किं? प्रसवयुक्तानां स्त्रीणां वरं किं?
(യക്ഷൻ ചോദിച്ച – വിതയ്ക്കുന്നവർക്ക് ശ്രേഷ്ഠമായത് എന്താണ്? പിതൃതർപ്പണം ആഗ്രഹിക്കുന്നവർക്ക് ശ്രേഷ്ഠമായത് എന്താണ്? സുഖജീവിതം കാംക്ഷിക്കുന്നവർക്ക് ശ്രേഷ്ഠമായതെന്താണ്? പ്രസവിക്കുന്നവർക്ക് ശ്രേഷ്ഠമായതെന്താണ്?)

56.युधिष्ठिर उवाच –

वर्षमावपतां श्रेष्ठं बीजं निवपतां वरम् ।
गावः प्रतिष्ठमानानां पुत्रः प्रवसतां वरः।।
വർഷമാവപതാം ശ്രേഷ്ഠം ബീജം നിവപതാം വരം
ഗാവഃ പ്രതിഷ്ഠമാനാനാം പുത്രഃ പ്രവസതാം വരഃ

अन्वयः	अन्वयार्थः
आवपतां वर्षं श्रेष्ठं	वपनक्रियां कुर्वतां (कर्षकाणां) वृष्टिः श्रेष्ठा
निवपतां बीजं वरं	पितृतर्पणं कुर्वतां बीजं श्रेष्ठं
प्रतिष्ठमानानां गावः	कीर्तिमभिलषतां धेनवः श्रेष्ठाः
प्रसवतां पुत्रः वरः	प्रसवयुक्तानां स्त्रीणां सूनुः वरः।

सारः– वपनक्रियां कुर्वतां कर्षकाणां वृष्टिः अभीष्टा भवति | पितृतर्पणं कुर्वतां बीजं, तथा कीर्तिमभिलषतां गावः, प्रसवतां पुत्रः च श्रेष्ठः भवति। (ये देवेभ्यः यागादीन् आचरन्ति तेभ्यः वृष्टिः, ये पितृतर्पणं कुर्वन्ति तेभ्यः पितृप्रीतिरूपं फलं च सिद्ध्यति।)
(യുധിഷ്ഠിരൻ പറഞ്ഞു– കൃഷിക്കാർക്ക് ശ്രേഷ്ഠമായത് മഴയും, വിതക്കുന്നവർക്ക് ശ്രേഷ്ഠമായത് വിത്തും സുഖജീവിതം കാംക്ഷിക്കുന്നവർക്ക് പശുക്കളും പ്രസവിക്കുന്നവർക്ക് പുത്രനുമാണ് ശ്രേഷ്ഠമായത്.)

57. यक्ष उवाच –

इन्द्रियार्थाननुभवन् बुद्धिमान् लोकपूजितः ।
संमतः सर्वभूतानां उच्छ्वसन् को न जीवति ।।
ഇന്ദ്രിയാർഥാനനുഭവൻ ബുദ്ധിമാൻ ലോകപൂജിതഃ
സമ്മതഃ സർവ്വഭൂതാനാം ഉച്ഛ്വസൻ കോ ന ഭവതി

अन्वयः	अन्वयार्थः
(यः) इन्द्रियार्थान् अनुभवन्	यः जनः इन्द्रियसुखानि अनुभवति सति
बुद्धिमान् लोकपूजितः	मतिमान् सर्वैः बहुमतः सन्नपि
सर्वभूतानां सम्मतः	सर्वैरादरणीयः सन्नपि
उच्छ्वसन्	श्वासं कुर्वन्नपि
न जीवति, (सः) कः?	न सुष्ठु जीवति, सः पुरुषः कः?

सारः –यः इन्द्रियसुखान्यनुभवति, मतिमान्, जनैरङ्गीकृतः सर्वैरादरणीयः श्वासं कुर्वन्नपि न सुष्ठु जीवति, सः कः?

(യക്ഷൻ ചോദിച്ചു – ഇന്ദ്രിയസുഖങ്ങളെ അനുഭവിക്കുന്നവനും, ബുദ്ധിമാനും, ലോകരാൽ ബഹുമാനിക്കപ്പെടുന്നവനും, എല്ലാജീവികൾക്കും സമ്മതനുമായ ഒരുവൻ ശ്വസിക്കുന്നുണ്ടെങ്കിലും ജീവിക്കുന്നില്ല. ഇതാരാണ്?)

58. युधिष्ठिर उवाच –

देवतातिथिभृत्यानां पितृणामात्मनश्च यः ।
न निर्वपति पञ्चानां उच्छ्वसन् न स जीवति ।।
ദേവതാതിഥിഭൃത്യാനാം പിതൃണാമാത്മനശ്ച യഃ
ന നിർവ്വപതി പഞ്ചാനാം ഉച്ഛ്വസൻ ന സ ജീവതി

अन्वयः	अन्वयार्थः
यः देवतातिथिभृत्यानां	यः जनः देवताभ्यः अतिथिभ्यः भृत्येभ्यः च
पितृणाम् आत्मनश्च	स्वपितृणां स्वयं च
पञ्चानां	पञ्चप्रकारेभ्यः
न निर्वपति	नैवापक्रियां न कुर्वन्
उच्छ्वसन्	श्वासोच्छ्वासं कुर्वन्नपि
सः न जीवति	सः नरः यथार्थतः न जीवति (मृततुल्यः भवति)

सारः –यः देवताभ्यः अतिथिभ्यः भृत्येभ्यः स्वयं च तर्पणादिकं न कुर्वन् जीवति सः नरः यथार्थतः न जीवति। मृततुल्यः भवति।

(യുധിഷ്ഠിരൻ പറഞ്ഞു – ദേവന്മാർക്കും, അതിഥികൾക്കും, ഭൃത്യന്മാർക്കും, പിതൃക്കൾക്കും തനിക്കും (ഈ അഞ്ചു പേർക്കും) ബലി നൽകാത്തവൻ ശ്വസിക്കുന്നുണ്ടെങ്കിലും ജീവിക്കുന്നില്ല.)

59. यक्ष उवाच –

किंस्विद्गुरुतरं भूमेः किंस्विदुच्चतरं च खात् ।
किंस्विच्छीघ्रतरं वायोः किंस्विद्बहुतरं तृणात्।।
കിംസ്വിദ്ഗുരുതരം ഭൂമേഃ കിംസ്വിദുച്ചതരം ച ഖാത്
കിംസ്വിച്ഛീഘ്രതരം വായോഃ കിംസ്വിദ്ബഹുതരം തൃണാത്

अन्वयः	अन्वयार्थः
भूमेः गुरुतरं किंस्वित्	भूमिमपेक्ष्य गुर्वी का ?
खात् उच्चतरं च किंस्वित्	आकाशात् उन्नतः च कः ?
वायोः शीघ्रतरं किंस्वित्	वायुमपेक्ष्य शीघ्रं किं गच्छति ?
तृणात् बहुतरं किंस्वित्	तृणादधिकतया किं वर्तते ?

सारः –भूमिमपेक्ष्य गुर्वी का? आकाशादुन्नतः कः? वायुमपेक्ष्य शीघ्रं कः गच्छति? तृणादधिकतया का वर्तते?

(യക്ഷൻ ചോദിച്ചു – ഭൂമിയേക്കാൾ ഭാരമേറിയവനാരാണ്? ആകാശത്തേക്കാൾ ഉയർന്നത് ആരാണ്? വായുവിനേക്കാൾ വേഗതയുള്ളതാർക്കാണ്? പുല്ലിനേക്കാൾ കൂടുതലായുള്ളതെന്താണ്?)

60. युधिष्ठिर उवाच –

माता गुरुतरा भूमेः खात्पितोच्चतरस्तथा ।
मनः शीघ्रतरं वातात् चिन्ता बहुतरी तृणात् ।।
മാതാ ഗുരുതരാ ഭൂമേഃ ഖാത്പിതോച്ചതരസ്തഥാ
മനഃ ശീഘ്രതരം വാതാത് ചിന്താ ബഹുതരീ തൃണാത്

अन्वयः	अन्वयार्थः
माता भूमेः गुरुतरा	प्रसूः वसुधामपेक्ष्य गुर्वी
तथा पिता खात् उच्चतरः	एवं जनकः आकाशात् उन्नतः
मनः वातात् शीघ्रतरं	चित्तं वायोः वेगवत्
चिन्ता तृणात् बहुतरी	कल्पना तृणात् (अर्जुनात्) अधिकाधिका

सारः– माता वसुधामपेक्ष्य गुर्वी। पिता आकाशादप्युन्नतः।चित्तं वेगेन वायुमतिक्रामति। चिन्ता तृणादप्यधिका।

(യുധിഷ്ഠിരൻ പറഞ്ഞു – മാതാവിനാണ് ഭൂമിയേക്കാളും ഭാരമുള്ളത്. പിതാവാണ് ആകാശത്തേക്കാൾ ഉയരമുള്ളവൻ, മനസ്സിനാണ് വായുവിനേക്കാൾ വേഗതയുള്ളത്. ചിന്തകളാണ് പുല്ലിനേക്കാൾ കൂടുതലായുള്ളത്.)

Unit -3
श्लोकाः 61-68

61. यक्ष उवाच –

किंस्वित्सुप्तं न निमिषति किंस्विज्जातं न चोपति ।
कस्यस्विद् हृदयं नास्ति किंस्विद्वेगेन वर्धते ।।
കിംസ്വിത്സുപ്തം ന നിമിഷതി കിംസ്വിജ്ജാതം ന ചോപതി
കസ്യസ്വിദ് ഹൃദയം നാസ്തി കിംസ്വിദ്വേഗേന വർധതേ

अन्वयः	अन्वयार्थः
सुप्तं न निमिषति	निद्रां कुर्वन्नपि कः नयने न निमिषति ?
जातं न चोपति किंस्वित्	जन्मान्तरं किं न चलति ?
हृदयं कस्यचित् नास्ति	कस्य हृत् न वर्तते ?
वेगेन किंस्वित् वर्धते	वेगेन का वर्धते ?

सारः –निद्रां कुर्वन्नपि कः नयने न निमिषति? किं जन्मान्तरं न चलति? कस्य हृदयं नास्ति? का वेगेन वर्धते?

(യക്ഷൻ ചോദിച്ച –ഉറങ്ങുമ്പോൾ കണ്ണുകളടക്കാത്തത് ആരാണ്? ജനിച്ചിട്ട് അനങ്ങാത്തത് ആരാണ്? ആർക്കാണ് ഹൃദയമില്ലാത്തത്? സ്വന്തം വേഗതകൊണ്ട് വർദ്ധിക്കുന്നതെന്താണ്?)

62. युधिष्ठिर उवाच –

मत्स्य: सुप्तो न निमिषति, अण्डं जातं न चोपति ।
अश्मनो हृदयं नास्ति नदी वेगेन वर्धते ।।
മത്സ്യഃ സുപ്തോ ന നിമിഷതി, അണ്ഡം ജാതം ന ചോപതി
അശ്മനോ ഹൃദയം നാസ്തി നദീ വേഗേന വർധതേ

अन्वयः	अन्वयार्थः
सुप्तः मत्स्यः न निमिषति	निद्रां कुर्वन् मीनः नयने न निम्मीलयति
जातं अण्डं न चोपति	जन्मप्राप्तः अण्डं न चलति।
अश्मनः हृदयं नास्ति	पाषाणस्य चित्तं न वर्तते
नदी वेगेन वर्धते	सरित् जनेन संवर्धते

सारः –निद्रासमये मीनः नयने न निम्मीलयति। जन्म प्राप्तः अण्डं न चलति। पाषाणस्य चित्तं नास्ति। नदी वेगेन वर्धते।

(യുധിഷ്ഠിരൻ പറഞ്ഞു – ഉറങ്ങുമ്പോൾ കണ്ണുകളടക്കാത്തത് മത്സ്യവും, ജനിച്ചിട്ട് അനങ്ങാത്തത് മുട്ടയും, ഹൃദയമില്ലാത്തത് പാറയുമാണ്, സ്വന്തം വേഗതകൊണ്ട് വർദ്ധിക്കുന്നത് നദിയുമാണ്.)

SGOU

63. यक्ष उवाच –

किंस्वित् प्रवसतो मित्रं किंस्विन्मित्रं गृहे सतः ।
आतुरस्य च किं मित्रं किंस्विन्मित्रं मरिष्यतः ।।
കിംസ്വിദ് പ്രവസതോ മിത്രം കിംസ്വിൻമിത്രം ഗൃഹേ സതഃ
ആതുരസ്യ ച കിം മിത്രം കിംസ്വിൻമിത്രം മരിഷ്യതഃ

अन्वयः	अन्वयार्थः
प्रवसतः मित्रं किंस्वित्?	प्रवासिनः सुहृत् कः?
गृहे सतः मित्रं किंस्वित्?	भवने वसतः सुहृत् कः?
आतुरस्य च किं मित्रं	रोगिणः च मित्रं किं ?
मरिष्यतः मित्रं किंस्वित्?	आसन्नमरणस्थस्य मित्रं किं?

सारः –प्रवासिनः सुहृत् कः? भवने वसतः (गृहस्थस्य) सुहृत् कः? रोगिणः मित्रं किं? आसन्नमरणस्थस्य मित्रं किम्?

(പ്രവാസിയുടെ മിത്രം ആരാണ്? ഗൃഹത്തിലിരിക്കുന്നവന്റെ മിത്രം ആരാണ്? രോഗിയുടെ മിത്രം ആരാണ്? മരിക്കുവാൻ പോകുന്നവന്റെ മിത്രം ആരാണ്?)

64. युधिष्ठिर उवाच –

सार्थः प्रवसतो मित्रं भार्या मित्रं गृहे सतः ।
आतुरस्य भिषङ्मित्रं दानं मित्रं मरिष्यतः ।।
സാർത്ഥഃ പ്രവസതോ മിത്രം ഭാര്യാ മിത്രം ഗൃഹേ സതഃ
ആതുരസ്യ ഭിഷങ്മിത്രം ദാനം മിത്രം മരിഷ്യതഃ

अन्वयः	अन्वयार्थः
प्रवसतः मित्रं सार्थः	विदेशवासिनः सुहृत् सहचरः
गृहे सतः मित्रं भार्या	गृहस्थितस्य मित्रं पत्नी
आतुरस्य मित्रं भिषक्	रोगिणःमित्रं वैद्यः
मरिष्यतः मित्रं दानम्	सः म्रियमाणः अस्ति, तस्य मित्रं दानमेव (मृतस्य मित्रं दानमेव)

सारः – प्रवासिनःमित्रं सहचरः, गृहस्थितस्य मित्रं भार्या, आतुरस्य मित्रं वैद्यः, मरिष्यतः तु मित्रं दानमेव ।

(യുധിഷ്ഠിരൻ പറഞ്ഞു: പ്രവാസിയുടെ മിത്രം കൂടെ സഞ്ചരിക്കുന്നവനും, ഗൃഹസ്ഥാശ്രമിയുടെ മിത്രം ഭാര്യയും, രോഗിയുടെ മിത്രം വൈദ്യനും, മരിക്കുവാൻ പോകുന്നവന്റെ മിത്രം ദാനവുമാണെന്ന് അറിഞ്ഞാലും.)

65. यक्ष उवाच -

कोऽतिथिः सर्वभूतानां किंस्विद् धर्मं सनातनम् ।
अमृतं किंस्विद्राजेन्द्र किंस्विद् सर्वमिदं जगत् ।।

കോ$\int$തിഥിഃ സർവ്വഭൂതാനാം കിംസ്വിദ് ധർമ്മ സനാതനം.
അമൃതം കിംസ്വിദ്രാജേന്ദ്ര കിംസ്വിദ് സർവ്വമിദം ജഗത്.

अन्वयः	अन्वयार्थः
सर्वभूतानाम् अतिथिः कः?	सर्वप्राणिनाम् अतिथिः कः अस्ति?
सनातनं धर्मं किंस्वित्?	सनातनं धर्मं किमस्ति?
हे राजेन्द! अमृतं किंस्वित्?	हे राजन्, अमृतं किमस्ति?
सर्वमिदं जगत् किंस्वित् (अस्ति)?	अस्मिन् लोके व्याप्तं किमस्ति?

सारः –यक्षः पृच्छति-सर्वप्राणिनाम्अतिथिः कः? सनातनं धर्मं किम्? अमृतं किमस्ति? सर्वं जगत् व्याप्तं किम् इति?

(യക്ഷൻ ചോദിച്ചു: – സർവ്വപ്രാണികൾക്കും അതിഥി ആരാണ്? സനാതനമായ ധർമ്മം എന്താണ്? അമൃതം എന്താണ്? ഈ ജഗത് മുഴുവൻ വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്നത് എന്താണ്?)

66.युधिष्ठिर उवाच -

अतिथिः सर्वभूतानामग्निः सोमो गवामृतम् ।
सनानतोऽमृतो धर्मो वायुः सर्वमिदं जगत् ।।
അതിഥിഃ സർവ്വഭൂതാനാമഗ്നിഃ സോമോ ഗവാമൃതം
സനാനതോ$\int$മൃതോ ധർമ്മോ വായുഃ സർവമിദം ജഗത്.

अन्वयः	अन्वयार्थः
सर्वभूतानाम् अतिथिः अग्निः	सर्वप्राणिनाम् अतिथिः वह्निः
गवामृतम् सोमः	सोमः गवामृतम्
सनातनः धर्मः अमृतः	सनातनधर्मः मोक्षहेतुकम् अमृतम्
सर्वमिदं जगत् वायुः	सर्वमिदं जगत् व्याप्तं वायुः ।

सारः– सर्वभूतानामतिथिः अग्निः। गवां क्षीरममृतमेव। मोक्षहेतुकः सनातनः धर्मः। वायुरेव लोकेऽस्मिन् सर्वत्र व्याप्तः।

(യുധിഷ്ഠിരൻ പറഞ്ഞു –സർവ്വപ്രാണികൾക്കും അതിഥി അഗ്നിയും, പശുവിന്റെ പാല് അമൃതും, സനാതനമായ ധർമ്മം മോക്ഷഹേതുകവും, ഈ ജഗത്തിൽ എല്ലായിടവും വ്യാപ്തമായിരിക്കുന്നത് വായുവുമാണ്.)

67.यक्ष उवाच –

किंस्विदेको विचरते जातः को जायते पुनः ।
किंस्विद्धिमस्य भैषज्यं किंस्विदावपनं महत् ।।
കിംസ്വിദേകോ വിചരതേ ജാതഃ കോ ജായതേ പുനഃ
കിംസ്വിദ്ധിമസ്യ ഭൈഷജ്യം കിംസ്വിദാവപനം മഹത്.

अन्वयः	अन्वयार्थः
एकः विचरते किंस्वित्?	कः एकाकी सञ्चरते?
जातः पुनः जायते कः?	जन्मं लब्ध्वा पुनरपि कः जायते?
हिमस्य भैषज्यं किंस्वित्?	हिमस्य प्रतिविधिः किम्?
आवपनं महत् किंस्वित्?	सस्यनिर्माणे महत् किमस्ति?

सारः –एकः कः अग्रे गच्छति? जातः कः पुनरपि जायते? हिमस्य प्रतिविधिः किम्?**सस्यनिर्माणे** महत्किमस्ति इति वदतु।

(യക്ഷൻ ചോദിച്ചു – **ഏകനായി സഞ്ചരിക്കുന്നത് ആരാണ്?** ഒരിക്കൽ ജനിച്ചിട്ട് വീണ്ടും ജനിക്കുന്നത് ആരാണ്? **തണുപ്പിനുള്ള** പ്രതിവിധി എന്താണ്? **വിളവുണ്ടാകുന്നതിൽ** മഹത്തായത് എന്താണ്?)

68. युधिष्ठिरः उवाच -

सूर्य एको विचरते चन्द्रमा जायते पुनः ।
अह्निर्हिमस्य भैषज्यं भूमिरावपनं महत् ।।
സൂര്യ ഏകോ വിചരതേ ചന്ദ്രമാ ജായതേ പുനഃ
അഹ്നിർഹിമസ്യ ഭൈഷജ്യം ഭൂമിരാവപനം മഹത്.

अन्वयः	अन्वयार्थः
एकः विचरते सूर्यः	एकः विचरते रविः
चन्द्रमा पुनः जायते	चन्द्रः पुनः जायते
हिमस्य भैषज्यम् अग्निः	वह्निरेव हिमस्य प्रतिविधिः
आवपनं महत् भूमिः	**सस्यनिर्माणे** पृथिवी महती अस्ति।

सारः – सूर्यः एकः सञ्चारं करोति, चन्द्रः पुनः जायते, हिमस्यप्रतिविधिः वह्निः, **सस्यनिर्माणे**भूमिः महती अस्ति।

(യുധിഷ്ഠിരൻപറഞ്ഞു - **സൂര്യനാണ്** ഏകനായി സഞ്ചരിക്കുന്നത്. ഒരിക്കൽ ജനിച്ചിട്ട് ചന്ദ്രൻ വീണ്ടും ജനിക്കുന്നു. **തണുപ്പിനുള്ള** പ്രതിവിധി അഗ്നി. ഭൂമിയാണ് **വിളവുണ്ടാവുന്നതിൽ** മഹത്തായിട്ടുള്ളത്.)

Unit - 4
श्लोकाः 69 -75

69.यक्ष उवाच –

किंस्विदेकपदं धर्म्यं किंस्विदेकपदं यशः ।
किंस्विदेकपदं स्वर्ग्यं किंस्विदेकपदं सुखम्।।
കിംസ്വിദേകപദം ധർമ്മ്യം കിംസ്വിദേകപദം യശഃ
കിംസ്വിദേകപദം സ്വർഗ്യം കിംസ്വിദേകപദം സുഖം.

अन्वयः	अन्वयार्थः
एकपदं धर्म्यं किंस्वित्?	धर्मस्य एक एव आधारः कः?
यशः एकपदं किंस्वित्?	यशसः आधारः कः?
स्वर्ग्यम् एकपदं किंस्वित्?	स्वर्गस्य आधारः कः?
सुखम् एकपदं किंस्वित्?	सुखस्यापि आधारः कः?

सारः- धर्मस्य, यशसः, स्वर्गस्य, सुखस्यापि आधारः कः?

(യക്ഷൻ ചോദിച്ചു - ധർമ്മത്തിന്റെ ഒരേയൊരാധാരം എന്താണ്? അതുപോലെ യശസ്സിനും, സ്വർഗ്ഗത്തിനും സുഖത്തിനും ആധാരമെന്താണ്?)

70.युधिष्ठिर उवाच-

दाक्ष्यमेकपदं धर्म्यं दानमेकपदं यशः ।
सत्यमेकपदं स्वर्ग्यंशीलमेकपदं सुखम् ।।
ദാക്ഷ്യമേകപദം ധർമ്മ്യം ദാനമേകപദം യശഃ
സത്യമേകപദം സ്വർഗ്യം ശീലമേകപദം സുഖം.

अन्वयः	अन्वयार्थः
दाक्ष्यम् एकपदं धर्म्यं	धर्मस्य एक एव आधारः उदारता
यशः एकपदं दानम्	यशसः आधारः दानं
स्वर्ग्यम् एकपदं सत्यम्	स्वर्गस्य आधारः सत्यमेव
सुखम् एकपदं शीलम्	सुखस्य आधारः शीलमेव ।

सारः- धर्मस्य एकपदं आधारं उदारता, यशसः दानम्, स्वर्गस्य सत्यं, सुखस्य आधारः शीलं च भवति।

(യുധിഷ്ഠിരൻ പറഞ്ഞു – ധർമ്മത്തിന് ഒരേയൊരാധാരം ഉദാരതയും, യശസ്സിനാകട്ടെ ദാനവും, സ്വർഗ്ഗത്തിന് ആധാരമായിട്ടുള്ളത് സത്യവും, സുഖത്തിന് സത്സ്വഭാവവുമാണ് ആധാരം)

71.यक्ष उवाच-

किंस्विदात्मा मनुष्यस्य किंस्विद्दैवकृतः सखा ।
उपजीवनं किंस्विदस्य किंस्विदस्य परायणम् ।।
കിംസ്വിദാത്മാ മനുഷ്യസ്യ കിംസ്വിദ്ദൈവകൃതഃ സഖാ
ഉപജീവനം കിംസ്വിദസ്യ കിംസ്വിദസ്യ പരായണം.

अन्वयः	अन्वयार्थः
मनुष्यस्य आत्मा किंस्वित्?	मनुष्यात्मा कः?
दैवकृतः सखा किंस्वित्?	मनुष्यस्य दैवकृतः मित्रं किम्?
अस्य उपजीवनं किंस्वित्?	अस्य मनुष्यस्य उपजीवनमार्गः कः?
अस्य परायणम् किंस्वित्?	मनुष्यस्य शरण्यं किम्?

सारः-यक्षः उवाच- मनुष्यस्य आत्मा कः? दैवकृतः मित्रं किम्? तस्य उपजीवनमार्गः कः? तस्य शरण्यं किम्?

(യക്ഷൻ ചോദിച്ചു – മനുഷ്യന്റെ ആത്മാവ് എന്താണ്? ദൈവം മനുഷ്യനു നല്കിയിട്ടുള്ള സുഹൃത് ആരാണ്? മനുഷ്യന്റെ ജീവിതത്തിന് മുഖ്യാധാരം എന്താണ്? മനുഷ്യന് ഏറ്റവും ആശ്രയമായിട്ടുള്ളത് എന്താണ്?)

72. युधिष्ठिरः वदति -

पुत्र आत्मा मनुष्यस्य भार्या दैवकृतः सखा ।
उपजीवनं च पर्जन्यो दानमस्य परायणम् ।।
പുത്ര ആത്മാ മനുഷ്യസ്യ ഭാര്യാ ദൈവകൃതഃ സഖാ
ഉപജീവനം ച പർജന്യോ ദാനമസ്യ പരായണം.

अन्वयः	अन्वयार्थः
मनुष्यस्य आत्मा	पुत्रः पुत्र एव मनुष्यस्य आत्मा
दैवकृतः सखा भार्या	मनुष्यस्य दैवकृतः मित्रं पत्नी
पर्जन्यः उपजीवनं	मुख्याधारः वृष्टिः
अस्य परायणम् दानम् च	अस्य मनुष्यस्य परायणम् दानम् च।

सारः – मनुष्यस्य आत्मा पुत्रः, मनुष्यस्य दैवकृतः सखीभार्या, मुख्याधारः पर्जन्यः अस्य परायणम् दानम् च।

(യുധിഷ്ഠിരൻ പറഞ്ഞു – പുത്രനാണ് മനുഷ്യന്റെ ആത്മാവ്, മനുഷ്യന് ദൈവം നല്കിയിട്ടുള്ള സുഹൃത്ത് ഭാര്യയും, ജീവിതത്തിന്റെ മുഖ്യാധാരം മഴയും, ഏറ്റവും ആശ്രയമായിട്ടുള്ളത് ദാനവുമാണ്.)

73.यक्ष उवाच –

धन्यानामुत्तमं किंस्विद् धनानां स्यात् किमुत्तमम् ।
लाभानामुत्तमं किं स्यात् सुखानां स्यात् किमुत्तमम् ।।

SGOU

ധന്യാനാമുത്തമം കിംസ്വിദ് ധനാനാം സ്യാത് കിമുത്തമം
ലാഭാനാമുത്തമം കിം സ്യാത് സുഖാനാം സ്യാത് കിമുത്തമം.

अन्वयः	अन्वयार्थः
धन्यानाम् उत्तमं किंस्वद्?	धन्यवस्तूनां उत्तमं किम्?
धनानां उत्तमं किम् स्यात्?	धनानां मध्ये उत्तमं किम्?
लाभानां उत्तमं किम् स्यात्?	लाभानां उत्तमं किं स्यात्?
सुखानां उत्तमं किम्?	सुखानां मध्ये उत्तमं किम्?

सारः– धन्यवस्तूनां उत्तमं, धनानामुत्तमं, लाभानामुत्तमं, सुखानां मध्ये अपि उत्तमं किमिति वदतु।
(യക്ഷൻ ചോദിച്ചു – ശ്രേഷ്ഠവസ്തുക്കളിൽ ഉത്തമമായതും അതുപോലെ സമ്പത്തിലും, ലാഭങ്ങളിലും, സുഖങ്ങളിലും ഉത്തമമായിട്ടുള്ളത് എന്താണ്?)

74.युधिष्ठिर उवाच –

धन्यानामुत्तमं दाक्ष्यं धनानामुत्तमं श्रुतम् ।
लाभानां श्रेय आरोग्यं सुखानां तुष्टिरुत्तमा ।।
ധന്യാനാമുത്തമം ദാക്ഷ്യം ധനാനാമുത്തമം ശ്രുതം
ലാഭാനാം ശ്രേയ ആരോഗ്യം സുഖാനാം തുഷ്ടിരുത്തമാ.

अन्वयः	अन्वयार्थः
धन्यानां उत्तमं दाक्ष्यं	धन्यानां उत्तमं उदारता
श्रुतम् धनानां उत्तमं	धनानां उत्तमं विद्या
लाभानां आरोग्यं श्रेयः	लाभानां आरोग्यं उत्तमम्
सुखानां उत्तमा तुष्टिः	तुष्टिः एव सुखानां उत्तमम्

सारः-उदारता धन्यानामुत्तमं, विद्या धनानामुत्तमं, आरोग्यं लाभानां, एवं तुष्टिः सुखानाम्उत्तमं इति।

(യുധിഷ്ഠിരൻ പറഞ്ഞു - ശ്രേഷ്ഠവസ്തുക്കളിൽ ഉദാരതയും, സമ്പത്തിൽ അറിവും, ലാഭങ്ങളിൽ ആരോഗ്യവും സുഖങ്ങളിൽ തൃപ്തിയുമാണ് ഉത്തമമായിട്ടുള്ളത്)

75.यक्ष उवाच –

कश्च धर्मः परो लोके कश्च धर्मः सदा फलः ।
किं नियम्य न शोचन्ति कैश्च सन्धिर्न जीर्यते ।।
കശ്ച ധർമ്മഃ പരോ ലോകേ കശ്ച ധർമ്മഃ സദാ ഫലഃ
കിം നിയമ്യ ന ശോചന്തി കൈശ്ച സന്ധിർന ജീര്യതേ.

अन्वयः	अन्वयार्थः
लोके परः धर्मः कः?	अस्मिन् लोके परः धर्मः कः?

सदा फलः धर्मः कः?	सदा फलप्रदः धर्मः कः?
किं नियम्य न शोचन्ति?	किं नियम्य जनाः न शोचन्ति?
कैः सन्धिः न जीर्यते?	कैः सह सन्धिः न क्षयं प्राप्नोति?

सारः –अस्मिन् लोके परः धर्मः कः? सदा फलप्रदःधर्मः कः? किं नियम्य जनाःन शोचन्ति? कैः सह सन्धिः न क्षयते?

(യക്ഷൻ ചോദിച്ചു - ഈ ലോകത്തിലെ പരമമായ ധർമ്മം എന്താണ്? എന്നെന്നും ഫലം ലഭിക്കുന്ന ധർമ്മമെന്താണ്? ഒരുവന് എന്തിനെ നിയന്ത്രിച്ചാലാണ് ദുഃഖത്തിന് പാത്രമാകാത്തത് ആരുമായുള്ള സന്ധിയാണ് ക്ഷയിക്കാത്തത്?)

पुनरावृत्तिः(Recap)

- ब्रह्मा सूर्योदयया नयति।सूर्यमभितं देवाः चरन्ति।
- धर्मः अस्तमनाय नयति।
- सूर्यः सत्ये स्थिरतया वर्तते।
- वेदज्ञानेन वेदज्ञः, तपोनुष्ठानेन महत्वम्।
- गुरुशुश्रूषया बुद्धिमान् भवति।
- मानवभावः मरणमेव।
- प्रसूः वसुधामपेक्ष्य गुर्वी।
- मृतस्य मित्रं दानमेव।
- सर्वप्राणिनाम् अतिथिः अग्निः।
- सस्यनिर्माणे पृथिवी महती अस्ति।
- सुखस्य आधारः शीलमेव।
- मनुष्यस्य परायणं दानम्।
- तुष्टिः एव सुखानाम् उत्तमम्।

वस्तुनिष्ठप्रश्नाः (Objective type Questions)

1. कः सूर्यम् आकाशमार्गेण सञ्चरणाय उद्धर्तुं प्रेरयति?
2. के सूर्यमभिमतं चरन्ति?
3. केन कश्चन पुरुषः वेदपण्डितः भवति?
4. केन महत्वमार्जयति?
5. केन बुद्धिमान् भविष्यति?
6. सज्जनतुल्यः धर्मः कः?
7. ब्राह्मणानां मनुष्यभावः कः?
8. का यज्ञं स्वीकरोति?

9. कर्षकाणां श्रेष्ठं किम्?
10. भूमिमपेक्ष्य गुर्वी का?
11. आकाशात् उन्नतः कः?
12. निद्रां कुर्वन्नपि कः नयने न निमिषति?
13. जन्मान्तरं किं न चलति?
14. रोगिणः मित्रं किम्?
15. सर्वप्राणिनाम् अतिथिः कः अस्ति?
16. सनातनं धर्म किम्?
17. अमृतं किमस्ति?
18. सस्यनिर्माणे महत् किमस्ति?
19. स्वर्गस्य आधारः कः?
20. मनुष्यात्माकः?

एकैकया खण्डिकया उत्तराणि लिखत।
(Answer the following questions in a paragraph)

1. यक्षप्रश्नोक्तत्वचिन्तां संक्षिप्य लिखत।
2. युधिष्ठिरस्य पाण्डित्यं यक्षप्रश्नमधिकृत्य वर्णयत।
3. यक्षप्रश्ने प्रतिपादितसनातनधर्ममधिकृत्य लिखत।

निर्दिष्टाभ्यासः (Assignments)

1. युधिष्ठिर-यक्षसंवादं संक्षिप्य लिखत
2. यक्षप्रश्नस्य दार्शनिकसान्दर्भिकता का? विशदयत।
3. महाभारते यक्षप्रश्नस्य किं महत्वम् ?

वस्तुनिष्ठप्रश्नानाम् उत्तराणि(Answer to Objective type Questions)

1. ब्रह्मा।
2. देवाः।
3. वेदज्ञानेन।
4. तपोऽनुष्ठानेन।
5. गुरुशुश्रूषया।
6. तपः।
7. मरणम्।
8. ऋग्वेदः।
9. वृष्टिः।

10. प्रसूः।
11. जनकः।
12. मत्स्यः।
13. अण्डम्।
14. वैद्यः।
15. वह्निः।
16. मोक्षहेतुकम्।
17. गवां क्षीरम् ।
18. पृथिवी।
19. सत्यम्।
20. पुत्रः।

सूचनाग्रन्थाः(References)

1. T.K.Ramachandra Aiyar, Yaksha Prasnam (Maha Bharatham, Araneya Parva), R.S. Vadhyar& Sons, 2012
2. A.B.Keith, A History of Sanskrit Literature, Central Archaeological library, New Delhi, 1941

अधिकवाचनाग्रन्थौ(Suggested Readings)

1. Yaksha Prasnah
   Source of E-tests:
   Sanskrit Unicode Text : www.sanskritdocuments.org
   Sanskrit Test of Mahabharata : Vedic Reserve at www.mum.edu
   English Translation by K.M. Ganguli
   www.sacred-texts.com
2. Yaksha Prasnah
   E-book published by
   http://malayalamebooks.org

SGOU

BLOCK -3

नाटककर्तृरूपेण भासस्य योगदानपरिचयः कर्णभारस्य पूर्वभागस्य सविशेषाध्ययनम्

SGOU

नाटककर्तृरूपेण भासस्य योगदानपरिचयः
कर्णभारस्य पूर्वभागस्य सविशेषाध्ययनम्

उद्देश्यानि(Learning Outcomes)

- संस्कृतसाहित्येरूपककाराणांविश्वप्रसिद्धनाटकानांच ज्ञानंलभते।
- संस्कृतनाटकेभासस्यमहत्त्वम्अवगच्छति।
- भासस्यत्रयोदशनाटकानांपरिचयंप्राप्नोति।
- कर्णभारनामकस्य नाटकस्य वैशिष्ट्यम् अवगच्छति। नाम्नः औचित्यं गृह्णाति।
- कर्णभारे सूत्रधारप्रवेशस्य प्राधान्यं अवगच्छति।
- भासनाटकानां सविशेषतां गृह्णाति।

प्राग्व्यपेक्षाः (Prerequisites)

नाट्यशास्त्रमधिकृत्य सामान्यज्ञानम् अस्मासु वर्तते। तर्हि चिन्त्यतां, किं नाम नाट्यशास्त्रम्?

नाट्यप्रतिपादकं शास्त्रं किम्? तर्हि किं नाम नाट्यम्?

अवस्थानुकृतिः नाट्यम्। अवस्थानुकृतिर्नाम अवस्थायाः अनुकृतिः। काः अवस्थाः अत्र अनुक्रियन्ते? धीरोदात्तादिनायकानाम् अन्येषां पात्राणाञ्च अवस्थाः अत्र अनुक्रियन्ते। कथम्? चतुर्विधैः अभिनयैः। कालिदासेन विरचिते अभिज्ञानशाकुन्तले दुष्यन्तादीनां कथापात्राणाम् अवस्थाः वर्णिताः सन्ति। यदा नटः रङ्गमण्डपमागत्य तादृशकथापात्राणाम् अवस्थाः अनुक्रियन्ते, तदा तद्दृश्यं अभिज्ञानशाकुन्तलं नाट्यमित्युच्यते। अस्तु। अत्र सहृदयैः नटेषु, कथापात्ररूपाणाम् आरोपणं क्रियते इत्यनेन नाट्यस्य रूपकमिति संज्ञा। संस्कृतसाहित्ये वर्तमानेषु नाटककर्तृषु प्रधानस्थानमर्हति महाकविः भासः। तस्य विख्यातानि त्रयोदशनाटकानि। तेषु अन्यतमं भवति कर्णभारः। दानशीलस्य कर्णस्य महिमानं नाटके अस्मिन् सुष्ठु रीत्या कविना गुम्भितम्। तस्य रचनावैशिष्ट्यमन्यादृशमेव। कर्णभारम् इति नामकस्यास्य नाटकस्य नाम्नः औचित्यमपि आदरणीयमेव। इतरनाटककर्तृन् अपेक्ष्य भासेन कृतं भावनाविलासं सहृदयान् तोषयति। वयं पाठभागं प्रविशामः।

नाट्यशास्त्रमधिकृत्य सामान्यज्ञानम् अस्मासु वर्तते। तर्हि चिन्त्यतां, किं नाम नाट्यशास्त्रम्?

नाट्यप्रतिपादकं शास्त्रं किम्? तर्हि किं नाम नाट्यम्?

अस्मिन् खण्डे चत्वारः भागाः सन्ति। ते भासरूपकाणि, भासनाटकानां सविशेषताः कर्णभारम् इति नाम्नः औचित्यं कर्णभारे सूत्रधारप्रवेशः चेति।

भासः संस्कृतसाहित्यस्य प्रथमनाटककारः विद्यते। तात्पर्यमिदं यत् सम्प्रति उपलब्धेषु नाटकेषु भासस्य एवं नाटकानि प्राचीनतमानि। प्राचीनालङ्कारशास्त्राचार्यैः स्वलक्षणग्रन्थेषु अस्य रचनानामनेकानि निदर्शनानि प्रस्तुतानि। एतादृशस्य प्रथितयशसः नाटककारस्य जीवनपरिचयविषये किञ्चिदपि ज्ञानं नास्ति।

भासस्य स्थितिकालविषये महद्विवादः वर्तते। शूद्रकस्य मृच्छघटिकप्रकरणम् भासकृतचारुदत्तस्य परिवर्धितरूपं विद्यते, अत एव भासः शूद्रकात् पूर्ववर्ती अस्ति। शूद्रकस्य रचनाकालः ई० पू. २२०-१९७ वर्षे आसीत्। अत एव भासस्य कालः अस्मात्पूर्वमेव भवितव्यः।

नाटकचक्राणि

भासनाटकसंग्रहः नाटकचक्रनाम्ना प्रसिद्धः। अस्मिन् त्रयोदशानां नाटकानां संग्रहः विद्यते। मध्यमव्यायोगम्, दूतवाक्यम्, दूतघटोत्कचः, कर्णभारम्,ऊरुभङ्गम्, पञ्चरात्रंञ्च महाभारताश्रिताः, प्रतिमानाटकमभिषेकञ्च रामायणाश्रिते, बालचरितं भागवतपुराणाश्रितम्, दरिद्रचारुदत्तम् अविमारकम् लोककथाश्रिते, प्रतिज्ञायौगन्धरायणम् स्वप्नवासवदत्तञ्च उदयनकथाश्रिते वर्तन्ते। एषु नाटकेषु भासस्य मौलिककल्पनाशक्तेः अद्भुतनाट्यकौशलस्य परिचयः अस्ति।

मुख्याशयाः(Key themes)

भासपरिचयः - तस्य जीवनकालः - रूपककाराणां मध्ये भासस्य स्थानम् - भासस्य त्रयोदशनाटकानि - भासस्य रचनावैशिष्ट्यम्- भासनाटकानां सविशेषताः - कर्णभारम् इति नाम्नः औचित्यम् – कर्णस्य भारः विषयः यस्मिन् रूपकं तत् कर्णभारम्।सूत्रं धरति धारयति सूत्रधारः - मङ्गलश्लोकः – श्रीधरोऽस्तु श्रिये वः – संग्रामे तुमुले जाते – प्रस्तावना – सूर्यः स्वभावरुचिमानिव भाति कर्णः।

Unit -1

भासरूपकाणि

Discussion

3.1.1.भासपरिचयः।

'रूपककाराणां मध्ये भासः सर्वप्रथमः'इत्युच्यते। अत्र को हेतुरिति चिन्त्यताम्।

രൂപകകാരൻമാരുടെ കൂട്ടത്തിൽ ഭാസൻ സർവ്വപ്രഥമൻ എന്ന പറയുന്നു. ഇവിടെകാരണം എന്താണ് എന്ന് ചിന്തിക്കുക.

1. कालिदासस्य मालविकाग्निमित्रे भासः परामृष्टो भवति। अपि च भासनाटकेषु प्रयुक्ता प्राकृतभाषा कालिदासोक्तप्राकृतापेक्षया प्राचीना भवति। एतेन भासः कालिदासात् पूर्वकालीनो भवतीति मन्तुंयुज्यते। കാളിദാസൻ മാളവികാഗ്നിമിത്രത്തിൽഭാസനെ പരാമർശിച്ചിട്ടുണ്ട്. മാത്രമല്ല ഭാസനാടകങ്ങളിൽ പ്രയോഗിക്കുന്ന പ്രാകൃതഭാഷാ കാളിദാസൻ പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്ന പ്രാകൃതഭാഷയേക്കാൾ പഴക്കമുണ്ട്. ഇക്കാരണത്താൽ ഭാസൻകാളിദാസന് മുൻപ്ആയിരുന്നു എന്നു വിചാരിക്കാം.
2. बाणभट्टः महता आदरेण स्वग्रन्थेषु भासं परामृष्टवान् । तस्माद् बाणभट्टात् पूर्विको भवति भास इति वक्तुं शक्यते।

SGOU

ബാണഭട്ടൻ തന്റെ ഗ്രന്ഥങ്ങളിൽ വളരെ ആദരവോടുകൂടി ഭാസനെ പരാമർശിക്കുന്നു. അതിനാൽ ബാണഭട്ടന്റെ പൂർവികനാണ് ഭാസൻഎന്ന് പറയാൻകഴിയും.

3. भासस्य ऊरुभङ्गे दुर्योधनवधः रङ्गे प्रयुज्यते । भरतमुनेर्मतानुसारं वधम् अङ्गप्रयोगं नार्हति। एतेन भासः भरतमुनेः कालात् पूर्विकः इत्यवगन्तुं शक्यते ।
ഭാസന്റെ ഊരുഭംഗത്തിൽ ദുര്യോധനവധം അരങ്ങിൽ പ്രയോഗിക്കുന്നു. ഭരതമുനിയുടെ അഭിപ്രായത്തിൽ വധം അംഗപ്രയോഗത്തിന് യോഗ്യമല്ല. ഇതിനാൽ ഭാസൻഭരതമുനിയുടെ കാലത്തിനു മുൻപ് എന്നു മനസിലാക്കാൻ കഴിയും.

4. भासेन पाणिनीयव्याकरणनियमा: सम्यगनुसृताः न भवन्ति। क्वचित् क्वचित् पाणिनिनियमानाम् उल्लङ्घनमपिभासकृतिषु दृश्यते। एतेन भासः पाणिनेः पूर्वकालीन इति केचिदाचार्याः वदन्ति।
ഭാസനാൽ പാണിനീയവ്യാകരണനിയമങ്ങൾ ശരിയായി പാലിക്കുന്നതായി കാണുന്നില്ല. ചിലപ്പോൾ പാണിനിയുടെ നിയമങ്ങളുടെ ലംഘനങ്ങളും ഭാസകൃതികളിൽ കാണാം. ഇത് ഭാസൻ പാണിനിയേക്കാൾ പൂർവകാലീനനാകുന്നു എന്നു ചില ആചാര്യന്മാർ പറയുന്നു.

5. भरतमुने: नाट्यशास्त्रे लक्ष्मीस्वयंवरमिति अज्ञातकर्तृकं नाटकं परामृष्टमस्ति। तदिदानीमपिनोपलब्धम्। पतञ्जलेः महाभाष्ये अपि कंसवधः, बालिवन्धः इति नाटकद्वयंपरामृष्टम् । एतन्नाटकद्वयमपिनोपलब्धम्। ततः एषां त्रयाणाम् अनुपलभ्यमानत्वात् सम्प्रत्युपलब्धानां रूपकाणां विषये भासकृतान्येवसर्वप्रथमानीति निश्चीयन्ते।

(ഭരതമുനിയുടെ നാട്യശാസ്ത്രത്തിൽ ലക്ഷ്മീസ്വയംവരം എന്ന അജ്ഞാതകർത്തൃകമായ നാടകത്തെ പരാമർശിക്കുന്നു. അത് ഇപ്പോഴും ലഭ്യമല്ല. പതഞ്ജലിയുടെ മഹാഭാഷ്യത്തിലും കംസവധം, ബാലിബന്ധം എന്ന രണ്ട് നാടകങ്ങളെ പരാമർശിക്കുന്നു. ഈ രണ്ട് നാടകങ്ങളും ഇന്ന് ലഭ്യമല്ല. തുടർന്ന് ഈ മൂന്നു കൃതികൾ ലഭ്യമല്ലാത്തതിനാൽ നിലവിൽ ഇന്ന് ലഭ്യമായ രൂപകങ്ങളിൽ ഭാസകൃതികൾ ഒന്നാമതായി ഉണ്ടായിഎന്നു നിർണ്ണയിക്കപ്പെടുന്നു)

भासस्य कालः क इति चिन्तयामः। उपर्युक्तप्रस्तावैरेव भासस्य कालः अपि सामान्यतया अवगन्तुं शक्यते। कालिदासस्य कालः क्रिस्तोः पूर्वं प्रथमशतके इति निर्णीयते चेत् भासः तत्पूर्वकालीनो भवेत्। भरतमुनिः क्रिस्तोः पूर्वं द्वितीयशतके आसीच्चेत् भासः तस्मादपि पूर्विको भवितुमर्हति। एवं चिन्तयद्भिः इतिहासकारैः भासस्य कालः क्रिस्तोः पूर्वं तृतीयशतके इति निर्णीतः अस्ति।

(ഭാസന്റെ കാലത്തെ കുറിച്ച് നമുക്ക് ചിന്തിക്കാം. മേൽപറഞ്ഞ നിർദ്ദേശങ്ങളാൽ ഭാസന്റെ കാലവും സാമാന്യമായി മനസിലാക്കാം. കാളിദാസന്റെ കാലം ക്രിസ്തുവിനു മുൻപ് ഒന്നാം ശതകത്തിൽ എന്നു നിർണ്ണയിച്ചാൽഭാസൻ അതിനു മുൻപ് ഉള്ളതായിരിക്കണം. ക്രിസ്തുവിനു മുൻപ് രണ്ടാം ശതകത്തിൽ ഭരതൻ ജീവിച്ചിരുന്നുവെങ്കിൽ അതിനു മുൻപ്ആകണം ഭാസൻ. ഇപ്രകാരം ചിന്തിക്കുന്ന ഇതിഹാസകാരൻമാരാൽ ഭാസന്റെ കാലം ക്രിസ്തുവിന് മുൻപ് മൂന്നാം ശതകത്തിൽ എന്നു നിർണ്ണയിക്കാൻകഴിയും)

3.1.2. भासनाटकानि ।

अनन्तरं भासस्य नाटकानां परिचयः क्रियते। भासनाटकानामुपलब्धिं संशोधनञ्च महोपाध्यायेन टि. गणपतिशास्त्रिमहाभागेनैव प्रथमं कृतम्। एतानि नाटकानि तेन ट्रिवान्ड्रम् सान्स्क्रिट् सीरीस् इत्याख्यया प्रकाशितानि च। एतेषु नाटकेषु भासस्य नाम न कुत्रापि उल्लिखितमस्ति। एतेन कर्तृत्वविषये पण्डितानां मध्ये

मतभेदः वर्तते । किन्तु शास्त्रिणो मतमनुसृत्य एतानि भासकृतानीति सामान्यतया निश्चीयन्ते।

रूपकाणां दश भेदाः सन्तीति युष्माभिः पूर्वमेव विदितम्। तदनुसारेण भासकृतानि रूपकाणि केषु केषु रूपकभेदेष्वन्तर्भवन्तीति चिन्ता प्रसक्तैव।किन्तु भासः नाट्यशास्त्रकर्तुः भरतमुनेरपि पूर्ववर्तीति हेतोः,तत्कालपश्चाद्वर्तिषु नाट्यशास्त्रादिषु ग्रन्थेषु प्रतिपादितलक्षणानुसारं भासकृतीः वर्गीकर्तुं नैव शक्यते। अतः "विना विशेषं सर्वेषां लक्ष्म नाटकवन्मतम् (साहित्यदर्पणम् 6.6) इत्युक्तदिशा नाटकसामान्यलक्षणानुसारित्वात् एतेषां त्रयोदश नामापि रूपकाणां सामान्यतया नाटकमिति व्यवहारः क्रियते। भासनाटकानां नामानि –

(അടുത്തതായി ഭാസന്റെ നാടകങ്ങളെ പരിചയപ്പെടുത്തുന്നു, ഭാസനാടകങ്ങളുടെ ലഭ്യതയും പുനഃരവലോകനവും മഹോപാധ്യായനായ ടി.ഗണപതിശാസ്ത്രിമഹാഭാഗനാൽ ആദ്യം ചെയ്തു. ഈ നാടകങ്ങൾ അദ്ദേഹം ടിവാണ്ട്രം സംസ്കൃതപരമ്പരയായി ആദ്യം പ്രസിദ്ധീകരിച്ചു. ഈ നാടകങ്ങളിൽ എവിടെയും ഭാസന്റെ പേര് പരാമർശിച്ചിട്ടില്ല. ഇതിനാൽ കർതൃത്വവിഷയത്തിൽ പണ്ഡിതന്മാർക്ക് ഇടയിൽ അഭിപ്രായവ്യത്യാസം ഉണ്ടായി. എന്നിരുന്നാലും ശാസ്ത്രജ്ഞരുടെ അഭിപ്രായമനുസരിച്ചു, ഇവ ഭാസൻ എഴുതിയതാണെന്നു സാമാന്യമായി നിർണ്ണയിക്കാൻ കഴിയും. രൂപകങ്ങൾക്ക് 10 ഭേദം ഉണ്ടെന്നു നിങ്ങൾമുൻപ് മനസിലാക്കിയിട്ടുണ്ട്. അതനുസരിച്ച് ഭാസൻ രചിച്ച രൂപകങ്ങൾ ഏതൊക്കെ രൂപകഭേദങ്ങളിൽ അന്തർഭവിക്കുന്നു എന്നുള്ള ചിന്ത പ്രസക്തമാണ്. എന്നാൽ ഭാസൻ നാട്യശാസ്ത്രകർത്താവായ ഭരതമുനിയുടെ മുൻഗാമി കൂടിയായതിനാൽ പിൽക്കാലത്തെ നാട്യശാസ്ത്രത്തിലെ ഗ്രന്ഥങ്ങളിൽപറഞ്ഞിരിക്കുന്ന സ്വഭാവസവിശേഷതകൾക്ക് അനുസരിച്ച് തരംതിരിക്കാൻ കഴിയില്ല. "എല്ലാം നാടകീയമായി പ്രത്യേകം പരിഗണിക്കാതെ (സാഹിത്യദർപ്പണം 6.6) എന്നതിനാൽ ഈ പതിമൂന്നുപേരുള്ള രൂപകങ്ങൾ നാടകത്തിന്റെ പൊതുസ്വഭാവത്തിന് അനുസൃതമായതിനാൽ അവ പൊതുവേ നാടകങ്ങളായി വ്യവഹരിക്കാം. ഭാസനാടകങ്ങളുടെ പേരുകൾ –

1. **स्वप्नवासवदत्तम्**	2. **प्रतिज्ञायौगन्धरायणम्**
3. **चारुदत्तम्**	4. **अविमारकम्**
5. **प्रतिमानाटकम्**	6. **अभिषेकनाटकम्**
7. **कर्णभारः**	8. **दूतवाक्यम्**
9. **दूतघटोत्कचम्**	10. **मध्यमव्यायोगः**
11. **पञ्चरात्रम्**	12. **ऊरुभङ्गम्**
13. **बालचरितम् ।**	

एतेषां मध्ये चत्वारि नाटकानि लोककथामनुसृत्य रचितानि भवन्ति। तथा रामायणकथामाधारीकृत्य द्वे, महाभारतानुसारं षट्, विष्णुपुराणमनुसृत्य एकं रचितम्।एतानि अधो दीयन्ते-

लोकोक्तिकथामाधारीकृत्य - स्वप्नवासवदत्तम्, प्रतिज्ञायौगन्धरायणम्, चारुदत्तम्, अविमारकञ्च।

നാടോടികഥകളെ അടിസ്ഥാനമാക്കി സ്വപ്നവാസവദത്തം, പ്രതിജ്ഞായൗഗന്ധരായണം, ചാരുദത്തം, അവിമാരകം.

रामायणकथामाधारीकृत्य - प्रतिमानाटकम् ,अभिषेकनाटकञ्च ।

രാമായണകഥയെ അടിസ്ഥാനമാക്കി പ്രതിമാനാടകവും അഭിഷേകനാടകവും.

महाभारतमाधारीकृत्य - कर्णभारम, दूतवाक्यम्, दूतघटोत्कचम्, मध्यमव्यायोगम्, पञ्चरात्रम्, ऊरुभङ्गञ्च।

മഹാഭാരതത്തെ അടിസ്ഥാനമാക്കി കർണ്ണഭാരം, ദൂതവാക്യം, ദൂതഘടോത്കചം, മധ്യമവ്യായോഗം, പഞ്ചരാത്രം, ഊരുഭംഗം.

विष्णुपुराणमाधारीकृत्य - बालचरितम् ।

വിഷ്ണുപുരാണത്തെ അടിസ്ഥാനമാക്കി ബാലചരിതം,

1. स्वप्नवासवदत्तम् -

अस्मिन् नाटके षडङ्काः सन्ति। उदयनस्य वासवदत्तायाश्च कथा अत्र प्रतिपादिता। वत्सराजो उदयनः उज्जयिनीपतेः पुत्रीं वासवदत्तां परिणिनाय। तयोः विवाहः उज्जियिन्यां समभवत्। कालान्तरे आरुणिर्नाम कश्चन राजा उदयनस्य कौशाम्बीनगरम् आक्रम्य स्वायत्तीकृतवान् । वत्सराजस्य प्रधानामात्यो यौगन्धरायणः मगधराजस्य साहाय्यं विना नगरस्य पुनःप्राप्तिः दुष्करेवेति विचिन्त्य मगधराजमैत्र्यर्थमुपायमचिन्तयत्। मगधराजकुमारी पद्मावती उदयनस्य पत्नी भविष्यतीति सिद्धवाक्यमनुस्मरन् यौगन्धरायणः तदर्थम् उपायमचिन्तयत्। किन्तु वासवदत्तायां जीवत्यां वत्सराजः तदर्थं सन्नद्धो न भवेदिति जानाति यौगन्धरायणः। सः वासवदत्तया सहापि परिचिन्त्य कामपि पद्धतिं आविष्कृतवान्। तदनुसारं, राज्ञि मृगयार्थं गते सति अग्निग्रस्ते भवने वासवदत्ता, तद्रक्षणोद्युक्तो यौगन्धरायणश्च दग्धाविति वार्ता सर्वत्र प्रसारिता। ब्राह्मणवेषधारी यौगन्धरायणः तत्सोदरीभावेन वासवदत्तां पद्मावत्याः गृहे राजमातुरनुज्ञया न्यासरूपेण अवासयत्। वासवदत्तायाः अभावे दुःखितः उदयनः किञ्चित्कालानन्तरं अमात्यादिभिः प्रेरितस्सन् पद्मावतीं परिणीतवान्। एकदा वासवदत्ता पद्मावत्याः गृहे शयानं राजानं अपश्यत्। शय्यायाः बहिर्लम्बितं राज्ञः करं दृष्ट्वा, तदसहमाना वासवदत्ता झटित्येव तं करं यथास्थानं नीत्वा ततः सत्वरं पलायिता । पूर्वानुभवस्मृत्या वासवदत्तायाः करस्पर्श प्रत्यभिज्ञाय राजा प्रबुद्धः । ततः सत्वरं गच्छन्ती वासवदत्ता तेन अस्पष्टतया दृष्टा च।किन्तु तद्दर्शन सत्यं या मिथ्या वा स्वप्नो वा इति निर्णेतु न स शशाक। राजा स्वस्यपद्मावतीदर्शनं प्रति विदूषकमवदत्। स च तत् स्वप्नदर्शनमेवेति तं दृढमबोधयत्। अनन्तरं महासेनस्य कञ्चुकी रैभ्यः, वासवदत्तायाः धात्री वसुन्धरा च उदयनं द्रष्टुं आजग्मतुः। धात्री वासवदत्तां प्रत्यभिजानाति स्म। तदानीं यौगन्धरायणः अपि आगत्य सर्वमपि वृत्तान्तं स्पष्टमुक्त्वा राज्ञो मनोव्यथायै क्षमामपृच्छत्। अमुं स्वप्नवृत्तान्तमाधारीकृत्य नाटकस्य स्वप्नवासवदत्तमिति शीर्षकं दत्तं भासेन।

സ്വപ്നവാസവദത്തം.

ആറ് അങ്കങ്ങളുള്ള നാടകമാണ് സ്വപ്നവാസവദത്തം. ഉദയനന്റെയും വാസവദത്തയുടെയും കഥയാണ് ഇതിൽ പ്രതിപാദിച്ചിരിക്കുന്നത്. വത്സരാജാവായ ഉദയനൻ

ഉജ്ജയനി രാജാവിന്റെ മകളായ വാസവദത്തയുമായി വിവാഹം കഴിച്ചു. അവരുടെ വിവാഹം ഉജ്ജയിനിയിൽ വെച്ചാണ് നടന്നത്. കുറെ നാളുകൾക്കു ശേഷം ആരുണി എന്ന ഒരു രാജാവ് ഉദയനെ കൗശാംബി നഗരം ആക്രമിച്ചു സ്വായത്തമാക്കി. വത്സ്യരാജാവിന്റെ പ്രധാന അമാത്യനായ യൗഗന്ധരായണൻ മഗധരാജാവിന്റെ സഹായമില്ലാതെ രാജ്യം വീണ്ടെടുക്കാൻ സാധിക്കുകയില്ല എന്ന് മനസ്സിലാക്കി മഹാരാജാവുമായി മൈത്രിയിലാക്കുവാൻ ആലോചിച്ചു. മഗധരാജാവിന്റെ മകളായ പത്മാവതി ഉദയനന്റെ പത്നിയാവും എന്ന ഒരു സിദ്ധന്റെ പ്രവചനം അനുസരിച്ച് യൗഗന്ധരായണൻ അതിനുവേണ്ടിയുള്ള ഉപായം ചിന്തിച്ചു. എന്നാൽ വാസവദത്ത ജീവിച്ചിരിക്കെ വത്സരാജാവ് അതിന് സന്നദ്ധനാവുകയില്ല എന്ന്യൗഗന്ധരായണൻ മനസ്സിലാക്കി. അദ്ദേഹം വാസവദത്തയുമായി ഈ വിഷയം കൂടി ആലോചിച്ച് ഒരു പദ്ധതി ആവിഷ്കരിച്ചു. അതുപ്രകാരം രാജാവ് നായാട്ടിനായി പോയ അവസരത്തിൽ രാജ്ഞി താമസിച്ച ഭവനം അഗ്നിക്കിരയാവുകയും അതിൽപെട്ട് വാസവദത്തയും രക്ഷിക്കാൻ ശ്രമിച്ച യൗഗന്ധരായണനുംവെന്തുമരിക്കുകയും ചെയ്തു എന്ന വാർത്ത എല്ലായിടത്തും പരന്നു. പിന്നീട് രാജമാതാവിന്റെ ആജ്ഞപ്രകാരം യൗഗന്ധരായണൻ ബ്രാഹ്മണവേഷധാരിയായും അദ്ദേഹത്തിന്റെ സഹോദരിയായി വാസവദത്തയും, കൊട്ടാരത്തിൽ എത്തുകയും പത്മാവതിയുടെ ഭവനത്തിൽ ന്യാസ രൂപത്തിൽ ദാസിയായി താമസിപ്പിക്കുകയും ചെയ്തു. വാസവദത്തയുടെ വേർപാടിൽ ദുഃഖിതനായ ഉദയനൻ കുറച്ചുനാളുകൾക്കു ശേഷം മന്ത്രിമാരാൽ പ്രേരിതനായി പത്മാവതിയെ വിവാഹം കഴിച്ചു. ഒരിക്കൽ വാസവദത്ത പത്മാവതിയുടെ അന്തഃപുരത്തിൽ ഉറങ്ങുന്ന ഉദയനെ കണ്ടു. ശയ്യയുടെ പുറത്ത് രാജാവിന്റെകൈ തൂങ്ങി കിടക്കുന്നത് കണ്ടിട്ട് അത് സഹിക്കവയ്യാതെ വാസവദത്ത അദ്ദേഹത്തിന്റെ കൈ യഥാസ്ഥാനത്ത് എടുത്ത് വെച്ചിട്ട് അവിടെനിന്നും പെട്ടെന്ന് തന്നെ ഓടിമറഞ്ഞു. വാസവദത്തയുടെ കരസ്പർശത്താൽ തന്റെ പ്രിയതമയുടെ സാന്നിദ്ധ്യം തിരിച്ചറിഞ്ഞ് രാജാവ് പെട്ടെന്ന് എണീറ്റു. അപ്പോൾ പെട്ടെന്ന് ഓടിമറഞ്ഞു പോകുന്ന വാസവദത്തയെ രാജാവ് അസ്പഷ്ടമായി കണ്ടു. എന്നാൽ ആ കാഴ്ച സത്യമാണോ മിഥ്യയാണോ സ്വപ്നമാണോ എന്ന് തിരിച്ചറിയാൻ രാജാവിന് കഴിഞ്ഞില്ല. രാജാവ് വാസവദത്താദർശനം സംബന്ധിച്ച് വിദൂഷകനോടു പറയുകയും അത് രാജാവിന്റെ സ്വപ്നമായിരുന്നു എന്ന് വിദൂഷകൻ ഉറപ്പിച്ചു പറയുകയും ചെയ്തു. അനന്തരം മഹാസേനയുടെ കഞ്ചുകി രൈഭ്യൻ വാസവദത്തയുടെ ധാത്രി വസുന്ധര എന്നിവർ ഉദയനെ കാണുവാൻ എത്തി.ധാത്രി പത്മാവതിയുടെ ദാസിയെകണ്ട് അത് വാസവദത്തെയാണെന്ന് തിരിച്ചറിയുന്നു. ആ സമയം ബ്രാഹ്മണവേഷധാരിയായ യൗഗന്ധരായണൻ അവിടെ തിരിച്ചെത്തുന്നു. രാജ്യത്തെ രക്ഷിക്കാൻ വേണ്ടി ചെയ്ത കാര്യങ്ങൾ രാജാവിനോട് വെളിപ്പെടുത്തി രാജാവിനോട് ക്ഷമയാചിക്കുന്നു. രാജാവ് വാസവദത്തയെ സ്വീകരിക്കുന്നു. ഇതിൽ സ്വപ്നവൃത്താന്തത്തെ ആധാരമാക്കി ഇതിവൃത്തം ഉള്ളതുകൊണ്ട് ഭാസൻ ഈ നാടകത്തിന് സ്വപ്നവാസവദത്തം എന്ന പേര് നൽകിയിരിക്കുന്നു

2.प्रतिज्ञायौगन्धरायणम् -

अस्मिन् नाटके चत्वारः अङ्काः सन्ति । अत्रापि राजा उदयन एव नायकः। तस्य प्राक्कालकथा वर्णिता भवति। उदयनस्य वासवदत्तायाश्च परस्परानुरागकथाऽत्र प्रतिपादिता। वासवदत्ता उदयनेऽनुरागबद्धा भवतीति वार्तां श्रुत्वा तस्याः पिता उज्जयिनीपतिः प्रद्योतः वत्सराजं बद्धुमैच्छत्। 'बद्धस्य वत्सराजस्य मुक्तिः मया क्रियते इति यौगन्धरायणेन प्रतिज्ञा क्रियते। सुहृदः रुमण्वतः विदूषकस्य वसन्तकस्य च साहाय्यमवलम्ब्य यौगन्धरायणः

बहुप्रयत्नानामन्ते वासवदत्तया सह वत्सराजं व्यमोचयत्। एवं यौगन्धरायणस्य प्रतिज्ञा सफलीकृता । एतेन अस्य रूपकस्य प्रतिज्ञायौगन्धरायणमिति नामधेयमकरोत् भासः।

പ്രതിജ്ഞായൗഗന്ധരായണം

ഈ നാടകത്തിൽ നാല് അങ്കങ്ങളുണ്ട്. ഇവിടെയും രാജാവ് ഉദയനനാണ് നായകൻ. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആദ്യകാലചരിത്രം വിവരിക്കുന്നു. ഉദയനന്റെയും വാസവദത്തയുടേയും പരസ്പരസ്നേഹത്തിന്റെ കഥ ഇവിടെ വർണ്ണിക്കുന്നു. വാസവദത്ത ഉദയനനിൽ അനുരാഗബദ്ധയാകുന്നു എന്ന വാർത്ത കേട്ടിട്ട് അവളുടെ പിതാവ് പ്രദ്യോതൻ വത്സരാജനെ ബന്ധനസ്ഥനാക്കാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നു. തടവിലാക്കപ്പെട്ട രാജാവിനെ മോചിപ്പിക്കും എന്നു യൗഗന്ധരായണൻ പ്രതിജ്ഞ ചെയ്യുന്നു. തന്റെ സുഹൃത്തുക്കളായ രുമണ്വന്റെയും വിദൂഷകനായ വസന്തകന്റെയും സഹായത്തോടെയൗഗന്ധരായണൻ നിരവധി ശ്രമങ്ങൾക്ക് ശേഷം വസന്തസേനയോടൊപ്പംരാജാവിനെയും മോചിപ്പിച്ചു. അങ്ങനെ യൗഗന്ധരായണന്റെ പ്രതിജ്ഞ നിറവേറ്റിഅതിനാൽ ഈ രൂപകത്തിനു ഭാസൻ പ്രതിജ്ഞായൗഗന്ധരായണം എന്ന പേര് നൽകി

3.चारुदत्तम् -

चारुदत्तं प्रकरणविभागे अन्तर्भवति। एतस्य इतिवृत्तं कविकल्पितं भवति । अत्र चारुदत्तस्य वसन्तसेनायाश्च प्रेमकथा वर्णिता। चारुदत्तः दानधर्मादिना दरिद्रो जातः कश्चन ब्राह्मणः। वसन्तसेना तु गणिकाकुलजाताऽपि सौशील्यादिगुणसम्पन्ना काचित् धनिका च। स्वभावमहिम्ना प्रसिद्धे चारुदत्ते वसन्तसेना अनुरागिणी अभवत्। तयोः परस्परानुरागस्य कथा अस्मिन् नाटके सुमधुररूपेण कविना आविष्क्रियते। चतुर्ष्वङ्केषु विभक्तेऽस्मिन्प्रकरणे कथायाः परिसमाप्तिर्न दृश्यते। अतः रूपकस्यास्य परिसमाप्तेः पूर्वमेव भासोदिवमगादिति निर्णयोऽपि पण्डितेष्वस्ति। पश्चात् शूद्रको नाम कविः चारुदत्तकथामाश्रित्य मृच्छकटिकं नाम दशाङ्कोपेतं सहृदयहृदयामृतायमानं प्रकरणमेकं रचितवानित्येतत् कथाया अस्याः जनसम्मतिं प्रकाशयति।

ചാരുദത്തം

ചാരുദത്തം പ്രകരണവിഭാഗത്തിൽ ഉൾപ്പെടുന്നു. ഇതിന്റെ ഇതിവൃത്തം കവികല്പിതമാണ്. ഇവിടെ ചാരുദത്തന്റെയും വസന്തസേനയുടേയും പ്രണയകഥ വർണ്ണിക്കുന്നു. ചാരുദത്തൻ ദാനധർമത്തോടുകൂടിയ ദരിദ്രനായി ജനിച്ച ഒരു ബ്രാഹ്മണനാകുന്നു. വസന്തസേനയാകട്ടെ ഗണികാകുലത്തിൽ ജനിച്ചതെങ്കിലും നല്ല ശീലത്തോട് കൂടിയ ഒരു ധനികയായിരുന്നു. തേജസോടുകൂടിയ ചാരുദത്തനിൽ വസന്തസേനയ്ക്ക് അനുരാഗം ഉണ്ടായി. അവരുടെ പരസ്പരസ്നേഹത്തിന്റെ കഥ ഈ നാടകത്തിൽ കവി മനോഹരമായി ആവിഷ്കരിക്കുന്നു. നാല് അങ്കങ്ങളായി വിഭജിച്ചിരിക്കുന്ന ഈ പ്രകരണത്തില് കഥ അപൂർണ്ണമായിട്ട് കാണപ്പെടുന്നു,ഈ രൂപകത്തിന്റെ പൂർത്തീകരണത്തിനു മുൻപ് തന്നെ ഭാസൻദിവംഗതനായിരിക്കാമെന്ന് പണ്ഡിതന്മാർ അനുമാനിക്കുന്നു. പിന്നീട് ശൂദ്രകൻ എന്ന കവി ചാരുദത്തകഥയെ ആസ്പദമാക്കി ഹൃദയസ്പർശിയായ മൃച്ഛകടികം എന്ന പത്ത് അങ്കത്തോടുകൂടിയ പ്രകരണം രചിക്കുകയും ഈ കഥ ജനങ്ങളിൽ കൂടുതൽ സ്വീകാര്യത നേടുകയും ചെയ്തു

4. अविमारकम् –

षडध्यायनिबद्धेऽस्मिन् नाटके काशिराजपत्न्याः सुदर्शनाया अग्निदेवाज्जातोऽविमारको नायकः, कुन्तिभोजराजस्य पुत्री कुरङ्गी नायिका च कथापात्रे भवतः। बृहत्कथायाम् उपवर्णिता तयोरनुरागकथा अत्र इतिवृत्तरूपेण स्वीकृता। अविमारकः सौवीरराजपत्न्या सुलोचनया पोषितः। कदाचित् सौवीरराजः चण्डभार्गवाख्यमुनेः एकवर्षोपभोग्येन शापेन सकुटुम्बं चण्डालैः सह कुन्तिभोजस्य राज्ये अन्यैरविदितः सन् जीवति स्म ।एकदा कश्चन मत्तगजः उद्यानात् प्रतिनिवर्तमानायाः कुरङ्ग्याः समीपमागत्य आक्रमितुम्आरेभे। तदा उद्यानपार्श्वेन गच्छता अविमारकेन गजं धावयित्वा कुमारीं संरक्षिता। ततस्तौ परस्परानुरागबद्धावजायताम्। किन्तुचण्डालाय अविमारकाय कुमारीं दातुं राजा नैच्छत्। एवं तयोरनुरागे बहुविधाः विघ्नाः आगताः। एतस्मिन्नन्तरे सौवीरकुटुम्बस्य शापकालः परिसमाप्तः। कुन्तिभोजसौवीरयोः परस्परदर्शनमजायत। किन्तु कुरङ्गीं प्रति भग्नाशतया तत्र तत्र विचरन्तं अविमारकं प्रति न कोऽपि किञ्चिदपि जानाति स्म। स्वस्वाभिनिवेशपूरणाय मार्गम् अपश्यन्तौ नायिकानायकौ प्राणत्यागायापि कृतनिश्चयावभवतामित्येतत्, सहृदयान् सोद्वेगान् विधत्ते। अनन्तरं नारदमुनेः वचनादविमारकः कुन्तिभोजराजधान्यामेवास्ति इति जानन् राजा तयोः पाणिग्रहणं कारयामास।

അവിമാരകം

കാശി രാജാവിന്റെ പത്നിയായ സുദർശനയിൽ അഗ്നിദേവനിൽ നിന്നും ഉണ്ടായ അവിമാരകൻ നായകനും കുന്തിഭോജരാജാവിന്റെ പുത്രിയായ കുരംഗിയുമാണ് ഈ നാടകത്തിലെ നായിക നായകന്മാർ.ആറ്അംഗങ്ങളാണ് ഈ നാടകത്തിലുള്ളത്. ബൃഹത്കഥയിൽ വർണ്ണിക്കപ്പെട്ട അവരുടെ അനുരാഗകഥയാണ് ഇതിൽ ഇതിവൃത്തമായി സ്വീകരിച്ചിരിക്കുന്നത്. സൗവീരരാജപത്നിയായ സുലോചനയാൽ അവിമാരകൻ പരിപാലിക്കപ്പെട്ടു. സൗവീരരാജാവ് ചണ്ഡഭാർഗ്ഗവമുനിയുടെ ഒരു വർഷം നീണ്ടുനിൽക്കുന്നതായ ശാപത്താൽ സകുടുംബം ചണ്ഡാളന്മാരോടൊപ്പം കുന്തീഭോജന്റെ രാജ്യത്തിൽ ആരും അറിയാതെ ജീവിച്ചു. ഒരു ദിവസം ഉദ്യാനത്തിൽ നിന്നും തിരിച്ചുപോകുന്ന കുരംഗിയുടെ അടുക്കൽ ഒരു മദയാന ആക്രമിക്കാൻ തുടങ്ങി. അപ്പോൾ ഉദ്യാനത്തിന്റെ സമീപത്തുകൂടി പോവുകയായിരുന്ന അവിമാരകൻ ഇത് കാണുകയും കുമാരിയെ രക്ഷിക്കുകയും ചെയ്തു. അപ്പോൾ മുതൽ അവർ പരസ്പരം അനുരാഗബദ്ധരായി. എന്നാൽ ചണ്ഡാളനായതുകൊണ്ട് (കാട്ടാളനായ) അവിമാരകന് സ്വപുത്രിയെ വിവാഹം ചെയ്തു കൊടുക്കാൻ രാജാവ് വിസമ്മതിച്ചു.അവരുടെ അനുരാഗത്തിൽ പലതരത്തിലും തടസ്സങ്ങളും ഉണ്ടായി. ഈ സമയത്ത് സൗവീരകുടുംബത്തിന്റെ ശാപത്തിന്റെ കാലയളവ് സമാപിച്ചു. ശാപമുക്തരായി. കുന്തിഭോജനുംസൗവീരനും പരസ്പരം കണ്ടുമുട്ടി. എന്നാൽ അനുരാഗവിഘ്നത്താൽ വ്രണിത ഹൃദയനായ അവിമാരകനെ ആരും തിരിച്ചറിയുന്നില്ല. അവരുടെ അനുരാഗത്തിന് തടസ്സം നേരിട്ടതിനാൽ മറ്റു മാർഗ്ഗങ്ങൾ കാണാത്തതുകൊണ്ട് രണ്ടുപേരും പ്രാണത്യാഗം ചെയ്യാൻ തീരുമാനിക്കുന്നു. അപ്പോൾ നാരദമുനിയുടെ വചനത്താൽ അവിമാരകൻ കുന്തിഭോജരാജധാനിയിൽ ഉണ്ടെന്ന് എല്ലാവരും അറിയുകയും രാജാവ് അവരുടെ വിവാഹം നടത്തുകയും ചെയ്യുന്നു

5.प्रतिमानाटकम्

रामायणादस्य नाटकस्येतिवृत्तं स्वीकृतम् । अयोध्यायाः अधिपतिः दशरथः। तस्य चतुर्षु पुत्रेषु ज्येष्ठः श्रीरामः। काले प्राप्ते दशरथः तं रामं यौवराज्ये अभिषेक्तुं कृतनिश्चयोऽभवत्। तदर्थं सर्वं सज्जमभवत्। किन्तु

दशरथपत्नीष्वन्यतमा कैकेयी, यौवराज्ये भरतम् अभिषेक्तुं रामं चतुर्दशवर्षोपभोग्याय वनवासाय प्रेषितुञ्च ऐच्छत्। रामस्य वनगमनकृतेन शोकेन दशरथ: दिवमगात्। कैकेय्याः इङ्गितानुसारं राजाभिषेकाय, सूतः भरतं मातुलगेहादानयति स्म । कृत्तिकाविषये अयोध्याप्रवेशो न युज्यत इत्युपाध्यायो निरदिशत्। तदनुसारं, रोहिणीप्रारंभार्थम् एकनाडिकां यापयितुं भरतः देवकुलबुद्ध्या दिवङ्गतानां इक्ष्वाकूणां प्रतिमागृहं प्रविशति।देवकुलिकमुखात् तत्र दिवङ्गतानां इक्ष्वाकूणां प्रतिमाः स्थापिताः इति भरतो जानाति। तत्र चलन् दिलीपं रघुं, अजं चदृष्ट्वा तदनन्तरं दशरथस्यापि प्रतिमां दृष्ट्वा भरतः स्वपितुः मृत्युवार्तां जानाति। आस्वादकचित्तं नानाभावसंघर्षभूयिष्ठं विधातुं प्रभविष्यन्तं सन्दर्भममुमाधारीकृत्य नाटकस्यास्य नामदत्तं भासेन। स्वमातरं बहु निन्दन् भरतः रामं द्रष्टुं वनंगतः। चतुर्दशवर्षावसाने राज्यं स्वीकर्तुं रामः बहुजनसाक्षिकां प्रतिज्ञामकारयत्। रावणवधानन्तरं चतुर्दशवर्षावसाने तिसृणामपि मातृणां पुरतः रामस्य राजाभिषेकेण नाटकस्य शुभपरिसमाप्तिः।

പ്രതിമാനാടകം

പ്രതിമനാടകത്തിന്റെ ഇതിവൃത്തം രാമായണത്തിൽ നിന്ന് സ്വീകരിച്ചതാണ്. അയോദ്ധ്യയുടെ അധിപതി ദശരഥനാകുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ നാലു പുത്രന്മാരിൽ ആദ്യത്തേത് ശ്രീരാമൻ. മൂത്തപുത്രനായ രാമനെ യുവരാജാവാക്കാൻ ദശരഥൻതീരുമാനിച്ചിരുന്നു. അതിന് വേണ്ടി എല്ലാം സജ്ജമാക്കിയിരുന്നു. എന്നാൽ ദശരഥപത്നിമാരിൽ ഒരുവളായ കൈകേയി ഭരതനെ യുവരാജാവായി അഭിഷേകം ചെയ്യുന്നതിനും രാമനെ പതിനാലുവർഷം വനവാസത്തിനയ്ക്കാനും ആഗ്രഹിച്ചു. രാമന്റെ വനവാസയാത്രയെകുറിച്ചറിഞ്ഞ ദശരഥൻ മരണമടഞ്ഞു. കൈകേയിയുടെ ഇഷ്ടാനുസാരം രാജ്യാഭിഷേകത്തിനായിട്ട് പുത്രനായ ഭരതനെ സൂതൻ അമ്മാവന്റെ വീട്ടിൽ നിന്നും കൊണ്ടുവന്നു. കാർത്തികനക്ഷത്രത്തിൽ അയോദ്ധ്യയിൽ പ്രവേശിക്കുന്നത് ഉചിതമല്ലെന്ന് ഉപാധ്യായൻ നിർദ്ദേശിക്കുന്നു. അതനുസരിച്ച് രോഹിണി നക്ഷത്രത്തിന്റെ ആരംഭത്തിനായി ഒരു രാത്രികഴിച്ചുകൂട്ടാൻ ഭരതൻ ദിവംഗതരായ ഇക്ഷ്വാകുരാജാക്കന്മാരുടെ പ്രതിമാഗൃഹത്തിൽ പ്രവേശിക്കുന്നു.ദേവകുലികയുടെ മുഖത്തിൽ നിന്നും ദിവംഗതരായഇക്ഷ്വാകുരാജാക്കന്മാരുടെപ്രതിമകൾ സ്ഥാപിച്ചിട്ടുള്ളതെന്ന് ഭരതൻ അറിയുന്നത്. അവിടെ ദിലീപൻ, രഘു, അജൻ തുടങ്ങിയവരുടെ പ്രതിമകളെ കണ്ടു. അതിനുശേഷം ദശരഥന്റെ പ്രതിമയും കണ്ടപ്പോൾ ഭരതൻ തന്റെ പിതാവിന്റെ മരണവാർത്ത അറിയുന്നു. ആസ്വാദകരുടെ മനസ്സറിഞ്ഞ് പലതരത്തിലുള്ള സംഘർഷങ്ങളെ അവതരിപ്പിക്കുകയുംഭാസൻ ഈ സന്ദർഭത്തിനു ഉചിതമായി പ്രതിമാനാടകമെന്നു നാമകരണം ചെയ്തിരിക്കുന്നു. സ്വന്തം മാതാവിനെ നിന്ദിച്ച് ഭരതൻ രാമനെ കാണുന്നതിന് വേണ്ടി വനത്തിലേക്ക് പോകുന്നു.പതിനാലുവർഷത്തിനൊടുവിൽ രാജ്യം സ്വീകരിക്കുകയുള്ളൂവെന്ന്രാമൻ അനേകരുടെ സാന്നിധ്യത്തിൽ പ്രതിജ്ഞ നൽകി. രാവണനെ വധിച്ചതിനു ശേഷം പതിനാലുവർഷത്തിനൊടുവിൽ മൂന്ന് അമ്മമാരുടെയും സാന്നിധ്യത്തിൽ രാമനെ രാജാവായി പട്ടാഭിഷേകം ചെയ്യുന്നതോടെ നാടകം ശുഭകരമായി അവസാനിക്കുന്നു

6.अभिषेकनाटकम् -

षडङ्कयुक्तस्य अभिषेकनाटकस्यापि इतिवृत्तं रामायणकथाया एवस्वीकृतम्। त्रयाणामभिषेकाणां सुसमञ्जससन्निवेशोऽत्र द्रष्टुं शक्यते। रामायणस्य किष्किन्धा सुन्दर- युद्धकाण्डेषु परामृष्टा कथा संक्षिप्य, ईषद्भेदेनाऽत्रोपवर्ण्यते। रावणवधाय अयोध्यां गच्छते रामाय, वरुणाज्ञया समुद्रः स्वयमेव मार्गं ददाति,

तदर्थं सेतुबन्धनं नकरोति रामः इत्येषो भेदः मुख्यतया नाटकेऽस्मिन् भासेन कृतः। बालिना किष्किन्धाया निष्कासितस्य, हृतपत्नीकस्यचसुग्रीवस्य, रावणेन अपहृतपत्नीकस्य श्रीरामस्य च मिथः सख्यं कृतम्। तदनुसारेण रामो बालिनं हन्तुं कृतनिश्चयः। तज्जनितेन कोलाहलेन नाटकं प्रारभते।

एकेनैव शस्त्रेण सप्तसालान् विच्छेदितवतो रामस्य पराक्रमे संजातविश्वासः सुग्रीवः बालिनं युद्धाय आह्वयति। पत्न्या तारया निवार्यमाणोऽपि बालीसुग्रीवेण योद्धुमारभते। सुग्रीवस्य पराजयो निश्चित एवेति मन्वानः हनूमतः प्रार्थनया रामः शस्त्रेणैकेन बालिनं गतसंज्ञं करोति। अनन्तरं लब्धसंज्ञो बाली रामेण यत्कृतं तन्न न्याय्यमिति रामं भर्त्सयते। अगम्यां भ्रातृवधूं हृतवतोऽपराधिनो दण्डनं राज्ञः कर्तव्यमेवेति रामस्तं निरुद्धवाचं करोति। बाली च सुग्रीवेण संभूतं वैरं पूर्णतया विस्मृत्य, स्वपुत्रमङ्गदं तस्मिन् समर्प्य च दिवं गच्छति। रामाज्ञया लक्ष्मणः सुग्रीवं किष्किन्धाधिपतित्वेनाभिषिञ्चति।

सुग्रीवाज्ञया सीतान्वेषणाय वानराः सर्वास्वपि दिक्षु गच्छन्ति। दक्षिणस्यां दिशि गतो हनुमान् समुद्रमुल्लंघ्य लङ्कां प्राप्नोति। सीतां प्रलोभ्य स्ववशमानेतुं यत्नं कुर्वन् रावणः पराजितो भवतीति, अशोकवृक्षोपरि निलीय तिष्ठन् हनूमान् पश्यति। रावणं हत्वा रामः सीतां नेष्यतीति स तां सान्त्वयति।

हनुमान् आत्मानं प्रति रावणस्य श्रद्धामाकर्ष्टुं, तस्याऽशोकवनिकां भग्नप्रायां करोति। रावणाज्ञयातत्पुत्र इन्द्रजित्, हनूमन्तं बद्ध्वा तत्पुरतो नयति। सीतां रामाय प्रत्यर्पयितुं हनूमान् दशाननं निर्दिशति। विभीषणोऽप्येतदेव ज्येष्ठं रावणं निवेदयति। रावणस्तु रामं विभीषणञ्च बहुनिन्दन् स्वानुजं विभीषणं सभायाः निष्कासयति। रामः स्वशरणागतं विभीषणं लङ्काधिपत्येऽभिषिञ्चति।

तुमुलेसङ्ग्रामे रामो रावणं हन्ति। सीता अग्निं प्रविश्य निर्विकारा बहिरागच्छति। दिवङ्गतो दशरथः, देवादयो ऋषयश्च तदानीं तत्र सन्निहिता भवन्ति। यो दशरथः पूर्वं मङ्गलसूत्रं बद्ध्वा स्वपुत्रं रामं अभिषेकाय भद्रासनमारोपितवान्, तस्यैव दशरथस्य वाचा, रामाभिषेकः यमवरुणकुबेरादीनां देवानां देवर्षीणाञ्च सन्निधौ तत्रपूर्णतां नीयत इत्यभिषेकत्रयसंयुक्तस्य अभिषेकनाटकस्य समङ्गलपरिसमाप्तिः।

അഭിഷേകനാടകം

ആറ് അങ്കങ്ങളോട്ടുകൂടിയ അഭിഷേകനാടകത്തിന്റെ ഇതിവൃത്തം രാമായണത്തിൽനിന്നുമാണ് സ്വീകരിച്ചിരിക്കുന്നത്. മൂന്ന് അഭിഷേകങ്ങളുടെ സമഞ്ജസമായ സമ്മേളനം നമുക്ക് കാണാൻ കഴിയും. രാമായണത്തിലെ കിഷ്കിന്ധ, സുന്ദര, യുദ്ധകാണ്ഡങ്ങളുടെ കഥ ചുരുക്കി ചെറിയ ഭേദങ്ങളോടെ ഇവിടെ വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു. രാവണവധത്തിനായി അയോദ്ധ്യയിലേക്ക് പോകുന്ന രാമൻ വരുണന്റെ ആജ്ഞയാൽ കടൽ തന്നെ അതിനായി മാർഗ്ഗം നൽകുകയും ചെയ്യുന്നു. എന്നാൽ രാമൻ സേതു നിർമ്മിക്കുന്നില്ല എന്ന വ്യത്യാസം പ്രധാനമായും ഭാസൻ ഈ നാടകത്തിൽ കൊണ്ടുവരുന്നു.ബാലിയാൽ കിഷ്കിന്ധയിൽ നിന്ന് പുറത്താക്കിയ സുഗ്രീവൻ ശ്രീരാമനുമായി സൗഹൃദം സ്ഥാപിച്ചു. അതനുസരിച്ച് രാമൻ ബാലിയെ വധിക്കാൻ തീരുമാനിച്ചു. അതുണ്ടാക്കുന്ന ബഹളത്തോടെയാണ് നാടകം ആരംഭിക്കുന്നത്. ഒരേ ആയുധം കൊണ്ട് തുല്യമായ ഏഴ് വൻവൃക്ഷങ്ങളെ വെട്ടിമുറിച്ച ശ്രീരാമന്റെ വീര്യത്തിൽ വിശ്വാസമുണ്ടായ സുഗ്രീവൻ ബാലിയെ യുദ്ധത്തിനായി വെല്ലുവിളിച്ചു. പതിയായ താര തടഞ്ഞിട്ടും ബാലി സുഗ്രീവനുമായി യുദ്ധം തുടങ്ങുന്നു.സുഗ്രീവന്റെ പരാജയം നിശ്ചയമാണന്ന ഹനുമാന്റെ അഭിപ്രായം മാനിച്ച് രാമൻ ഒറ്റ ആയുധം കൊണ്ട് ബാലിയെ

മോഹാലസ്യപ്പെടുത്തുന്നു.മോഹാലസ്യത്തിൽ നിന്നും വിമുക്തനായ ബാലി രാമൻ ചെയ്തത് ശരിയായില്ലെന്ന് പറഞ്ഞ് രാമനെ ഭർത്സിക്കുന്നു. അഗമ്യയായ സോദരഭാര്യയെ പ്രാപിച്ച നിനക്ക് രാജ്യ ശിക്ഷയ്ക്ക് അർഹനാണെന്ന് പറഞ്ഞ് ബാലിയെ മൗനിയാക്കുന്നു. ബാലി സുഗ്രീവനുമായി തനിക്കുണ്ടായിരുന്ന ശത്രുത പൂർണ്ണമായും മറന്ന് തന്റെ പുത്രനായ അംഗദനുമായി ആ സമയത്ത് സ്വർഗ്ഗത്തിലേക്ക് പോകുന്നു. രാമന്റെ ആജ്ഞയാൽ ലക്ഷ്മണൻ സുഗ്രീവനെ കിഷ്കിന്ധയിലെരാജാവായി അഭിഷേകം ചെയ്യുന്നു.

സുഗ്രീവന്റെ കൽപ്പന പ്രകാരം വാനരന്മാർ സീതയെ അന്വേഷിച്ച് എല്ലാ ദിക്കിലേക്കും പോകുന്നു. ഹനുമാൻ തെക്കേ ദിക്കിലേക്ക് പോയിട്ട് സമുദ്രം കടന്ന് ലങ്കയിൽ എത്തിച്ചേരുന്നു. സീതയെ വശീകരിച്ച് തന്റെ നിയന്ത്രണത്തിലാക്കാനുള്ള ശ്രമത്തിൽ രാവണൻ പരാജയപ്പെടുന്നത് അശോകവൃക്ഷത്തിന്റെ മുകളിലിരുന്ന് ഹനുമാൻ വീക്ഷിക്കുന്നു. രാമൻ രാവണനെ വധിച്ച് സീതയെ രക്ഷിക്കുമെന്ന് ഹനുമാൻ സീതയ്ക്കുറപ്പു നൽകി ആശ്വസിപ്പിക്കുന്നു.രാവണാജ്ഞയാൽതന്റെ പുത്രനായ ഇന്ദ്രജിത്ത് ഹനുമാനെ ബന്ധിച്ച് അദ്ദേഹത്തിന്റെമുൻപിൽ കൊണ്ടുപോയി. സീതയെ രാമനു തിരികെ നൽകാൻ ഹനുമാൻ രാവണനോട് നിർദ്ദേശിക്കുന്നു.വിഭീഷണൻ മൂത്ത സഹോദരനായ രാവണനോട് ഇക്കാര്യം അറിയിക്കുന്നു. രാവണനാകട്ടെ രാമനെയും വിഭീഷണനെയും അങ്ങേയറ്റം നിന്ദിക്കുകയും തന്റെ അനുജനായ വിഭീഷണനെ സഭയിൽ നിന്നും പുറത്താക്കുകയും ചെയ്യുന്നു രാമന്റെ മുന്നിൽ ശരണംപ്രാപിച്ച വിഭീഷണനെ ലങ്കാധിപതിയായി അഭിഷേകം ചെയ്യുന്നു.

പ്രക്ഷുബ്ധമായ ഒരു യുദ്ധത്തിൽ രാമൻ രാവണനെ വധിച്ചു. സീത അഗ്നിയിൽ പ്രവേശിച്ച് മാറ്റം കൂടാതെ തിരികെ വന്നു. ദിവംഗതരായ ദശരഥനും ദേവന്മാരും ഋഷിമാരും അവിടെ ഒരുമിച്ചുകൂടുന്നു. മുമ്പ് തന്റെ പുത്രനായ രാമന്റെഅഭിഷേകത്തിനായി മംഗളകരമായ നൂല് കെട്ടുകയുംചെയ്തു. ദശരഥന്റെ വാക്കുകളാൽ യമന്റെയും വരുണന്റെയും കുബേരന്റെയും മറ്റ് ദേവന്മാരുടെയും മുനിമാരുടെയും സാന്നിധ്യത്തിൽ രാമനെ സിംഹാസനത്തിലിരുത്തി അഭിഷേകം ചെയ്തു. ഇങ്ങനെ മൂന്ന് അഭിഷേകങ്ങൾ ഈ നാടകത്തിലുണ്ട്

7.कर्णभारम्–

कर्णभारम् एकमेकाङ्ककं नाटकं भवति । अस्येतिवृत्तं महाभारतात् स्वीकृतम्। नाटकेऽस्मिन् भासः मूलकथायाः नाऽत्यन्तं व्यतिचलति। ततोऽपि नाटकीयमुहूर्ताणाम् आविष्काराय केचिदधिकांशाः भासेन परिकल्पिताः। दानवीरस्य कर्णस्य दानकर्मणि अस्खलितगतित्वं, दानस्य माहात्म्यञ्च नाटकेऽस्मिन् प्रतिपादितम्। कर्णस्य कवचकुण्डलापहारेण तं प्रणष्टप्रभावं कृत्वा, महाभारतसङ्ग्रामे स्वपुत्रस्यार्जुनस्य विजयाय मार्गमुद्घाटयितुं यतते देवेन्द्रः। सः स्वीकृतब्राह्मणवेषः सन् कर्णं महत्तरां भिक्षां याचते। कर्णस्य कवचकुण्डले विहाय अन्यत्किमपि तस्य न स्वीकार्यं भवति। तत् प्रतारणैवेति सूतेन शल्येन अभिधीयमानोऽपि कर्णः स्वस्य व्रतान्न व्यतिचलति। कर्णस्य विजयसर्वस्वायमाने कवचकुण्डले स्वीकुर्वन्निन्द्रः, तदनन्तरं पश्चात्तापतप्तो भवति। सः ब्राह्मणवेषधारिणा स्वसुहृदा केनचिदस्त्रमेकं कर्णाय प्रददाति। दत्तस्य प्रतिग्रहणमनिच्छन्नपि कर्णः, ब्राह्मणवचः इति कृत्वा तत्स्वीकरोति, युद्धायप्रतिष्ठतेच ।

കർണ്ണഭാരം

ഒരങ്കമുള്ള നാടകമാണ് കർണഭാരം. ഇതിന്റെ ഇതിവൃത്തം മഹാഭാരതത്തിൽ നിന്നാണ് എടുത്തിരിക്കുന്നത്. ഭാസന്റെ ഈ നാടകം മൂലകഥയിൽ നിന്നും അധികം വ്യതിചലിച്ചിട്ടില്ല എങ്കിലും നാടകീയമായ മുഹൂർത്തങ്ങൾ ആവിഷ്കരിക്കുന്നതിനായി ഭാസൻ നാടകീയമായ അംശങ്ങൾ പുതിയതായി ചേർത്തിട്ടുണ്ട്. ദാനവീരനായ കർണന്റെ ദാന

കർമ്മത്തിലുള്ള വിട്ടുവീഴ്ചയില്ലായ്മ, ദാനത്തിന്റെ മഹത്വം എന്നിവ ഭാസൻ ഈ നാടകത്തിൽ അതിമനോഹരമായി ആവിഷ്കരിച്ചിരിക്കുന്നു. ദേവരാജനായ ഇന്ദ്രൻ സ്വന്തം പുത്രനായ അർജ്ജുനന്റെ വിജയത്തിനായി കർണ്ണന്റെ കവചകുണ്ഡലങ്ങൾ കൈക്കലാക്കിക്കൊണ്ട് അവനെ നിഷ്പ്രഭനാക്കുന്നതിനായി ബ്രാഹ്മണ വേഷം ധരിച്ച് കർണ്ണന്റെ സമീപം എത്തുകയും മഹത്തരമായ ഭിക്ഷയെ യാചിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. കർണ്ണൻ സ്വർണ്ണം, പശുക്കൾ, കുതിര, ആന എന്നിവ എന്നിങ്ങനെ പലതും നൽകാൻ തയ്യാറായെങ്കിലും കവചകുണ്ഡലങ്ങൾ ഒഴികെ ഇന്ദ്രന് മറ്റൊന്നും തന്നെ സ്വീകാര്യമായിരുന്നില്ല. ഇന്ദ്രന് കവചകുണ്ഡലങ്ങൾ നൽകുന്നതിൽ സാരഥിയായ ശല്യർ കർണ്ണനെ നിരുത്സാഹപ്പെടുത്തിയെങ്കിലും കർണ്ണൻ തന്റെ ദൃഢവ്രതത്തിൽ നിന്നും പിന്മാറുന്നില്ല. കർണ്ണന്റെ യുദ്ധവിജയത്തിന് അങ്ങേയറ്റം ആവശ്യമായിരുന്ന കവചകുണ്ഡലങ്ങൾ സ്വീകരിച്ച ഇന്ദ്രൻ പിന്നീട് പശ്ചാത്തപിക്കുന്നു. ബ്രാഹ്മണ വേഷധാരിയായി വന്ന ഇന്ദ്രൻ കർണ്ണന് മറ്റൊരസ്ത്രം നൽകുന്നു. കർണ്ണൻ ആ അസ്ത്രം സ്വീകരിക്കാൻ തയ്യാറാവുന്നില്ലെങ്കിലും ബ്രാഹ്മണവചനത്തെ മാനിച്ചുകൊണ്ട് അത് സ്വീകരിക്കുകയും യുദ്ധത്തിൽ ഏർപ്പെടുകയും ചെയ്യുന്നതാണ് ഇതിലെ ഇതിവൃത്തം

8.दूतवाक्यम् –

महाभारतात् इतिवृत्तं स्वीकृत्य रचितमेकं एकाङ्कनाटकं भवति दूतवाक्यम्। पाण्डवानां द्वादशवर्षोपभोग्यस्य वनवासस्य, एकवर्षोपभोग्यस्य अज्ञातवासस्य च परिसमाप्तावपि तेषामर्हं यदर्धराज्यं तद्दातुं कौरवाः न सन्नद्धाः भवन्ति। ततस्तद्दातव्यमिति पाण्डवदौत्यमादाय कौरवराजधानीं गतवन्तं श्रीकृष्णमवमन्तुं बधुञ्च निश्चिनोति कुरुराजः। श्रीकृष्णे बद्धे सति पाण्डवाः बद्धनयना भवेयुरिति सचिन्तयति। श्रीकृष्णस्य समागमे यदि कश्चिदुत्तिष्ठति चेत्सः द्वादश सुवर्णभारेण दण्ड्यो भवतीति विभीषिकाञ्च प्रयुङ्क्ते दुर्योधनः। कृष्णं पश्यतः स्वस्य च चाञ्चल्यमाशङ्कमानः स चित्रफलके द्रौपदीकेशाम्बराकर्षणचित्रं विलोकयन् तिष्ठति च।

यदा कृष्णः सभां प्रविशति तदा दुर्योधनः स्वस्यासनात् पतति। तावताऽपि कृष्णप्रभावमङ्गीकर्तुं विमुखः सःतमवमन्तुं बद्धुञ्च प्रारभते। किन्तु दुर्योधननिदेशानुसारं कृष्णं बद्धुमुद्युक्ताः सर्वेऽपि राजानः स्वयमेव बद्धा जायन्ते। कृष्णः तदानीं स्वस्य दिव्यास्त्राणि स्मरति। ततः सुदर्शनादीन्यस्त्राणि, गरुडश्च कृष्णस्य साहाय्यं कर्तुं आगच्छन्ति। सन्दर्भेऽस्मिन् सुदर्शनमपि कथापात्रमेव। तद्भगवतोऽवतारलक्ष्यं भगवन्तं प्रतिबोधयति। कृष्णः सर्वाण्यपि दिव्यास्त्राणि प्रतिप्रेषयति। अन्ते धृतराष्ट्रः स्वयमेवागत्य भगवते श्रीकृष्णाय युक्तां सत्कारविधिमनुतिष्ठन् स्वपुत्रस्यापराधाय तं क्षमां याचते।

ദൂതവാക്യം

മഹാഭാരതത്തിൽ നിന്നും ഇതിവൃത്തം സ്വീകരിച്ചുകൊണ്ട് എഴുതപ്പെട്ട നാടകമാണ് ദൂതവാക്യം. പന്ത്രണ്ടുവർഷത്തെ വനവാസവും ഒരു വർഷത്തെ അജ്ഞാതവാസവും കഴിഞ്ഞ് വന്ന പാണ്ഡവർക്ക് അർഹമായ പകുതി രാജ്യം നൽകുവാൻ കൗരവർ തയ്യാറാവുന്നില്ല. ഈ ഒരു കാര്യം അറിയിക്കുന്നതിനായി പാണ്ഡവരുടെ ദൗത്യവുമായി കൗരവ രാജധാനിയിൽ വരുന്ന ശ്രീകൃഷ്ണനെ പിടിച്ചു കെട്ടുവാൻ കൗരവരാജാവായ ദുര്യോധനൻ തീരുമാനിക്കുന്നു. അതുവഴി പാണ്ഡവരുടെ മനോവീര്യം ഇല്ലാതാകുമെന്ന് ദുര്യോധനൻ വിചാരിക്കുന്നു. ശ്രീകൃഷ്ണൻ സഭയിൽ എത്തുമ്പോൾ ആരും എഴുന്നേൽക്കരുതെന്നും എഴുന്നേൽക്കുന്നവർ പന്ത്രണ്ട്സ്വർണനാണയം പിഴയായി നൽകേണ്ടി വരുമെന്നും ദുര്യോധനൻ ഭീഷണിപ്പെടുത്തുന്നു.

കൃഷ്ണൻ സഭയിൽ പ്രവേശിച്ചപ്പോൾ ദുര്യോധനൻ തന്റെ ഇരിപ്പിടത്തിൽ നിന്നും വീഴുന്നു. എന്നിട്ടും കൃഷ്ണന്റെ പ്രഭാവത്തെ മനസ്സിലാക്കാതെ അദ്ദേഹത്തെ കെട്ടിയിടുവാൻ

ശ്രമിക്കുന്നു എന്നാൽ ദുര്യോധനന്റെ നിർദ്ദേശപ്രകാരം കൃഷ്ണനെ ബന്ധനസ്ഥനാക്കാൻ വന്ന രാജാക്കന്മാർ എല്ലാവരും സ്വയംബദ്ധരായി തീരുന്നു. ഈ സമയം കൃഷ്ണൻ സ്വന്തം ദിവ്യാസ്ത്രത്തെ സ്മരിക്കുന്നു അപ്പോൾ തന്നെ സുദർശനം തുടങ്ങിയ അസ്ത്രങ്ങൾ, ഗരുഡൻ എന്നിവ കൃഷ്ണന്റെ സഹായത്തിനായി അവിടെ എത്തിച്ചേരുന്നു. ഭാസൻ സുദർശനത്തെ ഈ നാടകത്തിൽ ഒരു കഥാപാത്രമായി അവതരിപ്പിക്കുന്നു. എന്നിട്ട് ഭഗവാന്റെ അവതാര ലക്ഷ്യം ഭഗവാൻ ബോധിപ്പിക്കുന്നു. കൃഷ്ണൻ എല്ലാദിവ്യാസ്ത്രങ്ങളേയും തിരിച്ചയക്കുന്നു. അവസാനം ധൃതരാഷ്ട്രർ സ്വയം വന്നിട്ട് ശ്രീകൃഷ്ണനെ സമുചിതമായ അതിഥി സത്കാരം നൽകിയിട്ട് സ്വപുത്രന്റെ അപരാധത്തിന് ക്ഷമയാചിക്കുന്നു

9.दूतघटोत्कचम् -

दूतघटोत्कचमपि एकाङ्कनाटकमेव। भीमपुत्रो घटोत्कचः दूतरूपेण कौरवसभां प्रविशतीति कथाऽत्रोपवर्ण्यते। किन्त्वेषः कथाभागः महाभारतेन दृश्यते। ततः नाटकस्यास्य कथाबीजं भासकल्पितमेवेति मन्यन्ते विद्वांसः ।

महाभारतयुद्धे, चक्रव्यूहं प्रविष्टमभिमन्युं हतवन्तः कौरवमुख्याः, अर्जुनस्य प्रतीकाराद्भीताः, अर्जुनेन गतां दिशमेवेक्षमाणाः स्वस्वनिवेशनानि प्रविशन्ति। वार्तामिमां श्रुत्वा धृतराष्ट्रः शिशोरभिमन्योः हत्यया कलङ्कितस्य स्वकुलस्य विनाशः समुपस्थित इत्याशङ्कते। अभिमन्योः हत्या अत्युग्रसङ्ग्रामस्य हेतुरजायतेत्यभिप्रैति गान्धारी।अभिमन्युघातकस्य जयद्रथन्य पत्नी दुश्शला च स्वस्या वैधव्यमचिरभावीति वदति। धृतराष्ट्रः अभिमन्युवधमधिकृत्य विशदतया श्रुत्वा नितान्तं दुःखमनुभवति।

अत्रान्तरे तत्रागत्य आत्मानं अभिवादयन्तं दुर्योधनं, दुश्शासनं, शकुनिञ्च धृतराष्ट्रो नानुगृह्णाति । कृष्णार्जुनयोः वात्सल्यभाजनस्याभिमन्योः वधेन, स्वयमेव मृत्युं स्वीकृतवतां तेषामनुग्रहस्य कोऽर्थ इति स पृच्छति। अभिमन्योर्हन्तारं आगामिनि दिनस्य सूर्यास्तमयात्पूर्वमेव हन्तुम् अन्यथा आत्मानमेव हन्तुञ्च अर्जुनः प्रतिज्ञां कृतवान्। तच्छ्रुत्वा दुर्योधनः येन केनापि प्रकारेण जयद्रथं संरक्ष्य अर्जुनेन आत्महत्यां कारयितुं शक्यत इति विचिन्त्य तुष्यति।

अत्रान्तरे घटोत्कचः युद्धभूमिमागच्छति। धृतराष्ट्रमभिवाद्य आत्मानं श्रिकृष्णदूतं विज्ञाप्य च सः 'एकस्य पुत्रस्य मृत्युना अर्जुने एतावन्मात्रं दुःखमनुभवति सति, पुत्रशतस्य मृत्युना भवतो दुःखंकियन्मात्रं भविष्यतीति तं पृच्छति, आत्मबलं सम्पादयितुं निर्दिशति च। कृष्णदौत्यं स्वीकृत्य स्वधर्ममाचरितुं स दुर्योधनमभ्यर्थयति। दुर्योधनस्तस्मै कुप्यति। घटोत्कचः क्रुद्धोऽपि पितामहवचनात् क्रोधं संयम्य दूतभावमेवावलम्ब्य श्रीकृष्णस्य दौत्यमेवं धार्तराष्ट्रान् बोधयित्वानिष्क्रामति -'धर्ममनुतिष्ठ, स्वजनप्रीतिं कुरुष्व, मनसि यदभिलपितं तत्सर्वमनुतिष्ठ, क्षत्रियधर्मोपदेश इव यमधर्मः पाण्डवरूपेण सूर्यकिरणैस्सह युष्माकं सकाशमागमिष्यति'इति।

ദൂതഘടോത്കചം

ദൂതഘടോത്കചവും ഏകാങ്കനാടകമാണ്. ഭീമപുത്രനായ ഘടോൽകചൻ ദൂതരൂപത്തിൽകൗരവസഭയിൽ പ്രവേശിക്കുന്ന കഥയാണ് ഇവിടെ വർണ്ണിക്കുന്നത്. എന്നാൽ ഈ കഥാഭാഗം മഹാഭാരതത്തിൽ കാണുന്നില്ല. ആയതിനാൽ ഈ നാടകത്തിന്റെ കഥാബീജം ഭാസന്റെ ഭാവനയാണെന്നു പണ്ഡിതൻമാർ കരുതുന്നു.

മഹാഭാരതയുദ്ധത്തിൽ, ചക്രവ്യൂഹത്തിൽ പ്രവേശിച്ച അഭിമന്യുവിനെ വധിച്ച

കൗരവപ്രമുഖർ, അർജ്ജുനന്റെ പ്രതികാരത്തെ ഭയന്നവർഅർജ്ജുനൻ പോയ ദിശയിലേക്ക് നോക്കി തങ്ങളുടെ കൂടാരങ്ങളിലേക്ക് പ്രവേശിച്ചു. ഈ വാർത്തകേട്ട ധൃതരാഷ്ട്രർ ശിശുവായ അഭിമന്യുവിനെ കൊന്നതിലൂടെ തന്റെ കുടുംബത്തിന്റെ വിനാശം ആസന്നമായെന്ന് ആശങ്കിച്ചു. അഭിമന്യുവിനെ കൊന്നതിലൂടെ ജയദ്രഥന്റെ ഭാര്യ ദുശ്ശളയും ഉടൻ വിധവയാകും എന്നും ഗാന്ധാരി പറഞ്ഞു. അഭിമന്യുവിന്റെ വധത്തെ പറ്റി വിശദമായി കേട്ടപ്പോൾധൃതരാഷ്ട്രര് അതീവ ദുഃഖിതനായി.

അതിനിടയിൽ ധൃതരാഷ്ട്രരുടെ അടുക്കൽ വന്ന് അഭിവാദനം ചെയ്യുന്ന ദുര്യോധനനെയും ദുശ്ശാസനനെയും ശകുനിയെയും അനുഗ്രഹിക്കുന്നില്ല. കൃഷ്ണന്റെയും അർജ്ജുനന്റെയും വാത്സല്യപാത്രമായ അഭിമന്യുവിനെ വധിക്കുന്നതിലൂടെ മരണം സ്വയം സ്വീകരിച്ചവരായ അവരെ അനുഗ്രഹിക്കുന്നതിൽ എന്തർത്ഥമാണെന്ന് അദ്ദേഹം (ധൃതരാഷ്ട്രർ) ചോദിക്കുന്നു. അടുത്തദിവസം സൂര്യാസ്തമയത്തിന് മുൻപ് അർജ്ജുനൻ അഭിമന്യുവിന്റെ ഘാതകനെ എത്രയും വേഗം കൊല്ലുമെന്നും പ്രതിജ്ഞ ചെയ്തു. ഇത്കേട്ട ദുര്യോധനൻ ജയദ്രഥനെ ഏത് വിധേനയും സംരക്ഷിക്കാമെന്നും അർജ്ജുനനെ ആത്മഹത്യാ ചെയ്യിക്കാമെന്നും കരുതി സന്തോഷിക്കുന്നു.

അതിനിടയിൽ ഘടോത്കചൻ യുദ്ധകളത്തിലെത്തുന്നു. ധൃതരാഷ്ട്രനെ വന്ദിച്ച് താൻ കൃഷ്ണന്റെ ദൂതനാണെന്ന് അറിയിച്ച ശേഷം, ഒരു പുത്രന്റെ മരണത്താൽ ഇത്രയധികം കഷ്ടപ്പെടുന്ന അർജ്ജുനൻ,നിങ്ങളുടെ നൂറ് പുത്രന്മാരുടെ മരണത്തിൽ എന്ത് ദുഃഖമാണുണ്ടാകുകയെന്ന് ചോദിച്ചു അതിനാൽ ധൈര്യം സമ്പാദിക്കുക എന്ന് പറയുന്നു. ഇത്കേട്ട ദുര്യോധനൻ അവനോടു കോപിക്കുന്നു. ഘടോത്കചൻ കോപിഷ്ഠനാണെങ്കിലും മുത്തച്ഛന്റെ വാക്കുകളാൽ കോപം അടക്കി, ദൂതകാര്യമറിയിച്ചിട്ട് ദുര്യോദനാദികളെ 'ധർമ്മത്തെ പിന്തുടരുക, നിങ്ങളുടെ ആളുകളെ സ്നേഹിക്കുക, മനസിൽ എന്ത് ആഗ്രഹിക്കുന്നുവോ അത് ചെയ്യുക, ക്ഷത്രിയധർമ്മത്തിന്റെ ഉപദേശം പോലെ യമധർമ്മം പാണ്ഡവരുടെ രൂപത്തിലുള്ള സൂര്യകിരണങ്ങൾ പോലെ നിങ്ങളുടെ അടുത്തേയ്ക്ക് വരട്ടെ എന്ന് ഇപ്രകാരം ബോധവത്കരിച്ചിട്ട് ഘടോത്കചൻ മടങ്ങുന്നു

10.मध्यमव्यायोगः-

विशिष्टो आयोग :- समागमः - एव आयोगः। मध्यमस्य व्यायोगः मध्यमव्यायोग इति व्यायोगशब्दोऽत्र भासेनान्वर्थीकृत इति सहृदयः सशिरः कम्पमङ्गीकुर्वन्ति। व्यागोगस्यास्य नायको भीमसेनः यद्यपि महाभारतप्रसिद्धो भवति, ततोऽप्यस्य कथा भासकल्पितेत्येव वक्तुं शक्यते। भीमसेनस्य पत्न्या हिडिम्बायाः व्रतान्तभोजनार्थं तत्पुत्रेण घटोत्कचेन गृहीतः कश्चनब्राह्मणकुमारः भीमसेनेन मोचित इत्येषा कथाऽत्र नाटकीयैर्मुहूर्तैः सुसम्पुष्टतया प्रतिपादिता। घटोत्कचः, मातुः पारणायै मानवमेकमन्विष्यन् निर्जने वने विचरति । तस्मिन्नेव वने पाण्डवा अपि निवसन्ति स्म। घटोत्कचः पुत्रत्रयेण सह गच्छन्तौ ब्राह्मणदम्पती पश्यति। तयोरन्यतमं पुत्रं ग्रहीतुं उद्यताय घटोत्कचाय आत्मानं प्रदाय अन्यान् मोचयितुं तत्र सर्वेऽपि सन्नद्धाः। अन्ते पुत्रत्रये मध्यम एव घटोत्कचेन सह गच्छति। मध्येमार्ग आचमनाय किमपि सरः प्रविष्टो मध्यमः प्रत्यागमनायविलम्बितः। तदानींघटोत्कचः"हे मध्यम" इति समाह्वयति। तच्छ्रुत्वा आगतः पाण्डवमध्यमो भीमसेनः ब्राह्मणकुमारं मोचयित्वा घटोत्कचेन सह गच्छति। हिडिम्बा भीमसेनं दृष्ट्वा पितरमभिवादयितुं पुत्रम् आज्ञापयति। एवं हीडिम्बाभीमसेनयोर्मिथः समागमः, घटोत्कचस्य पित्रा समागमः, मृत्युवशमुपगतस्य ब्राह्मणकुमारमध्यमस्य स्वपितृभ्यांभ्रातृभ्याञ्च पुनःसमागम इत्येवं रूपकस्य व्यायोगसंज्ञाऽन्वर्थीकृता ।

മധ്യമവ്യായോഗം

വിശിഷ്ടമായ ആയോഗം(സമാഗമം) ആണ് വ്യായോഗം. മധ്യമന്റെ വ്യായോഗം മധ്യമവ്യായോഗം.ഭാസനാൽ അന്വർത്ഥമാക്കിയ മധ്യമവ്യായോഗം എന്ന നാമത്തെ സഹൃദയരെല്ലാം അംഗീകരിച്ചു. വ്യായോഗത്തിലെ നായകൻ ഭീമസേനൻ. മഹാഭാരതത്തിൽ പ്രസിദ്ധനാണെങ്കിലും അദ്ദേഹത്തിന്റെ കഥ ഭാസൻ, അതിലേറെ പ്രസിദ്ധമാക്കി. ഭീമസേനന്റെ ഭാര്യയായ ഹിഡിംബയുടെ വ്രതാന്തഭോജനത്തിനായി പുത്രനായ ഘടോത്കചൻ പിടികൂടിയ ഒരു ബ്രാഹ്മണബാലനെ ഭീമസേനൻ രക്ഷിച്ച കഥ വളരെയധികം നാടകീയമുഹൂർത്തങ്ങളോടുകൂടി അവതരിപ്പിക്കുന്നു.ഘടോത്കചൻ, തന്റെ അമ്മയ്ക്ക് വ്രതാന്തഭോജനത്തിനായിഒരു മനുഷ്യനെ തേടി ആളൊഴിഞ്ഞ വനത്തില് അലയുന്നു. പാണ്ഡവരും ഇതേ വനത്തിലാണ് താമസിച്ചിരുന്നത്. ബ്രാഹ്മണദമ്പതിമാർ അവരുടെ മൂന്ന് ആൺമക്കളോടൊപ്പം നടക്കുന്നത് ഘടോത്കചൻ കാണുന്നു. തങ്ങളുടെ പുത്രൻമാരിൽ ഒരാളെ കൂട്ടികൊണ്ട് പോകാനും മറ്റുള്ളവരെ മോചിപ്പിക്കാനും പോകുന്ന ഘടോത്കചനു സ്വയം കീഴടങ്ങാൻ അവിടെയുള്ള എല്ലാവരും തീരുമാനിച്ചു. ഒടുവിൽ, മൂന്നുപുത്രൻമാരിൽ മധ്യമനായ ആൾ ഘടോത്കചനോടൊപ്പം പോകുന്നു. വഴിമദ്ധ്യേ കുളിക്കാനായി ഏതോ തടാകത്തിൽ കയറിയ അയാൾ തിരിച്ചുവരാൻ താമസിച്ചു. അപ്പോൾ ഘടോത്കചൻ – "ഹേ മധ്യസ്ഥാ, എന്ന് വിളിക്കുന്നു.ഇത് കേട്ട് വന്ന പാണ്ഡവരുടെ മധ്യസ്ഥനായ ഭീമസേനൻ ബ്രാഹ്മണബാലനെ മോചിപ്പിച്ച് അതിനു പകരക്കാരനായി ഘടോത്കചനോടൊപ്പം പോയി. ഹിഡിംബ ഭീമസേനനെ കാണുകയും പിതാവിനെ വന്ദിക്കാൻ മകനോട് ആവശ്യപ്പെടുകയും ചെയ്യുന്നു. അങ്ങനെ ഹിഡിംബയുടേയും ഭീമസേനന്റെയും കൂടിച്ചേരലും ഘടോത്കചന്റെ പിതാവുമായുള്ള സമാഗമവും മരണത്തിൽ അകപ്പെട്ട മധ്യമബ്രാഹ്മണബാലൻ തന്റെ പിതാവിനോടും സഹോദരന്മാരുമായും പുനഃസമാഗമം രൂപപ്പെടുന്നതിനാൽ വ്യായോഗം എന്ന പേര് അന്വർത്ഥമായി

11.पञ्चरात्रम्-

अङ्कत्रययुक्तेऽस्मिन् रूपके महाभारतात् विराटपर्वणः स्वीकृतमितिवृत्तम्। पाण्डवाः विराटराज्ये अज्ञातवासमनुतिष्ठन्ति। कालेऽस्मिन् कुरुराजो दुर्योधनः कमपि यज्ञमनुतिष्ठति। यज्ञावसाने सः गुरुजनेभ्यो दक्षिणां ददाति राज्ञश्च यथाविधि अभिनन्दति। तदानीं विराटराजो न आगत इति सजानाति। आचार्याय द्रोणाय का दक्षिणा दातव्येति पृच्छति राजा। स्वस्य किमपि नावश्यकमिति द्रोणो वदति। पुनः राज्ञा प्रसभंपृष्टो द्रोणः पाण्डवानामर्हं राज्यं दातव्यमित्येतदेव स इच्छतीति वदति। एषा वञ्चनैवेति शकुनिरभिप्रैति। शकुनिना पर्यालोच्य यदि पञ्चरात्रे पाण्डवा नीयन्ते चेत्, तेभ्यो अर्हं राज्यं दीयेत'इति राजा अवदत्। अत्रान्तरे विराटराज्यादागतो दूतः कीचकवधवृत्तान्तं निवेद्य, विराटस्य आगमनं एतेनैव विघ्नितमभवदिति विज्ञापयति। ज्ञात्वैतद् भीमसान्निध्यं तत्राशङ्कमानो भीष्मः दुर्योधनोक्तां प्रतिज्ञामङ्गीकर्तुं द्रोणमुपदिशति।

अनन्तरं भीष्मप्रभृतयो विराटराजस्य गोधनमपहर्तुं गच्छन्ति। बृहन्नलावेषधारिणोऽर्जुनस्य साहाय्येन विराटपुत्र उत्तरकुमारः कुरुसैन्यं निष्कासयति। संप्रीतोविराटः स्वराजधान्यां प्रच्छन्नरूपेण निवसतः पाण्डवान्प्रत्यभिजानाति। स्वपुत्रीं उत्तराम् अर्जुनाय स ददाति। किन्त्वर्जुनः, आत्मना पुत्रीत्वेनैव दृष्टां तां पुत्रवधूत्वेन स्वीकरोति। उत्तरकुमारः कुरुराजधानीं गत्वा, उत्तरा अर्जुनपुत्राय अभिमन्यवे दत्तेति, तयोर्विवाहः कुत्र प्रवर्ततां इत्यर्जुनः पृच्छतीति वदति। अज्ञातवासकालः अत्रान्तरे परिसमाप्तः। पञ्चरात्रश्चावशिष्यते,

पाण्डवाः अपि विदिताः इति जानन् द्रोणः, दक्षिणाविषये कृतां प्रतिज्ञांपालयितुं दुर्योधनमवदत्। दुर्योधनश्च पाण्डवेभ्यो राज्यार्धं दत्वा यज्ञकर्मानुष्ठानेन पवित्रीकृतान्तरङ्गस्य स्वस्य साध्वाचारतां प्रकाशयति च।

പഞ്ചരാത്രം

മൂന്നു അങ്കമുള്ള ഈ രൂപകത്തിൽ മഹാഭാരതത്തിലെ വിരാടപർവ്വത്തിൽ നിന്നും സ്വീകരിച്ചതാണ് ഇതിവൃത്തം. വിരാടരാജ്യത്തിലെ ഒരു അജ്ഞാതവസതിയിലാണ് പാണ്ഡവർ താമസിക്കുന്നത്. ഈ സമയം കൗരവരുടെ രാജാവായ ദുര്യോധനൻ ഒരു യാഗം നടത്തുകയാണ്. യാഗത്തിനൊടുവിൽ ആചാരപ്രകാരം ആചാര്യന്മാർക്ക് ദാനം നൽകുകയും രാജാവിനെ അഭിനന്ദിക്കുകയും ചെയുന്നു. ഈ സമയം വിരാടരാജാവ് വന്നിട്ടില്ലെന്ന് ദുര്യോധനൻ മനസ്സിലാക്കുന്നു, ആചാര്യനായ ദ്രോണർക്ക് എന്ത് ദാനം നൽകണമെന്നു രാജാവ് ചോദിക്കുന്നു. തനിക്ക് സ്വന്തമായി ഒന്നും ആവശ്യമില്ലെന്നു ദ്രോണർ പറയുന്നു. വീണ്ടും, രാജാവ് ബലമായി ചോദിച്ചപ്പോൾ പാണ്ഡവർക്കു അർഹമായ രാജ്യം നൽകണമെന്നു ദ്രോണർ അഭിപ്രായപ്പെടുന്നു. ഇതൊരു ചതിയല്ലേ, എന്ന് ശകുനി പറയുന്നു. അപ്പോൾ ശകുനിയാൽ ചിന്തിച്ചിട്ട്ദുര്യോധനൻ അഞ്ച് രാത്രികൾകൂടി കഴിഞ്ഞാൽപാണ്ഡവർക്ക് അർഹമായ രാജ്യം നൽകുമെന്ന് പറഞ്ഞു. അതിനിടെ, വിരാടരാജ്യത്തിൽ നിന്നുള്ള ഒരു ദൂതൻ കീചകനെ വധിച്ച വിവരം അറിയിക്കുകയും അതിനാൽ വിരാടരാജാവിന്റെ വരവ് ഉണ്ടാവില്ല എന്നറിയിക്കുന്നു. വിരാട രാജധാനയിൽ ഭീമന്റെ സാന്നിധ്യം മനസ്സിലാക്കിയ ഭീഷ്മർ, ദുര്യോധനൻ നൽകിയ വാഗ്ദാനം സ്വീകരിക്കാൻ ദ്രോണർക്കു നിർദ്ദേശം നൽകുന്നു

പിന്നീട് ഭീഷ്മരും മറ്റും വിരാടരാജാവിന്റെ പശുക്കളെ അപഹരിക്കുവാൻ പോകുന്നു. ബൃഹന്നള എന്ന വേഷധാരിയായ അർജ്ജുനന്റെ സഹായത്തോടെ വിരാടന്റെ പുത്രനായ ഉത്തരകുമാരന് കുരുസൈന്യത്തെ തുരത്തുന്നു. സന്തുഷ്ടനായ വിരാടൻ തന്റെ തലസ്ഥാനത്ത് വേഷം മാറി താമസിക്കുന്ന പാണ്ഡവരെ തിരിച്ചറിയുന്നു. അദ്ദേഹം തന്റെ മകളെ(ഉത്തര) അർജ്ജുനന് നൽകുന്നു. എന്നാൽ സ്വന്തം മകളായി കാണുന്ന അർജ്ജുനൻ അവളെ മരുമകളായി സ്വീകരിക്കുന്നു. ഉത്തരകുമാരന് കൗരവരുടെ തലസ്ഥാനത്തേക്കു പോയി ഉത്തരയെ അർജ്ജുനന്റെ മകനായ അഭിമന്യുവിനു ഏൽപിച്ചുകൊണ്ട് അവരുടെ വിവാഹം എവിടെയാണ് നടക്കേണ്ടതെന്നും അർജ്ജുനൻ ചോദിക്കുന്നു. അജ്ഞാതവാസത്തിന്റെ കാലാവധി ഇതിനിടയിൽ അവസാനിച്ചു. അഞ്ച് രാത്രികൾ ബാക്കിയുണ്ടെന്നും പാണ്ഡവർ ജീവിച്ചിരിക്കുന്നുണ്ടെന്ന് മനസ്സിലാക്കിയ ദ്രോണര്, ദാനധർമ്മം സംബന്ധിച്ച തന്റെ വാഗ്ദാനം പാലിക്കാൻ ദുര്യോധനനോട് ആവശ്യപ്പെട്ടു. പാണ്ഡവർക്ക് ദുര്യോധനൻ രാജ്യത്തിന്റെ പകുതി ഭാഗം നൽകുകയും യാഗങ്ങൾ അനുഷ്ഠിച്ചുകൊണ്ട് തന്റെ ഹൃദയത്തെ ശുദ്ധീകരിക്കുകയും സദാചാരം വെളിപ്പെടുത്തുകയും ചെയ്യുന്നു

12.ऊरुभङ्गम्-

संस्कृतसाहित्येतिहासे एकमेव दृश्यते दुःखपर्यवसायि नाटकं - महाभारतकथामुपजीव्य भासेन विरचितं ऊरुभङ्गम्। प्रायेण सर्वत्रापि प्रतिनायकत्वेन वीक्षितो दुर्योधनोऽस्मिन् रूपके, मृत्युकाले पाण्डवान् प्रति स्वस्य वैरं पूर्णतयैव विस्मृत्य संशुद्धान्तरङ्गो भूत्वादिवमेति। अतोऽस्मिन् वस्तुतः दुरन्तत्वमस्ति वा नवेति चर्चा युष्माभिः कार्येव।

महाभारतयुद्धस्य समाप्तेः पूर्वं धार्तराष्ट्रपक्षे दुर्योधन एक एव। पाण्डवपक्षे तु पाण्डवाः कृष्णश्चैवाऽवशिष्यन्ते स्म। सर्वेऽप्यन्ये योद्धारो दिवङ्गताः । अस्यां दशायां भीमदुर्योधनयोर्मिथः अतिप्रचण्डो

गदायुद्धः प्रचलति। अस्य युद्धस्य सुविशदर वर्णनात्र भटत्रयमुखेन क्रियते। उभयोरपि गात्रयोः रुधिरप्रवाह एव जायते। सुयोधनस्य गदाप्रहारेण भीमसेनः नष्टप्रज्ञः पतति। दृष्ट्वैतत्पाण्डवाः दुःखिताः, बलरामश्च स्वशिष्यस्य युद्धनैपुणीं वीक्ष्य संप्रीतश्चाऽभवत्। किन्तु अचिरेणैव भीमः लब्धप्रज्ञः सन्नुत्तिष्ठति। एतेन हृष्टः श्रीकृष्णः, सुयोधनस्य ऊर्वोः प्रहर्तुं रहसि भीममुपदिशति । भीमः तथा कृत्वा कुरुराजं पातयति।

स्वस्य ऊर्वोर्भञ्जनेन पितुः पादाभिवन्दनस्यावकाशः प्रणष्ट इत्येव विषीदन् दुर्योधनः, 'जन्मान्तरेष्वपि त्वमेव मम माता भवत्विति गान्धारीं वदति। स्वपुत्राय दुर्जयाय तेन दीयमान उपदेशः शिलाहृदयानपि रोदयितुं प्रभवति। स पुत्रमेवमुपदिशति -'हेपुत्र! अहमिव अहमिव पाण्डवास्त्वया शुश्रूषयितव्याः। कुन्तीमातुः निदेशस्त्वयावर्तयितव्यः। अभिमन्योर्जननी द्रौपदी च मातृवत्पूजयितव्ये । समवीर्येण सह सङ्ग्रामे ते पिताहत इति विचिन्त्य दुःखं त्यज। वीरमृत्युं प्राप्तेभ्यो यदा उदकक्रिया निर्वर्त्यते तदा धर्मपुत्रस्य दक्षिणकरं स्पृशन्नुपविश्य मम नामोच्चारणसमये पाण्डुपुत्रैः सह त्वया मह्यं जलं दातव्यम् इति ।

तदनन्तरं अश्वत्थामा प्रविश्य, स निशासमये पाण्डवान्धक्ष्यतीति प्रतिजानाति। अनन्तरं सः 'अभिषेकं विनैव विप्रवचनैस्त्वं राजा भव'इति दुर्जयं राजानं करोति । सर्वमेतद् दृष्ट्वा दुर्योधनो दिवमेति।

ഊരുഭംഗം

സംസ്കൃതസാഹിത്യത്തിൽ മഹാഭാരതകഥയെ അടിസ്ഥാനമാക്കി ദുഃഖപര്യവസായിയായ ഒരു നാടകമാണ് ഊരുഭംഗം. ഈ രൂപകത്തിലെ നായകനായി മിക്കവാറും എല്ലായിടത്തും കാണപ്പെടുന്ന ദുര്യോധനൻ, മരണസമയത്ത് പാണ്ഡവരോടുള്ള ശത്രുത പൂർണ്ണമായും മറന്ന് ശുദ്ധനായി സ്വർഗത്തിലേക്ക് പോകുന്നു. അതിനാൽ ഇത് ദുരന്തപര്യവസായിയായ നാടകമാണോ എന്ന് ചർച്ചചെയ്യേണ്ടതാണ്.

മഹാഭാരതയുദ്ധം അവസാനിക്കുന്നതിനു മുൻപ് ദുര്യോധനൻ മാത്രം ധൃതരാഷ്ട്രരുടെ പക്ഷത്തും പാണ്ഡവരും കൃഷ്ണനും പാണ്ഡവരുടെ പക്ഷത്തു അവശേഷിക്കുകയും മറ്റെല്ലാ പോരാളികളും മരിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. ഈ അവസ്ഥയിൽ ഭീമനും ദുര്യോധനനും തമ്മിൽ വളരെ ഘോരമായ യുദ്ധം നടക്കുന്നു. ഈ യുദ്ധത്തിന്റെ വിശദമായ വിവരണം ഭടൻമാർമുഖേന ഇവിടെ നൽകിയിരിക്കുന്നു. രണ്ടുകൈകാലുകളിലും രക്തപ്രവാഹം മാത്രമേയുള്ളൂ. സുയോധനന്റെ ഗദയുടെ പ്രഹരത്തിൽ ഭീമസേനൻ ബോധരഹിതനായി വീഴുന്നു. ഇത് കണ്ടു പാണ്ഡവർ ദുഃഖിതരായി. തന്റെ ശിഷ്യന്റെ യുദ്ധവൈദഗ്ധ്യം കണ്ടു ബലരാമൻ സന്തോഷിച്ചു. എന്നാൽ താമസിയാതെ ഭീമൻ എഴുന്നേറ്റു സ്വബോധം വീണ്ടെടുത്തു. ഇതിൽ സന്തുഷ്ടനായ കൃഷ്ണൻ, സുയോധനന്റെ തുടയിൽ അടിക്കാൻ ഭീമനോട് രഹസ്യമായി ഉപദേശിക്കുന്നു. ഭീമൻ അങ്ങനെ ചെയ്യുകയും കൗരവരുടെരാജാവിനെ വീഴ്ത്തുന്നു.

ഭീമന്റെ പ്രഹരത്താൽ തകർക്കപ്പെട്ട തുടകളോടുകൂടിയ ദുര്യോധനൻ അച്ഛന്റെ കാൽക്കൽ വണങ്ങാൻ കഴിയാതെ വളരെയധികം വിഷാദത്തോടെ ഗാന്ധാരിയോടു പറഞ്ഞു– അടുത്ത ജന്മത്തിലും ഗാന്ധാരി തന്നെ എന്റെ അമ്മയാകട്ടെയെന്ന്. സ്വന്തം പുത്രനായ ദുർജയന് ദുര്യോധനൻ നൽകുന്ന ഉപദേശം ശിലാഹൃദയങ്ങളെപ്പോലും കരയിപ്പിക്കുന്നതാണ്. അല്ലയോ പുത്രാ!എന്നെപ്പോലെ പാണ്ഡവരെ സേവിക്കുക, കുന്തീമാതാവിന്റെ ആജ്ഞകൾ നിന്നാൽ പാലിക്കപ്പെടണം, അഭിമന്യുവിന്റെ മാതാവിനേയും, ദ്രൗപദിയേയും അമ്മയായിക്കണ്ട് പൂജിക്കണം. നിങ്ങളുടെ പിതാവ് തുല്യവീര്യമുള്ള പുരുഷനുമായുള്ള യുദ്ധത്തിൽ വീരമൃത്യു വരിച്ചുവെന്ന് മനസ്സിലാക്കി നിന്റെ ദുഃഖം

ഉപേക്ഷിക്കണ.വീരമൃത്യു വരിച്ചവർക്ക് ഉദയക്രിയ അർപ്പിക്കുന്ന ചടങ്ങ് പൂർത്തിയാകുമ്പോൾ ധർമ്മപുത്രന്റെ വലംകൈ തൊട്ടിരുന്നു പറയണം.അതേ നാമം ജപിക്കുന്ന സമയത്തു നീയും പാണ്ഡുപുത്രന്മാരും എനിക്ക് വെള്ളം തരണം.

അപ്പോൾ അശ്വത്ഥാമാവ് പ്രവേശിച്ച് രാത്രിയിൽ പാണ്ഡവരെ ദഹിപ്പിക്കും എന്നു വാഗ്ദാനം ചെയ്യുന്നു. പിന്നെ അവൻ 'അഭിഷേകം ചെയ്യപ്പെടാതെ ബ്രാഹ്മണരുടെ വാക്കുകളാൽ ദുർജയനെ രാജാവാക്കുന്നു' ഇതെല്ലാം കണ്ടു ദുര്യോധനൻ സ്വർഗത്തിലേയ്ക്കു പോയി

13.बालचरितम्-

विष्णुपुराणप्रसिद्धाः श्रीकृष्णकथाः बालचरितस्येतिवृत्तत्वेन स्वीकृताः। भागवतहरिवंशादिष्वपि एताः कथाः दृश्यन्ते। कारागारे जातं शिशुं श्रीकृष्णमादाय वसुदेवः मथुरायाः बहिरागच्छति। घोरेऽन्धकारे स येन केनापि प्रकारेण यमुनातीरमागच्छति। सम्पूर्णां तां नदीं भुजप्लवेनैव तरितुं स निश्चिनोति। किन्तु तदानीमेव नद्या स्वयमेव दत्तेन मार्गेण वसुदेवः पारं गच्छति। तत्रापि किंकरणीयमित्यजानन् सः नन्दगोपसकाशं शिशुं न्यासत्वेन दातुमिच्छति। आत्मना पूर्वं कृतोपकारस्सः तं शिशुं पुत्रत्वेनपरिपालयिष्यतीति स विश्वसिति। रात्रौ नन्दगोपगेहं प्रति कमपिपृच्छति चेत्, जनानां सन्देहो भवेदिति विचिन्त्य स उषःकालपर्यन्तं कस्यचिन्न्यग्रोधपादपस्याधः प्रतिपालयितुं निश्चिनोति ।

अस्मिन्नेव समये नन्दगोपस्य पत्नी यशोदा दारिकामेकां प्रसूयमोहमुपगतवती। स्वस्याः पुत्रो वा पुत्री वा जातेत्यपि सा नजानाति। अपरस्मिन् दिने च गोपग्रामे इन्द्रोत्सवः समारभ्यत इत्यतः जनानां दुःखहेतुर्मा भूदिति कृत्वा नन्दगोपः तदानीमेव तां मृतां दारिकामादाय बहिर्गच्छति। वसुदेवः नन्दगोपस्य हस्ते दारकं समर्प्य, तस्य मृतां दारिकामादाय मथुरां गच्छति। तदानीं सा दारिका पुनर्लब्धप्राणा भवति ।

कंसस्तदानीं बहूनि दुर्निमित्तानि पश्यन् तद्धेतुमन्विष्यन् लोकरक्षणाय काचन दैवी शक्तिः भूमावजायतेति सत्यं जानाति। सः शिशुं तां प्रस्तरे क्षिपन्नपि हन्तुं न शशाक। कृष्णः नन्दगोपगृहे नानाप्रकारैः विस्मयकरैः क्रीडाविशेषैः सर्वानपि जनान् विस्मितान् करोति। मल्लयुद्धेन कृष्णं मारयितुं कृतनिश्चयः कंसस्तं मथुरायां भविष्यन्तं धनुर्महम् अनुभवितुं भटद्वारा आज्ञापयति। बलरामेण सह मथुरां प्राप्तः कृष्णः कंसस्य उत्पलापीडाख्यं गजं चाणूराख्यं मल्लं च हत्वा तदनन्तरं युद्धप्रेक्षकं कंसञ्च हन्ति। वसुदेवस्तत्रागत्य कृष्णो बलरामश्च स्वस्य पुत्राविति सर्वान् विज्ञापयति। अनन्तरं कंसेन कारागारे बद्धं तत्पितरं उग्रसेनं बन्धनादुन्मुच्य तं राज्येऽभिषिञ्चति ।।

ബാലചരിതം

വിഷ്ണുപുരാണപ്രസിദ്ധമായ ശ്രീകൃഷ്ണന്റെ കഥകളാണ് ബാലചരിതത്തിന്റെ ഇതിവൃത്തമായി സ്വീകരിച്ചിരിക്കുന്നത്. ഈ കഥകൾ ഭാഗവതത്തിലും ഹരിവംശത്തിലും കാണാം. കാരാഗൃഹത്തിൽ ജനിച്ച ശിശുവായ ശ്രീകൃഷ്ണനുമായി വസുദേവൻ മധുരയിൽനിന്ന് പുറത്തു കടക്കുന്നു. കൂരിരുട്ടിൽ അദ്ദേഹം യമുനാ തീരത്തെത്തിയിട്ട്, നദി കടക്കാൻ തീരുമാനിക്കുന്നു. എന്നാൽ വസുദേവൻ നദിയാൽ ലഭിച്ച മാർഗ്ഗത്തിലൂടെ നദി മുറിച്ചു കടക്കുന്നു. അവിടെയും എന്ത്ചെയ്യണമെന്നറിയാത്തവനായ വസുദേവൻ, കുഞ്ഞിനെ നന്ദഗോപർക്ക് നൽകാൻ തീരുമാനിച്ചു. പണ്ട് ഒരു ഉപകാരം ചെയ്തതിനായികുഞ്ഞിനെ സ്വന്തം മകനായി വളർത്തുമെന്നു അയാൾക്ക് ഉറപ്പുണ്ടായിരുന്നു. രാത്രിയിൽ നന്ദഗോപന്റെ വീടിനെകുറിച്ച് കുറിച്ച് എന്തെങ്കിലും അന്വേഷിച്ചാൽ, ആളുകൾ സംശയിക്കുമെന്നു കരുതി

നേരം പുലരും വരെ ഒരു പ്രത്യേക ആൽമരത്തിന്റെ ചുവട്ടിൽ കാത്തിരിക്കാമെന്ന് അദ്ദേഹം തീരുമാനിക്കുന്നു.

ഈ സമയത്ത് നന്ദഗോപന്റെ ഭാര്യ യശോദ ഒരു മകളെ പ്രസവിച്ച്, ബോധരഹിതയാകുന്നു. കുട്ടി മകനാണോ മകളാണോ എന്നു പോലും അറിഞ്ഞില്ല. അടുത്ത ദിവസം ഗോപഗ്രാമത്തിൽ ഇന്ദ്രോത്സവം ആരംഭിക്കുന്നു. അതിനാല് ആളുകൾക്ക്ഇത് ദുഃഖഹേതുവാകരുത് എന്ന് കരുതി, നന്ദഗോപൻ ഉടൻ തന്നെ മരിച്ച പെൺകുട്ടിയെ എടുത്ത് പുറത്തേക്കു പോകുന്നു. വസുദേവൻ തന്റെ മകനെ നന്ദഗോപനെ ഏൽപ്പിക്കുകയും മരിച്ച മകളെ മധുരയിലേക്ക് കൊണ്ട്പോകുകയും ചെയുന്നു. അപ്പോൾ പെൺകുട്ടിക്ക് ജീവൻ തിരിച്ചു കിട്ടി.

കംസൻ പിന്നീട് പല ദുർനിമിത്തങ്ങൾ കാണുകയും കാരണം അന്വേഷിക്കുകയും ചെയ്തു. ലോകത്തെ സംരക്ഷിക്കാൻ ഒരു ദേവിശക്തി ഭൂമിയിൽ ജനിച്ചുവെന്ന സത്യം അറിയുകയും ചെയുന്നു. പാറയിൽ എറിഞ്ഞിട്ടും കുഞ്ഞിനെ കൊല്ലാൻ കഴിഞ്ഞില്ല.

ഗോകുലത്തിൽ കൃഷ്ണൻ വളരുകയും അദ്ഭുതകരമായ പ്രവർത്തികൾകൊണ്ട് എല്ലാവരെയും വിസ്മയിപ്പിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. കൃഷ്ണനെ മല്ലയുദ്ധത്തിൽ കൊല്ലാൻ തീരുമാനിച്ച കംസൻ, മധുരയിൽ നടത്താനുദ്ദേശിക്കുന്ന മല്ലയുദ്ധത്തെപ്പറ്റി ഭടന്മാർ മുഖേന കൃഷ്ണനെഅറിയിക്കുന്നു. ബലരാമനോട് ഒപ്പം മധുരയിൽ എത്തിയ കൃഷ്ണൻ കംസന്റെ ഉത്പലപീഡൻ എന്ന ആനയെയും ചാണൂരൻ എന്ന മല്ലയുദ്ധക്കാരനെയും വധിക്കുകയും തുടർന്ന് കംസനെ കൊല്ലുകയും ചെയുന്നു. അനന്തരം വസുദേവൻ അവിടെയെത്തി കൃഷ്ണനും ബാലരാമനും തന്റെ പുത്രൻമാരാണെന്നു എല്ലാവരേയും അറിയിക്കുന്നു. പിന്നീട് കംസനാൽ തടവിലാക്കിയ പിതാവായ ഉഗ്രസേനനെ മോചിപ്പിച്ചു രാജാവായി അഭിഷേകം ചെയ്യുന്നു

Unit -2
भासनाटकानां सविशेषताः

कर्णभारम् - कर्णस्य कथा भवति कर्णभारम्। एकाङ्कनाटकमिदम् । अस्मिन् इन्द्राय कर्णेन कवचकुण्डलयोः प्रदानवर्णनं विद्यते। कर्णभारनाटकं यद्यपि साधारणमेव परं तत्र कर्णस्य दानशीलता कविना समुपस्थापिता।

नाटककारस्य भासस्य वैशिष्ट्यमिदं यत् तदीयं कवित्वं नाटकीयतां भृशमुपकुरुते। भासस्य नाटकानि प्रायः परस्परसम्बन्धानि दृश्यते। यथा स्वप्नवासवदत्तं प्रतिज्ञायौगन्धरायणस्य उत्तरभागः। तथैव अभिषेकनाटकंप्रतिमानाटकस्य । दूतवाक्यं कर्णभारम् ऊरुभङ्गाख्यानि च प्रायः परस्परबन्धान्येन भवति। बहवः नाटकाचार्याः भासनाटकं स्मरन्ति । राजशेखरस्तु स्वप्नवासवदत्तं नात्रैव स्मरति । यथा-

(ഭാസനാടകങ്ങളുടെ സവിശേഷതകൾ

നാടകകർത്താവായ ഭാസന്റെ വൈശിഷ്ട്യമെന്തെന്നാൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ കവിത്വം നാടകീയമായ രംഗങ്ങൾ ആവിഷ്കരിക്കുന്നതിൽ അങ്ങേയറ്റം ഉപകാരമായിരിക്കുന്നു. പൊതുവെ ഭാസന്റെ നാടകങ്ങൾ പരസ്പരസംബന്ധങ്ങളായി കാണപ്പെടുന്നു. പ്രതിജ്ഞായൗഗന്ധരായണത്തിന്റെ ഉത്തരഭാഗമാണ് സ്വപ്നവാസവദത്തം. അതുപോലെ പ്രതിമാനാടകത്തിന്റെ ഉത്തരഭാഗമാണ് അഭിഷേകനാടകം. ദൂതവാക്യം, കർണ്ണഭാരം, ഊരുഭംഗം എന്നിവ പരസ്പരബന്ധങ്ങളാണ്. ധാരാളം നാടകാചാര്യന്മാർ അവരുടെ

കൃതികളിൽ ഭാസനാടകത്തെ സ്മരിച്ചിരിക്കുന്നു. രാജശേഖരൻ സ്വപ്നവാസവദത്തത്തെ ഇപ്രകാരം സ്മരിച്ചിരിക്കുന്നു. ഭാസന്റെ നാടകങ്ങളെ പരീക്ഷിക്കാനായി അഗ്നിയിൽ ഇട്ടാൽ അതിൽ സ്വപ്നവാസവദത്തത്തെ ദഹിപ്പിക്കാൻ അഗ്നിക്ക് സാധിച്ചില്ല)

भासनाटकचक्रेऽपिच्छेकैः क्षिप्ते परीक्षितुम् ।
स्वप्नवासवदत्तस्य दाहकोऽभून्न पावकः ।।
ഭാസനാടകചക്രേ/പി ഛേകൈഃ ക്ഷിപ്തേ പരീക്ഷിതും
സ്വപ്നവാസവദത്തസ്യ ദാഹകോ/ഭൂന്ന പാവകഃ

भासः कर्णभारस्य कथावस्तु महाभारतात् स्वीकृतम्। तथापि कविभावनया विकसितं तदीयं प्रवृत्तिस्तस्य प्रतिभाया मौलिकतयाभिव्यक्तानि। तत्र नाट्यकौशलमपि प्रशंसनीयं, परं तदीयं तन्नाट्यकौशलं सर्वेषु रूपकेषु न समभावेन दृश्यते। भासकालिदासयो रूपकाणि परस्परं भावे संविधाने च सान्द्रं साम्यं निदधानानि प्रायेण दृग्गोचरीभवन्ति। वस्तुतस्तु भासो रूपककारेषु अद्वितीयमेव श्रियं बिभ्राणो शोभतेतरम्।

(ഭാസൻ നാടകങ്ങൾക്കായുള്ള കഥാവസ്തു മഹാഭാരതത്തിൽ നിന്ന് സ്വീകരിച്ചതാണെങ്കിലും സ്വപ്രതിഭയാൽ അനിതരസാധാരണമായ പാടവം പ്രകടിപ്പിച്ചിട്ടുണ്ട്. ഈ ഒരു കാര്യം അദ്ദേഹത്തിന്റെ പ്രതിഭയുടെ മൗലികതയെ വെളിപ്പെടുത്തുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ നാട്യകൗശലംപ്രശംസനീയമാണ്. എല്ലാരൂപകങ്ങളിലും ഈ പാടവം ദൃശ്യമാണ്ഭാസന്റെയും കാളിദാസന്റെയും രൂപകങ്ങൾ ഭാവത്തിലും സംവിധാനത്തിലും സാന്ദ്രതയും സാമ്യവും കാണപ്പെടുന്നു. യഥാർത്ഥത്തിൽ ഭാസൻ രൂപകകാരന്മാരിൽ അദ്വിതീയനായി ശോഭിക്കുന്നു)

1.2.1. भासस्य रचनावैशिष्ट्यम्

रचनावैशिष्ट्ये भासः अनितरसाधारणं नैपुण्यं प्रकटितवान्।भासस्य रचनावैशिष्ट्यमधिकृत्य मुख्याशयरूपेण केचिदत्र दीयन्ते। इतिवृत्तस्वीकरणे भासः न केवलं इतिहासद्वयात्, लोककथाभ्यः अपि मूलकथां स्वीकृतवान्। लोककथास्तु जनसामान्यकथा: भवन्ति। एतेन सामान्यजना अपि नाटके प्रवेष्टुं शक्ताः भवन्ति। भासः संस्कृतनाटकनियमानाम्अनुसरणंनिष्कर्षतयानकरोति। सः न केवलं शुभान्तानिनाटकानि रचितवान्, अपि त्वेकं शोकान्तनाटकमपि (ऊरुभङ्गं)व्यरचयत्। एतत्तु संस्कृतनाटकनियमानां विरुद्धम्। ऊरुभङ्गे वधचित्रीकरणं रङ्ग एव कृतम्। प्रतिमानाटके च दशरथस्य मृत्युः रङ्ग एव प्रदर्श्यते। भरतमुनिः "न कार्यं मरणं रङ्गे नाट्यधर्मं विजानता" इत्यनुशास्ति। भासनाटकेषु प्रस्तावनायाः स्थाने स्थापना अस्ति। कथापात्राणांकथांशानाञ्च चित्रीकरणे महद्वैचित्र्यंभासेन प्रदर्शितमस्ति। नाटकीयताया: आविष्करणे कविः सिद्धहस्तो भवतिइत्यस्यनिदर्शनं भवति स्वप्नवासवदत्तनाटके स्वप्ने इव वासवदत्ताया: पुनर्दर्शनम्, प्रतिमानाटके प्रतिमादर्शनम्, प्रतिज्ञायौगन्धरायणे यौगन्धरायणस्य प्रतिज्ञाचेत्यादिकम्। काव्यसौन्दर्येण नाटकीयमुहूर्तानांचारुतराविष्करणैश्च भास:संस्कृतनाटकसाहित्यनभोमण्डले स्वस्य स्थानंव्यतिरिक्तमेवाऽकरोत्।

(ഭാസന്റെ രചനാവൈശിഷ്ട്യം

ഭാസന്റെ രചനാവൈശിഷ്ട്യത്തെക്കുറിച്ചാണ് ഇവിടെ പ്രധാനമായും പറഞ്ഞിരിക്കുന്നത്. നാടകങ്ങളിലെ ഇതിവൃത്തം ഇതിഹാസദ്വയങ്ങളിൽ നിന്നും മാത്രമല്ല ലോകകഥ(നാടോടികഥ)കളിൽ നിന്നും ഭാസൻ സ്വീകരിച്ചിട്ടുണ്ട്. ജനങ്ങളുടെ ഇടയിൽ വാമൊഴിയായി പ്രചരിച്ചിരുന്ന കഥകളാണ് ലോകകഥ എന്നു പറയുന്നത്. ഇതിലൂടെ

സാധാരണ ജനങ്ങൾക്കും നാടകങ്ങളെ ആസ്വദിക്കാൻ കഴിഞ്ഞു. ഭാസൻ സംസ്കൃത നാടകനിയമങ്ങളെ നിഷ്കർഷതയോടെ അനുസരിച്ചിരുന്നില്ല. നാടകനിയമപ്രകാരം നാടകം അവസാനിക്കുന്നത് ശുഭപര്യന്തമായിരിക്കണം എന്നാണ്. എന്നാൽഊരുഭംഗത്തിൽ വധചിത്രീകരണം രംഗത്തുതന്നെ അവതരിപ്പിച്ചിട്ടുണ്ട്, ഈ നിയമം അദ്ദേഹം പാലിക്കുന്നില്ല. പ്രതിമാനാടകത്തിൽ ദശരഥന്റെ മരണരംഗം പ്രദർശിപ്പിച്ചിട്ടുണ്ട്. ഭരതമുനി നാട്യശാസ്ത്രത്തിൽ രംഗത്ത് മരണരംഗം പാടില്ല എന്ന് അനുശാസിക്കുന്നുണ്ട്. ഭാസനാടകങ്ങളിൽ പ്രസ്താവനയുടെ സ്ഥാനത്ത് സ്ഥാപനയാണ്. കഥാപാത്രങ്ങളുടെയും കഥാംശങ്ങളുടെയും ചിത്രീകരണത്തിൽ വളരെയധികം വൈചിത്ര്യം ഭാസൻ തന്റെ നാടകങ്ങളിൽ പ്രദർശിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. നാടകീയതയെ അവിഷ്കരിക്കുന്നതിൽ കവി സിദ്ധഹസ്തനാണ്. സ്വപ്നവാസവദത്തത്തിൽ സ്വപ്നം പോലെ വാസവദത്തയുടെ പുനഃദർശനം, പ്രതിമാനാടകത്തിൽ പ്രതിമാദർശനം, പ്രതിജ്ഞായൗഗന്ധരായണത്തിൽ യൗഗന്ധരായണന്റെ പ്രതിജ്ഞാ എന്നിവ ഉത്തമ ഉദാഹരണങ്ങളാണ്. നാടകീയമായ മുഹൂർത്തങ്ങളെ ആവിഷ്കരിക്കുന്നതിൽ ഭാസൻ സംസ്കൃതസാഹിത്യ നഭോമണ്ഡലത്തിൽ വ്യത്യസ്തമായ സ്ഥാനം നേടിയിരിക്കുന്നു)

1.2.2. भासनाटकेषु वर्तमानाः सविशेषताः

बाह्यान्तःसाक्ष्येण सिद्ध्यति यद् नाटकचक्रस्य सर्वाणि रूपकाणि एकेनैव कविना प्रणीतानि ।

(ഭാസനാടകങ്ങളിൽ കാണപ്പെടുന്ന സവിശേഷതകൾ

നാടകത്തിൽ വരുന്ന പതിമൂന്ന് നാടകങ്ങളുടെ ബാഹ്യവും ആന്തരികവുമായ സാക്ഷ്യങ്ങൾ പരിശോധിച്ചാൽ ഈ നാടകങ്ങളെല്ലാം ഒരാൾ തന്നെയാണ് എഴുതിയിരിക്കുന്നത് എന്ന് മനസ്സിലാകും)

बाह्यप्रमाणम् - नाटकचक्रस्य सर्वेषु नाटकेषु मङ्गलाचरणरूपनान्दीपाठानन्तरं सूत्रधारः प्रविशति।परञ्चैषां नाटकानामारम्भः सूत्रधारप्रवेशेन भवति। कर्णभारातिरिक्तेषु सर्वेषु नाटकेषु प्रस्तावनाया: स्थाने स्थापनाशब्दस्य प्रयोगः विद्यते।सर्वेषु प्ररोचनायाः (कविपरिचयस्य) अभावः विद्यते। प्रतिज्ञायौगन्धरायणस्य स्वप्नवासवदत्तस्य प्रतिमानाटकस्य पञ्चरात्रस्य उरुभङ्गस्य च आदिश्लोकेषु मुद्रणालङ्कारेण पात्राणां नामसूचनं भवति । एषां सर्वेषां नाटकानां प्रायः अवसानः समानरूपेण भवति । सर्वेषु प्रायः भरतवाक्यं सममेव विद्यते। नाटकानांप्रस्तावना नातिदीर्घा विद्यते। प्रायः नाटकेषु एका एव प्रस्तावना वर्तते। विभिन्नेषु नाटकेषु कतिपयपात्राणांनामकार्य च सममेव अस्ति।

(ബാഹ്യപ്രമാണങ്ങൾ – ഈ നാടകങ്ങളിൽ മംഗളാചരണരൂപമായ നാന്ദി പാഠത്തിനുശേഷം സൂത്രധാരൻ പ്രവേശിക്കുന്നു. എന്നാൽ മറ്റു നാടകങ്ങളിൽ നാടകാരംഭം സൂത്രധാരപ്രവേശമാണ്. നാടകചക്രത്തിലെ കർണ്ണഭാരം ഒഴികെ മറ്റു നാടകങ്ങളിൽ 'പ്രസ്താവന' എന്നതിനു പകരം 'സ്ഥാപന' എന്ന പദമാണ് പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്നത്. എല്ലാ നാടകങ്ങളിലും കവിയെ പരിചയപ്പെടുത്തുന്നില്ല. ആദ്യത്തെ ശ്ലോകങ്ങളിൽ മുദ്രണാലങ്കാരം കൊണ്ട് കഥാപാത്രങ്ങളുടെ പേരുകൾ സൂചിപ്പിക്കുന്നു. ഈ നാടകങ്ങളിൽ ഭരതവാക്യം എല്ലാം സമമാണ്. നാടകങ്ങളുടെ 'പ്രസ്താവന'അതിദീർഘം അല്ല. ഈ നാടകങ്ങളിൽ പൊതുവേ ഒരു പ്രസ്താവനയാണ് കാണാൻ സാധിക്കുന്നത്. വിഭിന്നങ്ങളായ നാടകങ്ങളിൽ സമാനമായ പേരുകളോട്ടുകൂടിയ കഥാപാത്രങ്ങൾ ഉണ്ട്)

अन्तः साक्ष्यम् - सर्वेषां नाटकानां भाषाशैलीसमाना दृश्यते। कतिपयपद-वाक्य पाठ्यानि च समरूपाणिसन्ति।

सर्वेषु अपाणिनीयानाम् आर्षशब्दानां प्रयोगः बहुत्र दृश्यन्ते। एषु व्यङ्ग्यशक्तेः अभावः विद्यते। अत एव पताकास्थानकं सर्वत्रोपलभ्यते। अनेन प्रतीयते यत् सर्वेषां नाटकानामेककर्तृत्वं विद्यते।

उपरि निर्दिष्टनामानि रुपकाणि समानकर्तृकाणि यत् एषु आश्चर्यजनकं साम्यं प्रतिभासते।

(ആന്തരികപ്രമാണങ്ങൾ – ഈ നാടകങ്ങളിലെ ഭാഷാശൈലിയിൽ സാമ്യത കാണുന്നു. ചില പദങ്ങൾ, വാക്യങ്ങൾ, പാഠ്യങ്ങൾ സമരൂപങ്ങളാണ്. എല്ലായിടത്തും അപാണിനീയ പ്രയോഗങ്ങളും ആർഷശബ്ദങ്ങളും ധാരാളമായി കാണുന്നുണ്ട്. ഇവകളിൽ വ്യംഗ്യശക്തിയുടെ അഭാവം കാണാം. അതുകൊണ്ട് പതാകാസ്ഥാനകം എല്ലായിടത്തും കാണാം. ഇതിലൂടെ ഈപതിമൂന്ന് നാടകങ്ങളുടേയും കർത്താവ് ഒരാളാണെന്ന് മനസ്സിലാക്കാം.

മുകളിൽ നിർദ്ദിഷ്ടമായിരിക്കുന്ന രൂപകങ്ങളുടെ കർതൃത്വം ഒരാളാണെന്നു ബോധിപ്പിക്കുന്ന ആശ്ചര്യജനകമായ സാമ്യത താഴെ കൊടുക്കുന്നു)

यथा-

1. सर्वाण्यपीमानि नाटकानि- 'नान्द्यन्ते ततः प्रविशति सूत्रधारः'एभिरेव शब्दैः प्रारभ्यन्ते।
   ‘നാന്ദ്യന്തേ തതഃ പ്രവിശതി സൂത്രധാരഃ’എന്ന വാക്യത്തിലാണ് ഈ നാടകങ്ങൾ ആരംഭിക്കുന്നത്.
2. एषु रूपकेषु क्वापि रचयितुर्नाम परिचयादिकं नोपलभ्यते।
   ഈ നാടകങ്ങളിൽ ഒരിടത്തും രചയിതാവിന്റെ പേര് പരാമർശിച്ചു കാണുന്നില്ല.
3. प्रायः सर्वत्र प्रस्तावनायाः स्थाने स्थापनाशब्दप्रयोगः कृतः। कर्णभारमात्रे प्रस्तावनाशब्दप्रयोगः।
   പൊതുവെ ഈ നാടകങ്ങളിൽ ‘പ്രസ്താവന’ എന്നതിന് പകരം ‘സ്ഥാപന’ എന്ന ശബ്ദമാണ് പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്നത്. കർണഭാരത്തിൽ മാത്രം പ്രസ്താവന ശബ്ദം പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്നു.
4. एषु सर्वत्र भरतवाक्यं समानम ।
   എല്ലാത്തിലും ഭരതവാക്യം ഒന്നാണ്.
5. एषां रूपकाणां भाषाऽऽश्चर्यजनकं साम्यं वहति ।
   ഈ രൂപകങ്ങളുടെ ഭാഷ ആശ്ചര്യജനകമായ സാമ്യം വഹിക്കുന്നു.
6. सर्वेष्वप्येषु रूपकेषु पताकास्थानस्य मुद्रालङ्कारस्य च समानः प्रयोगः ।
   ഈ നാടകങ്ങളിൽ പതാകസ്ഥാനത്തിന്റെയും മുദ്രാലങ്കാരസ്ഥാനത്തിന്റെയും പ്രയോഗം സമാനമാണ്
7. अप्रधानपात्राणां नामसाम्यम्, व्याकरणलक्षणहीनप्रयोगप्राचुर्यम्, बाहुल्येन लभ्यते ।
   അപ്രധാന കഥാപാത്രങ്ങളുടെയോ പേരുകൾ ഒരുപോലെയാണ്. വ്യാകരണ ലക്ഷണഹീന പ്രയോഗങ്ങളായ വാക്യങ്ങൾ ധാരാളം സ്ഥലത്തിൽ കാണാൻ സാധിക്കുന്നു.
8. भरतकृतनाट्यशास्त्रियनियमानां केषुचित्स्थलेषु समभावेनानादरः ।
   ഭരതന്റെ നാട്യശാസ്ത്രനിയമങ്ങളോട് അനാദരം ചിലയിടത്ത് കാണുന്നുണ്ട്.
9. नाट्यनिर्देशस्य अभावः समानः ।
   നാട്യനിർദ്ദേശത്തിന്റെ അഭാവം സമാനമാണ്
10. एषां सर्वेषां रूपकाणां नामानि केवलमन्त एव ग्रन्थस्य लभ्यन्ते नान्यत्र क्वापि ।
    ഈ രൂപകങ്ങളുടെ പേരുകൾ ഗ്രന്ഥങ്ങളുടെ അവസാനമാണ് എഴുതിയിരിക്കുന്നത്

3.2.3.नाटकचक्रस्य भासकर्तृत्वम्

बाणेन हर्षचरिते भासप्रशंसकानि कतिपयाति पद्यानि निर्मितानि। तेषु उक्तं यत्केवलं भासस्य एव नाटकानामारम्भः सूत्रधारप्रवेशेन भवति-

(ഭാസകർതൃത്വം

ബാണന്റെ ഹർഷചരിതത്തിൽഭാസനെ പ്രശംസിക്കുന്ന കുറച്ച് ശ്ലോകങ്ങൾ ഉണ്ട്.ഭാസന്റെനാടകങ്ങളിൽ മാത്രമാണ് സൂത്രധാര പ്രവേശത്തോടെയാണ് നാടകരംഗം എന്നത് അതിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. നാടകചക്രത്തിലെ എല്ലാ നാടകങ്ങളും സൂത്രധാര പ്രവേശത്തോടെയാണ് ആരംഭിക്കുന്നത് എന്നതിനാൽ ഈ നാടകങ്ങളെല്ലാം ഭാസ കൃതികളാണ്. സ്വപ്നവാസവദത്തംഭാസ കൃതിയാണെന്ന് രാജശേഖരനും തന്റെ കൃതിയിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു)

सूत्रधारकृतारम्भैर्नाटकैर्बहुभूमिकैः।
सपताकैर्यशो भासो देवकुलैरिव ॥

സൂത്രധാരകൃതാരംഭൈർനാടകൈബഹുഭൂമികൈഃ
സപതാകൈർയശോ ഭാസോ ദേവകുലൈരിവ

नाटकचक्रस्य सर्वेषां नाटकानामारम्भः सूत्रधारप्रवेशेन भवति अत एव सर्वाणिनाटकानि भासकृतानिइति सिद्ध्यति।

राजशेखरेण स्पष्टमुल्लिखितं यत् स्वप्नवासवदत्तं नाम नाटकं भासप्रणीतं विद्यते। नाटकमिदमत्याकर्षकंप्रभावशालिनं च वर्तते-

भासनाटकचक्रेऽपि छेकैः क्षिप्ते परीक्षितुम्।
स्वप्नवासवदत्तस्य दाहकोऽभून्न पावकः।।
ഭാസനാടകചക്രേ/പി ഛേകൈഃ ക്ഷിപ്തേ പരീക്ഷിതും
സ്വപ്നവാസവദത്തസ്യ ദാഹകോ/ഭൂന്ന പാവകഃ

एवं सिद्ध्यति यत् स्वप्नवासवदत्तं भासकृद् नाटकमस्ति। अत एवस्वप्नवासवदत्तयुक्तस्य नाटकचक्रस्यान्यान्यपि नाटकानि भासप्रणीतानि एव विद्यन्ते।

(ഭാസന്റെ പതിമൂന്ന് നാടകങ്ങളുടെ പാടവം പരീക്ഷിക്കുന്നതിന് തീയിൽ നിക്ഷേപിച്ചിട്ട് പോലും അഗ്നിക്ക് സ്വപ്നവാസവദത്തം എന്ന കൃതിയെ ദഹിപ്പിക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല.അതുകൊണ്ടുതന്നെഇതിനെ ഇതിലൂടെ സ്വപ്നവാസവദത്തത്തിന്റെ കർത്താവ് ഭാസനാണെന്ന് സിദ്ധിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ട് സ്വപ്നവാസവദത്തക്ക് യുക്തമായ കാര്യങ്ങൾ മറ്റു നാടകങ്ങളിലും യോജിക്കുന്നത് കൊണ്ട് ഇവയെല്ലാം ഭാസപ്രണീതങ്ങളാണെന്ന് നിഃസംശയം പറയാം)

3.2.4.नाट्यकला

महाकविः भासः संस्कृतसाहित्यस्य कुशलनाटककारः विद्यते। यद्यपि महाकविना नाट्यशास्त्रस्यनियमानामक्षरशः पालनं न कृतं परञ्च स्वकौशलेन नाटकं रोचकं कृतम्। संस्कृतस्य प्रायः सर्वाणि रूपकाणि प्रयोगदृष्ट्या अनुपयुक्तानि परञ्च भासस्य नाटकानि सफलीभूतानि। भासेन अनेकानि एकाङ्कानि नाटकानि प्रणीतानि। भासस्य नाटकेषु कथानकस्य संघटनं चरित्रचित्रणं कथोपकथनं रससंयोजनं च मनोहररीत्या सूचितानि।**भाषा** शैली च हृदयग्राहिणी आकर्षका समीचीना च विद्यन्ते।

(നാട്യകല

മഹാകവി കാളിദാസൻ സംസ്കൃതസാഹിത്യത്തിലെ ഏറ്റവും പ്രമുഖനാണ്. നാട്യശസ്ത്രപ്രകാരം മറ്റു നിയമങ്ങൾ ഭാസൻ പാലിക്കുന്നില്ല. എങ്കിലും സ്വന്തം കൗശലം കൊണ്ട് നാടകത്തെ രോചകമാക്കി തീർത്തു. പൊതുവെ സംസ്കൃതനാടകങ്ങൾ വേദിയിൽ അവതരിപ്പിക്കാൻ സാധിക്കാത്തതാണെങ്കിലും ഭാസന്റെ നാടകങ്ങൾ എല്ലാംതന്നെ വേദിയിൽ അവതരിപ്പിക്കുന്നതിന് യോഗ്യമാണ്.ഭാസൻ അനേകം ഏകാങ്ക നാടകങ്ങൾ രചിക്കപ്പെട്ടിട്ടുണ്ട്.ഭാസനാടകങ്ങളിൽ സംഘടനവും ചരിത്രചിത്രണവും കഥോപകഥനവും രസസംയോജനവും വളരെ മനോഹരമായരീതിയിൽ സൂചിപ്പിച്ചിട്ടുണ്ട്.അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭാഷാശൈലി ഹൃദയഗ്രാഹിയും ആകർഷവും സമീചീനവുമായിസ്ഥിതിചെയ്യുന്നു)

Unit-3
कर्णभारम् इति नाम्नः औचित्यम्

कर्णस्य भारः (विषयः) यस्मिन् (रूपके) तत् कर्णभारम्। अस्मिन् नाटके कर्णभारः केन्द्रविषयः अस्ति। अस्य नाटकस्य आरम्भादेव कर्णस्य मनः बहुभिः दुःखदविचारैः पूरितम् अस्ति।तथा च सः स्वस्य सारथिं शल्यं परशुरामात् शस्त्रप्राप्तेः विफलकथां, शापं च कथयित्वा स्वस्य मानसं सान्त्वयितुं प्रयतते। आवश्यकतासमये शस्त्राणि निष्प्रयोजनानि भवेयुः इति शापं तं निस्त्येजं करोति।"कालविफलान्यस्त्राणि ते सन्तु" इति क्रूरवचनं तं पीडयति। कुन्ती "युधिष्ठिरादयः ते मे यवीयांसस्तु पाण्डवा:" इत्यनेन पाण्डवान् प्रति भ्रातृभावना जाता तथा अर्जुनं विहाय तस्याः पुत्राणां वधः न करणीयः इति तस्य प्रतिज्ञा "पुनश्च मातृवचनेन वारितः"। कर्णस्य अत्यधिकम् उदासीनता संजाता। कर्णः अस्य भारस्य मनोवैज्ञानिकं सिद्धान्तं अजानात्- "ममापि वै धुर्यमापतति चेतसि युद्धकाले"।पाण्डवाः सोदराः इति जानन्नपि सः कुरूणामेव प्रियं कर्तुं वाञ्छति। तादृशः स्नेहः कर्णे वर्तते।"अर्जुनः यत्र तिष्ठति तत्रैवस्वस्य रथं चालयितुं सः शल्यं निर्दिदेश।"

कौरवसेनायाः परमसेनापतित्वेन कर्णस्यउत्तरदायित्वं अपि भाररूपेणअस्ति। अतः तद्कर्तव्यं निर्वोढुं सः प्रयतते।"कर्तव्यं रणशिरसि प्रियं कुरूणाम्"। अत्यन्तं गम्भीरसमये कवचस्य कुण्डलस्य च हानिःकर्णस्य मनोभारं वर्धयति। सत्यसन्धतां प्रतिज्ञां च पालयितुं जीवहानिरपि स्यादिति जानन्नपि कवचकुण्डले इन्द्राय अदात्।

शीर्षके भारशब्दस्य अर्थः अपि भवेत् यत् एतावता वर्षेभ्यः कवचकुण्डलयोः भारं वहन् आवश्यकसमये तयोः अभावः कर्णस्य दुःखं (भारम्)अत्यधिकम् अभवत्। मातुः वात्सल्यं कर्णः न अनुभवितवान्। तथापि मातुरिच्छां कर्तुं सः निश्चितवान्। गुरुशापेन विफलास्त्रप्रयोगेण कौरवपक्षपातेन सत्यसन्धतापरिपालनाय प्राणनाशमपि संभवेदिति ज्ञात्वापि कवचकुण्डलदानेन इत्यनेके भाराः दुःखानि च कर्णः अनुभवितवान्। एवं चिन्तयति चेत् नाटकस्यास्य 'कर्णभारम्' इति नामकरणम् उचितमेव ।।

(കർണ്ണന്റെ ഭാരം(വിഷയം) യാതൊരു രൂപകത്തിലാണോ അതാണ് കർണ്ണഭാരം. ഈ നാടകത്തിലെ കേന്ദ്രവിഷയം കർണ്ണഭാരമാണ്. നാടകത്തിന്റെ തുടക്കം മുതൽ കർണ്ണന്റെ മനസ് വേദനാജനകമായ നിരവധി ചിന്തകളാൽ ഭാരപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു, അവൻ പരശുരാമനിൽ നിന്നുള്ള ആയുധാഭ്യസനവിദ്യയും ആയുധങ്ങളുടെ വിഫലമായ ഫലപ്രാപ്തി ലഭിച്ച ശാപവും അവന്റെ മനസിനുള്ള ഉത്തരവും പറയാൻ ശ്രമിക്കുന്നു. പാണ്ഡവരോട് സാഹോദര്യവും അർജ്ജുനൻ ഒഴികെയുള്ള മക്കളെ കൊല്ലില്ല എന്ന വാഗ്ദാനവും ഉണ്ടായിരുന്നിട്ടും "അമ്മയുടെ വാക്കുകളാൽവീണ്ടും വിലക്കപ്പെട്ടു" കർണൻ വളരെ

നിസംഗനായി. ഈ ഭാരത്തിന്റെ മനശാസ്ത്രതത്വം കർണന് അറിയില്ലായിരുന്നു. പാണ്ഡവർ തന്റെ സഹോദരൻമാരാണെന്ന അറിയാമെങ്കിലും അവൻകൗരവരെപ്രീതിപ്പെടുത്താൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നു. അത്തരം വാൽസല്യം കർണ്ണനിലാണ്. അർജ്ജുനൻഎവിടെ നിൽക്കുന്നുവോ അവിടെനിന്നുതന്നെ സ്വന്തം രഥത്തെ തെളിയിക്കാൻ അദ്ദേഹം ശല്യനോട് ആജ്ഞാപിച്ചു

കൗരവരുടെ പരമോന്നതസേനാപതി എന്ന നിലയിൽ കർണ്ണന്റെ മഹത്തായ ഉത്തരവാദിത്തവും ഭാരരൂപത്തിൽ ഉണ്ട്. അതിനാൽ അദ്ദേഹം ആ കടമ നിറവേറ്റാൻകവചങ്ങളുടെയും കുണ്ഡലത്തിന്റേയും ഹാനി കർണ്ണന്റെ മനോഭാരം വർദ്ധിപ്പിക്കുന്നു.ശീർഷകത്തിലെ ഭാരം എന്ന വാക്കിന്റെ അർത്ഥം ഇത്രയും കാലം കവചങ്ങളുടെയും കുണ്ഡലങ്ങളുടെയുംഭാരം വഹിച്ചതിനാല് അവരുടെ അഭാവം ചെവിക്കു വളരെ വേദനയായി(ഭാരമായി) മാറിയിരിക്കുന്നു. തന്റെ സത്യസന്ധതയും വാഗ്ദാനവും പാലിക്കാൻ തന്റെ ജീവൻ നഷ്ടപ്പെടുത്തുമെന്ന അറിയാമായിരുന്നിട്ടും അവൻ കവചകുണ്ഡലങ്ങൾ ഇന്ദ്രന് നൽകി

ശീർഷകത്തിലെ ഭാരം എന്ന വാക്കിന്റെ അർത്ഥം വർഷങ്ങളോളം കവചത്തിന്റെയും കുണ്ഡലങ്ങളുടെയും ഭാരം വഹിക്കാൻ ആവശ്യമായി വരുമ്പോൾ അവരുടെ അഭാവം ചെവിക്കു വളരെയധികം ഭാരം(വേദന) ആയിത്തീർന്നിരിക്കുന്നു എന്നാണ്. അമ്മയുടെ വാത്സല്യം തോന്നിയില്ല, എന്നിരുന്നാലും അമ്മയുടെ ആഗ്രഹം നിറവേറ്റാൻ അവൻ തീരുമാനിച്ചു. ആചാര്യന്റെ ശാപത്താൽ ആയുധങ്ങൾ വ്യർത്ഥമായി ഭവിച്ചു. കൗരവരുടെ പക്ഷപാതത്താൽ തന്റെ സത്യസന്ധത നിലനിർത്താൻ ജീവൻ നഷ്ടപ്പെടുമെന്നറിഞ്ഞിട്ടും കവചങ്ങളും കുണ്ഡലങ്ങളും ദാനം ചെയ്തുകൊണ്ട് കർണ്ണൻ നിരവധി ഭാരങ്ങളും യാതനകളും അനുഭവിച്ചു. അങ്ങനെ തോന്നുന്നുവെങ്കിൽ ഈ നാടകത്തിന് 'കർണ്ണഭാരം' എന്ന പേരിടുന്നതാണ് ഉചിതം)

Unit -4

कर्णभारे सूत्रधारप्रवेशः

सूत्रधारः

सूत्रं (भरतसूत्रं) धरति धारयति च इतिसूत्रधारः। सूत्रं प्रयोगानुष्ठानं धारयति (निर्वाहयति) इति सूत्रधारः। सः मञ्चप्रबन्धकंजानाति यः भरतेन निर्धारितनाट्यशास्त्रस्य नियमान् जानाति।अभिनेतॄन् प्रशिक्षणं प्रदर्शनस्य संचालनं च कर्तुं समर्थः अस्ति। सः स्थापना तेन क्रियते। (स्थापना- स्थापयति काव्यार्थम् इति, स्थाप्यते अनया काव्यार्थम् इति वा स्थापना अथवा आमुखम्।)

(സൂത്രധാരൻ

ചരട്(ഭരതസൂത്രം) ധരിക്കുന്നത് ആരാണോ അവൻ സൂത്രധാരൻ. സൂത്രത്തെ പ്രയോഗമനുസരിച്ച് യാതൊരുവനാൽ ധരിപ്പിക്കുന്നുവോ(നിർവ്വഹിക്കുന്നത്) അവൻ സൂത്രധാരൻ. യാതൊരുവനാണ് രംഗവേദിയെ പറ്റി അറിയുന്നത്, ഭരതനാൽ നിർദ്ദേശിക്കപ്പെട്ടതായ നാട്യശാസ്ത്ര നിയമങ്ങൾ അറിയുന്നത് അവനാണ് സൂത്രധാരൻ. അഭിനേതാക്കളെ നല്ലതുപോലെ പരിശീലിപ്പിച്ചിട്ട് പ്രദർശനത്തിന്റെ സഞ്ചാലനം(സംവിധാനം)നന്നായി ചെയ്യാൻ ആരാണോ സമർത്ഥൻ ആയിട്ടുള്ളത് അവനാണ് സൂത്രധാരൻ. അവനാൽ സ്ഥാപനയെ ചെയ്യപ്പെടുന്നു.(നാടക ആരംഭത്തിൽ

കാവ്യാർത്ഥത്തെ സ്ഥാപിക്കുന്നതിനെ സ്ഥാപന എന്നു പറയുന്നു. സ്ഥാപന ആമുഖമെന്നും അറിയപ്പെടുന്നു.)

कर्णभारम्

प्रथमोऽङ्कः

(नान्द्यन्ते ततः प्रविशति सूत्रधारः।)
(നാന്ദിക്ക് ശേഷം സൂത്രധാരൻ പ്രവേശിക്കുന്നു)

सूत्रधार:- नरमृगपतिवर्ष्मालोकनभ्रान्तनारी-
नरदनुजसुपर्वव्रातपाताललोकः।
करजकुलिशपाली भिन्नदैत्येन्द्रवक्षाः
सुररिपुबलहन्ता श्रीधरोऽस्तु श्रिये वः ॥१॥
നരമൃഗപതിവർഷ്മാലോകനഭ്രാന്തനാരീ–
നരദനുജസുപർവവ്രാതപാതാളലോകഃ
കരജകലിശപാലീ ഭിന്നദൈത്യേന്ദ്രവക്ഷാഃ
സുരരിപുബലഹന്താ ശ്രീധരോ/സ്തു ശ്രിയേ വഃ

अथ तत्रभवान् कविचक्रचूडामणिः कालिदासादिभिरतिल्लापितगुणगणः भासः 'कर्णभारम्'नाम नाटकं चिकीर्षुः विघ्नविघाताय सूत्रधारेण कृतं मङ्गलाचरणं सूचयन् तस्य प्रवेशं निर्दिशन्नाह - नरमृगपतीति।

अन्वयः

नन्मृगपतिवर्ष्मालोकनभ्रान्तनारीनरदनुजसुपर्वव्रातपाताललोकःकरजकुलिशपालीभिन्नदैत्येन्द्रवक्षाः
सुररिपुबलहन्ता श्रीधरः वः श्रिये अस्तु।

മനുഷ്യന്റെയും സിംഹത്തിന്റെയും ശരീരത്തോട് കൂടിയവനായ (നരസിംഹമൂർത്തിയായ) ശ്രീധരൻ(ശ്രീയെ ധരിക്കുന്നവൻ) നിങ്ങൾക്കു ഐശ്വര്യത്തെ വിതരണം ചെയ്യട്ടെ. യാതൊരുവന്റെ ദർശനമാത്രയിൽ തന്നെ ദേവാസുരപാതാളലോകങ്ങളിലെ നരനാരീസമൂഹം ഭയചകിതരായി ഭവിക്കുന്നതും യാതൊരുവനാണോ വജ്രസമാനങ്ങളായ കൈനഖങ്ങളാൽ ഹിരണ്യകശിപുവിന്റെ വക്ഷസ്സിനെ പിളർന്നവനും യാതൊരുവനാണോ ദേവശത്രുക്കളുടെ ശക്തിയെ നശിപ്പിച്ചവനും ആയ ശ്രീധരൻ നിങ്ങളെ രക്ഷിക്കുമാറാകട്ടെ.

एवमार्यमिश्रान्विज्ञापयामि । (परिक्रम्य, कर्णं दत्त्वा ।) अये किं न खलु मयि विज्ञापनव्यग्रे शब्द इवश्रूयते अङ्ग ! पश्यामि ।

(ഇപ്രകാരം ഞാൻ നിങ്ങളേപ്പോലുള്ള മഹാനുഭവൻമാരോട് അറിയിക്കാം. (ച്യറ്റിനടന്ന് കാതോർത്ത്) അല്ലെ, ഞാൻ ചിലത് അറിയിക്കുവാൻ തിടുക്കപ്പെടുമ്പോൾ എന്തോ ശബ്ദം കേൾക്കുന്നല്ലോ! നോക്കാം)

(नेपथ्ये)
(അണിയറയിൽ)

भो भो! निवेद्यतां निवेद्यतां महाराजायाङ्गेश्वराय ।

(ഹേ ഹേ അറിയിച്ചാലും!അറിയിച്ചാലും!അംഗേശ്വരനായ മഹാരാജാവിനെ അറിയിച്ചാലും!)

सूत्रधारः-भवतु विज्ञातम्। (അതുശരി, മനസ്സിലായി)

संग्रामे तुमुले जाते कर्णाय कलिताञ्जलिः ।
निवेदयति संभ्रान्तो भृत्यो दुर्योधनाज्ञया ॥२॥
സംഗ്രാമേ തുമുലേ ജാതേ കർണായ കലിതാഞ്ജലിഃ
നിവേദയതി സംഭ്രാന്തോ ഭൃത്യോ ദുര്യോധനാജ്ഞയാ.

(निष्क्रान्तः)

(പോകുന്നു)

अन्वयः - संग्रामे तुमुले जाते संभ्रान्तः भृत्यः दुर्योधनाज्ञया कलिताञ्जलिः कर्णाय निवेदयति।

सारः –अतिभयानके युद्धे दुर्योधनस्य निर्देशेन संभ्रान्तः सेवकः कर्णाय निवेदयति ।

(അതിഭയാനകമായ യുദ്ധത്തിൽ ദുര്യോധനന്റെ നിർദ്ദേശത്താൽ സംഭ്രാന്തനായ സേവകന് കർണനെ കാര്യങ്ങൾഅറിയിക്കുന്നു)

प्रस्तावना।
(ततः प्रविशति भटः।)
(പ്രസ്താവന)
(ശേഷം ഭടൻ പ്രവേശിക്കുന്നു)

भटः- **भो भो ! निवेद्यतां निवेद्यतां महाराजायाङ्गेश्वराय युद्धकाल उपस्थित इति ।**
(ഹേ ഹേ! **അറിയിക്കുക അംഗേശ്വരനായ** മഹാരാജാവിനോട് **അറിയിക്കുക,** സമയം അടുത്തിരിക്കുന്നു എന്ന്)

करितुरगरथस्यैः पार्थकेतोः पुरस्तात्
मुदितनृपतिसिंहः सिंहनादः कृतोऽद्य।
त्वरितमरिनिनादैर्दुस्सहालोकवीरः
समरमधिगतार्थः प्रस्थितो नागकेतुः ॥३॥
കരിതുരഗരഥസ്ഥൈഃ പാർത്ഥകേതോഃ പുരസ്താത്
മുദിതനൃപതിസിംഹഃ സിംഹനാദഃ കൃതോ/ദ്യ
ത്വരിതമരിനിനാദൈർദുസ്സഹാലോകവീരഃ
സമരമധിഗതാർത്ഥഃ പ്രസ്ഥിതോ നാഗകേതുഃ

अन्वयः- अद्य पार्थकेतोः पुरस्तात्करितुरगरथस्थैः मुदितनृपतिसिंहैः सिंहनादः कृतः। अरिनिनादैः अधिगतार्थः दुःसहा लोकवीरः नागकेतुः त्वरितं समरं प्रस्थितः।

सारः –अर्जुनस्य रथस्य पुरतः गजाश्वरथवर्तिनः अत्युत्साहिनः सिंहाः इव पराक्रमशालिनः वीराः योद्धारः तिष्ठन्ति । तादृशं समरभूमिं दुर्योधनः त्वरितं प्रविष्टवान् ।।

(അർജ്ജുനന്റെ രഥത്തിന്റെ മുൻപിൽ ആനകളുടെ പുറത്തും കുതിരകളുടെ പുറത്തും രഥങ്ങളിലുമായിട്ടു സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന അത്യുത്സാഹികളും സിംഹങ്ങളെ പോലെ പരാക്രമശാലികളുമായ വീരരായ യോദ്ധാക്കൾ നിൽക്കുന്നു. അപ്രകാരമുള്ള യുദ്ധഭൂമിയിൽ ദുര്യോധനൻ പെട്ടെന്ന് പ്രവേശിച്ചു)

(परिक्रम्य विलोक्य) अये अयमङ्गराजः समरपरिच्छदपरिवृतः शल्यराजेन राहू स्वभवनान्निष्क्रम्येतएवाभिवर्तते। भोः किं नु खलु युद्धोत्सवप्रमुखस्य दृष्टपराक्रमस्याभूतपूर्वो हृदयपरितापः।
(ചുറ്റിനടന്ന് നിരീക്ഷിച്ചിട്ട്) **അല്ലെ, അംഗരാജാവ്** യുദ്ധഭൂമിക്ക് **യോജിച്ചശേഷം ധരിച്ച് ശല്യരാജനോടുകൂടി സ്വഭവനത്തിൽ നിന്നും പുറപ്പെട്ട് മുന്നിലേക്ക്തന്നെ വരുന്നു.**

അഹൊ. യുദ്ധമാകുന്ന ആഘോഷത്തിൽ സർവ്വപ്രമുഖനും(അഗ്രഗണ്യനും) അത്യന്തം പരാക്രമിയുമായ അദ്ദേഹത്തിൽ ഇതുവരെ കണ്ടിട്ടില്ലാത്ത(പുതിയതായ) ഹൃദയപരിതാപം കാണുന്നുണ്ടല്ലോ.

इदानीं भटः कर्णं विशिनष्टि - अत्युग्रेति ।

एष हि-

अत्युग्रदीप्तिविशदः समरेऽग्रगण्यः
शौर्ये च संप्रति सशोकमुपैति धीमान् ।
प्राप्त निदाघसमये घनराशिरुद्धः
सूर्य: स्वभावरुचिमानिव भाति कर्णः ॥ ४ ॥

यावदपसर्पामि । (निष्क्रान्तः ।)

അത്യുഗ്രദീപ്തിവിശദഃ സമരേ/ഗ്രഗണ്യഃ
ശൌര്യേ ച സംപ്രതി സശോകമുപൈതി ധീമാൻ
പ്രാപ്ത നിദാഘസമയേ ഘനരാശിരുദ്ധഃ
സൂര്യഃ സ്വഭാവരുചിമാനിവ ഭാതി കർണ്ണഃ

(എങ്കിൽ മാറിനിൽക്കാം(പോകുന്നു)

अन्वयः –अत्युग्रदीप्तिविशदः समरे शौर्ये च अग्रगण्यः धीमान् संप्रति सशोकम् उपैति। कर्णः निदाघसमये घनराशिरुद्धः स्वभावरुचिमान् सूर्यः इव भाति ।।

सारः - उग्रप्रतापी युद्धे वीर्ये च अग्रगण्यः कर्णः इदानीं शोकबाधितः दृश्यते। ग्रीष्मे प्रकाशमानं सूर्यं मेघाः आच्छादयन्ति चेत् मन्दप्रकाशवान् भवेत् तद्वदिव।

(ഉഗ്രപ്രതാപിയും യുദ്ധത്തിലും വീര്യത്തിലും അഗ്രഗണ്യനായ കർണൻ ഇപ്പോൾദുഃഖബാധിതനായി കാണപ്പെടുന്നു. ഗ്രീഷ്മകാലത്ത് പ്രകാശിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന സൂര്യനെ മേഘങ്ങൾ മറയ്ക്കുകയാണെങ്കിൽ പ്രകാശം മങ്ങിയതായി ഭവിക്കുന്നത് പോലെ കാണപ്പെടുന്നു)

पुनरावृत्तिः (Recap)

- मातुः वात्सल्यं नानुभवन्नपि मातुरिच्छां कर्तुं सः तत्परो बभूव ।
- संस्कृतनाटककाराणां मध्ये भासः प्रथमः इति गण्यते।
- भरतमुनेः नाट्यशास्त्रनियमाः भासेन सर्वत्र नानुसृताः।
- पाणिनीयसूत्रेभ्यो व्यतिचलनं केषुचिद् भागेषु वर्तते।
- भासेन विरचितानां नाटकानां संख्या - त्रयोदश।
- भासकृतिषु सर्वोत्कृष्टं स्वप्नवासवदत्तम्।
- इतिवृत्तस्वीकरणे स्रोतसां बाहुल्यम् - रामायणम्, महाभारतम्, पुराणम्, लोककथाः इत्येवम्।
- भासनाटकेषु प्रस्तावनायाः स्थाने स्थापना अस्ति।
- भासनाटकचक्रस्य सर्वेषु नाटकेषु मङ्गलाचरणरूपनान्दीपाठानन्तरं सूत्रधारः प्रविशति।
- सूत्रं प्रयोगानुष्ठानं धारयति (निर्वाहयति) इति सूत्रधारः।
- कर्णस्य कथा भवति कर्णभारम् ।
- कर्णस्य भारः (विषयः) यस्मिन् (रूपके) तत् कर्णभारम्।
- नाटकीयतायां भासः सिद्धहस्तः भवति।

- रचनावैशिष्ट्ये भासः अनितरसाधारणं नैपुण्यं प्रकटितवान्।
- नाटकचक्रस्य एककर्तृत्वं वर्तते ।
- नाटकरचनायां काचन सविषेशताः भवन्ति ।
- कर्णस्य मनः दुःखभारैः पूरितमेव पाण्डवाः सोदराः इति जानन्नपि कुरूणां प्रियं कर्तुं स अभिललाष।

वस्तुनिष्ठप्रश्नाः (Objective typeQuestions)

1. मातृवात्सल्यमलब्धवान् कुन्तीपुत्रः कः?
2. रूपककाराणां मध्ये प्रथमः कः?
3. भासेन कति नाटकानि रचितानि?
4. कालिदासस्य कस्मिन् नाटके भास: परामृष्ठः भवति?
5. इतिहासकाराणां मते भासस्य कालः कः?
6. भासनाटकेषु प्रशस्ततमं नाटकं किम्?
7. रामायणकथामाश्रित्य भासेन रचितं नाटकद्वयं किम्?
8. महाभारतकथानुसारं लिखितानि भासनाटकानि कति?
9. स्वप्नवासवदत्तनाटके नायकः कः?
10. स्वप्नवासवदत्तनाटके नायिका का?
11. भासस्य नाटकद्वये उदयनः मुख्यकथापात्रं भवति। तन्नाटकद्वयं किम्?
12. चारुदत्तनाटके नायिकायाः नाम किम्?
13. अविमारके कयो: प्रेमकथा वर्णिता?
14. भासस्य कस्मिन् नाटके कर्ण: मुख्यकथापात्रं भवति?
15. दूतशब्देन आरब्धं नाटकद्वयं भासेन लिखितम् । तद् नाटकद्वयं किम्?
16. ऊरुभङ्गनाटके कस्य वधं रङ्गे प्रदर्शयति?
17. श्रीकृष्णस्य बाललीलामाधारीकृत्य भासेन लिखितं नाटकं किम्?
18. भासस्य शोकपर्यवसायि नाटकं किम्?
19. भासनाटकानि सूत्रधारप्रवेशाद्वानान्दीमुखाद्वा आरभ्यन्ते?
20. 'न कुर्याद् मरणं रङ्गे इति नियमः भासेन कस्मिन् नाटके भज्यते?
21. भासनाटकेषु प्रस्तावनाया: स्थाने किं प्रयुज्यते?
22. कर्णभारस्य कथा कस्मात् स्वीकृतः?
23. भासरूपकाणां प्रकाशकः कः?
24. भासनाटकचक्रस्य सर्वेषु नाटकेषु मङ्गलाचरणरूपनान्दीपाठानन्तरं कः प्रविशति?
25. भासनाटकानि केन नाम्ना प्रसिद्धः ?

26. भासनाटकचक्रे कति नाटकानि सन्ति?
27. भीष्मपितामहस्य अनन्तरं कौरवसेनायाः परमसेनापतिः कः?
28. कर्णस्य सारथिः कः?
29. कः कवचं कुण्डलप्रार्थनया कर्णस्य समीपमागतवान्?
30. कर्णभारे स्थापनायाः स्थाने किं पदं प्रयुज्यते ?
31. कः कर्णम् आयुधविद्यां पाठितवान्?

एकैकया खण्डिकया उत्तराणि लिखत।
(Answer the following questions in a paragraph)

1. भासस्य रचनावैशिष्ट्यम्
2. कर्णभारम् इति नाम्नः औचित्यं लिखत।
3. सूत्रधारः कः ?

निर्दिष्टाभ्यासः(Assignments)

1. भासनाटकानां वर्गीकरणं–अवलम्ब्य ग्रन्थाधारेण वा शृङ्गारवीरयोर्विषये ।
2. भासनाटकेषु कथापात्रचित्रीकरणं कथमिति पठनग्रन्थानवलम्ब्य लिखत ।
3. भासनाटकचक्रम्
4. नाटककर्तृरूपेण भासस्य योगदानपरिचयः
5. भासरुपकाणामेककर्तृकत्वम्

वस्तुनिष्ठप्रश्नानाम् उत्तराणि(Answer to Objective type Questions)

1. भासः।
2. १३।
3. मालविकाग्निमित्रे।
4. बि.सि. शतकत्रये।
5. स्वप्नवासवदत्तम्।
6. प्रतिमानाटकम् अभिषेकनाटकञ्च।
7. षड्।
8. उदयनः।
9. वासवदत्ता।
10. स्वप्नवासवदत्तम्, प्रतिज्ञायौगन्धरायणम्।
11. वसन्तसेना।
12. अविमारकः, कुरङ्गी।
13. कर्णभारः।

14. दूतवाक्यं, दूतघटोत्कचश्च ।
15. दुर्योधनस्य।
16. बालचरितम्।
17. ऊरुभङ्गम्।
18. सूत्रधारप्रवेशाद्।
19. ऊरुभङ्गे।
20. स्थापना।
21. महाभारतम्।
22. गणपतिशास्त्री।
23. सूत्रधारः।
24. नाटकचक्रनाम्ना।
25. त्रयोदश।
26. कर्णः।
27. शल्यः।
28. इन्द्रः।
29. प्रस्तावना।
30. परशुरामः।
31. कर्णः।

सूचनाग्रन्थाः(References)

1. संस्कृतसाहित्येतिहासः। आचार्य लोकमणि दाहालः। चौखम्बा कृष्णदास् अकादमी। वाराणसी २०७६
2. भासनाटकचक्रम्। महाकवि भासः, एक अध्ययन। चौखम्बा विद्याभवन् २०१९
3. Karnabharam of Bhasa, T. K. Ramachandra Iyer, R. SVadhyar & Sons, Kalpathi 2017
4. T.K.Ramachandra Iyyer. A Short History of Sanskrit Literature, R S Vadhyar & Sons Kalpathy. Palakad, 2018.
5. Arther A Macdonnel, A History of Sanskrit Literature London William Heinemann, MDCCCC
6. Dr.K.Kunjunniraja, Sanskrit on the stage, Madras University of Madras

अधिकवाचनाग्रन्थौ (Suggested Readings)

1. A.B.Keith, Sanskrit drama,Geoffrey cumberlege, Oxford University Press
2. Dr.Sudhamsu Caturvedi, Bhasanātakasarvasva.

BLOCK-4

भासकृतस्य कर्णभारस्य सविशेषाध्ययनम्।

SGOU

कर्णभारस्य सविशेषाध्ययनम्

उद्देश्यानि(Learning Outcomes)

- भासकवेः नाट्यप्रयोगपाटवम् अवगच्छति ।
- प्रकरणस्य परिचयः जायते।
- कर्णस्य दानवीरतां जानाति ।
- दानादिमानवीयमूल्यानां महत्त्वं जानाति ।

प्राग्व्यपेक्षाः(Prerequisites)

कर्णभारम् एकमेकाङ्ककं नाटकं भवति। अस्येतिवृत्तं महाभारतात् स्वीकृतम्। महाभारतस्यउज्वलकथापात्रं भवति कर्णः। कर्णस्य महनीयचित्रणं अनेन नाटकेन भासः क्रियते। युद्धाय सन्नद्धस्य कर्णस्य चिन्तनं अस्मिन् नाटके सूक्ष्मतया निरूप्यते। नाटकेऽस्मिन् भासः मूलकथायाः नाऽत्यन्तं व्यतिचलति। ततोऽपि नाटकीयमुहूर्ताणाम् आविष्काराय केचिद् विकांशाः भासेन परिकल्पिताः। दानवीरस्य कर्णस्य दानकर्मणि अस्खलितगतित्वं, दानस्य माहात्म्यञ्च नाटकेऽस्मिन् प्रतिपादितम्। कर्णस्य कवचकुण्डलापहारेण तं प्रणष्टप्रभावं कृत्वा, महाभारतसङ्ग्रामे स्वपुत्रस्यार्जुनस्य विजयाय मार्गमुद्धाटयितुं यतते देवेन्द्रः। सः स्वीकृतब्राह्मणवेषः सन् कर्णे महत्तरां भिक्षां याचते। कर्णस्य कवचकुण्डले विहाय अन्यत्किमपि तस्य न स्वीकार्यं भवति। तत् प्रतारणैवेति सूतेन शल्येन अभिधीयमानोऽपि कर्णः स्वस्य व्रतान्न व्यतिचलति। कर्णस्य विजयसर्वस्वायमाने कवचकुण्डले स्वीकुर्वंचिन्द्रः, तदनन्तरं पश्चात्तापतप्तो भवति। सः ब्राह्मणवेषधारिणा स्वसुहृदा केनचिदत्रमेकं कर्णाय प्रददाति। दत्तस्य प्रतिग्रहणमनिच्छन्नपि कर्णः ब्राह्मणवचः इति कृत्वा तत्स्वीकरोति, युद्धाय प्रतिष्ठते च।

मुख्याशयाः (Key themes)

कर्णस्य युद्धप्रवेशः, अस्त्रवृत्तान्तः, परशुरामस्य शापः, कर्णस्य वीरता, शक्रस्य ब्राह्मणवेषधारणम्, कर्णं प्रति भिक्षायाचनम्, कर्णस्य दानसन्नद्धता, कवचकुण्डलदानम्, दानवीरता।

Unit -1
कर्णभारे कर्णस्य प्रवेशः

Discussion

(ततः प्रविशति यथानिर्दिष्टः कर्णः शल्यश्च ।)

(അപ്പോൾ മുൻപ് നിശ്ചയിച്ചപ്രകാരം കർണ്ണനും ശല്യരും പ്രവേശിക്കുന്നു)

कर्णः- **मा तावन्मम शरमार्गलक्षभूताः संप्राप्ताः क्षितिपतयः सजीवशेषाः ।**

कर्तव्यं रणशिरसि प्रियं कुरूणांद्रष्टव्यो यदि स भवेद्धनञ्जयो मे ॥ ५ ॥

മാ താവന്മമ ശരമാർഗലക്ഷഭൂതാഃ സംപ്രാപ്താഃ ക്ഷിതിപതയഃ സജീവശേഷാഃ

കർത്തവ്യം രണശിരസി പ്രിയം കുരൂണാം ദ്രഷ്ടവ്യോ യദി സ ഭവേദ്ധനഞ്ജയോ മേ

अन्वयः - मम शरमार्गलक्षभूताः क्षितिपतयः तावत् सजीवशेषाः मा संप्राप्ता। यदि स धनञ्जयः द्रष्टव्यः भवेत् (तर्हि) रणशिरसि कुरूणां प्रियं कर्तव्यम्।

सारः– आयुधविधायां मम (कर्णस्य) शरमार्गलक्षभूताः सर्वे राजानः जीवशेषाः न संप्राप्ताः। अर्थात् मृताः। मया कौरवेभ्यः प्रियं करणीयम्। यदि अर्जुनं युद्धभूमौ पश्यति चेत् मम लक्ष्यं सफलीकर्तुं शक्यते।।

(ആയുധവിദ്യയിൽ എന്റെ(കർണ്ണന്റെ) ശരത്തിന്റെ മാർഗത്തിന് ലക്ഷ്യരായിതീർന്ന എല്ലാ രാജാക്കൻമാരും ജീവനോട് ശേഷിച്ചവരായിട്ട് ആരുംതന്നെയില്ല. (ഞാൻ എല്ലാവരേയും കൊന്നിട്ടുണ്ട്) അവർ മരിച്ചുവെന്നർത്ഥം. എന്നാല് കൗരവൻമാർക്ക് പ്രിയങ്കരമായത് ചെയ്യപ്പെടണം. (എനിക്ക് കൗരവരെ വിജയിപ്പിക്കണം)അർജ്ജുനനെ യുദ്ധഭൂമിയിൽകാണുകയാണെങ്കില് എന്റെ ലക്ഷ്യം സഫലീകരിക്കുവാൻ സാധിക്കും)

शल्यराज! यत्रासावर्जुनस्तत्रैव चोद्यतां मम रथः।

(ശല്യരാജ, അർജ്ജുനൻ എവിടെയാണോ അവിടേക്കു എന്റെ രഥം നയിക്കൂ.)

शल्यः - **बाढम्। (चोदयति ।)**(തീർച്ചയായും (തേര് തെളിക്കുന്നു.)

कर्णः - अहो नु खलु(ഓ, അത്ഭുതം)

अन्योन्यशस्त्रविनिपातनिकृत्तगात्रयौधाश्ववारणरथेषु महाहवेषु ।

क्रुद्धान्तकप्रतिमविक्रमिणो ममापिवैधुर्यमापतति चेतसि युद्धकाले ॥ ६ ॥

അന്യോന്യശസ്ത്രവിനിപാതനികൃത്തഗാത്രയൗധാശ്വവാരണരഥേഷു മഹാഹവിഷു

ക്രുദ്ധാന്തകപ്രതിമവിക്രമിണോ മമാപി വൈധുര്യമാപതതി ചേതസി യുദ്ധകാലേ

अन्वयः-अन्योन्यशस्त्रविनिपातनिकृत्तगात्रयोधाश्ववारणरथेषु महाहवेषु, क्रुद्धान्तकप्रतिमविक्रमिणः ममापिचेतसियुद्धकालेवैधुर्यम् आपतति।

सारः– युद्धे मिथः आयुधप्रयोगैः निकृत्तगात्राः बहवः सैनिकाः रथाः अश्वाः गजाः च दृश्यन्ते। क्रुद्धः यमः इव महायुद्धे विहरन् मम मनसि इदानीं विवशता आगच्छति खलु।।

(യുദ്ധത്തിൽ പരസ്പരം ആയുധപ്രയോഗങ്ങളാൽ മുറിവ് പറ്റിയ ശരീരത്തോടുകൂടിയ ധാരാളം സൈനികരും രഥങ്ങളും കുതിരകളും ആനകളും കാണപ്പെടുന്നു. കുപിതനായ യമനെപോലെ

മഹായുദ്ധത്തിൽ വിഹരിക്കുന്നവനായ എന്റെ മനസിൽ ഇപ്പോൾ വിവശതയെ പ്രാപിച്ചിരിക്കുന്നുവല്ലോ ?)

भोः कष्टम्। (ഹാ , കഷ്ടം)

पूर्वं कुन्त्यां समुत्पन्नो राधेय इति विश्रुतः ।
युधिष्ठिरादयस्ते मे यवीयांसस्तु पाण्डवाः ॥ ७ ॥
പൂർവ്വം കുന്ത്യാം സമുത്പന്നോ രാധേയ ഇതി വിശ്രുതഃ
യുധിഷ്ഠിരാദയസ്തേ മേ യവീയാംസസ്തു പാണ്ഡവാഃ

अन्वयः - (अहं) पूर्वं कुन्त्यां समुत्पन्नः राधेयः इति विश्रुतः तु। युधिष्ठिरादयः पाण्डवाः मे यवीयांसः।

सारः – अहं (कर्णः) कुन्त्यां जातः सन्नपि राधेयः इति नाम्ना विख्यातः। युधिष्ठिरादयः मे अनुजाः।
(കുന്തിയിൽ പ്രഥമപുത്രനായി ജനിച്ചുവെങ്കിലും രാധാപുത്രനെന്നറിയപ്പെടുന്നു. എന്റെ ഇളയസഹോദരൻമാരാണ് യുധിഷ്ഠിരൻ തുടങ്ങിയ പാണ്ഡവന്മാർ)

Unit -2

कर्णस्य अस्त्रवृत्तान्तः

अयं स कालः क्रमलब्धशोभनोः गुणप्रकर्षो दिवसोऽयमागतः ।
निरर्थमस्त्रं च मया हि शिक्षितं पुनश्च मातुर्वचनेन वारितः ॥८॥
അയം സ കാലഃ ക്രമലബ്ധശോഭനോഃ ഗുണപ്രകർഷോ ദിവസോ/യമാഗതഃ
നിരർത്ഥമസ്ത്രം ച മയാ ഹി ശിക്ഷിതം പുനശ്ച മാതുർവചനേന വാരിതഃ

अन्वयः - क्रमलब्धशोभनः अयं स कालः गुणप्रकर्षः अयं दिवसः च आगतः। निरर्थं च मया अस्त्रं शिक्षितं हि । पुनः मातुः वचनेन वारितः च।

सारः - प्रतीक्ष्यमाणः अयं शोभनः दिवसः आगतः। मया अभ्यस्तम् अस्त्रं निष्फलं जातं हि जनन्याः कुन्त्याः वचनेन निषिद्धः ।।
(പ്രതീക്ഷിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന ശോഭനമായ ആ ദിവസം സമാഗതമായി. എന്നാൽ പഠിക്കപ്പെട്ടതായ ആ വിദ്യ നിഷ്ഫലമായി. എന്തെന്നാൽ മാതാവായ കുന്തിയുടെ വാക്കിനാല് തടസപ്പെട്ടു)

भोः शल्यराज ! श्रूयतां ममास्त्रस्य वृत्तान्तः।

(അല്ലയോ ശല്യരാജ, എന്റെ അസ്ത്രജ്ഞാനത്തിന്റെ കഥ കേട്ടാലും)

शल्यः - ममाप्यस्ति कौतूहलमेनं वृत्तान्तं श्रोतुम्।
(എനിക്കും ആ വൃത്താന്തം കേൾക്കാൻ ഏറെ കൗതുകമുണ്ട്)

कर्णः- पूर्वमेवाहं जामदग्न्यस्य सकाशं गतवानस्मि।(വളരെനാൾമുൻപ് ഞാൻ ജാമദഗ്നിയുടെ (പരശുരാമന്റെ) സന്നിധിയിൽ ചെന്നു.)

शल्यः – ततस्ततः(എന്നിട്ടെന്നിട്ട്?)

कर्णः – ततः(എന്നിട്ട്)

विद्युल्लताकपिलतुङ्गजटाकलापमुद्यत्प्रभावलयिनं परशुं दधानम् ।

क्षत्रान्तकं मुनिवरं भृगुवंशकेतुंगत्वा प्रणम्य निकटे निभृतः स्थितोऽस्मि ।।९।।

വിദ്യുല്ലതാകപിലതുങ്ഗജടാകലാപമുദ്യത്പ്രഭാവലയിനം പരശും ദധാനം

ക്ഷത്രാന്തകം മുനിവരം ഭൃഗുവംശകേതും ഗത്വാ പ്രണമ്യ നികടേ നിഭൃതഃ സ്ഥിതോ/സി

अन्वयः - विद्युल्लताकपिलतुङ्गजटाकलापं उद्यत्प्रभावलयिनंपरशुं दधानम्, क्षत्रान्तकं मुनिवरं भृगुवंशकेतुंगत्वा प्रणम्य निकटे निभृतः स्थितः अस्मि।

सारः– विद्युल्लता इव प्रशोभमानेन जटाकलापेन युक्तः परशुं धारयन् क्षत्रियवंशनामकः भृगुवंशश्रेष्ठः भवति परशुरामः। तं समीप्याहं (कर्णः) सविनयं समीप्य स्थितिं चकार।।

വിദ്യുല്ലതപോലെ പ്രശോഭിക്കുന്ന ജടാസമൂഹത്തോടുകൂടിയവനും പരശു(മഴു) ധരിച്ചിരിക്കുന്നവനും ക്ഷത്രിയവംശനാശകനുമാണ് ഭൃഗുവംശശ്രേഷ്ഠനായ പരശുരാമൻ. ഞാൻ (കർണ്ണൻ) അദ്ദേഹത്തെ വിനയാന്വിതനായി സമീപിച്ചിട്ട്നിന്നു.

शल्यः - ततस्ततः । (എന്നിട്ടെന്നിട്ട്?)

कर्णः- **ततो जामदग्न्येन ममाशीर्वचनं दत्त्वा पृष्टोऽस्मि । को भवान् किमर्थमिहागत इति ।**
(എന്നിട്ട് ജാമദഗ്നി എനിക്ക് ആശീർവാദം നൽകിക്കൊണ്ട് ചോദ്യം ചോദിച്ചു തുടങ്ങി)

शल्यः- ततस्ततः।(എന്നിട്ടെന്നിട്ട്?)

कर्णः - **ततः भगवन् अखिलान्यस्त्राण्युपशिक्षितुमिच्छामीत्युक्तवानस्मि।**

(ഭഗവൻ, ലോകത്തിലുള്ള എല്ലാ അസ്ത്രവിദ്യയും പഠിക്കാൻ ആഗ്രഹിച്ചാണ് വന്നതെന്ന് ഞാൻ പറഞ്ഞു.)

शल्यः - ततस्ततः।(എന്നിട്ടെന്നിട്ട്?)

कर्णः - **तत उक्तोऽहं भगवता ब्राह्मणेषूपदेशं करिष्यामि, न क्षत्रियाणामिति।**
(അപ്പോൾ ഭഗവാൻ പറഞ്ഞു, ഞാൻ ബ്രാഹ്മണർക്കേ ഉപദേശം നൽകാറുള്ളൂ. ക്ഷത്രിയർക്കില്ലാ എന്ന്.)

शल्यः - **अस्ति खलु भगवतः क्षत्रियवंश्यैः पूर्ववैरम् । ततस्ततः ।**

(ഓ,പരശുരാമന് ക്ഷത്രിയവംശത്തോട് പൂർവ്വവൈരാഗ്യമാണല്ലോ. എന്നിട്ടെന്നിട്ട്?)

कर्णः - **ततो नाहं क्षत्रिय इत्यस्त्रोपदेशं ग्रहीतुमारब्धं मया।**(അപ്പോൾ ഞാൻ ക്ഷത്രിയനല്ലാ എന്ന് പറഞ്ഞ് അസ്ത്രോപദേശം സ്വീകരിക്കാൻ തുടങ്ങി.)

शल्यः - ततस्ततः।(എന്നിട്ടെന്നിട്ട്?)

कर्णः - **ततः कतिपयकालातिक्रमे कदाचित् फलमूलसमित्कुशकुसुमाहरणाय गतवता गुरुणा सहानुगतोऽस्मि।**

(കുറച്ച് നാൾ കഴിഞ്ഞ് ഒരിക്കൽ പഴങ്ങൾ, കിഴങ്ങുകൾ ദർഭപുല്ല്, പൂക്കൾ തുടങ്ങിയവ ശേഖരിക്കാൻ ഗുരുവിന്റെ കൂടെ കാട്ടിൽ ഞാനും പോയി)

शल्यः- ततस्ततः।(എന്നിട്ടെന്നിട്ട്?)

कर्णः - ततः स गुरुर्वनभ्रमणपरिश्रमान्मदङ्के निद्रावशमुपगतः। (അപ്പോൾ വനത്തിൽ ചുറ്റികറങ്ങിയ ക്ഷീണം കൊണ്ട് ഉറക്കം വന്ന ഗുരുനാഥൻ എന്റെ മടിയിൽ തലവെച്ച് കിടന്നുറങ്ങി.)

शल्यः - ततस्ततः।(എന്നിട്ടെന്നിട്ട്?)

कर्णः- ततः(എന്നിട്ട്)

कृत्ते वज्रमुखेन नाम कृमिणा दैवान्ममोरुद्वये
निद्राच्छेद भयादसह्यत गुरोर्धैर्यात्तदा वेदना ।
उत्थाय क्षतजाप्लुतः स सहसा रोषानलोद्दीपितो
बुद्ध्वा मां च शशाप कालविफलान्यस्त्राणि ते सन्त्विति ॥ १०॥
കൃത്തേ വജ്രമുഖേന നാമ കൃമിണാ ദൈവാന്മമോരുദ്വയേ
നിദ്രാച്ഛേദ ഭയാദസഹ്യത ഗുരോർധൈര്യാത്തദാ വേദനാ
ഉത്ഥായ ക്ഷതജാപ്ളുതഃ സ സഹസാ രോഷാനലോദ്ദീപിതോ
ബുദ്ധ്വാ മാം ച ശശാപ കാലവിഫലാന്യസ്ത്രാണി തേ സന്ത്വിതി

अन्वयः - दैवात् वज्रमुखेन नाम कृमिणा मम ऊरुद्वये कृत्ते सति, गुरोः निद्राछेदभयाद् धैर्यात् वेदना (मया) असह्यत। क्षतजाप्लुतः सः सहसा उत्थाय बुद्ध्वा रोषानलोद्दीपिताः मां ते अस्त्राणि कालविफलानि सन्तु इति शशाप च।

सारः –दुर्भाग्यवशात् वज्रमुखः नाम कृमिः मम(कर्णस्य) ऊरू विदारि धैत्या गुरोः निद्राभङ्गभयात् धैर्यात् मया वेदना असह्यत। रुधिराप्लुतः महर्षिः निद्रामुपेक्ष्य उत्थितवान्। तदा शेषाकुलः सन् मां क्षत्रियं बुद्ध्वा 'तव अस्त्राणि कालविफलानि भवन्तु' इति शशाप।।
(ദൗർഭാഗ്യവശാൽ വജ്രമുഖൻ എന്ന കൃമി എന്റെ(കർണ്ണന്റെ) തുടകൾ രണ്ടിനേയും കടിച്ചു. ഗുരുവിനു നിദ്രാഭംഗമുണ്ടാകരുത് എന്ന ചിന്തയാൽ ധൈര്യത്തോടുകൂടി എന്നാൽ വേദന സഹിക്കപ്പെട്ടു(ഞാൻ വേദന സഹിച്ചു). രക്തത്തിൽ നനഞ്ഞവനായ മഹർഷിഉറക്കത്തിൽനിന്ന് ഉണർന്നെഴുന്നേറ്റു. അപ്പോൾ രോഷാകുലനായിട്ട് എന്നെ ക്ഷത്രിയനാണെന്ന് അറിഞ്ഞിട്ട് നിന്റെ അസ്ത്രങ്ങൾ ആവശ്യമുള്ള അവസരത്തിൽ വിഫലങ്ങളായി ഭവിക്കട്ടെ എന്നു ശപിക്കുകയും ചെയ്തു.)

शल्यः - अहो कष्टमभिहितं तत्र भवता।(ഹൊ, അദ്ദേഹം അങ്ങനെ ചെയ്തത് കഷ്ടം തന്നെ.)

कर्णः - परीक्षामहे तावदस्त्रस्य वृत्तान्तम् । (तथा कृत्वा) एतान्यस्त्राणि निर्वीर्याणीव लक्ष्यन्ते । अपि च (ഇപ്പോൾ ഞാൻ അസ്ത്രങ്ങളുടെ ശക്തി ഒന്നു പരീക്ഷിക്കട്ടെ . (അപ്രകാരം ചെയ്തിട്ട്) ഇതാ അസ്ത്രങ്ങളെല്ലാം നിർവീര്യമായി).

अपि च (മാത്രമല്ല)

इमे हि दैन्येन निमीलितेक्षणा मुहुः स्खलन्तो विवशास्तुरङ्गमाः ।
गजाश्च सप्तच्छददानगन्धिनोनिवेदयन्तीव रणे निवर्तनम् ॥११॥
ഇമേ ഹി ദൈന്യേന നിമീലിതേക്ഷണാ മുഹുഃ സ്ഖലന്തോ വിവശാസ്തുരങ്ഗമാഃ
ഗജാശ്ച സപ്തച്ഛദദാനഗന്ധിനോനിവേദയന്തീവ രണേ നിവർത്തനം

अन्वयः - दैन्येन निमीलितेक्षणाः मुहुः स्खलन्तः विवशाः इमे तुरङ्गमाः सप्तच्छददानगन्धिनः गजाश्च रणे

निवर्तनं निवेदयन्ति इव।

सारः– इमे अश्वाः दैन्येन विवशाः स्वखलितपदाः निमीलितेक्षणाः भवन्ति। मदजलस्राविणः गजाः ते रणभूमितः प्रतिनिवर्तनम् इच्छन्तीव निवेदयन्ति।।

(ഈ കുതിരകൾ ദൈന്യതയാൽ വിവശരും കാലുകൾ പിഴയ്ക്കുന്നവരും കണ്ണുകൾ ഇറുക്കിയടക്കുന്നവരുമായി ഭവിക്കുന്നു. മദജലം ഒലിപ്പിക്കുന്നവരാണ് ആനകൾ. ഇവർ യുദ്ധഭൂമിയിൽ നിന്ന് പിന്തിരിയുവാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നതുപോലെ അറിയിക്കുന്നു)

शङ्खदुन्दुभयश्च निःशब्दाः ।(ശംഖും പെരുമ്പറയും നിശ്ശബ്ദങ്ങളായി.)

शल्यः - भोः कष्टं, किं नु खल्विदम्।(ഹൊ കഷ്ടം , ഇതൊക്കെ എന്താണ്)

कर्णः - शल्यराज ! अलमलं विषादेन ।(ശല്യരാജ, ദുഃഖം അരുത്)

हतोऽपि लभते स्वर्गं जित्वा तु लभते यशः ।
उभे बहुमते लोके नास्ति निष्फलता रणे ।। १२ ।।
ഹതോഽപി ലഭതേ സ്വർഗ്ഗം ജിത്വാ തു ലഭതേ യശഃ
ഉഭേ ബഹുമതേ ലോകേ നാസ്തി നിഷ്ഫലതാ രണേ

अन्वयः- हतः अपि स्वर्गं लभते जित्वा तु यशः लभते। लोके उभे बहुमतः। रणे निष्फलता नास्ति।

सारः– युद्धे मृते सति स्वर्गं लभते। जये कीर्तिलाभः। उभेऽपि बहुमतिः सिद्ध्यति। युद्धे निष्फलता न।

(യുദ്ധത്തിൽ മരണപ്പെടുകയാണെങ്കിൽ സ്വർഗം ലഭിക്കുന്നു. വിജയിച്ചാൽ കീർത്തിലാഭം. രണ്ടായാലും ബഹുമതി സിദ്ധിക്കുന്നു. യുദ്ധത്തിൽ നിഷ്ഫലത്വം ഇല്ല)

अपि च

इमे हि युद्धेष्वनिवर्तताशाः हयाः सुपर्णेन समानवेगाः ।
श्रीमत्सु काम्बोजकुलेषु जाता रक्षन्तु मां यद्यपि रक्षितव्यम् ॥ १३ ॥
ഇമേ ഹി യുദ്ധേഷ്വനിവർത്തതാശാഃ ഹയാഃ സുപർണേന സമാനവേഗാഃ
ശ്രീമത്സു കാമ്ബോജകുലേഷു ജാതാ രക്ഷന്തു മാം യദ്യപി രക്ഷിതവ്യം

अन्वयः - हि युद्धेषु अनिवर्तिताशाः सुपर्णेन समानवेगाः, श्रीमत्सु काम्बोजकुलेषु जाताः इमे हयाः यद्यपि हि रक्षितव्यंमां रक्षन्तु।

सारः– यतः गरुडमिव वेगशालिनः इमे अश्वाः युद्धेषु पराङ्मुखाः न भवन्ति। ते तु लक्ष्मीयुक्ताः कम्बोजवंशजाताः। ते मया रक्षितुं योग्याः इदानीं मां रक्षन्तु।।

(എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ ഗരുഢനെപോലെ വേഗതയോടുകൂടിയ ഈ കുതിരകൾ യുദ്ധങ്ങളിൽ പരാങ്മുഖരല്ല(പിന്തിരിഞ്ഞു പോകുന്ന ശീലമുള്ളവരല്ല). അവരാകട്ടെ ഐശ്വര്യത്തോടുകൂടിയ കംബോജവംശജാതരാണ്. എന്നാൽ രക്ഷിക്കുന്നതിനു യോഗ്യരായ അവർ ഇപ്പോൾ എന്നെ രക്ഷിക്കുമാറാകട്ടെ)

समरमुखमसह्यं पाण्डवानां प्रविश्य
प्रथितगुणगणाढ्यं धर्मराजं च बद्ध्वा ।
मम शरवरवेगैरर्जुनं पातयित्वा
वनमिव हतसिंहं सुप्रवेशं करोमि ।।१४।।

സമരമുഖമസഹ്യം പാണ്ഡവാനാം പ്രവിശ്യ
പ്രഥിതഗുണഗണാഢ്യം ധർമരാജ്യം ച ബദ്ധ്വാ
മമ ശരവരവേഗൈരർജ്ജുനം പാതയിത്വാ
വനമിവ ഹതസിംഹം സുപ്രവേശം കരോമി

अन्वयः - पाण्डवानाम् असह्यं समरमुखं प्रविश्य, प्रथितगुणगणाढ्यं धर्मराजं बद्ध्वा, मम शरवरवेगैः अर्जुनं च पातयित्वा , हतसिंहं वनमिव सुप्रवेशं करोमि।

सारः – पाण्डुपुत्राणामसहयं समरमुखं प्रविश्य प्रथितं गुणगणसंपन्नं धर्मपुत्रं बन्धनं कृत्वा मम (कर्णस्य) श्रेष्ठशराणां वेगैः अर्जुनं हत्वा सिंहस्य वधात् सुप्रवेशं वनमिव करोति।।
(പാണ്ഡുപുത്രന്മാരുടെ അസഹ്യമായ യുദ്ധഭൂമിയിലേക്ക് ചെന്ന് കീർത്തികേട്ട ഗുണഗണസമ്പന്നനായ ധർമ്മപുത്രനെ ബന്ധിച്ചിട്ട് എന്റെ(കർണ്ണന്റെ) ശ്രേഷ്ഠമായ ശരങ്ങളുടെ വേഗങ്ങളാൽ അർജ്ജുനനെ കൊന്നിട്ട്, സിംഹത്തിന്റെ വധത്താൽ ഭയമില്ലാതെ പ്രവേശിക്കാവുന്ന വനംപോലെ ആക്കിതീർക്കും)

Unit -3
कर्णभारे शक्रस्य प्रवेशः

कर्णः - **शल्यराज ! यावद्रथमारोहावः।**(ശല്യരാജാ, രഥത്തിൽ കയറാം)

शल्यः- **बाढम्।**(ശരി തന്നെ). (**രണ്ടുപേരും രഥത്തിൽ കയറുന്നതായി നടിക്കുന്നു).**

(उभौ रथारोहणं नाटयतः।)

(രണ്ടുപേരും രഥത്തിൽ കയറുന്നതായി നടിക്കുന്നു)

कर्णः - **शल्यराज! यत्रासावर्जुनस्तत्रैव चोद्यतां मम रथः।**

(ശല്യരാജ !എവിടെയാണോ അർജ്ജുനൻ അവിടേക്ക് തന്നെ എന്റെ രഥം നയിക്കു.)

(नेपथ्ये)

(അണിയറയിൽ)

भोः कर्ण! महत्तरां भिक्षां याचे। (അല്ലയോ കർണ്ണാ ! മഹത്തരമായ ഭിക്ഷ യാചിക്കുന്നു.)

कर्णः - **(आकर्ण्य) अये वीर्यवान् शब्दः।**((കേട്ടിട്ട്) അഹോ ഒരു ധീരന്റെശബ്ദം.)

श्रीमानेष न केवलं द्विजवरो यस्मात्प्रभावो महान्
आकर्ण्य स्वरमस्य धीरनिनदं चित्रार्पिताङ्गा इव ।।
उत्कर्णस्तिमिताञ्चिताक्षवलितग्रीवार्पिताग्राननाः
स्तिष्ठन्त्यस्ववशाङ्गयष्टि सहसा यान्तो ममैते हयाः ।। १५ ।।
ശ്രീമാനേഷ ന കേവലം ദ്വിജവസെ യസ്മാത്പ്രഭാവോ മഹാൻ

ആകർണ്യ സ്വരമസ്യ ധീരനിനദം ചിത്രാർപിതാംഗാ ഇവ
ഉത്കർണസ്തിമിതാഞ്ജിതാക്ഷവലിതഗ്രീവാതാർപിതാഗ്രാനനാഃ
തിഷ്ഠന്ത്യസ്വവശാങ്ഗയഷ്ടി സഹാ യാന്തോ മമൈതേ ഹയാഃ

अन्वयः- यस्मात् प्रभावः महान् (तस्मात्) श्रीमान् एषः न केवलं द्विजवरः। अस्य धीरनिनादं स्वरम् आकर्ण्य यान्तः मम एते हयाः सहसा उत्कीर्णस्तिमिताञ्जिताक्षवलिताग्रीवार्पिताग्राननाः चित्रार्पिताङ्गा इव अस्ववशाङ्गयष्टि तिष्ठन्ति।

सारः – अयं श्रीमान् केवलं द्विजश्रेष्ठः। अस्य शब्दमाकर्ण्य गच्छन्तः ममैते अश्वाः उद्गतकर्णाः स्तिमितनेत्राः

ग्रीवार्पितननाः पराधीनशरीराः चित्रार्पिताङ्गा इव जाताः।

(ഐശ്വര്യവാനായ ഇദ്ദേഹം കേവലമൊരു ബ്രാഹ്മണശ്രേഷ്ഠനല്ല. ഇദ്ദേഹത്തിന്റെ ശബ്ദം കേട്ടിട്ട് ചലിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന എന്റെ ഈ കുതിരകൾ ചെവികൾ ഉയർത്തിപ്പിടിച്ചും അദ്ഭുതമായ കണ്ണുകളോടേയും കഴുത്തിലേയ്ക്കു ആഴ്ത്തിയ മുഖത്തോടുകൂടിയവരായും ചലിപ്പിക്കാൻ കഴിയാത്ത (പരാധീനമായ) ശരീരത്തോടുകൂടിയവരായി ചിത്രത്തിലെഴുതപ്പെട്ടതുപോലേയും നിൽക്കുന്നു)

कर्णः - **आहूयतां स विप्रः। न न।अहमेवाह्वयामि । भगवन्नित इतः। (ततः प्रविशति ब्राह्मणरूपेण शक्रः)**

(ആ ബ്രാഹ്മണനെ വിളിക്കു. വേണ്ട വേണ്ട. ഞാൻ തന്നെ വിളിക്കാം ഭഗവൻ ഇതിലെ ഇതിലെ.)(ബ്രാഹ്മണരൂപത്തിൽ ശക്രൻ(ഇന്ദ്രൻ) പ്രവേശിക്കുന്നു)

शक्रः - **भो मेघाः, सूर्येणैव निवर्त्य गच्छन्तु भवन्तः। (कर्णमुपगम्य) (भोः कर्ण! महत्तरां भिक्षां याचे।)**

(ഹേ മേഘങ്ങളേ! നിങ്ങൾ സൂര്യനോടൊപ്പം തിരികെപ്പൊയ്ക്കൊള്ളുക. (കർണ്ണന്റെ അടുത്തുവന്ന്) അല്ലയോ കർണ്ണാ! ഞാൻ മഹത്തരമായ ഭിക്ഷ യാചിക്കുന്നു.)

यातः कृतार्थगणनामहमद्य लोके राजेन्द्रमौलिमणिरञ्जितपादपद्मः ।
विप्रेन्द्रपादरजसा तु पवित्रमौलि:कर्णो भवन्तमहमेष नमस्करोमि ।।१६।।
യാതഃ കൃതാർഥഗണനാമഹമദ്യലോകേരാജേന്ദ്രമൗലിമണിരഞ്ജിതപാദപദ്മഃ
വിപേന്ദ്രപാദരജസാതുപവിത്രമൗലിഃകർണ്ണോ ഭവന്തമഹമേഷ നമസ്കരോമി

अन्वयः - अहं अद्य लोके कृतार्थगणनां यातः। राजेन्द्रमौलिमणिरञ्जितपादपद्मः विप्रेन्द्रपादरजसा पवित्रमौलिः एषः अहं कर्णः भवन्तं नमस्करोमि।

सारः – अहमिदानीं कृतकृत्यः संजातः। विपेन्द्रियस्य पादरजसा पवित्रीभूतमस्तकः अहं कर्णः भवन्तं नमस्करोमि।
(ഞാനിപ്പോൾ കൃതാർത്ഥനായിതീർന്നു. ബ്രാഹ്മണേന്ദ്രന്റെ പാദരേണുക്കളാൽ പവിത്രമായ ശിരസ്സോടുകൂടിയ കർണ്ണനായ ഞാൻഭവാനെ നമസ്കരിക്കുന്നു)

शक्रः- **(आत्मगतम्) किं नु खलु मया वक्तव्यं, यदि दीर्घायुर्भवेति वक्ष्ये दीर्घायुर्भविष्यति। यदि न वक्ष्ये मूढ इति मां परिभवति। तस्मादुभयं परिहृत्य किं नु खलु वक्ष्यामि। भवतु दृष्टम्। (प्रकाशम्) भो कर्ण! सूर्य इव, चन्द्र इव, हिमवान् इव, सागर इव तिष्ठतु ते यशः।**

(ആത്മഗതം)(ഞാൻ എന്താണ് പറയേണ്ടത്, 'ദീർഘായുസ്സു'ണ്ടാകട്ടേ

SGOU

എന്ന്പറയുകയാണെങ്കിൽ ദീർഘായുഷ്മാനാകും. അങ്ങനെ പറയാതിരുന്നാൽമൂഢനെന്നുപറഞ്ഞ് എന്നെ അനാദരിക്കും. ഇവ രണ്ടും പരിഹരിക്കാൻ എന്തുപറയും. അതിന് വഴിയുണ്ട്. (പ്രകാശം) ഹേ കർണ്ണാ! സൂര്യനെപ്പോലെ, ചന്ദ്രനെപ്പോലെ, ഹിമവാനെപ്പോലെ സമുദ്രത്തെപ്പോലെ ഭവാന്റെ യശസ്സ് നിലനിൽക്കട്ടെ))

कर्णः - भगवन् ! किं न वक्तव्यं दीर्घायुर्भवेति । अथवा एतदेवशोभनम् । कुतः—

धर्मो हि यत्नैः पुरुषेण साध्यो भुजङ्गजिह्वाचपला नृपश्रियः।

तस्मात्प्रजापालनमात्रबुद्धया हतेषु देहेषु गुणा धरन्ते ।।१७।।

ധർമ്മോ ഹി യത്നൈഃ പുരുഷേണ സാധ്യോ ഭുജങ്ഗജിഹ്വാചപലാ നൃപശ്രിയഃ

തസ്മാത്പ്രജാപാലനമാത്രബുദ്ധ്യാ ഹതേഷു ദേഹേഷു ഗുണാ ധരന്തേ

अन्वयः - पुरुषेण यत्नैः धर्मः हि साध्यः। नृपश्रियः भुजङ्गजिह्वाचपलाः। तस्मात् प्रजापरिपालनमात्रबुध्या देहेषु रतेषु गुणाः धरन्ते।

सारः– मानवेन यत्नैः धर्मः साध्यः। राजलक्ष्म्यः फणिनां रसना इव चञ्चला। तस्मात् प्रजापरिपालनबुद्ध्या देहे नष्टे सति दयादाक्षिण्यादयः गुणाः समायोजयन्ति।

(മനുഷ്യനാൽ പ്രയത്നങ്ങളാൽ ധർമ്മം സാധ്യമാക്കപ്പെടുന്നു. രാജൈശ്വര്യങ്ങൾ സർപ്പങ്ങളുടെ നാവ്പോലെ ചഞ്ചലങ്ങളാണ്. അതിനാൽ പ്രജാപരിപാലനബുദ്ധിയോടെ ദേഹം വെടിയുമ്പോൾ ദയാദാക്ഷിണ്യാദിഗുണങ്ങൾവന്നുചേരുന്നു)

कर्णः - भगवन्, किमिच्छसि। किमहं ददामि ।(ഭഗവൻ, എന്താണ് ആഗ്രഹിക്കുന്നത്,എന്താണ് ഞാൻ നൽകേണ്ടത്?)

शक्रः - [महत्तरां भिक्षां याचे ।] (മഹത്തരമായ ഭിക്ഷ യാചിക്കുന്നു)

कर्णः - महत्तरां भिक्षां भवते प्रदास्ये। श्रूयन्तां मद्विभवाः।(മഹത്തരമായഭിക്ഷ തന്നെ ഭവാന് നൽകാം. എന്റെ വിഭവങ്ങളെ കുറിച്ച് കേട്ടാലും)

गुणवदमृतकल्पक्षीरधाराभिर्वार्षि

द्विजवर ! रुचितं ते तृप्तवत्सानुयात्रम् ।

तरुणमधिकमर्थिप्रार्थनीयं पवित्रं

विहितकनकश्शृङ्गं गोसहस्रं ददामि ॥१८ ।।

ഗുണവദമൃതകൽപ്പക്ഷീരധാരാഭിർവാർഷി

ദ്വിജവര!രുചിതം തേ തൃപ്തവത്സാനുയാത്രം

തരുണമധികമർത്ഥിപ്രാർത്ഥനീയം പവിത്രം

വിഹിതകനകശൃങ്ഗം ഗോസഹസ്രം ദദാമി

अन्वयः- हे द्विजवर (यदि) ते रुचितं(तर्हि)गुणवदमृतकल्पक्षीरधाराभिवार्षितृप्तवत्सानुयात्रं तरुणं अधिकमर्थिप्रार्थनीयंपवित्रंविहितकनकश्शृङ्गं गोसहस्रं ददामि।)

SGOU

सारः– हे ब्राह्मणश्रेष्ठ, यदि भवान् इच्छति तर्हि गुणयुक्तानां पीयूषतुल्यानां क्षीरदायिनां क्षीरपानानन्तरं तृप्तैः वत्सैरनुगम्यमानां याचकैरधिकतया काम्यमानानां शृङ्गेषु कनकबद्धानां गवां सहस्रं दास्यामि।
(അല്ലയോ ബ്രാഹ്മണശ്രേഷ്ഠാ, ഭവാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നുവെങ്കിൽ ഗുണയുക്തകളായവയും അമൃതതുല്യമായ പാലിനെ നൽകുന്നവരും പാല്കുടിച്ച് തൃപ്തരായ പശുകുട്ടികളാൽ അനുഗമിക്കുന്നവരും അർത്ഥികളാൽ അധികമായിട്ട് ലഭിക്കുവാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നവരും കൊമ്പുകളിൽ സ്വർണ്ണം ബന്ധിച്ചിട്ടുള്ളവരുമായ ആയിരം പശുക്കളെ ഞാൻ തരാം)

शक्रः - **[गोसहस्रमिति । मुहूर्तकं क्षीरं पिबामि । नेच्छामि कर्ण ! नेच्छामि ।]**
(ആയിരം പശുക്കളോ. കുറച്ച് പാൽ കുടിക്കാം. വേണ്ട കർണ്ണാ വേണ്ട.)

कर्णः - **किं नेच्छति भवान् । इदमपि श्रूयताम्।**
(എന്ത് ഭഗവാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നില്ലന്നോ ? മറ്റൊന്നു കൂടി കേട്ടാലും.)

रवितुरगसमानं साधनं राजलक्ष्म्याः सकलनृपतिमान्यं मान्यकाम्बोजजातम् ।
सुगुणमनिलवेगं युद्धदृष्टापदानं सपदि बहुसहस्रं वाजिनां ते ददामि ।। १९ ।।

(രവിതുരഗസമാനം സാധനം രാജലക്ഷ്മ്യാഃ സകലനൃപതിമാന്യം മാന്യകാംബോജജാതം സുഗുണമനിലവേഗം യുദ്ധദൃഷ്ടാപദാനംസപദി ബഹുസഹസ്രം വാജിനാം തേ ദദാമി)

अन्वयः–रवितुरगसमानं राजलक्ष्म्याः साधनं, सकलनृपतिमान्यं मान्यकाम्बोजजातं सगुणं अनिलवेगं युद्धदृष्टापदानं वाजिनां बहुसहस्रं सपदि ते ददामि।

सारः – सूर्याश्वतुल्यान् नृपश्रियः कारणभूतान् राजभिः माननीयान् कम्बोजदेशे जातान् समीचीनगुणयुक्तान् वायुवेगान् युद्धेषु नं पराक्रमशालिनम् अश्वानां बहुसहस्रं सद्यः तुभ्यं दास्यामि |
(സൂര്യന്റെ കുതിരകൾക്ക് തുല്യരും രാജൈശ്വര്യത്തിനു കാരണമായവരും രാജാക്കന്മാരാൽ മാനിക്കപ്പെടുന്നവരും കമ്പോജദേശത്ത് ജനിച്ചവരും അധികഗുണമുള്ളവരും വായുവേഗത്തോടു കൂടിയവരും യുദ്ധത്തിൽ പരാക്രമശാലികളുമായ അനേകായിരം കുതിരകളെ ഇപ്പോൾ താങ്കൾക്ക് ദാനമായി നൽകാം)

शक्रः- **अश्व इति। मुहूर्त्त कमारोहामि। नेच्छामि कर्ण ! नेच्छामि कर्ण ! नेच्छामि** (കുതിരകളോ, കുറച്ചുനേരം കയറിനടക്കാം. വേണ്ട കർണ്ണാവേണ്ട.)

कर्णः- **किं नेच्छति भवान्? अन्यदपि श्रूयताम्।** (എന്ത് ഭഗവാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നില്ലന്നോ? മറ്റൊന്നുകൂടികേട്ടാലും.)

मदसरितकपोलं षट्पदैः सेव्यमानं गिरिवरनिचयाभं मेघगम्भीरघोषम् ।
सितनखदशनानां वारणानामनेकं रिपुसमरविमर्दं वृन्दमेतद्ददामि ॥ २० ॥

മദസരിതകപോലം ഷട്പദൈഃ സേവ്യമാനംഗിരിവരനിചയാഭം മേഘഗംഭീരഘോഷം സിതനഖദശനാനാം വാരണനാമനേകം രിപുസമരവിമർദം വൃന്ദമേതത്ദ്ദാമി

अन्वयः- मदसरितकपोलं षट्पदैः सेव्यमानं गिरिवरनिचयाभं मेघगंभीरघोषं रिपुसमरविमर्दं सितनखदशनानां वारणानां अनेकम् एतत् वृन्दं ददामि।

सारः- मदजलनिर्भरकपोलं भ्रमरैः सेव्यमानं पर्वतश्रेष्ठानां शोभायुक्तं मेघगर्जनतुल्यं गर्जयन्तं शुभ्राः नखाः दन्ताः च वहन्तः अनेकं वारणवृन्दं दास्यामि।
(മദജലത്താൽ നിർഭരമായ **കപോലത്തോടു** കൂടിയതും, വണ്ടുകളാൽ സേവിക്കപ്പെടുന്നതും ശ്രേഷ്ഠപർവതങ്ങളുടെ ശോഭയോട്കൂടിയതും മേഘഗർജ്ജനത്തിന് തുല്യമായ ഗർജ്ജനത്തോടുകൂടിയതും വെളുത്തതായ നഖങ്ങളും പല്ലുകളും(കൊമ്പുകൾ) വഹിക്കുന്നതുമായ അനേകം ആനക്കൂട്ടത്തെ ഞാൻ ദാനം ചെയ്യാം)

शक्रः-**गज इति । मुहुर्तकमारोहामि। नेच्छामि कर्ण! नेच्छामि।**

(ആനകളോ, കുറച്ച് നേരം കയറിയിരിക്കാം. ആഗ്രഹിക്കുന്നില്ല കർണ്ണാ! ആഗ്രഹിക്കുന്നില്ല.)

कर्णः -**किं नेच्छति भवान् । अन्यदपि श्रूयताम् अपर्याप्तं कनकं ददामि ।**

(എന്ത് ഭഗവൻ അതുആഗ്രഹിക്കുന്നില്ലന്നോ ! മറ്റൊന്നുകൂടി കേൾക്കൂ. ഞാൻ അളവില്ലാത്ത സ്വർണ്ണം ദാനംനൽകാം)

शक्रः-**गृहीत्वा गच्छामि । (किंचिद् गत्वा)नेच्छामि कर्ण! नेच्छामि।**

(വാങ്ങി പോയേക്കാം. (കുറച്ച് നടന്നിട്ട്) വേണ്ട കർണ്ണാവേണ്ട.)

कर्णः -तेन हि जित्वा पृथिवीं ददामि।(എങ്കിൽ ഭൂമി മുഴുവൻ ജയിച്ച് അങ്ങേയ്ക്ക് തരാം.)

शक्रः - [पृथिव्या किं करिष्यामि ।](ഭൂമികൊണ്ട് ഞാനെന്ത് ചെയ്യാനാ?)

कर्णः - तेन ह्यग्निष्टोमफलं ददामि ।(എന്നാൽ അഗ്നിഷ്ടോമയാഗഫലം ഞാൻ ദാനം ചെയ്യാം.)

शक: - अग्निष्टोमफलेन किं कार्यम् । (അഗ്നിഷ്ടോമഫലം കൊണ്ട് എന്ത് കാര്യം?)

कर्णः - तेन हि मच्छिरो ददामि । (എന്നാൽ എന്റെ ശിരസ്സുതന്നെ ഞാൻ ദാനം ചെയ്യാം.)

शक्रः - अविहा अविहा । (അയ്യയ്യോ!അയ്യയ്യോ!)

कर्णः - **न भेतव्यं न भेतव्यम् । प्रसीदतु भवान् । अन्यदपि श्रूयताम् ।**

(പേടിക്കണ്ട, പേടിക്കണ്ട. ഭഗവൻ പ്രസാദിച്ചാലും മറ്റൊന്നുകൂടി കേട്ടാലും.)

Unit - 4

कर्णस्य कवचकुण्डलदानम्

अङ्गैः सहैव जनितं मम देहरक्षा देवासुरैरपि न भेद्यमिदं सहस्रैः ।
देयं तथापि कवचं सह कुण्डलाभ्यां प्रीत्या मया भगवते रुचितं यदिस्यात् ॥२१॥

അംഗൈഃ സഹൈവ ജനിതം മമ ദേഹരക്ഷാ ദേവാസുരൈരപി ന ഭേദ്യമിദം സഹസ്രൈഃ ദേയം തഥാപി കവചം സഹ കുണ്ഡലാഭ്യാം പ്രീത്യാ മയാ ഭഗവതേ രുചിരം യദിസ്യാത്

अन्वयः - इदं कवचं अङ्गैः सह एव जनितं सहास्त्रैः देवासुरैः अपि न भेद्यं मम देहरक्षा। तथापि यदि ते रुचितं स्यात् तर्हि तत् मया कुण्डलाभ्यां सह प्रीत्या भगवते देयम्।

सारः – इदं कवचं जन्मना सह जातम्। मम देहरक्षा एव। आयुधयुक्तौ देवासुरैरपि भेत्तुं न योग्यम्। तथापि कर्णभरणाभ्यां सह कवचं, यदि भवान् इच्छति चेत्, प्रसन्नतया भवते दास्यामि।
(ഈ കവചം ജന്മം മുതൽ ഉള്ളതാണ്. എന്റെ ദേഹരക്ഷയാണ്. ആയുധത്തോടുകൂടിയവരായ

ദേവൻമാരാലോ അസുരൻമാരാലോ **പിളർക്കുന്നതിനു** (വേർപ്പെടു**ത്തുന്നതിനു**) സാധ്യമല്ല. എങ്കിലും ഭവാൻ **ഇത് ആഗ്രഹിക്കുന്നുവെങ്കിൽ** കർണ്ണാഭരണങ്ങളോടൊപ്പം കവചവും സന്തോഷത്തോടുകൂടി ഭവാന് നൽകാം)

शक्रः - (सहर्षम् ।) ददातु, ददातु । ((സന്തോഷത്തോടെ) തരൂ. തരൂ.)

कर्णः - (आत्मगतम्) एष एवास्य कामः। किं नु खल्वनेक कपटबुद्धेः कृष्णस्योपायः? सोऽपि भवतु।धिगयुक्तमनुशोचितम्। नास्ति संशयः। (प्रकाशम्) गृह्यताम् ।

((ആത്മഗതം) ഇത് തന്നെയാണ് ഇദ്ദേഹം ആഗ്രഹിച്ചത്. അത്യന്തം കപടബുദ്ധിയായ കൃഷ്ണന്റെ ഉപായമാകാം ഇത്. അങ്ങനെതന്നെ നടക്കട്ടെ. ഛേ, അനുശോചിക്കുന്നത് യുക്തമല്ല. സംശയം വേണ്ട (പ്രകാശം) വാങ്ങിക്കൊള്ളൂ.)

शल्यः - **अङ्गराज! न दातव्यं न दातव्यम्।**(അംഗരാജൻ,നൽകരുത്,നൽകരുത്)

कर्णः - **शल्यराज! अलमलं वारयितुम्। पश्य**(ശല്യരാജ, എന്നെ തടയരുത്,നോക്കൂ)

शिक्षा क्षयं गच्छति कालपर्ययात्सुबद्धमूला निपतन्ति पादपाः ।
जलं जलस्थानगतं च शुष्यति हुतं च दत्तं च तथैव तिष्ठति ॥ २२ ॥
ശിക്ഷാ ക്ഷയം ഗച്ഛതി കാലപര്യയാത്സുബദ്ധമൂലാ നിപതന്തി പാദപാഃ
ജലം ജലസ്ഥാനഗതം ച ശുഷ്യതി ഹുതം ച ദത്തം ച തഥൈവ തിഷ്ഠതി

अन्वयः - कालपर्ययात् शिक्षा क्षयं गच्छति। सुबद्धमूला पादपाः निपतन्ति जलस्थानगतं जलं च शुष्यति। हुतं च दत्तं च तथैव तिष्ठति।

सारः - समयपरिवर्तनात् विद्यार्जनं नश्यति। सुष्ठुबद्धमूलाः वृक्षाः कालान्तरे विनश्यन्ति। जलाशयं जलं च शुष्कतां याति। किन्तु होमाग्नौ अर्पितं सत्पात्रे दत्तं दानं च सदा वर्तते।

(കാലാന്തരത്തിൽ ആർജിച്ച വിദ്യ നശിക്കുന്നു. നല്ലതുപോലെ ബദ്ധമൂലങ്ങളായ(തായ് വേരുകളുള്ള) മരങ്ങൾ കാലാന്തരത്തിൽ നശിക്കുന്നു. ജലാശയവും ജലവും ശുഷ്കിക്കുന്നു. (വറ്റിപോകുന്നു,) എന്നാൽ ഹോമാഗ്നിയിൽ അർപ്പിച്ചതും സദ്പാത്രത്തിൽ നൽകിയ ദാനവും എന്നെന്നും നിലനിൽക്കും)

कर्णः- **तस्मात् गृह्यताम् (निकृत्य ददाति।** (ഇത് സ്വീകരിച്ചാലും. (ശരീരത്തിൽ നിന്നും കവചകുണ്ഡലങ്ങൾ)എടുത്തിട്ട് ബ്രാഹ്മണന് നൽകുന്നു.)

शक्रः- **(गृहीत्वा, आत्मगतम्।) हन्त गृहीते एते। पूर्वमेवार्जुनविजयार्थं सर्वदेवैर्यत् समर्थितं तदिदानीं मयानुष्ठितम्। तस्मादहमप्यैरावतमारुह्यार्जुनकर्णयोर्द्वन्द्वयुद्धं पश्यामि। (निष्क्रान्तः।)**

(സ്വീകരിച്ചിട്ട്, (ആത്മഗതം).കവചകുണ്ഡലങ്ങൾ സ്വീകരിച്ചിരിക്കുന്നു. അർജ്ജുനന്റെ വിജയത്തിനായി എല്ലാ ദേവന്മാരാലും സമർത്ഥിക്കപ്പെട്ട കാര്യം എന്നാൽ അനുഷ്ഠിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. ഇനി ഐരാവതത്തിലേറിയിട്ട് അർജ്ജുനനും കർണ്ണനും തമ്മിലുള്ള യുദ്ധം കാണാം.)

शल्यः- **भो अङ्गराज! वञ्चितः खलु भवान्।**(അല്ലയോ അംഗരാജൻ, അങ്ങ് വഞ്ചിക്കപ്പെട്ടു അല്ലോ)

कर्णः - **केन ?**(ആരാൽ)

शल्यः - शक्रेण ।(ഇന്ദ്രനാൽ)

कर्णः - न खलु। शक्रः खलु मया वञ्चितः। कुतः,(ഇല്ല. എന്നാൽ ഇന്ദ്രൻ വഞ്ചിക്കപ്പെട്ടു. എന്തെന്നാൽ)

अनेकयज्ञाहुतितर्पितो द्विजैः किरीटवान् दानवसङ्घमर्दनः ।
सुरद्विपास्फालनकर्कशाङ्गुलिः मया कृतार्थः खलु पाकशासनः ॥ २३ ॥
അനേകയജ്ഞാഹുതിതർപിതോ ദ്വിജൈഃ കിരീടവാൻ ദാനവസങ്ഘമർദനഃ
സുരദ്വിപാസ്ഫാലനകർകശാങ്ഗുലിഃ മയാ കൃതാർഥഃ ഖലു പാകശാസനഃ

अन्वयः - द्विजैः अनेकयज्ञाहुतितर्पितः किरीटवान् दानवसङ्घमर्दनः सुरद्विपास्फालन कर्कशाङ्गुलिः पाकशासनः मया कृतार्थः खलु।

सारः - ब्राह्मणैः अनेकैः यज्ञैः आहुतिभिश्च अर्पितः किरीटवान् असुरसंघमर्दकः ऐरावतस्य शरीरे अङ्गुल्या स्पर्शनेन कर्कशकरः इन्द्रः मया कर्णेन कृतकृत्यः संजातः खलु।
(ബ്രാഹ്മണനാൽ അനേകം യജ്ഞങ്ങളും ആഹുതികളും അർപ്പിക്കപ്പെട്ടവനും കിരീടധാരിയും അസുരസംഘത്തെ മർദ്ദിക്കുന്നവനും ഐരാവതമെന്ന ആനയുടെ ശരീരത്തിൽ വിരലുകളുടെ സ്പർശനത്താൽ കഠിനമായ കരത്തോട്കൂടിയവനും (തഴമ്പ് പിടിച്ച കൈകളോട് കൂടിയവനും) ആയ ഇന്ദ്രൻ കർണ്ണനായ എന്നാൽ കൃതകൃത്യനായി ഭവിച്ചുവല്ലോ?)

(प्रविश्य ब्राह्मणरूपेण)
(ബ്രാഹ്മണരൂപത്തിൽ പ്രവേശിച്ചിട്ട്)

देवदूतः - भोः कर्ण! कवचकुण्डलग्रहणात् जनितपश्चात्तापेन पुरन्देरेणानुगृहीतोऽसि। पाण्डवेषु एकपुरुषवधार्थममोघमस्त्रं विमला नाम शक्तिरियं प्रतिगृह्यताम्।
(ഹേ കർണ്ണാ! കവചകുണ്ഡലങ്ങൾ സ്വീകരിച്ചപ്പോഴുണ്ടായ പശ്ചാത്താപത്താൽ പുരന്ദരൻ(ഇന്ദ്രൻ) അങ്ങയെ അനുഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നു. പകരം പാണ്ഡവന്മാരിൽ ഒരാളെ കൊല്ലാൻ ഉതകുന്ന 'വിമല' എന്ന പേരോടുകൂടിയ ശക്തിയെ സ്വീകരിച്ചാലും.)

कर्णः - धिक्, दत्तस्य न प्रतिगृह्णामि।(ഛേ! ദാനത്തിന് പകരം വാങ്ങുകയില്ല.)

देवदूतः - ननु ब्राह्मणवचनाद् गृह्यताम्।(ബ്രാഹ്മണന്റെ വചനം ആയതിനാൽ സ്വീകരിക്കാം.)

कर्णः - ब्राह्मणवचनमिति। न मयातिक्रान्तपूर्वम्। कदा लभेय।
(ബ്രാഹ്മണന്റെ വചനമാണോ, ഞാനതിനെ മുമ്പും ധിക്കരിച്ചിട്ടില്ല. എപ്പോൾ ലഭിയ്ക്കും?)

देवदूतः - यदा स्मरसि तदा लभस्व।(എപ്പോൾ സ്മരിക്കുന്നുവോ അപ്പോൾ ലഭിയ്ക്കും.)

कर्णः - बाढम्। अनुगृहीतोऽस्मि। प्रतिनिवर्ततां भवान्।
(അങ്ങനെ തന്നെ. ഞാൻ അനുഗൃഹീതനായിരിക്കുന്നു. ഭവാൻ മടങ്ങിയാലും.)

देवदूतः - बाढम् । (निष्क्रान्तः)(അങ്ങനെ തന്നെ (പോകുന്നു))

कर्णः - शल्यराज ! यावद्रथमारोहावः।(ശല്യരാജാ! നമുക്ക് രഥത്തിൽ കയറാം.)

शल्यः - बाढम् । (रथारोहणं नाटयतः।)(അങ്ങനെയാവട്ടെ (രഥത്തിൽ കയറുന്നതായി നടിക്കുന്നു)

कर्णः - अये शब्द इव श्रूयते। किं नु खल्विदम्

(ഏയ്, ഒരു ശബ്ദം കേൾക്കുന്നുണ്ടല്ലോ, എന്തായിരിക്കുമത്?)

शङ्खध्वनिः प्रलयसागरघोषतुल्यः कृष्णस्य वा न तु भवेत्स तु फाल्गुनस्य ।

नूनं युधिष्ठिरपराजयकोपितात्मापार्थः करिष्यति यथाबलमद्य युद्धम् ॥ २४ ॥

ശംഖധ്വനിഃ പ്രളയസാഗരഘോഷതുല്യഃ കൃഷ്ണസ്യ വാ ന തു ഭവേത്സതു ഫാൽഗുണസ്യ
നൂനം യുധിഷ്ഠിരപരാജയകോപിതാത്മാപാർത്ഥഃ കരിഷ്യതി യഥാബലമദ്യ യുദ്ധം

अन्वयः - प्रलयसागरघोषतुल्यः शङ्खध्वनिः, कृष्णस्य वा भवेत्,न तु फाल्गुनस्य। युधिष्ठिपराजयकोपितात्मा पार्थः नूनं यथाबलं अद्य युद्धं करिष्यति।

सारः - प्रलयकालसमुद्रस्य भयानकशब्दतुल्यः शङ्खरवः वर्तते। अयं ध्वनिः कृष्णस्य अर्जुनस्य वा भवेत्। युद्धे युधिष्ठिरयवपराजयं पश्यन् अर्जुनः कोपिष्ठः सन् यथाशक्ति अद्य युद्धं करिष्यति नूनम्।
(പ്രളയകാലസമുദ്രത്തിന്റെ ഭയാനകമായ ശബ്ദത്തിന് (ഇരമ്പലിന്) തുല്യമായ ശംഖധ്വനിയാണല്ലോ? ഈ ധ്വനി കൃഷ്ണന്റേയോ അർജ്ജുനന്റേയോ ആകാം. യുദ്ധത്തിൽ യുധിഷ്ഠിരപരാജയം കാണുന്നവനായ അർജ്ജുനൻ കോപത്തോടുകൂടിവനായി ശക്തിക്കനുസരിച്ച് ഇന്ന് നിശ്ചയമായിട്ടും യുദ്ധം ചെയ്യും)

शल्यराज ! यत्रासावर्जुनस्तत्रैव चोद्यतां मम रथः ।

(ശല്യരാജാ! എവിടെയാണൊ ആ അർജ്ജുനൻ അവിടേക്ക് തന്നെ എന്റെ രഥം നയിക്കൂ.)

शल्यः - बाढम् !(അങ്ങനെ തന്നെ)

(भरतवाक्यम्)

सर्वत्र सम्पदः सन्तु नश्यन्तु विपदः सदा ।
राजा राजगुणोपेतो भूमिमेकः प्रशास्तु नः ॥ २५ ॥

अन्वयः – सर्वत्रसंपदः सन्तु। सदा विपदः नश्यन्तु। राजोगुणोपेतः एकः नः भूमिं प्रशास्तु।

सारः - लोके सर्वत्र संपत्तयः भवन्तु। सर्वदा विपदः विनश्यन्तु। नृपगुणयुक्तः एक एव राजसिंहः (चक्रवर्ती) वसुधां शासनं करोतु।
ലോകത്തിൽ എല്ലായിടത്തും സമ്പത്ത് ഉണ്ടാകട്ടെ. എല്ലായിടത്തും വിപത്തുകൾ നശിക്കട്ടെ. രാജഗുണത്തോടുകൂടിയ ഒരേ ഒരു ചക്രവർത്തി ഭൂമിയെ ഭരിക്കട്ടെ.

(निष्क्रान्तौ)

कर्णभारम् समाप्तम्

पुनरावृत्तिः(Recap)

- कर्णः शल्येन सह वर्धितवीर्येण युद्धमुखं प्रविशति ।
- युद्धमुखे प्रविशतः कर्णस्य चेतसि दीनता आपतति।

- कर्णः शल्यं अस्त्रविद्यायाः निरर्थकवृत्तान्तं कथयति।
- कर्णः क्षत्रान्तकं परशुरामं समीप्य शिष्यत्वं स्वीकृत्य अस्त्रविद्यां अभ्यस्थवान्।
- क्षत्रियान्तकः परशुरामः कर्णं ब्राह्मणं मत्वा अस्त्रविद्यां सर्वं अध्यापयत् ।
- गुरोः निद्राछेदभयात् वज्रमुखकृमिणा पीडितवेदना सहमानं कर्णं, सः ब्राह्मणः न इति ज्ञात्वा परशुरामः अस्त्राणि कालविफलानि सन्तु इति कर्णं शशाप।
- अस्त्रविद्यावृत्तान्तानन्तरं युद्धे हतः स्वर्गं लभते जित्वा तु यशः लभते इति युद्धस्य सार्थकतां विचार्य कर्णः उन्मेषतया पुनः योद्धुं सन्नद्धः भवति।
- तदवसरे देवराजः शक्रः कर्णात् कवचकुण्डले दानरूपेण स्वीकर्तुं ब्राह्मणवेषं धृत्वा कर्णस्य समीपं आगच्छति।
- कर्णस्य यशः सूर्यः इव चन्द्रः इव सदा तिष्ठतु इति शक्रः कर्णम् आशिर्वादयति।
- अनन्तरं शक्रः कर्णं महत्तरां भिक्षां याचते।
- कर्णः शक्राय गोसहस्रं, वाजिसहस्रं, अनेकगजान् ,अपर्याप्तं कनकं, पृथिवीं, अग्निष्टोमफलं शिरः वा दातुं सन्नद्धः भवति। किन्तु शक्रः एतत् किमपि न वाञ्छति।
- अन्ते कर्णः स्वकवचकुण्डले शक्रायददाति। सन्तुष्टः शक्रः तत्रतः गच्छति।
- शक्रः देवदूतद्वारा कर्णाय विमलां नाम शक्तिं ददाति। ब्राह्मणस्य वचनं मत्वा कर्णः स्वीकरोति।
- कर्णः कवचकुण्डले दत्वा रथं अर्जुनस्य समीपंचोदयितुं शल्यं वदति।

एकवाक्येनद्वाभ्यां वा उत्तराणि लिखत
(Answer the following questions in one or two sentences)

1. कर्णं प्रति परशुरामस्य शापं किमासीत्?
2. कर्णः किमर्थं वेदनाम् असहत ?
3. परशुरामः कीदृशः आसीत् ?
4. शक्रः कर्णं कथं आशिर्वादयति ?
5. कर्णः कीदृशं वाजिसहस्रं ब्राह्मणाय दातुम् ऐच्छत् ?

निर्दिष्टाभ्यासाः(Assignments)

1. कर्णभारं पुरस्कृत्य भासस्य रचनावैशिष्ट्यं लिखत ।
2. कर्णस्य स्वभावचित्रणं कर्णभारमाधारीकृत्य निरूपयत ।

वस्तुनिष्ठप्रश्नानाम् उत्तराणि(Answer to objective type Questions)

1. भासः।
2. शल्यराजः।
3. एकः।
4. परशुरामः।

5. वज्रमुखं नाम कृमिः।
6. स्वर्गम्।
7. ब्राह्मणस्य।
8. हुतं च दत्तं च।
9. कवचकुण्डले।
10. यशः।
11. वैधुर्यम्।
12. गुणाः।

सूचनाग्रन्थौ(Reference)

1. Bhasa, Bhasanatakachakram, Choukamba Vidyabhavan, Varanasi, 2017
2. Bhasa, Karnabharam, Hansa Prakashan, Jaipur, Sanskrit and Hindi Edition ,2019

अधिकवाचनाग्रन्थौ (Suggested Readings)

1. A.B.Keith, Sanskrit drama,Geoffrey cumberlege, Oxford University Press
2. Dr.Sudhamsu Caturvedi, Bhasanātakasarvasva.

SGOU

BLOCK -5

संस्कृतवृत्तानां सविशेषाध्ययनम्

SGOU

संस्कृतवृत्तानां सविशेषाध्ययनम्

उद्देश्यानि (Learning Outcomes)

- संस्कृतछन्दसां सामान्यज्ञानसम्पादनम्।
- संस्कृतछन्दसां भेदान् जानाति।
- छन्दसां वैशिष्ट्यम् अवगच्छति।
- वृत्तनिर्धारणम्।

प्राग्व्यपेक्षाः (Prerequisites)

वेदाः छन्दोबद्धाः भवन्ति। वैदिकमन्त्राणामुच्चारणज्ञानाय छन्दोज्ञानम् आवश्यकमस्ति। संस्कृते साहित्यरचनाः प्रायशः पद्यरूपेण भवन्ति इत्यतः छन्दशास्त्रस्य अधिकं प्राधान्यं अस्ति।'छन्दः पादौ तु वेदस्य' इत्युक्तत्वात् सिद्ध्यति छन्दशास्त्रं वेदस्य प्रधानमङ्गम्। छन्दसाहित्ये पिङ्गलसूत्रमेव प्रथममार्षग्रन्थरत्नम्। ततश्च केदारभट्टस्य वृत्तरत्नाकरः षडध्यायैर्निबद्धो यस्य हि पञ्चविंशतितोऽभ्यधिकाष्टीकाः सन्ति, गङ्गादासस्य छन्दोमञ्जरी षड्भिः स्तबकैर्निबद्धा, क्षेमेन्द्रस्य सुवृत्ततिलकम्, हेमचन्द्रस्य छन्दोऽनुशासनञ्चेति केचन ख्याताश्छन्दोविषयकग्रन्थाः। सम्प्रति भवतः लघुवृत्तरत्नाकरात् कानिचन छन्दांसि पठामः।

मुख्यपदानि(Key words)

वृत्तं, जातिः,वर्णवृत्तम्, मात्रावृत्तम्,गणाः,लघुः,गुरूः,यतिः

Unit - 1

अनुष्टुप्, इन्द्रवज्रा, उपेन्द्रवज्रा

Discussion

छन्दः यद् वैदिकं लौकिकं चेति भेदेन द्विविधं भवति। वैदिकच्छन्दस्सु अयं विशेषो भवति यत् तत्र लौकिकच्छन्दांसीव लघुगुरूवर्णानां क्रमविशेषनियमो नास्ति। इमानि वैदिकच्छन्दांसि अक्षरगणनया एव नियतानि भवन्ति। लौकिकेषु छन्दस्सु चत्वारः चरणाः भवन्ति किन्तु वैदिकच्छन्दस्सु एतादृशो कश्चन नियमो नास्ति। लौकिकच्छन्दांसि वृत्तं जातिश्चेति भेदेन द्विधा भवन्ति। चतुर्भिः पादैर्युक्तं पद्यं भवति । इदं पद्यं द्विविधं प्रोक्तम्- वृत्तं जातिश्चेति। तच्चोक्तं छन्दोमञ्जर्याम्, 'पद्यं चतुष्पादी तच्च वृत्तं जातिरितिद्विधा'।

(ഛന്ദസ് രണ്ടുവിധത്തിലാണ്. ലൗകികമെന്നും വൈദികമെന്നും. ലൗകിക ഛന്ദസിനെ പോലെ ഗുരുലഘുവർണ്ണ നിയമങ്ങൾ വൈദിക ഛന്ദസിനില്ല. വൈദിക ഛന്ദസുകൾ അക്ഷരഗണനയാൽ നിയതമാണ്.ലൗകിക ഛന്ദസിനു നാല് ചരണങ്ങളുണ്ട്.

എന്നാൽ വൈദിക ഛന്ദസിനു ഇതുപോലുള്ള നിയമങ്ങൾ ഇല്ല. ലൗകിക ഛന്ദസിനു വൃത്തം, ജാതി എന്നീ രണ്ടു ഭേദങ്ങൾ ഉണ്ട്. നാല് പാദങ്ങളോടുകൂടിയതിനെ പദ്യം എന്ന് പറയുന്നു. പദ്യം രണ്ടുവിധത്തിലാണ് വൃത്തം, ജാതി. ഛന്ദോമഞ്ജരിയിൽ പറയുന്നു –'പദ്യം ചതുഷ് പാദീയാണ് അതിന്റെ രണ്ടു ഭേദങ്ങളാണ് വൃത്തം, ജാതി')

वृत्तम्

वार्णिकच्छन्दांसि 'वृत्तम्'इति नाम्ना उच्यन्ते। यथा- मालिनी उपेन्द्रवजा इत्यादि ।

वृत्तस्य त्रयो भेदाः भवन्ति- १, समम्, २. अर्धसमम्,३ विषमं चेति।

समवृत्तम् - यत्र चत्वारः अपि चरणा: समवर्णाः समलक्षणयुक्ताश्च भवन्ति तत् समवृत्तम् इति कथ्यते।

अर्धसमवृत्तम् - यस्य प्रथमपादः तृतीयपादसमः, द्वितीयपादश्च चतुर्थपादसमः तद् अर्धसमवृत्तम् इति कथ्यते।

विषमवृत्तम् - यस्य चत्वारश्चरणाः भिन्नभिन्नलक्षणयुताः भवन्ति तद्विषमवृत्तम् इत्युच्यते।

വൃത്തം

(വർണ്ണ ഛന്ദസിനെവൃത്തമെന്ന് പറയുന്നു. ഉദാ: മാലിനി, ഉപേന്ദ്രവജ്രാ തുടങ്ങിയവ. വൃത്തത്തിന് മൂന്ന് ഭേദങ്ങൾ ഉണ്ട് സമവൃത്തം, അർധസമവൃത്തം, വിഷമവൃത്തം)

സമവൃത്തം – എവിടെയാണോ നാല് പാദങ്ങളിൽ സമം ആയിട്ടുള്ള വർണ്ണങ്ങൾ ഒരുപോലെയുള്ള ലക്ഷണങ്ങൾ ഉള്ളത് അതിനെ സമവൃത്തം എന്ന് പറയുന്നു

അർധസമവൃത്തം – ഏതൊന്നിലാണോ ഒന്നാം പാദത്തിലെയും മൂന്നാം പാദത്തിലെയും വർണ്ണങ്ങൾ സമമാകുന്നത്. അതുപോലെ രണ്ടാം പാദത്തിലെയും നാലാം പാദത്തിലെയും വർണ്ണങ്ങൾ സമമാകുന്നത്. അതിനെ അർധസമവൃത്തം എന്ന് പറയുന്നു.

വിഷമവൃത്തം – ഏതൊന്നിലാണോനാല് പാദങ്ങളും ഭിന്ന ലക്ഷണയുക്തമാകുന്നത് അതിനെ വിഷമവൃത്തം എന്ന് പറയുന്നു.

जातिः

मात्रिकच्छन्दांसि जातिनाम्ना कथ्यन्ते।यतो हि अत्र मात्राभिर्गणना भवति। यथा- आर्या इत्यादि। तथा प्रोक्तं वृत्तमक्षरसंख्यातं जातिमात्राकृता भवेत्।

ജാതി

(മാത്രികാ ഛന്ദസിനെ ജാതിയെന്നു പറയുന്നു. എന്തെന്നാൽ മാത്രകളുടെ ഗണനയാണ് ഇവിടെ സൂചിപ്പിക്കുന്നത് . ഉദാ : ആര്യാ തുടങ്ങിയവ. വൃത്തത്തിലെ അക്ഷരങ്ങളുടെ സംഖ്യ മാത്രാ ആകുന്നു)

वर्णाः

छन्दशास्त्रानुसारं पद्ये प्रत्येकं अक्षरं लघुः गुरुःइति गणयति।स्वरसहितवर्णः एकोऽक्षरः इति गणयति। व्यञ्जनयुक्तानां स्वराणां कालगणनैव (ह्रस्वःदीर्घः वा) गुरूलघुर्वा इति गणयति। यतोहि तत्र स्वरस्तु केवलम् एकः अक्षरः एवाऽस्ति। छन्दसि अक्षरगणनायां व्यञ्जनं न गण्यते।

വർണ്ണങ്ങൾ

(ഛന്ദശ്ശാസ്ത്രമനുസരിച്ച് പദ്യത്തിലെ ഓരോ അക്ഷരത്തെയും ഗുരു ലഘു എന്ന് ഗണിക്കുന്നു. സ്വരസഹിതമായ വർണ്ണത്തെ അക്ഷരം എന്ന് ഗണിക്കുന്നു. വ്യഞ്ജനയുക്തമായ സ്വരങ്ങളുടെ

സ്വരങ്ങളുടെ കാലഗണനയെയാണ് (ഹ്രസ്വം അഥവാ ദീർഘം) ഗുരു അഥവാ ലഘു എന്ന് ഗണിക്കുന്നത്. സ്വരാക്ഷരങ്ങൾ കേവലം അക്ഷരങ്ങൾ മാത്രമാകുന്നു. ഛന്ദസിൽ അക്ഷരം ഗണിക്കുന്നതിൽ വ്യഞ്ജനാക്ഷരങ്ങൾ എന്ന് ഗണിക്കുന്നില്ല)

लघुगुरूमात्रादिविवेकः

वर्णोच्चारणकाल एव मात्रा, सा च लघुगुरूभेदात् द्विधा ।

(വർണ്ണങ്ങളുടെ ഉച്ചാരണകാലത്തെയാണ് മാത്രാ എന്ന് പറയുന്നത്. അതു രണ്ടുവിധത്തിലാണ്. ഗുരുവെന്നും ലഘുവെന്നും)

एकमात्रो भवेद् ह्रस्वः द्विमात्रो दीर्घ उच्यते।

सानुस्वारो विसर्गान्तो दीर्घो युक्तपरश्च यः।

वा पादान्ते त्वसौ गु वक्रः ज्ञेयोऽन्यो मात्रिको ल्ऋजुः।।

ഏകമാത്രോ ഭവേത് ഹ്രസ്വഃ ദ്വിമാത്രോ ദീർഘ ഉച്യതേ
സാനുസ്വാരോ വിസർഗാന്തോ ദീർഘോ യുക്തപരശ്ച യഃ
വാ പാദാന്തേ ത്വസൗഗു വക്രഃ ജ്ഞേയോ/ന്യോ മാത്രികോ ല് ഋജുഃ

एकमात्रो ह्रस्वः भवेत्- एकमात्रिकं भवति लघुवर्णः । ह्रस्वःलघुसंज्ञं स्यात् अर्थात् ह्रस्वस्वरः लघुः तथा च ह्रस्वस्वरयुक्तः व्यञ्जनोऽपि लघुः। यथा – लघुस्वराः – अ, इ, उ, लृ

ഏകമാത്ര ഹ്രസ്വമാകുന്നു – ഏകമാത്രയുള്ളത് ലഘുവർണ്ണം ആകുന്നു. ഹ്രസ്വത്തിന് ലഘു എന്ന പേര്. അതുപോലെ ഹ്രസ്വസ്വരവ്യഞ്ജനത്തെയും ലഘു എന്നാണ് പേര്.
ഉദാഃ ലഘുസ്വരങ്ങൾ– അ, ഇ, ഉതുടങ്ങിയവ.

द्विमात्रो दीर्घ उच्यते –द्विमात्रिकं भवति गुरूवर्णः। दीर्घस्वरस्य गुरूसंज्ञा भवति।दीर्घस्वरयुक्तस्य व्यञ्जनस्यापि गुरूसंज्ञा भवति। ते च – आ, ई ए, ऐ, ओ, औ. ता. नी, भू इत्यादीनि

രണ്ടുമാത്രാ ദീർഘമാകുന്നു–രണ്ടുമാത്രയാകുന്ന ഗുരു വർഗ്ഗങ്ങൾ. ദീർഘസ്വരത്തിനെ ഗുരുഎന്നു പറയുന്നു. ദീർഘസ്വരവ്യഞ്ജനത്തിനും ഗുരുഎന്നാണ് പേര്.
ഉദാഃആ, ഈ, എ, ഐ, ഒ, താ, നീ , ഭൂ തുടങ്ങിയവ.

सानुस्वारः –अनुस्वारयुक्तः वर्णोऽपि गुरूसंज्ञः भवति। यथा – वंशः, सायं, प्रियं इत्यादिषु वर्तमानाः वं,यं,प्रभृतयः।

അനുസ്വാരത്തോടു കൂടിയത്– അനുസ്വാരത്തോടുകൂടിയ വർണ്ണം ഗുരു ആകുന്നു.
ഉദാഃവംശഃ, പ്രിയം, സായംതുടങ്ങിയവ. ഇതിലെ വം, യം, തുടങ്ങിയ അക്ഷരങ്ങൾ ഗുരുവാകുന്നു.

विसर्गान्तो - विसर्गयुक्तः (:)वर्णः गुरूसंज्ञः भवति। यथा- पतिः, रामः, लेखकः।अत्र तिः, मः कः गुरूवर्णः।

വിസർഗാന്ധമായവ – വിസർഗത്തോടു കൂടിയ വർണ്ണം (ഃ) ഗുരുആകുന്നു.
ഉദാ : പതിഃ രാമഃതുടങ്ങിയവ. ഇവിടെ തിഃ, മഃ എന്നീവർണ്ണങ്ങൾ ഗുരുവാകുന്നു.

युक्तपरश्च -संयुक्ताद्यं गुरूसंज्ञं भवति अर्थात् संयुक्ताक्षराणां पूर्ववर्णः गुरुः मन्यते। यथा – यक्षः (क् +ष= क्ष)अत्र यकारः गुरुः।

യുക്തപരമായവ – സംയുക്താക്ഷരങ്ങളുടെ പൂർവ്വ വർണ്ണം ഗുരുവാകുന്നു.
ഉദാ :യക്ഷഃ.(ക് + ഷ=ക്ഷ) ഇവിടെക്ഷ എന്ന അക്ഷരത്തിന്റെ പൂർവവർണ്ണംയ ഗുരുവാകുന്നു.

पादान्ते -पदान्तवर्णस्तु विकल्पेन लघुः गुरूर्वा भवति। अन्यत् मात्रिकः लघुः भवति। छन्दः लक्षणे लघुवर्णस्य कृते "ल" प्रयुज्यते चिह्नश्च(**–**)। तथा गुरूवर्णस्य कृते " गु" "U" प्रयुज्यते।

പാദാന്തത്തിൽ– പദത്തിന്റെ അവസാനവർണ്ണം വികല്പമായി ഗുരുവോ ലഘുവോ ആകാം.ഛന്ദലക്ഷണത്തിൽ ലഘുവർണ്ണത്തിന് ല എന്ന് പ്രയോഗിക്കുന്നചിഹ്നം (–). അതുപോലെ ഗുരു വർണ്ണത്തിന് ഗു എന്ന് പ്രയോഗിക്കുന്നചിഹ്നം (U).

गुरूलघुचिह्नकार्ये श्रद्धेयः कार्यः –

वृत्तशास्त्रे गुरूलघोः आधारेणैव गणः निश्चीयते। संस्कृतभाषायां प्रायेण गुरोः चिह्नं (U) लघोः चिह्नं (**–**)च भवति। किन्तु कतिपयेषु ग्रन्थेषु विपरीतरूपेण दृश्यते। कैरल्यां गुरोः चिह्नं (**–**), लघोः चिह्नं (U)च। कैरलीभाषायाः प्रभावः पठितारेषु सन्तीत्यतः चिह्नकरणे व्यतियानमागच्छति। अतः वृत्तभागस्थानां प्रश्नमुत्तरलेखनात् पूर्वम् अधोनिर्दिष्टरूपेण लिख्यते चेद्वरम्।

ग् वक्रः –U
ल् ॠजुः- **–**

ग्वक्रः ल् लृजुः इति पदद्वयं मनसि वर्तितव्यम्। ग् (गुरुः) वक्रः(U) । ल् (लघुः) ॠजुः(**–**)।

(ഗുരു ലഘു ചിഹ്നത്തിലെ ശ്രദ്ധേയ കാര്യങ്ങൾ– വൃത്തശാസ്ത്രത്തിൽ ഗുരു ലഘു ആധാരത്തിലാണ് ഗണങ്ങൾ നിശ്ചയിക്കുന്നത് . സംസ്കൃത ഭാഷയിൽ മിക്കവാറും ഗുരുവിന്റെ ചിഹ്നം (U).ലഘുവിന്റെ ചിഹ്നം (**–**) ആകുന്നു. എന്നാൽ ചില ഗ്രന്ഥങ്ങളിൽ അത് വിപരീത രൂപത്തിൽ കാണപ്പെടുന്നു. മലയാളഭാഷയിൽ ഗുരുവിന്റെ ചിഹ്നം (**–**) ലഘുവിന്റെ ചിഹ്നം (U) ആകുന്നു. മലയാളഭാഷ പഠിച്ച പഠിതാവിന് ചിഹ്നത്തിന്റെ കാര്യത്തിൽ മാറ്റം ഉണ്ടാകാം. ആയതിനാൽ വൃത്ത ഭാഗത്തിലെ ചോദ്യോത്തര വേളയിൽ ചോദ്യോത്തരം എഴുതുന്നതിനു മുൻപ് താഴെ കൊടുത്തിരിക്കുന്നത് പോലെ എഴുതുന്നത് നല്ലതാണ്)
(ഗു വക്രമാണ്, ല നേരെയാണ്, എന്ന രണ്ടു പദങ്ങൾ മനസ്സിൽ വയ്ക്കുക)

ഗ് വക്രഃ-U
ല് ഋജുഃ- **–**

गणाः

वर्णानामथवा मात्राणां समूहः 'गण'उच्यते। एते गणाः लघु-गुरूवर्णाधारेण निर्मिताः भवन्ति। एते गणाः द्विधा

विभज्यन्ते- ‘वर्णगणः’‘मात्रागणश्च’। वर्णगण: ‘त्रिवर्णात्मकः गणः’‘मात्रागणश्च चतुष्कलात्मकः गणः’उच्यते।त्रयाणां वर्णानां समूहः त्रिवर्णात्मकः।अष्टगणाः भवन्ति- यगणः, मगणः, तगणः, रगण, जगणः, भगणः, नगणः, सगणश्चेति । गणस्य अवगमार्थम् एकं सूत्रम् भवति- “यमाताराजभानसलगाः । इति सूत्राधारेण सरलतया अष्टानां गणानां स्वरूपस्य बोधो जायते।

(ഗണങ്ങൾ–വർണ്ണങ്ങൾ അഥവാ മാത്രകളുടെ സമൂഹത്തെയാണ് ഗണം എന്ന് പറയുന്നത്. ഈ ഗണങ്ങൾ ഗുരുലഘുവർണ്ണാധാരത്താൽ നിർമ്മിതമാണ്.ഗണങ്ങൾ രണ്ടുവിധമാണ്. വർണ്ണഗണങ്ങൾ, മാത്രാഗണങ്ങൾ. മൂന്നുവർണ്ണത്തോടുകൂടിയത് മാത്രാ ഗണങ്ങൾ.എട്ടു ഗണങ്ങൾ ഉണ്ട്. യഗണം,മഗണം, തഗണം, രഗണം, ജഗണം, ഭഗണം, സഗണം,നഗണം. യമാതാരാജഭാനസലഗാഃ ഈ സൂത്രം ഗണങ്ങളുടെ സ്വരൂപത്തെ ബോധിപ്പിക്കുന്നു)

'आदिमध्यावसानेषु यरता यान्ति लाघवम् ।
भजसा गौरवम् यान्ति मनौ तु गुरूलाघवम् ॥
ആദിമധ്യാവസാനേഷു യരതാ യാന്തി ലാഘവം.
ഭജസാ ഗൗരവം യാന്തി മനൗ തു ഗുരുവാഘവം.

त्रिषु वर्णेषु, कदाचित् वर्णत्रयमपि समानम्, अर्थात् (— –), (∪ ∪ ∪)वा ।कदाचित् एकः गुरुः लघुः वा। आदौ, मध्ये, अन्ते, लघुः चेत् यरताः। एवम् आदौ, मध्ये, अन्ते गुरुः चेतभजसाः।भगणः जगणः, सगणश्च क्रमशः आदौ, मध्ये, अन्ते च गुरूवर्णयुक्तो भवति । यगणः, रगणः, तगणश्च क्रमशः आदौ, मध्ये, अन्ते च लघुवर्णयुक्तो भवति । मगणे सर्वे गुरूवर्णाः भवन्ति। नगणे च सर्वे लघुवर्णः भवन्ति ।

गणचक्रम्-

गणनाम	स्वरूपम्	देवता	फलम्	मित्रादि
यगण:	आदिलघुः।ऽ ऽ(–∪ ∪)	जलम्	वृद्धिः	भृत्यः
मगणः	त्रिगुरूः ऽ ऽ ऽ (∪∪ ∪) (सर्वगुरूः)	भूमिः	श्रीः	मित्रम्
तगण:	अन्तलघुः ऽऽ। (∪ ∪–)	आकाशः	धननाशः	उदासीनः
रगण:	मध्यलघुः ऽ । ऽ(∪ –∪)	अग्निः	विनाशः	शत्रुः
जगण:	मध्यगुरूः । 5 । (–∪ –)	सूर्य:	रोगः	उदासीनः
भगण:	आदिगुरूः ऽ ऽ । (∪—)	चन्द्रः	सुयशः	भृत्यः
नगण:	त्रिलघुः। । ।(— –) (सर्वलघुः)	स्वर्ग:	आयु:	मित्रम्
सगणः	अन्तगुरूः ।। ऽ (– –∪)	वायुः	भ्रमणम्	शत्रुः

यतिः

येषु छन्दसु एकैकस्मिन् चरणे अक्षराणां मात्राणां वा संख्या न्यूना भवति तस्य वाचने तु काठिन्यं न भवति। परन्तु सुदीर्घचरणानां पाठे विश्रान्तिः आवश्यकी भवति। अतः पद्यवाचने यत्र यत्र स्थाने जिह्वा स्वेच्छया विश्रान्तिं करोति तद् 'यतिः' इत्युच्यते । यतेः त्रीणि नामान्तराणि सन्ति विच्छेदः, विरामः, विरुतिश्चेति ।

യതി

(ഛന്ദസിൽ ഓരോ ചരണത്തിലും അക്ഷരങ്ങളുടെയും മാത്രകളുടെയും കുറവായിരിക്കും. അത് വായിക്കാൻ കാഠിന്യം ഇല്ല.പക്ഷേ ദീർഘ ചരണങ്ങളുടെ ഭാഗത്തിൽ വിശ്രാന്തിഃ ആവശ്യമാണ്.ആയതിനാൽ പദ്യം വായിക്കുമ്പോൾ എവിടെയാണോ നാവ് സ്വയേച്ഛയാ നിർത്തുരുന്നത്, അതിനെ യതി എന്ന് പറയുന്നു. യതി എന്നതിന് മൂന്ന് പേരുകൾ ഉണ്ട് വിച്ഛേദം, വിരാമം, വിരുതി)

अब्धि भूतरसादीनां ज्ञेयाः संख्यास्तु लोकतः ।
ज्ञेयः पादचतुर्थोऽशो यतिविच्छेदसंज्ञितः ॥
അബ്ധി ഭൂതരസാദീനാംജ്ഞേയാഃ സംഖ്യാസ്തു ലോകതഃ.
ജ്ഞേയഃ പാദചതുർഥോ ʃശോ യതിവിച്ഛേദ സംജ്ഞിതഃ.

अब्ध्यादिपदैः यतिसंख्यां सूचयति। यथा- अब्धिः - चत्वारः। समुद्राः, भूत –पञ्च भूतानि। रसाः - षट् ।

पादचतुर्थोऽशो यतिविच्छेदसंज्ञितः। स्वरः. अगः -संख्या सप्त। वसु, नागः- संख्या अष्टा। ग्रह – संख्या नव। दिक् – दश। रुद्र- एकादश। आदित्या- द्वादश।

(അബ്ധിപദം യതി സംഖ്യയെസൂചിപ്പിക്കുന്നു. ഉദാഹരണത്തിന് അബ്ധിഃ – നാല്, സമുദ്രഃ, ഭൂതഃ –അഞ്ച്. രസഃ – ആറ്, സ്വരഃ, പർവ്വതഃ – ഏഴ് . വസു, നാഗം – എട്ട് . ഗ്രഹസംഖ്യാ – ഒൻപത്. ദിക് – പത്ത്. രുദ്രഃ – പതിനൊന്ന്. ആദിത്യഃ – പന്ത്രണ്ട്)

5.1.1. अनुष्टुप्
അനുഷ്ടുപ്

लक्षणम्-

श्लोके षष्ठं गुरू ज्ञेयम्
सर्वत्र लघु पञ्चमम्।
द्विचतुर्पादयोः ह्रस्वं
सप्तमं दीर्घमन्ययोः।।
ശ്ലോകേ ഷഷ്ഠം ഗുരു ജ്ഞേയം
സർവത്ര ലഘു പഞ്ചമം
ദ്വിചതുർപാദയോഃ ഹ്രസ്വം
സപ്തമം ദീർഘമന്യയോഃ

श्लोके षष्ठं वर्णं गुरुः भवेत्। सर्वत्र पञ्चमं वर्णं लघुः भवति। द्विचतुर्पादयोः सप्तमं वर्णं ह्रस्वं भवति। अन्ययोः पादयोः (प्रथम-तृतीययोः) सप्तमं वर्णं दीर्घं च भवेत् तर्हि अनुष्टुप् वृत्तं भवति।
(ശ്ലോകത്തിൽ ആറാമത്തെ വർണ്ണം ഗുരുവാകുന്നു. അഞ്ചാമത്തെ അക്ഷരം ലഘു ആകുന്നു. ഒന്നാമത്തേതും മൂന്നാമത്തേതും വർണ്ണങ്ങളുടെ ഏഴാം അക്ഷരം ദീർഘമാകുന്നുവെങ്കിൽ അത് അനുഷ്ടുപ് വൃത്തമാകുന്നു)

–∪∪

श्लोके षष्ठं गुरू ज्ञेयं

–∪–

सर्वत्र लघु पञ्चमम्।

–∪∪

द्विचतुर्पा द योः ह्रस्वं

–∪–

स प्त मं दी र्घ म न्य योः।।

व्याख्या - यस्य प्रत्येकस्मिन् चरणे पञ्चममक्षरं लघु भवति । द्वितीयचतुर्पादयोःसप्तममक्षरं नित्यं ह्रस्वं भवति। प्रथमतृतीयचरणयोः सप्तममक्षरं गुरू भवति। एवं चेत् तत् 'अनुष्टुप्'नाम वृत्तं भवति ।

(ഏതൊന്നിന്റെ ഓരോ **ചരണത്തിലും അഞ്ചാമത്തെ അക്ഷരം ലഘു ആകുന്നു.** രണ്ടാമത്തേയും നാലാമത്തെയും പാദങ്ങളുടെ ഏഴാമത്തെ അക്ഷരം നിത്യം ഹ്രസ്വമാകുന്നു. ഒന്നാമത്തേതും മൂന്നാമത്തേതും വർണ്ണങ്ങളുടെ ഏഴാം അക്ഷരം ഗുരുവാകുന്നു. ഇങ്ങനെ ഭവിക്കുകയാണെങ്കിൽ അത് അനുഷ്ടുപ് നാമവൃത്തം ആകുന്നു)

उदाहरणं वाल्मीकिरामायणात्

–∪∪

मा निषाद प्रतिष्ठांत्व

–∪–

मगमः शाश्वतीः समाः।

–∪∪

यत्क्रौञ्चमिथुनादेक

–∪–

मवधीः काममोहितम्।।

ഉദാഹരണം വാത്മീകി രാമായണത്തിൽ നിന്നും-

–∪∪

മാ നിഷാദ പ്രതിഷ്ഠാം ത്വ

– ∪ –

മഗമഃ ശാശ്വതീഃ സമാഃ

– ∪ ∪

യത്ക്രൗഞ്ചമിഥുനാദേക

– ∪ –

മവധീഃ കാമമോഹിതം

अस्मिन्नुदाहरणे सर्वत्र पञ्चमः वर्णः लघुरेव। सर्वत्र षष्ठः वर्णः गुरूरेव। पुनः द्वितीये चतुर्थे च चरणे सप्तमः वर्णः लघुः भवति। पुनश्च प्रथमतृतीये चरणे सप्तमः वर्णः दीर्घश्च। उदाहरणमिदं अनुष्टुप् वृत्तस्यलक्षणं भवति।

(ഈ ഉദാഹരണത്തിൽ സർവ്വത്ര അഞ്ചാമത്തെ വർണ്ണം ലഘുവാണ്. സർവ്വത്ര ആറാമത്തെ അക്ഷരം ഗുരുവാണ്.വീണ്ടും രണ്ടാമത്തേതും നാലാമത്തേതും പാദത്തിലെ ഏഴാമത്തെ അക്ഷരം ലഘുവാണ്. വീണ്ടും ഒന്നാമത്തേതും മൂന്നാമത്തേതും പാദത്തിലെ ഏഴാമത്തെ വർണ്ണം ദീർഘമാകുന്നു. ആയതിനാൽ ഈ ഉദാഹരണം അനുഷ്ടുപ് വൃത്തത്തിന്റേതാകുന്നു)

5.1.2इन्द्रवज्रा (त्रिष्टुप्)
ഇന്ദ്രവജ്രാ (ത്രിഷ്ടുപ്)

लक्षणम् -

स्यादिन्द्रवज्रा यदि तौ जगौ गः ॥

സ്യാദിന്ദ്രവജ്രാ യദി തൗ ജഗൗ ഗഃ

यदि तौ जगौ गः वर्तन्ते चेत् इन्द्रवज्रावृत्तं भव। पादान्ते यतिश्च।
(രണ്ട് തഗണങ്ങൾജഗണവും, രണ്ട് ഗുരുക്കളും ഉണ്ടെങ്കിൽ അത് ഇന്ദ്രവജ്രാ വൃത്തമാകുന്നു.പാദാന്തത്തിൽ യതിയും വരുന്നു)

तगणः तगणः जगणः गु गु

∪ ∪ – | ∪ ∪ – | – ∪ – | ∪ ∪

स्यादिन्द्र / वज्रा य/ दितौ ज/ गौ गः ।

व्याख्या- यदि तौ – द्वौ तगणौ, जगौ – जगणगुरूः, गः – पुनरेकगुरूः, चेत् सा इन्द्रवज्रा नामवृत्तम्। तथाहि एकैकस्मिन् पादे तगणद्वयं जगणः गुरूद्वयं च यथाक्रमं भवन्ति चेत् इन्द्रवज्रा नाम वृत्तम्। इदं छन्दः समवृत्तस्य त्रिष्टुप्जातौ अन्तर्भवति।पादान्ते यतिः कल्पनीया। (श्लोकेषु विश्रमस्थानं यतिरित्यभिधीयते।

(യദി തൗ – രണ്ട് തഗണങ്ങൾ, ജഗൗ – ജഗണവും, രണ്ട് ഗുരുക്കളും ഉണ്ടെങ്കിൽ അത് ഇന്ദ്രവജ്രാവൃത്തമാകുന്നു. അതുപോലെ ഓരോ പാദത്തിലും രണ്ട് തഗണങ്ങൾ ഒരു ജഗണം രണ്ട് ഗുരുയഥാക്രമം ഭവിക്കുകയാണെങ്കിൽഇന്ദ്രവജ്രാവൃത്തമാണ്. ഈ ഛന്ദസ്സമവൃത്തത്തിന്റെ ത്രിഷ്ടുപ് ജാതിയിൽ അന്തർഭവിക്കുന്നു. പാദാന്തത്തിൽ യതി കൽപിക്കാം)

उदाहरणं कालिदासस्य कुमारसम्भवात्

SGOU

तगणः तगणः जगणः

गु गु

U U – | U U – | – U – | U U

आमेख / लंसश्च / रतांघ / ना नां

तगणः तगणः जगणः

गु गु

U U – | U U – | – U – | U U

छायाम / धःसानु / गतां नि/ षेव्य ।

तगणः तगणः जगणः

गु गु

U U – | U U – | – U – | U U

उ द्वे जि/ तावृष्टि / भिराश्र / यन्ते

तगणः तगणः जगणः

गु गु

U U – | U U – | – U – | U U

श्रृङ्गाणि / यस्यात/ पवन्ति / सिद्धाः

अस्मिन् उदाहरणे एकैकस्मिन् पादे क्रमेण तगणद्वयं जगणः गुरूद्वयं च सन्ति। अतः इदं इन्द्रवज्रायाः उदाहरणमेव।

ഉദാഹരണം കാളിദാസന്റെ കുമാരസംഭവത്തിൽ നിന്നും

തഗണഃ തഗണഃ തഗണഃ

ഗു ഗു

U U – | U U – | – U – | U U

ആമേഖ/ലംസഞ്ച/രതാംഘ/നാനാം

(ഈ ഉദാഹരണത്തിൽ ഓരോ പാദത്തിലും ക്രമമായിട്ട് രണ്ട് തഗണങ്ങൾ ഒരു ജഗണം രണ്ട് ഗുരുക്കൾ ഭവിക്കുന്നു. ആയതിനാൽ ഇത് ഇന്ദ്രവജ്രയുടെ ഉദാഹരണമാണ്)

5.1.3उपेन्द्रवज्रा(त्रिष्टुप्)
ഉപേന്ദ്രവജ്രാ(ത്രിഷ്ടുപ്)

लक्षणम् -

SGOU

उपेन्द्रवज्राजतजास्ततो गौ ॥

ഉപേന്ദ്രവജ്രാ ജതജാസ്തതോ ഗൗ

यदि जतजाः पुनः तगणः गुरूद्वयं च वर्तन्ते चेत् उपेन्द्रवज्रा। पादान्ते यतिश्च।
(ജഗണ–തഗണം–ജഗണവുംവീണ്ടും തഗണവും ഗുരുദ്വയങ്ങൾ വരികയാണെങ്കിൽ അത് ഉപേന്ദ്രവജ്രാനാമവൃത്തം. പാദാന്തത്തിൽ യതിയും വരുന്നു)

जगणः तगणः जगणः गु गु

– ∪ – | ∪ ∪ – | – ∪ – | ∪ ∪

उपेन्द्र/ वज्रा ज / तजास्त / तो गौ ।

व्याख्या –यत्र जतजाः – जगणः, तगणः, जगणः च। ततः – तदनन्तरं, गौ- गुरूद्वयं च, तत्र उपेन्द्रवज्रा नाम छन्दः। तथाहि प्रतिपादं जतजाः गुरूद्वयं च तत् उपेन्द्रवज्रा नाम छन्दः।

(ജതജാഃ–ജഗണ-തഗണം-ജഗണവും.തതഃ – തദനന്തരം.ഗൗ – രണ്ടു ഗുരുവും വരികയാണെങ്കിൽ അത് ഉപേന്ദ്രവജ്രാനാമവൃത്തം. ഓരോ പാദത്തിലും ജഗണംതഗണം ജഗണം രണ്ടു ഗുരുവും ആണെങ്കിൽ ഉപേന്ദ്രവജ്രാനാമഛന്ദസാകുന്നു)

उदाहरणं कालिदासस्य कुमारसम्भवात्

जगणः तगणः जगणः गु गु

– ∪ – | ∪ ∪ – | – ∪ – | ∪ ∪

वनेच / राणां व / नितास / खानां

जगणः तगणः जगणः गु गु

– ∪ – | ∪ ∪ – | – ∪ – | ∪ ∪

दरीगृ / होत्सङ्ग / निषक्त / भासः

जगणः तगणः जगणः गु गु

– ∪ – | ∪ ∪ – | – ∪ – | ∪ ∪

भवन्ति / यत्रौष / धयोर / जन्या

जगणः तगणः जगणः गु गु

– ∪ – | ∪ ∪ – | – ∪ – | ∪ ∪

मतैल / पूराः सु / रतप्र / दीपाः

SGOU

अस्मिन्नुदाहरणे प्रतिपादं जगणः तगणः जगणः गुरूद्वयं चेति एकादशवर्णाः सन्ति। अतः वृत्तम् उपवज्रेति कथ्यते।अत्रापि पादान्ते यतिनियमो वर्तते।

ഉദാഹരണം കാളിദാസന്റെ **കുമാരസംഭവത്തിൽ നിന്നും**

ജഗണഃ   തഗണഃ   ജഗണഃ   ഗു ഗു

– ∪ –   ∪ ∪ –   – ∪ –   ∪ ∪

വനേച/ രാണാം വ /നിതാസ/ ഖാ നാം

ഈ ഉദാഹരണത്തിൽ ഓരോ പാദത്തിലും ജഗണം, തഗണം, ജഗണം, രണ്ടു ഗുരുവും ആണ് ഇതിൽ പതിനൊന്ന് അക്ഷരങ്ങളാണ്. ആയതിനാൽ ഇത് ഉപേന്ദ്രവജ്രാ വൃത്തത്തിന്റെ ഉദാഹരണമാണ്. കൂടാതെ പാദാന്തത്തിൽ യതി നിയമം വർത്തിക്കുന്നു.

Unit - 2

तोटकम्, वंशस्थम्, वसन्ततिलका

5.2.1 तोटकम्(जगती)
തോടകം (ജഗതീ)

लक्षणम् –

इह तोटकमम्बुधिसैः प्रथितम् ।
ഇഹ തോടകമംബുധിസൈഃ പ്രഥിതം

यदि चत्वारः सगणाः **सन्ति** चेत् तोटकं वृत्तम्। पादान्ते यतिश्च।
(നാല് സഗണങ്ങൾ **വരികയാണെങ്കിൽ അത്** തോടകവൃത്തമാകുന്നു. പാദാന്തത്തിൽ യതിയും)

सगणः   सगणः   सगणः   सगणः

– – ∪   – – ∪   – – ∪   – – ∪

इह तो / टकम / म्बुधिसैः/ प्रथितम्

व्याख्या –इह – छन्दशास्त्रे अम्बुधिः – चतुर्भिः सैः – सगणैः तोटकम् प्रथितम् – प्रसिद्धम्। तथाहि यत्र चत्वारः सगणाः, द्वादशाक्षरवृत्तिः, तत्र तोटकं नाम वृत्तं भवति।वृत्तस्य अन्तिमे अक्षरे यतिश्च भवति।

(ഇഹ – ഛന്ദശ്ശാസ്ത്രത്തിൽ, **അംബുധിസൈഃ**–നാല് സഗണങ്ങൾ, **തോടകം പ്രഥിതം** – പ്രസിദ്ധം.എവിടെയാണോ നാല് സഗണങ്ങൾ ക്രമമായി വർത്തിക്കുന്നത് അത് തോടകവൃത്തമാകുന്നു. ജഗതീ **ജാതിയിൽ വർത്തിക്കുന്ന തോടകവൃത്തത്തിൽ** 12 അക്ഷരങ്ങൾ ഉണ്ട്. അന്തിമാക്ഷരം യതിആകുന്നു)

SGOU

उदाहरणं रघुवंशमहाकाव्यात् –

सगणः सगणः सगणः सगणः

– – ∪ | – – ∪ | – – ∪ | – – ∪

स तथे / तिविने / तुरूदा / रमतेः

सगणः सगणः सगणः सगणः

– – ∪ | – – ∪ | – – ∪ | – – ∪

प्रतिगृ / ह्यवचो / विसस / र्जमुनिम्

सगणः सगणः सगणः सगणः

– – ∪ | – – ∪ | – – ∪ | – – ∪

तदल / ब्धपदं / द्वदिशो / कघने

सगणः सगणः सगणः सगणः

– – ∪ | – – ∪ | – – ∪ | – – ∪

प्रतिया / तमिवा/ न्तिकम / स्य गुरोः

अस्मिन्नुदाहरणे एकैकस्मिन् पादे चत्वारः सगणाः सन्ति, पादे यतिश्च तोटकस्य उदाहरणमिदम्।

ഉദാഹരണം രഘുവംശമഹാകാവ്യത്തിൽ നിന്നും

സഗണഃ സഗണഃസഗണഃസഗണഃ

– – ∪ | – – ∪ | – – ∪ | – – ∪

സതഥേ /തിവിനേ /തുരൂദാ /രമതേഃ

(ഈ ഉദാഹരണത്തിൽ ഓരോ പാദത്തിലും നാല് സഗണങ്ങൾ യഥാക്രമമുണ്ട് അന്തിമാക്ഷരം യതിയാണ് ആയതിനാൽ ഇത് തോടകത്തിന്റെ ഉദാഹരണമാണ്)

SGOU

5.2.2वंशस्थम् (जगती)
വംശസ്ഥം(ജഗതി)

लक्षणम्

जतौ तु वंशस्थमुदीरितं जरौ ।
ജതൗതു വംശസ്ഥമുദീരിതം ജരൗ

यदि जतौ जरौ यथाक्रमं सन्ति चेत् वंशस्थं नाम वृत्तम्। पादान्ते यतिश्च।
(ജഗണ–തഗണങ്ങൾ ജഗണ–രഗണങ്ങൾ യഥാക്രമം വരികയാണെങ്കിൽ അത് വംശസ്ഥം നാമവൃത്തം. പാദാന്തത്തിൽ യതിയും)

जगणः तगणः जगणः रगणः

– ∪ – | ∪ ∪ – | – ∪ – | ∪ – ∪

जतौ तु / वंशस्थ / मुदीरि / तं जरौ

व्याख्या –वंशस्थम् उदीरितं - उक्तं चेत् – तु जतौ – जगणतगणौ जरौ- जगणरगणौ स्यातां तथा वंशस्थं नाम छन्दः। यत्र जगणतगणजगणरगणाः पादे यतिश्च तत्र वंशस्थं नाम छन्दः भवति।वंशस्थस्य चतुर्षु अपि चरणेषु आदिवर्णा गुरूवर्णा भवन्ति। वंशस्थं वृत्तं जगत्यां वर्गे द्वादशवर्णाः भवेत्।

(ജഗണ-തഗണങ്ങൾജഗണ-രഗണങ്ങൾ യഥാക്രമം വരികയാണെങ്കിൽ അത് വംശസ്ഥം നാമവൃത്തം ആണെന്ന് പറയുന്നു. പാദാന്തത്തിൽ യതിയും ഭവിക്കുന്നു.ജഗതി വർഗ്ഗത്തിൽ വംശസ്ഥ വൃത്തത്തിന് പന്ത്രണ്ട് അക്ഷരങ്ങളാണ്)

उदाहरणं शिशुपालवधात् -

जगणः तगणः जगणः रगणः

– ∪ – | ∪ ∪ – | – ∪ – | ∪ – ∪

चयास्त्वि/षामित्य/ वधारि / तं पुरा

जगणः तगणः जगणः रगणः

– ∪ – | ∪ ∪ – | – ∪ – | ∪ – ∪

ततः श / रीरीति / विभावि / ताकृतिम्

जगणः तगणः जगणः रगणः

– ∪ – | ∪ ∪ – | – ∪ – | ∪ – ∪

विभूवि / भक्ताव / यवंपु / मानिति

SGOU

जगणः तगणः जगणः रगणः

– ∪ – | ∪ ∪ – | – ∪ – | ∪ – ∪

क्रमाद / मुं नार / द इत्य / वेदि सः

अस्मिन्नुदाहरणे जगणतगणजगणरगणाः पादे यतिश्च। अतः एतत् वंशस्थस्य उदाहरणमेव।

ഉദാഹരണം ശിശുപാലവധത്തിൽ നിന്നും

ജഗണഃ തഗണഃ ജഗണഃ രഗണഃ

– ∪ – | ∪ ∪ – | – ∪ – | ∪ – ∪

ചയാസ്ത്വി /ഷാമിത്യ/ വധാരി /തം പുരാ

ഈ ഉദാഹരണത്തിൽ ഓരോ പാദത്തിലും ജഗണ–തഗണ– ജഗണ–രഗണങ്ങളും പാദാന്തത്തിൽ യതിയും ഉണ്ട്. ആയതിനാൽ ഇത് വംശസ്ഥ വൃത്തത്തിന്റെ ഉദാഹരണം ആകുന്നു.

5.2.3 वसन्ततिलका (शक्वरी)
വസന്തതിലകാ (ശക്വരി)

लक्षणम् -

उक्तं वसन्ततिलकं तभजा जगौ गः ।
ഉക്തം വസന്തതിലകം തഭജാ ജഗൗ ഗഃ

तभजाः जगणः गुरूः गुरूश्च यथाक्रमं भवन्ति चेत् वसन्ततिलकं नाम वृत्तम्। पादान्ते यतिश्च।
(തഗണ– ഭഗണ– ജഗണങ്ങൾ ജഗണഗുരുദ്വയങ്ങൾ യഥാക്രമം വരികയാണെങ്കിൽ അത് വസന്തതിലകാവൃത്തമാകുന്നു. പാദാന്തത്തിൽ യതിയും)

तगणः भगणः जगणः जगणः गु गु

– – ∪ | – ∪ ∪ | ∪ – ∪ | ∪ – ∪ | – –

उक्तं व / सन्तति / लकं त / भजा ज / गौ गः

व्याख्या - शक्वर्यां वर्गे अतिप्रसिद्धं चतुर्दशवर्णयुक्तं वृत्तं भवति वसन्ततिलका। तभजा – तगणभगणजगणाः जगौ – जगणगुरूश्च गः – पुनरेकगुरूश्चेत् तथा वसन्ततिलकं नाम उक्तम्। पादान्ते यतिश्च।

(വസന്തതിലകാ ശക്വരി വർഗ്ഗത്തിൽ അതിപ്രസിദ്ധമായ 14 വർണ്ണത്തോട് കൂടിയ വൃത്തമാകുന്നു.തഭജാ – തഗണം– ഭഗണം– ജഗണം. ജഗൗ – ജഗണഗുരുവും ഗഃ– വീണ്ടും ഒരു ഗുരുവും കൂടി വരികയാണെങ്കിൽ അത് വസന്തതിലകാ വൃത്തമാകുന്നു. പാദാന്തത്തിൽ യതിയും വർത്തിക്കുന്നു)

उदाहरणं अभिज्ञानशाकुन्तलात्

तगणः भगणः जगणः जगणः गु गु

U U – | U – – | – U – | – U – | U U

यस्य त्व/ यात्रण / विरोप / णमिङ्गु/ दीनां

तगणः भगणः जगणः जगणः गु गु

U U – | U – – | – U – | – U – | U U

तैलन्य / षिच्यत / मुखे कु / शसूचि / विद्धे।

तगणः भगणः जगणः जगणः गु गु

U U – | U – – | – U – | – U – | U U

श्यामाक/ मुष्टिप / रिवर्धि / तकोज / हाति

तगणः भगणः जगणः जगणः गु गु

U U – | U – – | – U – | – U – | U U

सोऽयं न/ पुत्रकृ / तकः प / दवींमृ / गस्ते।

अत्र तगणभगणजगणाः पुनः जगणः गुरुद्वयं च सन्ति। अतः वसन्ततिलका नाम छन्दसः उदाहरणमेव।

ഉദാഹരണം ശാകുന്തളത്തിൽ നിന്നും

തഗണഃ ഭഗണഃ ജഗണഃ ജഗണഃ ഗുഗു

U U – | U – – | – U – | – U – | U U

യസ്യത്വ/യാത്രണ/ വിരോപ / ണമിങ്ഗു ദീനാം

ഇവിടെ തഗണ– ഭഗണ–ജഗണങ്ങൾ വീണ്ടും ജഗണവും രണ്ടു ഗുരുവുമുണ്ട്. അതുകൊണ്ട് വസന്തതിലകനാമവൃത്തത്തിന്റെ ഉദാഹരണം ആകുന്നു.

Unit - 3

मालिनी, मन्दाक्रान्ता, शार्दूलविक्रीडितम्

5.3.1 मालिनी (अतिशक्करी)
മാലിനീ(അതിശക്വരി)

लक्षणम् -

ननमययुतेयं मालिनी भोगिलोकैः।
നനമയയയുതേയം മാലിനീ ഭോഗിലോകൈഃ

नगणनगणमगणयगणयगणाः यथाक्रमं भवन्ति चेत् मालिनी वृत्तम्। अष्टभिः सप्तभिःच यतिः।
(നഗണ-നഗണ-മഗണ-യഗണ-യഗണങ്ങൾ യഥാക്രമം വരികയാണെങ്കിൽ മാലിനീവൃത്തമാകുന്നു. എട്ടിലും ഏഴിലും യതി)

नगणः नगणः मगणःयगणःयगणः

− − − | − − − | ∪ ∪ ∪ | − ∪ ∪ | − ∪ ∪

ननम / ययु / तेयं मा/ लिनी भो / गिलोकैः

व्याख्या –अतिशक्कर्यां वर्गे पञ्चदशाक्षरवृत्तिः भवति मालिनी नाम वृत्तम्। ननमयय –नगणनगणमगणयगणयगण युता- युक्ता इयं मालिनी भवति भोगिलोकैः अर्थात् अष्टभिः सप्तभिश्च यतिः (विरामः) भवति । यत्र आदौ षड्लघुवर्णाः प्रयुज्यन्ते तथा दशमः त्रयोदशश्च लघु भवति।

(അതിശക്വരീ വർഗ്ഗത്തിൽ പതിനഞ്ച് അക്ഷരത്തിൽ വർത്തിക്കുന്ന വൃത്തമാകുന്നു മാലിനീ.നനമയയയുതേയം – നഗണ-നഗണ-മഗണ-യഗണ-യഗണങ്ങൾ. ഭോഗി ലോകൈഃ- എട്ടാമത്തേതും, ഏഴാമത്തേതും അക്ഷരം വിരാമമാണ്.ആദ്യത്തെ ആറ് അക്ഷരങ്ങൾ ലഘുവർണ്ണമാകുന്നു. അതുപോലെ പത്താമത്തെ പതിമൂന്നാമത്തെ അക്ഷരം ലഘുവാകുന്നു)

उदाहरणं अभिज्ञानशाकुन्तलात्-

नगणः नगणः मगणः यगणः यगणः

− − − | − − − | ∪ ∪ ∪ | − ∪ ∪ | − ∪ ∪

सरसि / जमनु / विद्धंशै / वलेना / पि रम्यं

SGOU

नगणः नगणः मगणः यगणः यगणः

- - - / - - - / U U U / - U U / - U U

मलिन / मपि हि / मांशोर्ल / क्ष्मलक्ष्मीं / तनोति

नगणः नगणः मगणः यगणः यगणः

- - - / - - - / U U U / - U U / - U U

इयम / धिकम / नोज्ञा, व / ल्कलेना / पि तन्वी,

नगणः नगणः मगणः यगणः यगणः

- - - / - - - / U U U / - U U / - U U

किमिव / हि मधु / राणां,म / ण्डनं ना / कृतीनाम्

अस्मिन्नुदाहरणे नगणनगणमगणयगणयगणाः।अत्र सप्तभिः अष्टभिः च वर्णे विरामो भवति। अतः मालिन्याः उदाहरणमेव।

ഉദാഹരണം ശാകുന്തളത്തിൽ നിന്നും

നഗണഃ നഗണഃ മഗണഃ യഗണഃ യഗണഃ

- - - / - - - / U U U / - U U / - U U

സരസി/ജമനു/വിദ്ധം ശൈ/വലേനാ/പി രമ്യം

(ഈ ഉദാഹരണത്തിൽ നഗണ-നഗണ-മഗണ-യഗണ-യഗണങ്ങൾ ഇവിടെ ഏഴാമത്തേതും പിന്നെ എട്ടാമത്തേതും വർണ്ണം വിരാമമാണ്. ആയതിനാൽ മാലിനീ വൃത്തത്തിന്റെ ഉദാഹരണമാകുന്നു)

5.3.2मन्दाक्रान्ता (अत्यष्टी)
മന്ദാക്രാന്താ (അത്യഷ്ടി)

लक्षणम् -

मन्दाक्रान्ता, जलधिषडगैम्भौं न तौ ताद्गुरूचेत् ।
മന്ദാക്രാന്താ ജലധിഷഡഗൈർമ്മൈഭൗനതൗതാദ്ഗുരുചേത്

यत्र प्रतिपादं यथाक्रमं **मगणभगणौ नगणतगणौ** तगणः गुरूः गुरूश्च भवन्ति चेत् मन्दाक्रान्ता। चतुर्भिः षड्भिःसप्तभिश्च यतिः
(ഓരോ പാദത്തിലും യഥാക്രമം മഗണ-ഭഗണവും നഗണ-തഗണ- തഗണവും രണ്ടു ഗുരുവും വരികയാണെങ്കിൽ അത് മന്ദാക്രാന്ത വൃത്തമാകുന്നു. നാലിലും പിന്നെ ആറിലും പിന്നെ ഏഴിലും യതിയാണ്)

मगणः भगणः नगणः तगणः तगणः

U U U | U – – | – – – | U U – | U U – | गु गु U U

मन्दाक्रा / न्ता,जल / धिषड / गैम्भौ न / तौतादृगु /रूचेत् ।

व्याख्या –सप्तदशाक्षरवर्णयुक्ता अत्यष्टौ जातौ प्रसिद्धं वृत्तं अस्ति मन्दाक्रान्ता।मन्दाक्रान्ता इत्यस्य अर्थः मन्दं – शनैः आक्रान्ता – अग्रे गच्छता । यदि म्भौ – मगणभगणौ नतौ – नगणतगणौ पुनः ताद्- तगणात् परं द्वौ गुरू च सन्ति चेत् सा मन्दाक्रान्ता। चतुर्भिः षड्भिःपुनः सप्तभिश्च यतिः ।

(പതിനേഴ് വർണ്ണത്തോടുകൂടിയ അത്യഷ്ടി വർഗ്ഗത്തിൽ പ്രസിദ്ധമായിട്ടുള്ള വൃത്തമാണ് മന്ദാക്രാന്താ. മന്ദാക്രാന്താഎന്നതിന്റെ അർത്ഥം സാവധാനത്തിൽ മുന്നോട്ട് നടക്കുന്നവൾ.മ്ഭൌ – മഗണ–ഭഗണങ്ങൾ. നതൌ – നഗണ–തഗണങ്ങൾ . താദ് – തഗണത്തിൽ നിന്നും വീണ്ടും രണ്ട് ഗുരുവും ആണെങ്കിൽ അത് മന്ദാക്രാന്താവൃത്തമാകുന്നു. നാലിലും ആറിലും ഏഴിലും യതിയാണ്)

उदाहरणं वेदान्तदेशिकस्य हंससन्देशात्

मगणः भगणः नगणः तगणः तगणः

U U U | U – – | – – – | U U – | U U – | गु गु U U

वंशे जा / तः, सवि / तुरन / घे, मान/ यन्मानु / षत्वं

मगणः भगणः नगणः तगणः तगणः

U U U | U – – | – – – | U U – | U U – | गु गु U U

देवः श्री/ मान्,जन / कतन / या,न्वेष / णे जाग / रूकः

मगणः भगणः नगणः तगणः तगणः

U U U | U – – | – – – | U U – | U U – | गु गु U U

क्रीडालो/ लं, कम / लसर / सि, क्वापि/ कालोप / यातं,

मगणः भगणः नगणः तगणः तगणः

U U U | U – – | – – – | U U – | U U – | गु गु U U

राकाच / न्द्र, द्युति / सहच / रं, राज / हंसं द / दर्श।

अत्र मगणभगणनगणतगणाः पुनः तगणात् गुरूद्वयं च वर्तन्ते। चतुर्भिः षड्भिःपुनः सप्तभिश्च यतिः। अतः मन्दाक्रान्ता नाम छन्दसः उदाहरणमेव।

SGOU

ഉദാഹരണം വേദാന്തദേശികന്റെ ഹംസസന്ദേശത്തിൽ നിന്നും

മഗണഃ ഭഗണഃ നഗണഃ തഗണഃ തഗണഃ ഗ ഗ

U UU | U – – | – – – | U U – | U U – | U U

വംശേജാ/തഃ സവി/തുരന/ഘേ മാന/യന്മാന്ദ/ഷത്വം

(ഇവിടെ – മഗണ–ഭഗണ–നഗണ–തഗണങ്ങൾ വീണ്ടും തഗണത്തിൽ നിന്നും രണ്ട് ഗുരു വർത്തിക്കുന്നു. നാലിലും ആറിലും ഏഴിലും യതി ആകുന്നു. അതുകൊണ്ട് ഇത് മന്ദാക്രാന്താവൃത്തത്തിന്റെ ഉദാഹരണമാകുന്നു)

5.3.3 शार्दूलविक्रीडितम् (प्रतिधृतिः)
ശാർദ്ദൂലവിക്രീഡിതം (പ്രതിധൃതിഃ)

लक्षणम् -

सूर्याश्वैर्मसजास्ततः सगुरवःशार्दूलविक्रीडितम् ।
സൂര്യാശ്വൈർമസജാസ്തതഃ സഗുരവഃ ശാർദ്ദൂലവിക്രീഡിതം.

मगणसगणजगणाः **सगणतगणतगणा**:गुरूश्च भवन्ति चेत् शार्दूलविक्रीडितम्।द्वादशभिःसप्तभिः च यतिः।
(മഗണ–സഗണ–ജഗണങ്ങൾ,സഗണ–സഗണ–തഗണങ്ങൾ,
ഒരുഗുരുവുംവരികയാണെങ്കിൽ ശാർദ്ദൂലവിക്രീഡിതം. പന്ത്രണ്ടിലും ഏഴിലും യതി)

मगणः सगणः जगणः सगणः तगणः तगणः गु

U U U | – – U | – U – | – – U | U U – | U U – | U

सूर्याश्वै / र्मसजा / स्ततः स / गुरवः, / शार्दूल / विक्रीडि / तम्,

व्याख्या- नवदशाक्षरवृत्तिः अतिधृतौ जातौ वृत्तं भवति शार्दूलविक्रीडितम्। आदौ त्रयो वर्णाः गुरवो भवन्ति। मसजस्तताः – मगणसगणजगणसगणतगणतगणाः सगुरवः – एकेन गुरुणा च युक्तः, सूर्यैः – द्वादशभिः अश्वैः – सप्तभिः च यतिः (विरामः) चेत् स्युः तत् शार्दूलविक्रीडितम्।

(പത്തൊൻപത് **അക്ഷരത്തിൽ വർത്തിക്കുന്ന പ്രതിധൃതിഃ ജാതിയിൽപ്പെട്ട വൃത്തമാകുന്ന** ശാർദ്ദൂലവിക്രീഡിതം.**ആദിയിൽ മൂന്ന് വർണ്ണങ്ങൾ ഗുരുവാകുന്നു.മസജാസ്തതഃ** – മഗണ–സഗണ– ജഗണങ്ങൾ, സഗണ–സഗണ–തഗണങ്ങൾ. സഗുരവഃ – ഒരു ഗുരുവും. സൂര്യൈഃ – പന്ത്രണ്ടിലും അശ്വൈഃ – **ഏഴിലും വിരാമം വരികയാണെങ്കിൽ അത് ശാർദ്ദൂലവിക്രീഡിതം** വൃത്തമാകുന്നു)

उदाहरणं जयदेवस्य गीतगोविन्दात्

SGOU

मगणः सगणः जगणः सगणः तगणः तगणः गु

u u u / – – u / – u – / – – u / u u – / u u – / u

आवासो/ विपिना / यते प्रि / यसखी, / मालापि/ जालाय / ते

मगणः सगणः जगणः सगणः तगणः तगणः गु

u u u / – – u / – u – / – – u / u u – / u u – / u

तातोऽपि/ श्वसिते / न दाव / दहन, / ज्वालाक / लापाय / ते

मगणः सगणः जगणः सगणः तगणः तगणः गु

u u u / – – u / – u – / – – u / u u – / u u – / u

सापि त्व / द्विरहे / ण हन्त / हरिणि, / रूपाय / तेहा क / थं

मगणः सगणः जगणः सगणः तगणः तगणः गु

u u u / – – u / – u – / – – u / u u – / u u – / u

कन्दर्पो / ऽपि यमा / यते वि / रचयन्,/ शार्दूल / विक्रीडि / तम्।

अत्रमगणसगणजगणसगणतगणतगणाः पुनः गुरूश्च द्वादशभिः सप्तभिः यतिश्च भवेत् इत्यतः शार्दूलविक्रीडितस्य उदाहरणमेव।

ഉദാഹരണം ജയദേവന്റെ ഗീതഗോവിന്ദത്തിൽ നിന്നും

മഗണഃ സഗണഃജഗണഃസഗണഃ തഗണഃ തഗണഃ ഗു

u u u / – – u / – u – / – – u / u u – / u u – / u

ആവാസോ/ വിപിനാ/ യതേ പ്രി/യസഖീ /മാലാപി /ജാലായ/ തേ

(ഇവിടെ മഗണ- സഗണ- ജഗണങ്ങൾ, സഗണ-തഗണ-തഗണങ്ങൾ, ഒരു ഗുരുവും, പന്ത്രണ്ടിലും ഏഴിലും വിരാമവും വരുന്നതുകൊണ്ട് ഇത് ശാർദ്ദൂലവിക്രീഡിതത്തിന്റെ ഉദാഹരണമാകുന്നു)

Unit - 4

स्रग्धरा,पुष्पिताग्रा

5.4.1 स्रग्धरा (प्रकृती)
സ്രഗ്ധരാ (പ്രകൃതീ)

लक्षणम् -

म्रभ्नैर्यानां त्रयेण, त्रिमुनियतियुता, स्रग्धराकीर्तितेयम् ।
മ്രഭ്നൈർയാനാം ത്രയേണ, ത്രിമുനിയതിയുതാ സ്രഗ്ധരാകീർത്തിതേയം.

यत्रमगणरगणभगणनगणाः यगणत्रयं यथाक्रमं प्रतिपादं भवन्ति चेत् स्रग्धरावृत्तम्। सप्तभिः सप्तभिःसप्तभिःच यतिः।

(എവിടെയാണോ മഗണ–രഗണ– ഭഗണ–നഗണങ്ങൾ. മൂന്ന് യഗണങ്ങൾ യഥാക്രമം ഓരോ പാദത്തിലും വരികയാണെങ്കിൽ സ്രഗ്ധരാവൃത്തമാകുന്നു. ഏഴിലും, ഏഴിലും, വീണ്ടും ഏഴിലും, വിരാമം വരുന്നു)

मगणः	रगणः	भगणः	नगणः	यगणः	यगणः	यगणः
U U U	U – U	U – –	– – –	– U U	– U U	– U U

म्रभ्नैर्या / नां त्रये / ण, त्रिमु / नियति / युता, स्र/ ग्धराकी / र्तितेयम्

व्याख्या – प्रकृतौ जातौ एकविंशत्यक्षरवर्णाः भवन्ति स्रग्धरा नाम छन्दः। म्रभ्नैः – मगणरगणभगणनगणैः यानां – यगणानां त्रयेण (त्रिभिः यगणैः) त्रिमुनियतियुता – त्रिवारं सप्तभिः सप्तभिः सप्तभिश्चयतिमतीत्यर्थः। एवं लक्षणं इयं स्रग्धरा कीर्तिता- कथिता। आदौ चत्वारो वर्णाः गुरवः भवन्ति। यत्र मगणरगणभगणनगणयगणत्रयं च सप्तभिः (त्रिवारं) यतिश्च भवति तत्र स्रग्धरा नाम वृत्तम्।

(പ്രകൃതി ജാതിയിൽ ഇരുപത്തിയൊന്ന് അക്ഷരങ്ങളോട്ടുകൂടിയ ഛന്ദസാണ് സ്രഗ്ധരാ. മ്രഭ്നൈഃ – മഗണ–രഗണ– ഭഗണ–നഗണങ്ങൾ . യാനാം – മൂന്നു യഗണങ്ങൾ. ത്രിമുനിയതിയുതാ – മൂന്ന് തവണ ഏഴിൽ വിരാമം എന്നർത്ഥം.ആദിയിൽ നാലു വർണ്ണങ്ങൾ ഗുരുവാകുന്നു. എവിടെയാണോ മഗണ–രഗണ– ഭഗണ–നഗണങ്ങൾ മൂന്നു യഗണങ്ങൾ ത്രിവാരം ഏഴിൽ വിരാമം ഭവിക്കുകയാണെങ്കിൽ അവിടെ സ്രഗ്ധരാ നാമവൃത്തമാകുന്നു)

उदाहरणं अभिज्ञानशाकुन्तलात् –

SGOU

मगणः रगणः भगणः नगणः यगणः यगणः यगणः

U U U | U – U | U – – | – – – | – U U | – U U | – U U

यासृष्टिः/ स्रष्टुरा / द्या, वह / ति विधि / हुतं, या / हविर्या/ च होत्री

मगणः रगणः भगणः नगणः यगणः यगणः यगणः

U U U | U – U | U – – | – – – | – U U | – U U | – U U

ये द्वे का / लं विध / त्तः, श्रुति/ विषय / गुणा, या/ स्थिताव्या / प्यविश्वम्।

मगणः रगणः भगणः नगणः यगणः यगणः यगणः

U U U | U – U | U – – | – – – | – U U | – U U | – U U

यामाहु / स्सर्वभू / तप्रकृ / तिरिति / ययाप्रा / णिनः प्रा / णवन्तः

मगणः रगणः भगणः नगणः यगणः यगणः यगणः

U U U | U – U | U – – | – – – | – U U | – U U | – U U

प्रत्यक्षा / भिः प्रप / न्नस्तनु / भिरेव / तु वस्ता / भिरष्टा / भिरीशः।

अत्रमगणरगणभगणनगणाः यगणत्रयं त्रिवारं सप्तभिः च यतिश्च चेत् अतः स्रग्धरा नाम वृत्तम्।

ഉദാഹരണം അഭിജ്ഞാനശാകുന്തളത്തിൽ നിന്നും

മഗണഃ രഗണഃ ഭഗണഃ നഗണഃയഗണഃ യഗണഃ യഗണഃ

U U U | U – U | U – – | – – – | – U U | – U U | – U U

യാസൃഷ്ടിഃ/ സ്രഷ്ടുരാ/ദ്യാവഹ/തിവിധി /ഹുതം യാ/ഹവിര്യാ/ചഹോത്രി

(ഇവിടെ മഗണ-രഗണ-ഭഗണ-നഗണങ്ങൾ, മൂന്ന് യഗണങ്ങൾ, ത്രിവാരം ഏഴിൽ വിരാമം വരുന്നതുകൊണ്ട് ഇത് സ്രഗ്ധരാ നാമവൃത്തത്തിന്റെ ഉദാഹരണമാകുന്നു)

5.4.2 पुष्पिताग्रा (अर्धसमवृत्तम्)
പുഷ്പിതാഗ്രാ(അർധസമവൃത്തം)

लक्षणम् -

अयुजि नयुगरेफतो यकारो
युजि च नजौ ज रगाश्च पुष्पिताग्रा।
അയുജി നയുഗ രേഫതോ യകാരോ

യുജി ച നജൗ ജരഗാശ്ച പുഷ്പിതാഗ്രാ

प्रथमे तृतीये च पादे नगणद्वयं रगणः यकारः, द्वितीये चतुर्थे च पादे नगणजगणौ गुरूश्च वर्तन्ते चेत् पुष्पिताग्रा नाम वृत्तम्।
(ഒന്നാമത്തേയും മൂന്നാമത്തേയും പാദത്തിൽ രണ്ട് നഗണങ്ങൾ, രഗണ–യഗണങ്ങൾ. രണ്ടാം പാദത്തിലും നാലാം പാദത്തിലും നഗണ–ജഗണങ്ങൾ, ജഗണ–രഗണങ്ങൾ ഗുരുവും വർത്തിക്കുകയാണെങ്കിൽ അത് പുഷ്പിതാഗ്ര വൃത്തമാകുന്നു)

नगणः नगणः रगणः यगणः

– – – | – – – | ∪ – ∪ | – ∪ ∪

अयुजि / नयुग / रेफतो / यकारो

नगणः जगणः जगणः रगणः गु

– – – | – ∪ – | – ∪ – | ∪ – ∪ | ∪

युजि च / नजौ ज / रगाश्च / पुष्पिता ग्रा ।

व्याख्या- यदि अयुजि – विषमे पादे नयुगरेफतः-नगणनगणरगणात् परतः यकारः – यगणः स्यात् युजि – समे पादे नजौ – नगणजगणौ जरगाः – **जगणरगणगुरवश्च स्युः तदा पुष्पिताग्रा नाम छन्दः** उच्यते। **प्रथमे तदा तृतीये पादे नगणनगणरगणयगणाः द्वितीये तथा चतुर्थे पादे नगणजगणजगणरगणाः** गुरुःस्यात् तर्हि तत् पुष्पिताग्रा नाम वृत्तम्।

(യദി അയുജി – വിഷമ പാദത്തിൽ, നയുഗ രേഫതോ– നഗണ– യഗണ– **രഗണത്തിൽ** നിന്നും പരമായിട്ട് യകാരഃ – **യഗണം** വരികയും, യുജി– **സമപാദത്തിൽ നജൗ**– നഗണ–ജഗണങ്ങൾ , ജരഗാഃ – ജഗണ– രഗണവും ഗുരുവും **കൂടി വരികയാണെങ്കിൽ അത്** പുഷ്പിതാഗ്രാ നാമഛന്ദസാകുന്നു)

(പ്രഥമ പാദത്തിലെ പോലെ മൂന്നാം പാദത്തിലും നഗണ–യഗണ–രഗണ–യഗണങ്ങളും രണ്ടാം പാദത്തെ പോലെ നാലാം പാദത്തിലും നഗണ–ജഗണ–ജഗണ–രഗണ–ഗുരുവും വരികയാണെങ്കിൽ അത് പുഷ്പിതാഗ്ര നാമവൃത്തമാകുന്നു)

उदाहरणं भवभूतेः उत्तररामचरितात्

नगणः नगणः रगणः यगणः

– – – | – – – | ∪ – ∪ | – ∪ ∪

नरप / तिनिध / नं भव / त्प्रवासं

SGOU

नगणः जगणः जगणःरगणः गु

– – – | – ∪ – | – ∪ – | ∪ – ∪ | ∪

भरत / विषाद / मनाथ / तां कुल / स्य

नगणः नगणः रगणःयगणः

– – – | – – – | ∪ – ∪ | – ∪ ∪

बहुवि / धमनु / भूयदु / ष्प्रसह्यं

नगणः जगणः जगणःरगणः गु

– – – | – ∪ – | – ∪ – | ∪ – ∪ | ∪

गुण इ / व बह्व / पराद्ध / मायुषा / मे।।

अत्र विषमे पादेनगणनगणरगणयगणाः समे पादे नगणजगणजगणरगणगुरवश्च भवन्ति। अतः पुष्पिताग्र नामवृत्तस्य उदाहरणमेव।

ഉദാഹരണം ഭവഭൂതിയുടെഉത്തരരാമചരിതത്തിൽ നിന്നും
നഗണഃ യഗണഃ രഗണഃ യഗണഃ

– – – | – – – | ∪ – ∪ | – ∪ ∪

നരപ/തിനിധി/നം ഭവ/ത്പ്രവാസം

നഗണഃ ജഗണഃ ജഗണഃ രഗണഃ ഗു

– – – | – ∪ – | – ∪ – | ∪ – ∪ | ∪

ഭരത/വിഷാദ/ മനാഥ/താംകുല/സ്യ

(ഇവിടെ വിഷമ പാദത്തിൽ നഗണ–യഗണ–രഗണ–യഗണങ്ങൾ സമപാദത്തിൽ –ജഗണ–ജഗണ–രഗണ–ഗുരുവും ഭവിക്കുന്നു. ആയതിനാൽ ഈ ഉദാഹരണം പുഷ്പിതാഗ്ര നാമവ വൃത്തത്തിന്റേതാകുന്നു)

पुनरावृत्तिः (Recap)

- छन्दः द्विविधं- वैदिकं,लौकिकम्
- लौकिकछन्दांसि द्विविधानि-मात्रावृत्तम्, वर्णवृत्तम्।
- वृत्तं त्रिविधं- सम- अर्धसम-विषमभेदात्।
- एकमात्रिकः लघुः भवति।
- दीर्घः, अनुस्वारयुक्तः,विसर्गयुक्तः, संयुक्ताक्षरस्य पूर्वःलघुवर्णश्च गुरूर्भवति।
- पदान्तस्य लघोः विकल्पेन गुरूत्वम्।
- अष्टौ गणाः सन्ति - यरताभजसनमाः।
- विश्रामस्थानं - यतिः, विच्छेदः, विरामः, विरुतिश्चेति ।
- अनुष्टुप् श्लोके अष्टौ वर्णाः।
- स्यादिन्द्रवज्रा यदि तौ जगौ गः।
- उपेन्द्रवज्रा जतजास्ततो गौ ।
- इह तोटकमम्बुधिसैः प्रथितम् ।
- जतौ तु वंशस्थ मुदीरितं जरौ ।
- उक्तं वसन्ततिलकं तभजा जगौ गः ।
- ननमययुतेयं मालिनी भोगिलोकैः।
- मन्दाक्रान्ता, जलधिषडगैम्भौं न तौ ताद्गुरूचेत् ।
- सूर्याश्वैर्मसजास्ततः स गुरवः, शार्दूलविक्रीडितम्
- म्रभ्नैर्यानां त्रयेण, त्रिमुनियतियुता, स्रग्धराकीर्तितेयम् ।
- अयुजि नयुग रेफतो यकारोयुजि च नजौ जरगाश्च पुष्पिताग्रा।

वस्तुनिष्ठप्रश्नाः (Objective type Questions)

1. मन्दाक्रान्तायां यतिः कुत्र वर्तते?
2. इन्द्रवज्रायां प्रतिचरणं कति वर्णाः भवन्ति?
3. वर्णवृत्तं कति विधम्?
4. यतिः का?
5. अब्धिः इत्यनेन वृत्तशास्त्रे का संज्ञा उद्दिशति?
6. कति गणाः?
7. अनुष्टुप्वृत्ते पञ्चममक्षरं किम्?
8. तोटकस्य लक्षणं किम्?
9. यदि तौ जगौ गः स्यात्- वृत्तं किम्?
10. चतुर्भिः सगणैः युक्तैः वृत्तम्?
11. पुष्पिताग्रा कस्मिन् वृत्तविभागे अन्तर्भवति?

एकेन वाक्येन द्वाभ्यां वा उत्तराणि लिखत

(Answer the following Question in one or two sentences)

1. वंशस्थस्य एकम् उदाहरणं किम्?
2. मालिनीवृत्तस्य लक्षणं किम्?
3. स्रग्धरायाः लक्षणं लिखत?
4. आवासोविपिनायते प्रियसखी, मालापिजालाय ते। अत्र किं छन्दोऽस्ति?

एकैकया खण्डिकया उत्तराणि विखत

(Answer the following Questions in a paragraph)

1. इन्द्रवज्रायाः लक्षणं उदाहरणं च लिखत।
2. यासृष्टिःस्रष्टुराद्या, वहतिविधिहुतं, या हविर्या च होत्री
   ये द्वे कालं विधत्तः, श्रुतिविषयगुणा, यास्थिताव्याप्यविश्वम्।
   यामाहुस्सर्वभूतप्रकृतिरिति ययाप्राणिनः प्राणवन्तः
   प्रत्यक्षाभिः प्रपन्नस्तनुभिरेवतु वस्ताभिरष्टाभिरीशः। अत्र किं छन्दः तल्लक्षणं लिखत।
3. मन्दाक्रान्तां सोदाहरणं विशदयत।

निर्दिष्टाभ्यासः (Assignment)

1. अधो दत्तानां वृत्तानां लक्षणं सोदाहरणं विशदयत।
   पुष्पिताग्रा, वसन्ततिलका, वंशस्थम्।
2. इन्द्रवज्रा,उपेन्द्रवज्रायाः भेदः उदाहरणसहितं स्पष्टयत।
3. पाठ्यक्रमे त्रिष्टुप् जातौ कति वृत्तानि सन्ति, तस्य लक्षणं उदाहरणसहितं विशदयत।

वस्तुनिष्ठप्रश्नानां उत्तराणि (Answer to Objective type Questions)

1. मन्दाक्रान्तायां चतुर्भिः षड्भिःसप्तभिः च यतिः।
2. एकादश।
3. त्रिविधम्।
4. श्लोकेषु विश्रमस्थानं यतिरित्यभिधीयते।
5. चत्वारः समुद्राः।
6. अष्टौ।
7. लघु।
8. इह तोटकमम्बुधिसैः प्रथितम्।
9. इन्द्रवज्रा।
10. तोटकम्।
11. अर्धसमवृत्तम्

SGOU

सूचनाग्रन्थौ (References)

1. केदारभट्टः. वृत्तरत्नाकरम्, चौखम्बा कृष्णदास् अकादमी, वाराणसी, 2020
2. टि के रामचन्द्र ऐय्यर्, लघुवृत्तरत्नाकरः, आर् एस् वाध्यार् आण्ड् सन्स् कल्पात्ति पालक्काट् 2003

अधिकवाचनग्रन्थौ (Suggested Readings)

1. आचार्य लोकमणि दाहालः . संस्कृतसाहित्येतिहासः, चौखम्बा कृष्णदास अकादमी, वाराणसी 2011
2. गङ्गादासः. छन्दो मञ्जरी, चौखम्बा कृष्णदास अकादमी, वाराणसी,1992

SGOU

BLOCK-6

तिङन्तपरिचयः

SGOU

तिङन्तपरिचयः

उद्देश्यानि (Learning Outcomes)

- भाषाज्ञानस्य पदावलीपरिचयः।
- वर्तमानकालक्रियारूपाणां ज्ञानम् ।
- भूतकालभविष्यकालयोः ज्ञानम् प्राप्नोति।
- भूत वर्तमान भविष्यकालानां ज्ञानेन भाषणं संस्कृतभाषायां कर्तुं शक्यते ।
- भू धातोः पञ्चलकाराणां प्रयोगज्ञानम् ।
- वन्द् धातोः पञ्चलकाराणां प्रयोगज्ञानम् ।

प्राग्व्यपेक्षाः (Prerequisites)

पदानि प्रधानतया त्रिधा । नामपदानि, क्रियापदानि, अव्ययानि च ज्ञातव्यानि ।क्रियाणां पठनाय धातूनां पठनं कार्यम् । तेषां धातूनां सविशेषताः अस्माभिः ज्ञातव्याः । अतः प्रथमं धातुं परिचयामः ।

किं नाम धातुः ?

धीयते सर्वम् अस्मिन् इति धातुः । धात्वनुसारेणैव पदनिष्पत्तिः अर्थकथनं च सर्वाणि पदानि धातूनानि इति शाकटायनाचार्यः । धात्वनुसारेण क्रियाः।

स्वरूपानुसारं धातवः त्रिधा। परस्मैपदिनः, आत्मनेपदिनः, उभयपदिनः चेति । यद्यपि परस्मै सूचकः धातुः परस्मैपदमिति, आत्मने सूचकं आत्मनेपदमिति वक्तुं शक्यते तथापि अयमर्थः सर्वत्र न युज्यते पात् ज्ञातुं शक्यते यत् केचन धातवः परस्मैपदिनः, कंचन आत्मनेपदिनः अन्ये केचन उभयपदिन (परस्मैपदिनः, आत्मनेपदिनः च) चेति ।

मुख्यपदानि (Key words)

धातुः, लकाराः, लट्, लिट्, , लोट्, लङ्, लृट्

Discussion

(സംസ്കൃതഭാഷയിൽ നാമപദങ്ങൾ, ക്രിയാപദങ്ങൾ, അവ്യയങ്ങൾ എന്നിങ്ങനെ പദങ്ങളെ പ്രധാനമായും മൂന്നായി തിരിച്ചിരിക്കുന്നു. ക്രിയാപദങ്ങളെ മനസിലാക്കുന്നതിനായി ധാതുവിനെകുറിച്ചുള്ള ജ്ഞാനം അത്യന്താപേക്ഷിതമാണ്.
ക്രിയാപദങ്ങളുടെ മൂലാംശത്തെയാണ് ധാതു എന്നു പറയുന്നത്. 'ഭവതി'എന്ന ക്രിയാപദത്തിന്റെ ധാതുവാണ് 'ഭൂ'. ധാതുവിനെ അനുസരിച്ചാണ് പദങ്ങളുടെ പദനിഷ്പത്തിയുംഅർത്ഥം കൽപ്പിക്കുന്നതും. സ്വരൂപാനുസാരം ധാതുക്കൾ മൂന്ന് വിധം– പരസ്മൈപദി, ആത്മനേപദി, ഉഭയപദി)

केचन परस्मैपदिनः धातवः	केचन आत्मनेपदिनः धातवः	केचन उभयपदिनः धातवः
भू, अत्, षिधू, चिती,	एध्, कमु,अय, वदि	श्रिन्, भृञ्, डुकृञ्, हञ्

परस्मैपदिनः प्रत्ययाः **आत्मनेपदिनः प्रत्ययाः**

तिप्	तस्	झि	त	आताम्	झ
सिप्	थस्	थ	थास्	आथाम्	ध्वम्
मिप्	वस्	मस्	इड्	वहि	महिङ्

आङ्गलभाषायामिव संस्कृतेऽपि पुरुषाः त्रयः।1^{st}पेर्सन्2^{nd}पेर्सन्3^{rd}पेसेन् इति। संस्कृते 3rd पेसेन् अथवा प्रथमपुरुषः आद्यं प्रयुज्यते पुनः 2nd पेर्सन् अथवा मध्यमपुरुषः ।अन्ते 1^{st}पेर्सन् अथवा उत्तमपुरुषः । अस्मच्छन्दयोगे उत्तमपुरुषः, युष्मद्च्छब्दयोगे मध्यमपुरुषः, अस्मद् युष्मद्भिन्ने प्रथमपुरुषः इति नियमस्ति ।

वचनानि।

वचनानि त्रिधा – एकवचनद्विवचनबहुवचनभेदात्। वचनानुसारं वाक्यप्रयोगः। एकवचनं कर्ता चेत् क्रियापि एकवचनम्। द्विवचनं कर्ता चेत् द्विवचनं क्रिया भवति। एवं बहुवचनस्यापि कार्यम्।

(ഇംഗ്ലീഷിലും സംസ്കൃതത്തിലും പുരുഷന്മാർ മൂന്ന് വിധം. പ്രഥമപുരുഷൻ, മധ്യമപുരുഷൻ, ഉത്തമപുരുഷൻ. അസ്മദ് എന്ന ശബ്ദപ്രയോഗത്തിൽ ഉത്തമപുരുഷൻ(First Person). യുഷ്മദ് എന്ന ശബ്ദപ്രയോഗത്തിൽ മധ്യമപുരുഷൻ(SecondPerson). അസ്മദ് യുഷ്മദ് ഭിന്നമായിട്ടുള്ളിടത്ത് പ്രഥമപുരുഷൻ (Third Person). വചനങ്ങൾ മൂന്ന് വിധം. ഏകവചനം, ദ്വിവചനം, ബഹുവചനം. വചനാനുസാരമാണ് ക്രിയാപദങ്ങൾ വാക്യത്തിൽ പ്രയോഗിക്കുന്നത്. കർത്താവ് ഏകവചനമാണെങ്കിൽ ക്രിയയും ഏകവചനം ആയിരിക്കും. കർത്താവ് ദ്വിവചനമാണെങ്കിൽ ക്രിയയും ദ്വിവചനം. ഇപ്രകാരം ബഹുവചനത്തിലും പ്രയോഗിക്കുന്നു)

कथं नामपदं क्रियापदं च योजयति इति कार्यं पठतु

पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	बालः भवति **ബാലൻ ആകുന്നു**	बालौ भवतः **രണ്ട്ബാലന്മാരാകുന്നു**	बालाः भवन्ति **ബാലന്മാരാകുന്നു**
मध्यमपुरुषः	त्वं भवसि **നീ ആകുന്നു**	युवां भवथः **നിങ്ങൾ രണ്ടുപേരാകുന്നു**	यूयं भवथ **നിങ്ങളെല്ലാവരുമാകുന്നു**
उत्तमपुरुषः	अहं भवामि **ഞാനാകുന്നു**	आवां भवावः **ഞങ്ങൾ രണ്ടുപേരാകുന്നു**	वयं भवामः **ഞങ്ങളെല്ലാവരുമാകുന്നു**

कति लकारा: ?

संस्कृते दश लकाराः सन्ति । वेदे एकादश लकाराः। लेट् इति तस्य नाम।लट्, लिट्, लुट्, लेट,लोट्, लङ्, लिङ्, लुङ्, लृङ् च उपयुज्यन्ते।

(സംസ്കൃതത്തിൽ പത്ത് ലകാരങ്ങളാണ് ഉള്ളത്. വേദത്തിൽ പതിനൊന്നാമത്തെ ലകാരമായി ലേട് ഉപയോഗിച്ചിരിക്കുന്നു. ഈ ലകാരങ്ങൾ താഴെ കൊടുത്തിരിക്കുന്നു)

वर्तमानकाले एकः लकारः - लट्। **(വർത്തമാനകാലത്തിൽ ഒരു ലകാരം–ലട്)**

भूतकाले त्रयः लकारा:- लिट्, लङ्, लुट् च। **(ഭൂതകാലത്തിൽ മൂന്ന് ലകാരങ്ങൾ–ലിട്, ലങ്, ലുട്)**

अनद्यतनपरोक्षभूते - लिट्लकारः। (അനദ്യതനപരോക്ഷഭൂതകാലത്തിൽ–ലിട്ലകാരം)
अनद्यतनभविष्यत्काले - लुट्लकारः। (അനദ്യതന ഭവിഷ്യത്കാലത്തിൽ–ലുട്ലകാരം)
सामान्यभविष्यत्काले - लृट्लकारः। (സാമാന്യഭാവികാലത്തിൽ–ലൃട്ലകാരം)
आज्ञा अनुमति प्रशंसा प्रार्थनादिषु - लोट्लकारः। (ആജ്ഞാ, അനുവാദം, പ്രശംസാ,പ്രാർഥനാ തുടങ്ങിയവയ്ക്ക്–ലോട് ലകാരം)
अनद्यतनभूतकाले - लङ्लकारः। (അനദ്യതനഭൂതകാലത്തിൽ– ലങ് ലകാരം)
आशिर्वादः - आशिर्लिङ्। (ആശീർവാദത്തിന് ആശീർലിങ്)
विधिः - विधिलिङ्। (വിധിയ്ക്കുന്നതിന് വിധിലിങ്)
सामान्यभूतकालः - लुङ्। (സാമാന്യഭൂതകാലത്തിൽ ലുങ്)
भूतकालस्य प्रभावः लृङ्। (ഭൂതകാലത്തിന്റെ പ്രഭാവത്തിൽ–ലൃങ്)
एतेषु दशलकारेषु लट् ,लिट्,लृट्, लोट्, लङ् इति पञ्चलकाराणाम् अध्ययनं वयं कुर्मः।

Unit -1

भू धातुः परस्मैपदी – लट् ,लिट्

Discussion

6.1.1. भूधातोः परस्मैपदी लट् लकारः (वर्तमानकाले)
ഭൂധാതോഃ പരസ്മൈപദീ ലട്ലകാരഃ (വർത്തമാനകാലത്തിൽ)

पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	भवति	भवतः	भवन्ति
मध्यमपुरुषः	भवसि	भवथः	भवथ
उत्तमपुरुषः	भवामि	भवावः	भवामः

6.1.2 भू धातोः परस्मैपदी लिट् । (लिट् भूतकाले । तदपि अनद्यतने परोक्षे)
ഭൂധാതോഃ പരസ്മൈപദീ ലിട്ലകാരഃ (അനദ്യതനപരോക്ഷഭൂതകാലത്തിൽ)

पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	बभूव	बभूवतुः	बभूवुः
मध्यमपुरुषः	बभूविथ	बभूवथुः	बभूवुः
उत्तमपुरुषः	बभूव	बभूविव	बभूविम

Unit - 2

भू धातुः परस्मैपदी – लृट्, लोट्, लङ्

6.2.1 भूधातोः परस्मैपदी लृट्लकारः। (सामान्यभविष्यत्काले)
ഭൂധാതോഃ പരസ്മൈപദീ ല്യട്ലകാരഃ (സാമാന്യഭാവികാലത്തിൽ)

पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	भविष्यति	भविष्यतः	भविष्यन्ति
मध्यमपुरुषः	भविष्यसि	भविष्यथः	भविष्यथ
उत्तमपुरुषः	भविष्यामि	भविष्यावः	भविष्यामः

6.2.2 भूधातोः परस्मैपदी लोट्लकारः। (विधिनिमन्त्रणामन्त्रणाधीष्टसंप्रश्नप्रार्थनादीषु अर्थेषु)
ഭൂധാതോഃ പരസ്മൈപദീ ലോട്ലകാരഃ
(ആജ്ഞാ, അനുവാദം, പ്രശംസാ, പ്രാർഥനാ തുടങ്ങിയവയ്ക്ക്)

पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	भवतु -भवतात्	भवताम्	भवन्तु
मध्यमपुरुषः	भव- भवतात्	भवतम्	भवत
उत्तमपुरुषः	भवानि	भवाव	भवाम

6.2.2 भूधातोः परस्मैपदी लङ्लकारः। (अनद्यतनभूतकाले)
ഭൂധാതോഃ പരസ്മൈപദീ ലങ്ലകാരഃ (അനദ്യതനഭൂതകാലത്തിൽ)

पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	अभवत्	अभवताम्	अभवन्
मध्यमपुरुषः	अभवः	अभवतम्	अभवत
उत्तमपुरुषः	अभवम्	अभवाव	अभवाम

SGOU

Unit - 3

वन्द् धातुः(आत्मनेपदी) लट्,लिट्

6.3.1 वन्द् धातोः आत्मनेपदी लट्लकारः।(वर्तमानकाले)
വന്ദ്ധാതോഃ ആത്മനേപദീ ലട്ലകാരഃ (വർത്തമാനകാലത്തിൽ)

पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	वन्दते	वन्देते	वन्दन्ते
मध्यमपुरुषः	वन्दसे	वन्देथे	वन्दध्वे
उत्तमपुरुषः	वन्दे	वन्दावहे	वन्दामहे

कथं नामपदं क्रियापदं च योजयति

पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	बालः वन्दते	बालौ वन्देते	बालाः वन्दन्ते
मध्यमपुरुषः	त्वम् वन्दसे	युवां वन्देथे	यूयं वन्दध्वे
उत्तमपुरुषः	अहं वन्दे	आवां वन्दावहे	वयं वन्दामहे

6.3.2 वन्द् धातोः आत्मनेपदी लिट्लकारः।(लिट् भूतकाले । तदपि अनद्यतने परोक्षे)
വന്ദ്ധാതോഃ ആത്മനേപദീ ലിട്ലകാരഃ(അനദ്യതന പരോക്ഷഭൂതകാലത്തിൽ)

पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	ववन्दे	ववन्दाते	ववन्दिरे
मध्यमपुरुषः	ववन्दिषे	ववन्दाथे	ववन्दिध्वे
उत्तमपुरुषः	ववन्दे	ववन्दिवहे	ववन्दिमहे

Unit - 4

वन्द् धातुः(आत्मेनेपदी) लृट्, लोट्, लङ्

6.4.1 वन्द् धातोः आत्मनेपदी लृट् लकारः। (सामान्यभविष्यत्काले)
വന്ദ്ധാതോഃ ആത്മനേപദീല്യട്ലകാരഃ (സാമാന്യഭാവികാലത്തിൽ)

पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	वन्दिष्यते	वन्दिष्येथे	वन्दिष्यन्ते
मध्यमपुरुषः	वन्दिष्यसे	वन्दिष्येथे	वन्दिष्यध्वे
उत्तमपुरुषः	वन्दिष्ये	वन्दिष्यावहे	वन्दिष्यामहे

6.4.2 वन्द् धातोः आत्मनेपदी लोट्लकारः।(विधिनिमन्त्रणामन्त्रणाधीष्टसंप्रश्नप्रार्थनादीषु अर्थषु)
വന്ദ്ധാതോഃ ആത്മനേപദീ ലോട്ലകാരഃ
(ആജ്ഞാ, അനുവാദം, പ്രശംസാ, പ്രാർഥനാ തുടങ്ങിയവയ്ക്ക്)

पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	वन्दताम्	वन्देताम्	वन्दन्ताम्
मध्यमपुरुषः	वन्दस्व	वन्देथाम्	वन्दध्वम्
उत्तमपुरुषः	वन्दे	वन्दावहे	वन्दामहे

6.4.3 वन्द् धातोः आत्मनेपदी लङ्लकारः।(अनद्यतनभूतकाले)
വന്ദ്ധാതോഃ ആത്മനേപദീ ലങ് ലകാരഃ (അനദ്യതനഭൂതകാലത്തിൽ)

पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	अवन्दत	वन्देताम्	अवन्दन्त
मध्यमपुरुषः	अवन्दथाः	अवन्देथाम्	अवन्दध्वम्
उत्तमपुरुषः	अवन्दे	अवन्दावहे	अवन्दामहे

SGOU

प्रिय छात्राः, धातोः लट्-लड्-लृट्लकाराणां पठने श्रद्धा कार्या । वर्तमान भूत-भविष्यत्कालप्रयोगेण भाषां सहसा वशीकर्तुं शक्यते । कतिपयानां धातूनां लट्-लङ्-लृट्लकारेषु प्रथमपुरुषैकवचनरूपाणि अधो दीयन्ते ।

धातुः	लट्	लङ्	लृट्
भू सत्तायाम्	भवति	अभवत्	भविष्यति
वदि (वन्द्)	वन्दते	अवन्दत	वन्दिष्यते
डुकृञ् (पर)	करोति	अकरोत्	करिष्यति
डुकृञ् (आत्म)	कुरुते	अकुरुत	करिष्यते
अट्-अटने	अटति	आटत्	अटिष्यति
गम्-गतौ	गच्छति	अगच्छत्	गमिष्यति
पठ् -पठने	पठति	अपठत्	पठिष्यति
अर्च- पूजायाम्	अर्चयति	आर्चयत्	अर्चयिष्यति
रक्ष-पालने	रक्षति	अरक्षत्	रक्षिष्यति
अस-भुवि	अस्ति	आसीत्	भविष्यति
अर्थ उपयाञ्चायां (याचने)	अर्थयते	आर्थयत	अर्थयिष्यते
आस- उपवेशने	आस्ते	आस्त	आसिष्यते
स्मृ-स्मरणे	स्मरति	अस्मरत्	स्मरिष्यति
स्पन्द-रुपन्दने	स्पन्दते	अस्पन्दत	स्पन्दिष्यते
कृज्- अव्यक्ते शब्दे	कूजति	अकूजत्	कृजिष्यति
मान-पूजायाम्	मानयति	अमानयत्	मानयिष्यति
मन-ज्ञाने	मन्यते	अमन्यत	मंस्यते
मुच मोक्षणे (मोचने)	मोचयति	अमोचयत्	मोचयिष्यति
ज्ञा-अवबोधने	जानाति	अजानात्	ज्ञास्यति
नृती- गात्रविक्षेपणे	नृत्यति	अनृत्यत्	नर्तिष्यति, नर्त्स्यति
नुद्-प्रेरणे	नुदति	अनुदत्	नोत्स्यति
पच् - पाके	पचति	अपचत्	पक्ष्यति

हे सुहृदः

परिशीलनेन क्रियापदानां ग्रहणं सम्पादितव्यम्। संस्कृते क्रियापदानां नितरां प्राधान्यमस्ति । पूर्वपठितानां त्रयाणां क्रियापदानां विषये प्रयासः नास्तीति मन्ये । एतेषां क्रियापदानां रूपाणि परस्मैपदि भू धातोः इव भवति। आत्मनेपदि वन्द् धातोः इव ।

(പരിശീലനത്തിലൂടെ ക്രിയാപദങ്ങളെ മനസിലാക്കാൻ കഴിയുന്നു. സംസ്കൃതത്തിൽ ക്രിയാപദങ്ങൾക്ക് അങ്ങേയറ്റം പ്രാധാന്യം ഉണ്ട്. മുൻപ് പഠിച്ച മൂന്ന് ക്രിയാപദങ്ങളുടെ

വിഷയത്തിൽ പ്രയാസം ഇല്ലന്ന് മനസിലാക്കാം. ഇവകളിൽ ക്രിയാപദങ്ങളുടെ രൂപങ്ങൾ പരസ്മൈപദി ഭൂധാതുവിനെ പോലെ ആകുന്നു. ആത്മനേപദി വന്ദ് ധാതുവിനെപോലയും ആകുന്നു)

यथा –

पठ् धातु (परस्मैपदि) लट् लकारः

पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	पठति	पठतः	पठन्ति
मध्यमपुरुषः	पठसि	पठथः	पठथ
उत्तमपुरुषः	पठामि	पठावः	पठामः

लभ् धातु (आत्मनेपदि) लट् लकारः

पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	लभते	लभेते	लभन्ते
मध्यमपुरुषः	लभसे	लभेथे	लभध्वे
उत्तमपुरुषः	लभे	लभावहे	लभामहे

अधोदत्तवाक्यैः क्रियापदानां वाक्येषु प्रयोगः ज्ञातुं शक्यते।

1. बालः उद्याने क्रीडति। (A boy plays in the garden)
2. बालाः कन्दुकेन क्रीडन्ति। (Boys are playing with a ball)
3. बालिकाः नर्तिष्यन्ति। (Girls will dance)
4. बालः मातरं प्रश्नं पृच्छति। (A boy is asking question to his mother)
5. कविः काव्यं रचयति। (A poet is writing a poem)
6. कालिदासः अभिज्ञानशाकुन्तलं नाम नाटकं अरचयत्।
   (Kalidasa wrote the drama, Abijnanasakuntala)
7. अहं शिक्षिकां नमामि। (I salute the teacher)
8. मात्रेनमः। (Salute to mother)
9. रामः लिखति। (Rama writes)
10. रामः अलिखत्। (Rama wrote)
11. रामः लेखिष्यति। (Rama will write)
12. सः विद्यालयं गच्छति। (He goes to school)
13. सः विद्यालयं अगच्छत्। (He went to school)
14. सः विद्यालयं गमिष्यति। (He will go to school)
15. पिता पुत्रं रक्षति। (Father protects his son)
16. पिता पुत्रं अरक्षत्। (Father protected his son)
17. पिता पुत्रं रक्ष्यति। (Father will protect his son)
18. त्वं किं करोषि ? (What are you doing?)
19. अहं पाठान् पठामि। (I am studying lessons)
20. अहं पाठान् पठिष्यामि। (I will study lessons)

SGOU

21. अहं पाठान् अपठम्। (I studied lessons)
22. जनाः आपणं अगच्छन्। (People went to the market)
23. जनाः आपणं गमिष्यन्ति। (People will go to the market)
24. सः राज्ञः सेवकः अस्ति। (He is the servent of the King)
25. अहं पितरम् अनुसरामि। (I obey my father)
26. अस्माकं विद्यालयः अत्रतः दूरे अस्ति। (Our school is away from here)
27. तव नाम किम् ? (What is your name?)
28. बालकौ क्रीडतः। (Two boys are playing)
29. बालिके क्रीडतः। (Two girls are playing)
30. रामः सीतालक्ष्मणाभ्यां सह वनं अगच्छत्। (Rama went to forest with Lakshmana and Sita)

हे छात्राः,

नामपदानां क्रियापदानां च पठनेन प्रयोगेण च भाषां सहसा वशीकर्तुं शक्यते । भाषणं लेखनं च भाषापठने बहूपकारके भवतः । अतः यावच्छक्यं भाषणं लेखनं च कार्यम्। भाषान्तरीकरणं काचननैपुणी भवति । भाषायाः घटनां सुष्ठु ज्ञायते चेत् भाषान्तरीकरणे(Translation) लाघवत्वमायाति ।

(നാമപദങ്ങളുടേയും ക്രിയാപദങ്ങളുടേയും പഠനത്തിലൂടയും പ്രയോഗത്തിലൂടയും ഭാഷ അനായാസം പഠിക്കാൻ കഴിയും. എഴുതുകയും സംസാരിക്കുകയും ചെയ്യുന്നത് ഭാഷാപഠനത്തിന് വലിയ ഉപകാരമായി ഭവിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ട് എത്രമാത്രം എഴുതുകയും സംസാരിക്കുകയും ചെയ്യുന്നുവോ അത്രമാത്രം ഭാഷ പഠിക്കാൻ കഴിയുന്നു. ഭാഷ പരിഭാഷപ്പെടുത്തുന്നതിനും കഴിവുണ്ടാകുന്നു. ഭാഷയുടെ ഘടനമനസിലാക്കുന്നതിലൂടെ പരിഭാഷ എളുപ്പമായി മാറുന്നു)

क्रियानुसारि भवति कर्ता ।कर्तुः वचनानुसारं क्रिया प्रयोक्तव्या । विभक्तिनिश्चयमपि कार्यम्। उपरि लिखितानि वाक्यानि परिशोधयामः । सर्वेषु वाक्येषु कर्त्रानुसारं क्रियापदानि प्रयोक्तव्यानि ।

(കർത്താവ് ക്രിയയ്ക്കനുസരിച്ച് മാറുന്നു. കർത്താവിന്റെ വചനത്തിനനുസരിച്ച ക്രിയപ്രയോഗിക്കണം. വിഭക്തിനിശ്ചയമാണ പ്രധാനകാര്യം. മുകളിൽ എഴുതിയ വാക്യങ്ങൾ പരിശോധിക്കുക. എല്ലാ വാക്യങ്ങളിലും കർത്താവിനനുസരിച്ച് ക്രിയാപദങ്ങൾ പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്നു)

'बालः'इति कर्ता प्रथमवाक्यस्य क्रियापदं क्रीडति । अतः बालः उद्याने क्रीडति । द्वितीये वाक्ये बालाः इति कर्ता । अतः क्रीडन्ति इति बहुवचनम्। एवं सर्वत्र । चतुर्थे वाक्ये मातरं प्रश्नं पृच्छति । अष्टमे वाक्ये 'नमः'इति पदस्य योगात्चतुर्थी। मातृशब्दस्य चतुर्थैकवचनं भवति मात्रे इति । अतः मात्रे नमः ।

(പ്രഥമവാക്യത്തിലെ ബാലഃ (ബാലൻ) എന്നകർത്താവിന്റെ ക്രിയാപദം ക്രീഡതി എന്നാകുന്നു. അതുകൊണ്ട് ബാലൻ ഉദ്യാനത്തിൽ കളിക്കുന്നു. രണ്ടാമത്തെ വാക്യത്തിൽ ബാലാഃ (ബാലന്മാർ) എന്നത് കർത്താവാകുന്നു. അതുകൊണ്ട് ക്രീഡന്തി എന്ന് ബഹുവചനം. ഇപ്രകാരം എല്ലായിടത്തും. എട്ടാമത്തെ വാക്യത്തിൽ നമഃ എന്ന പദത്തിന്റെ യോഗത്തിൽ കർത്താവ് ചതുർഥി വിഭക്തി. മാതൃശബ്ദത്തിന്റെ ചതുർഥീവിഭക്തിയിൽ മാത്രേ എന്നാകുന്നു. അതുകൊണ്ട് മാത്രേ നമഃ എന്നാകുന്നു)

चतुर्दशे वाक्ये गम्लृ (गम्) धातोः लृट् प्रथमपुरुषैकवचनं क्रियारूपेण वर्तितव्यम् । अतः सः विद्यालयं गमिष्यति इति । अपि च गमृधातोः प्रयोगे (गच्छति, अगच्छत्, गमिष्यति) कुत्र इति प्रश्नस्य उत्तरं द्वितीयाविभक्तौ स्यात् ।
(പതിനാലാമത്തെ വാക്യത്തിൽ ഗമ് ധാതുവിന്റെ ല്യട് പ്രഥമപുരുഷ ഏകവചനം ക്രിയാരൂപത്തിൽ വർത്തിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ട് അവൻ വിദ്യാലയത്തിൽ പോകും. എന്നിരുന്നാലും ഗമ് ധാതുവിന്റെ പ്രയോഗത്തിൽ എവിടെ എന്ന പ്രശ്നത്തിന്റെ ഉത്തരം ദ്വിതിയാവിഭക്തയിൽ ആകുന്നു)

अष्टादशे वाक्ये 'युष्मद् शब्दस्य प्रयोगः । युष्मच्छन्दः कर्ता चेत् क्रिया मध्यमपुरुषः स्यादिति उक्तम्। अस्माभिः ज्ञातश्च। अतः डुकृञ् धातोः परस्मैपदी लट्प्मध्यमपुरुषेकवचनमेव क्रियात्वेनायाति । अतः 'त्वं किं करोषि 'इति ।
(പതിനെട്ടാമത്തെ വാക്യത്തിൽ യുഷ്മദ് ശബ്ദത്തിന്റെ പ്രയോഗം. യുഷ്മദ്ശബ്ദത്തിന്റെ ക്രിയ മധ്യമപുരുഷൻ ആകുന്നു. അതുകൊണ്ട് ടുകൃഞ് ധാതുവിന്റെ പരസ്മൈപദി ലട് മധ്യമപുരുഷാഏകവചനം തന്നെ ക്രിയയോടോപ്പം വരുന്നു)

चतुर्विंशति वाक्ये'राजन्'शब्दस्य षष्ठी प्रयोक्तव्या । अतः 'राज्ञः 'इति। अष्टविंशतितमे वाक्ये द्विवचनमेव कर्ता । क्रियापि द्विवचनं भवेत्। अतः बालौ क्रीडतः इति ।
(ഇരുപത്തിനാലാമത്തെ വാക്യത്തിൽ രാജൻ ശബ്ദത്തിന്റെ ഷഷ്ഠി പ്രയോഗിക്കണം. അതുകൊണ്ട് രാജ്ഞഃ എന്നാകുന്നു. ഇരുപത്തിഎട്ടാമത്തെ വാക്യത്തിൽ കർത്താവ് ദ്വിവചനമാകുന്നു. ക്രിയയും ദ്വിവചനമാകുന്നു)

पुनरावृत्तिः (Recap)

भू धातोः पञ्चलकारेषु वर्तमानानि रूपाणि पठितुमवसरः सिद्धः। यदि प्रथमपुरुषैकवचनं सिद्ध्यति चेत् इतररूपाणि वक्तुं शक्यते।तत् साध्यं चेत् इतररूपाणि स्मर्तुम् अनया रीत्या पठनं कार्यम्।

- लट् – भवति, वन्दते।
- लिट् – बभूव, ववन्दे।
- लृट् – भविष्यति, वन्दिष्यते ।
- लोट् – भवतु, वन्दताम् ।
- लङ् – अभवत्, अवन्दत ।

वस्तुनिष्ठप्रश्नाः (Objective type Questions)

1. अनद्यतनभूतकाले प्रयुज्यमानः लकारः कः ?
2. भू धातोः लटि उत्तमपुरुषरूपाणि कानि ?
3. भवति इति क्रियापदस्य धातुः कः ?
4. अभवत् , अभवताम् ....। (रिक्तं पूरयत)
5. अवन्दत इति क्रियापदस्य लकारः कः ?
6. वन्दते .... वन्दन्ते ।(रिक्तं पूरयत)
7. वन्द् धातोः लङि मध्यमपुरुषरूपाणि कानि ?

8. भू धातोः लोट्लकारे उत्तमपुरुषैकवचनं किम् ?
9. कति पुरुषाः सन्ति ?
10. कति वचनानि सन्ति ?

एकेन वाक्येन द्वाभ्यां वा उत्तराणि लिखत
(Answer the following Question in one or two sentences)

1. कति पुरुषाः सन्ति ? के च ते ?
2. धातुः नाम कः ?
3. पञ्चलकाराणां नामानि लिखत।
4. भूधातोः लङि रूपाणि लिखत।
5. वन्द् धातोः लोट्लकाररूपाणि लिखत।

निर्दिष्टाभ्यासः (Assignment)

1. पठ् धातोः परस्मैपदि पञ्चलकाररूपाणि तेषां प्रयोगः च लिखत।
2. लभ् धातोः आत्मनेपदि पञ्चलकाररूपाणि तेषां प्रयोगः च लिखत।

वस्तुनिष्ठप्रश्नानाम् उत्तराणि (Answer to Objective type Questions)

1. लङ्।
2. भवामि, भवावः, भवामः।
3. भू धातुः।
4. अभवन्।
5. लङ्।
6. वन्देते।
7. अवन्दथाः, अवन्देथाम् , अवन्दध्वम्।
8. भवानि, भवाव, भवाम।
9. त्रयः।
10. त्रीणि।

सूचनाग्रन्थौ (References)

1. विद्यासागर् के. एल्. वी शास्त्री, धातुमञ्जरी, आर्. एस्. वाध्यार् आण्ड् सन्स्, कल्पात्ति, पालक्काट्।
2. भट्टोजिदीक्षितः. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी, बालमनोरमामुद्रणं, तृतीयः भागः, चौखम्बा संस्कृतसीरीस् ओफ़ीस् वारणासि,1969

अधिकवाचनग्रन्थाः (Suggested Readings)

1. Balabodhanam by Rajarshi Ramavarma Thampuran. Pub.Govt. Sanskrit College, Trippunithara.
2. DhaatuRoopamala (Sanskrit App)
3. Sanskrit Dhatu 360°(Sanskrit App)

SGOU

Model Question Paper

Set – 01

SREENARAYANAGURU OPEN UNIVERSITY

QP CODE: ………   Reg. No : ……….................

Name : ………………...

FIRST SEMESTER EXAMINATION
B.A PROGRAMME
ANCILLARY COURSE- SANSKRIT
B21SN02AN - गद्यं नाटकं व्याकरणं च ।
(CBCS - UG)
2022-23 - Admission Onwards

Time: 3 Hours **Max Marks: 70**

सर्वे प्रश्नाः संस्कृतभाषायां, आङ्गलेय्यां कैरल्यां वा समाधेयाः। संस्कृतलेखने देवनागरी लिपिरुपयोक्तव्या ।

(Answer may be written in Sanskrit, English or Malayalam. In writing Sanskrit, Devanagari script should be used.)

SECTION - A

(प्रथमो भागः)

I.एकेन पदेन वाक्येन वा केषाञ्चित् दशप्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत। **(10 x 1=10)**

(Answer any ten questions in a word or sentence)

1. मिथिलाधिपतिः कः ?
2. केन कश्चन पुरुषः वेदपण्डितः भवति ?
3. भवति इति क्रियापदस्य धातुः कः?
4. अवन्दत इति क्रियापदस्य लकारः कः ?
5. कति पुरुषाः सन्ति ?
6. भासस्य शोकपर्यवसायि नाटकं किम् ?
7. श्रीकृष्णस्य बाललीलामाधारीकृत्य भासेन लिखितं नाटकं किम् ?
8. चारुदत्तनाटके नायिकायाः नाम किम् ?
9. कर्णभारस्य कर्ता कः ?
10. कर्णस्य सारथिः कः ?
11. कर्णभारे कति अङ्काः सन्ति ?
12. कति लकाराः सन्ति ?

13. बालः उद्याने (क्रीड्) ... रिक्तस्थानं पूरयत ?

14. 'भूतये' इत्यस्य अर्थः कः?

15. अब्धिः इत्यनेन वृत्तशास्त्रे का संज्ञा उद्दिशति?

SECTION - B

(द्वितीयो भागः)

II.एकेन वाक्येन द्वाभ्यां वा केषाञ्चित् पञ्चप्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत। **(5 x 2 = 10)**

(Answer any five questions in one or two sentences)

16. बालरामायणे वर्तमानः मङ्गलश्लोकः कः ?
17. शक्रः कर्णं कथं आशिर्वदति ?
18. क्षत्रियाणां दिव्यत्वं किम् ?
19. धातुः नाम कः?
20. कति वचनानि सन्ति ? के च ते ?
21. वन्द् धातोः लङि मध्यमपुरुषरूपाणि ?
22. भासेन कति नाटकानि रचितानि ? तेषां नामानि च लिखत।
23. रामायणकथामाश्रित्य भासेन रचितं नाटकद्वयं किम् ?
24. कर्णं प्रति परशुरामस्य शापं किमासीत् ?
25. स्रग्धरा वृत्तस्य लक्षणं लिखत।

SECTION -C

(तृतीयो भागः)

III.केषाञ्चित् षड्प्रश्नानाम्उत्तराणि लिखत । **(6 x 5 = 30)**

(Answer any six questions)

26. 'अपुत्रस्य पुत्रजन्म,तवेदमागमनं मन्ये' विशदयत।
27. श्रीरामः कथं विश्वामित्रस्य यागं संरक्षितवान्?
28. यक्षप्रश्ने प्रतिपादितसनातनधर्ममधिकृत्य लिखत।
29. युधिष्ठिर- यक्षसंवादं संक्षिप्य लिखत।
30. लभ् धातोः आत्मनेपदि पञ्चलकाररूपाणि लिखत।
31. भू धातोः परस्मैपदि लट्, लिट् लकारेषु सर्वाणि रूपाणि लिखत ।
32. सूत्रधारः कः ?
33. कर्णभारम् इति नाम्नः औचित्यं लिखत।
34. दूतशब्देन आरब्धं नाटकद्वयं भासेन लिखितम् । ते के ? संक्षिप्य प्रतिपादयत।
35. कर्णभारं पुरस्कृत्य भासस्य रचनावैशिष्ट्यं संक्षिप्य लिखत ।
36. शार्दूलविक्रीडितं सोदाहरणं विशदयत।
37. मालिनी वृत्तं सोदाहरणं विशदयत।

SECTION -D

(चतुर्थो भागः)

IV. केषाञ्चित् द्वयोः प्रश्नयोः निबन्धात्मकमुत्तरं लिखत। **(2 x 10 =20)**

(Write an essay on any two of the following)

38. बालकाण्डस्य कथासारं स्ववाक्यैः लिखत ।
39. यक्षप्रश्नस्य दार्शनिकसान्दर्भिकता का? विशदयत।
40. कर्णस्य स्वभावचित्रणं कर्णभारमाधारीकृत्य निरूपयत।
41. अधोदत्तानां वृत्तानां लक्षणं सोदाहरणं विशदयत – अनुष्टुप्, इन्द्रवज्रा, उपेन्द्रवज्रा।

SGOU

Model Question Paper

Set-02

SREENARAYANAGURU OPEN UNIVERSITY

QP CODE: ………   Reg. No   : ………...............

Name   : ………………...

FIRST SEMESTER EXAMINATION

B.A PROGRAMME

ANCILLARY COURSE- SANSKRIT

B21SN02AN - गद्यं नाटकं व्याकरणं च ।

(CBCS - UG)

2022-23 - Admission Onwards

Time: 3 Hours   **Max Marks: 70**

सर्वेप्रश्नाः संस्कृतभाषायां, आङ्गलभाषायां कैरल्यां वा समाधेयाः। संसकृतलेखने देवनागरीलिपि उपयोक्तव्या।
(Answer may be written in Sanskrit, English and Malayalam. In writing Sanskrit, Devanagari script should be used.)

SECTION A

(प्रथमो भागः)

I.एकेन पदेन वाक्येन वा केषाञ्चित् दशप्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत।   **(10 x 1=10)**
(Answer any ten Questions in a word or Sentence)

1. अयोध्यायाः अधिपतिः कः ?
2. व्रतानुष्ठानमध्ये कः नोचितः?
3. सनातनं धर्म किम्?
4. का यज्ञं स्वीकरोति?
5. भूमिमपेक्ष्य गुर्वी का?
6. निद्रां कुर्वन्नपि कः नयने न निमिषति?
7. अभवत्,   अभवतां, ... । (रिक्तं पूरयत)
8. अनद्यतनभूतकाले प्रयुज्यमानः लकारः कः ?
9. कर्णभारस्य कथा कस्मात् ग्रन्थात् स्वीकृता ?
10. कर्णस्य सारथिः कः ?
11. कर्णभारे स्थापनायाः स्थाने किं पदं प्रयुज्यते?

12. कर्णस्य गुरुः कः?

13. युद्धे जित्वा किं लभते?

14. युद्धकाले कर्णस्य चेतसि किं आपतति?

15. अनुष्टुप् वृत्ते एकस्मिन् पादे कति अक्षराणि सन्ति ?

SECTION –B

(द्वितीयो भागः)

II.एकेन वाक्येन द्वाभ्यां वा केषाञ्चित् पञ्चप्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत। **(5 x 2=10)**

(Answer any five Questions in one or two sentences)

16. दशरथस्य पुत्रकामेष्टियागे किं सम्भूतम् ?

17. ‘देवानामपि महद्भयं बभूव’- कदा ?

18. तां यज्ञो नातिवर्तते। काम्?

19. अमृतं किमस्ति?

20. मनुष्यात्मा कः?

21. कति पुरुषाः सन्ति? के च ते?

22. विष्णुपुराणमाधारीकृत्य रचितं नाटकं किम् ?

23. लोकोक्तिकथामाधारीकृत्य रचितानि नाटकानि ?

24. शक्रः कर्णं कथम् आशिर्वादयति ?

25. तोटकस्य लक्षणं लिखत।

SECTION - C

(तृतीयो भागः)

III.केषाञ्चित् षड्प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत। **(6 x 5=30)**

(Answer any six Questions)

26. ‘मिथ्याप्रतिज्ञस्त्वं चिराय सुखी भव’ आशयं विशदयत।

27. सीतारामयोः विवाहवृत्तान्तं संक्षिप्य लिखत।।

28. युधिष्ठिरस्य पाण्डित्यं यक्षप्रश्नमधिकृत्य वर्णयत।

29. वन्द् धातोः लोट् लकाररूपाणि लिखत।

30. मन्दाक्रान्ता सोदाहरणं विशदयत।

31. प्रतिज्ञायौगन्धरायणमधिकृत्य संक्षिप्य लिखत ।

32. वृत्तानां लक्षणं सोदाहरणं विशदयत –वसन्ततिलका, वंशस्थम् ।

33. या सृष्टिः स्रष्टुराद्या, वहतिविधिहुतं या हविर्या च होत्री
ये द्वे कालं विधत्तः, श्रुतिविषयगुणा, या स्थिताव्याप्यविश्वम् ।

प्रत्यक्षाभिः प्रपन्नस्तनुभिरेव तु वस्ताभिरष्टाभिरीशः । अत्र प्रयुज्यमानं वृत्तं सलक्षणं प्रतिपादयत।

34. कर्णः किमर्थं वेदनाम् असहत ?

35. कर्णः शक्राय कानि दातुं सन्नधः ?

36. अहल्यामोक्षवृत्तान्तं संक्षिप्य लिखत।

37. विश्वामित्रेण साकं रामलक्ष्मणयोः गमनं ताटकावधं चाधिकृत्य संक्षिप्य लिखत।

SECTION– D

(चतुर्थो भागः)

IV.द्वयोः प्रश्नयोः केषाञ्चित् निबन्धात्मकं उत्तरं लिखत। **(2x10=20)**

(Write an essay on any two of the following)

38. महाभारते यक्षप्रश्नस्य किं महत्वम्? विशदयत।

39. 'पठ्' धातोः परस्मैपदी पञ्चलकाररूपाणि तेषां प्रयोगः च लिखत।

40. भासनाटकानि अधिकृत्य संक्षिप्य लिखत।

41. कर्णस्य अस्त्रवृत्तान्तम् अधिकृत्य लिखत।

SGOU

സർവ്വകലാശാലാഗീതം

വിദ്യയാൽ സ്വതന്ത്രരാകണം
വിശ്വപൗരരായി മാറണം
ഗ്രഹപ്രസാദമായ് വിളങ്ങണം
ഗുരുപ്രകാശമേ നയിക്കണേ

കൂരിരുട്ടിൽ നിന്നു ഞങ്ങളെ
സൂര്യവീഥിയിൽ തെളിക്കണം
സ്നേഹദീപ്തിയായ് വിളങ്ങണം
നീതിവൈജയന്തി പാറണം

ശാസ്ത്രവ്യാപ്തിയെന്നുമേകണം
ജാതിഭേദമാകെ മാറണം
ബോധരശ്മിയിൽ തിളങ്ങുവാൻ
ജ്ഞാനകേന്ദ്രമേ ജ്വലിക്കണേ

കുരീപ്പുഴ ശ്രീകുമാർ

SREENARAYANAGURU OPEN UNIVERSITY

Regional Centres

Kozhikode
Govt. Arts and Science College
Meenchantha, Kozhikode,
Kerala, Pin: 673002
Ph: 04952920228
email: rckdirector@sgou.ac.in

Thalassery
Govt. Brennen College
Dharmadam, Thalassery,
Kannur, Pin: 670106
Ph: 04902990494
email: rctdirector@sgou.ac.in

Tripunithura
Govt. College
Tripunithura, Ernakulam,
Kerala, Pin: 682301
Ph: 04842927436
email: rcedirector@sgou.ac.in

Pattambi
Sree Neelakanta Govt. Sanskrit College
Pattambi, Palakkad,
Kerala, Pin: 679303
Ph: 04662912009
email: rcpdirector@sgou.ac.in

SGOU

गद्यं नाटकं व्याकरणं च

COURSE CODE: B21SN02AN

SGOU

ISBN 978-81-967184-1-1

Sreenarayanaguru Open University
Kollam, Kerala Pin- 691601, email: info@sgou.ac.in, www.sgou.ac.in Ph: +91 474 2966841